

**MARDİN KASİMİYE MEDRESESİ İÇİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME
ÖNERİLERİ GELİŞTİRİLMESİ**

Ayşegül TETİK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2018

Ayşegül TETİK tarafından hazırlanan “MARDİN KASIMIYE MEDRESESİ İÇİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME ÖNERİLERİ GELİŞTİRİLMESİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Işık AKSULU

Mimarlık Anabilim Dalı, Okan Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Sare SAHİL

Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Özlem SAĞIROĞLU

Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 04/07/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayşegül TETİK

04/07/2018

MARDİN KASIMIYE MEDRESESİ İÇİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME ÖNERİLERİ GELİŞTİRİLMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşegül TETİK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2018

ÖZET

Günümüzde kültür varlıklarını etkin bir şekilde korunabilmesi için onların çağdaş yaşam içinde kullanılan işlevsel hale getirilmesinin gerekliliği kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, tez çalışmasında, Mardin ilinin en önemli kültür varlıklarından biri olan Kasımiye Medresesinin çağdaş yaşamın bir parçası olarak korunabilmesi için yeniden kullanım önerileri sunulmaktadır. Çalışma kapsamında, koruma düşüncesinin tarihi süreçte gelişimi, korumanın nedenleri ve koruma yöntemleri değerlendirilmiş, Kasımiye Medresesinin korunması için yeniden işlevlendirme önerileri ve işlev önerileri çerçevesinde tasarım önerileri geliştirilmiştir.

Bilim Kodu : 80106
Anahtar Kelimeler : Yeniden işlevlendirme, yeniden kullanım, koruma, tarih çevrede
Sayfa Adedi : 216
Danışman : Prof. Dr. B. Işık AKSULU

DEVELOPMENT OF REFUNCTIONING RECOMMENDATIONS FOR MARDIN
KASIMIYE MADRASAH

(M. Sc. Thesis)

Ayşegül TETİK

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

July 2018

ABSTRACT

In the thesis study, a reuse proposal is presented so that the Kasımye Madrasah, one of the most important cultural assets of Mardin, can be preserved as a part of contemporary life. Within the scope of the study, the development of the concept of conservation in the historical process, the reasons for conservation and the conservation methods were evaluated. For the preservation of the Kasımye Medreses, proposals for refunctioning has been developed with design proposals according to the reuse proposals.

Science Code : 80106
Key Words : Re-functioning, reuse, conservation, newbuildingdesign in
historicareas
Page Number : 216
Supervisor : Prof. Dr. B. Işık AKSULU

TEŞEKKÜR

Tez çalışmama değerli bilgi ve tecrübeleriyle ışık tutan danışmanım Sayın Prof. Dr. Işık AKSULU'ya, çalışmalarım için kütüphanesini açan ve ihtiyaç duyduğum her aşamada yer yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Özlem SAĞIROĞLU'na ve tez jürimde yer alarak değerli bilgi ve tecrübelerini paylaşan Sayın Prof. Dr. Sare SAHİL'e ve hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu tezin hazırlanmasında da desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xiii
RESİMLERİN LİSTESİ	xiv
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xviii
1. GİRİŞ.....	1
2. KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI.....	3
2.1. Koruma Düşüncesinin Gelişimi	3
2.1.1. Üslupsal bütünleme.....	3
2.1.2. Romantik görüş	4
2.1.3. Tarihsel bütünleme.....	4
2.1.4. Çağdaş restorasyon kuramına doğru	5
2.1.6. I. Uluslararası tarihi anıtlar mimar ve teknisyenleri kongresi ve Atina kartası.....	6
2.1.7. İkinci Dünya Savaş'ı sonrası.....	6
2.1.8. II. Uluslararası tarihi anıtlar mimar ve teknisyenleri kongresi ve Venedik tüzüğü	7
2.2. Kültür Varlığı Tanımı, Kültür Varlıklarının Korunması ve Değerlendirilmesi	7
2.2.1. Korumanın nedenleri.....	8
2.2.2. Kültür varlıklarının tespit ve tescili	9
2.2.3. Kültür varlıklarının koruma ölçütleri.....	10

	Sayfa
2.3. Kültür Varlıklarının Yıpranma Nedenleri	16
2.3.1. Dış Nedenler	16
2.3.2. İ nedenler.....	19
2.4. Kültür Varlıklarını Koruma Eylemleri.....	19
2.4.1. Müdahale leği	19
2.4.2. Müdahale yaklaşımları.....	20
2.4.4. Kültür varlıklarının korunmasında eğitimin nemi	21
3. TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İşLEVLENDİRİLMESİ.....	25
3.1. Yeniden İşlevlendirmenin Nedenleri	25
3.1.1. İşlevsel değişiklikler	25
3.1.2. Çevresel nedenler.....	26
3.1.3. Ekonomik nedenler	26
3.2. Yeniden İşlevlendirmenin nemi ve Yararları	26
3.2.1. Tarihsel ve sosyo- kültürel yararlar	26
3.2.2. Toplumsal yarar	27
3.2.3. Ekonomik yarar.....	28
3.3. Yeni İşlevin Belirlenmesi.....	29
3.3.1. Sosyal ve kültürel faktörler	31
3.3.2. Çevresel faktörler	32
3.3.3. Turizm ve ekonomik faktörler	33
3.3.4. Taşınmaz kültür varlığının zellikleri.....	34
3.3.5. Yeniden işlevlendime ile ilgili ulusal ve uluslararası kurallar	36
3.4. Yeniden İşlevlendirme Müdahale Yöntemleri	40
4. TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI	
GERçEKLEşTİRİLMESİ.....	43
4.1. Tarihi evrede Yeni Yapı Yapılmasının Nedenleri.....	43

	Sayfa
4.1.1. Yıpranan tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi ve kültürel süreklilik	44
4.1.2. Tarihi çevrede yer alan kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi kapsamında yeni yapı yapılması	45
4.2. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Yapılmasını Etkileyen Faktörler.....	46
4.2.1. Tarihi sürekliliğin sağlanması	47
4.2.2. Tarihi çevrenin fiziki özellikleri	48
4.2.3. Turizm ve ekonomik faktörler	49
4.2.4. Tarihi çevrede yeni yapı yapılmasıyla ilgili uluslararası ve ulusal kurallar	50
4.3. Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma Yöntemleri.....	54
4.3.1. Tarihsel yapı grubu içinde yapı eylemi.....	55
4.3.2. Tarihsel yapı grubunun etki çevresinde yapı eylemi	56
4.3.3. Tarihi çevrede yeni yapılaşmada tasarım yaklaşımları	57
5. MARDİN ŞEHİRİ VE KASIMIYE MEDRESESİ.....	63
5.1. Mardin Şehrinin İhtiyaçları, Sorunları ve Potansiyelleri	63
5.1.1. Coğrafi konum ve topografya	63
5.1.2. İklim	65
5.1.3. Tarih	65
5.1.4. Eğitim.....	66
5.1.5. Kültürel zenginlikler	69
5.1.6. Nüfus ve göçler	71
5.1.7. Mimari.....	73
5.1.8. Kültür varlıkları.....	76
5.1.9. Turizm.....	77
5.1.10. Ekonomik durum.....	80
5.1.11. Yöresel el sanatları.....	82

	Sayfa
5.1.12. Sosyo-kültürel etkinlik olanakları	82
5.1.13. Koruma amaçlı imar planı.....	86
6. MEDRESE KAVRAMI VE KASİMİYE MEDRESESİ	93
6.1. Medrese Kavramı, Tarihçesi ve Mimarisi.....	93
6.2. Kasımiye Medresesi Tarihçesi, Mimarisi ve Koruma Çalışmaları	96
6.3. Kasımiye Medresesinin Korunarak Yaşatılması	112
6.4. Kasımiye Medresesinin Yeniden İşlevlendirilmesini Etkileyen Faktörler	113
6.4.1. Anıt ölçeğinde faktörler	113
6.4.2. Anıtın yakın çevresi ve kent ölçeğinde veriler.....	118
6.4.3. Ekonomik faktörler	122
6.4.4. Sosyo-kültürel faktörler	123
7. KASİMİYE MEDRESİ İÇİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ KAPSAMINDA MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI VE İŞLEV ÖNERİLERİ GELİŞTİRİLMESİ	125
7.1. Tüm İşlev Önerileri Kapsamında Ortak Müdahale Yaklaşımları	125
7.1.1. Mevcut mekanların kullanımı ve ek yapı gereklilikleri	126
7.1.2. Engelli kullanımı.....	126
7.1.3. Teknik donanım ve alt yapı.....	127
7.2. Kasımiye Medresesi İçin İşlev Önerileri.....	130
7.2.1. İşlev önerisi 1: Kültür merkezi.....	130
7.2.2. İşlev önerisi 2: Çocuk kütüphanesi	145
7.2.3. İşlev önerisi 3: Bilim merkezi	160
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	173
KAYNAKLAR	189
EKLER.....	199
EK-1. Tescil fişi.....	200
EK-2. Kasımiye Medresesi koruma alanı	202

	Sayfa
EK-3. Abide ve eski eser onarım fişi	203
EK-4. Vakıf eski eser fişi	204
EK-5. Diyarbakır koruma bölge kurulu kararı	205
EK-6. Restorasyon projeleri	206
EK-7. Mardin şehri kùltür varlıkları	211
ÖZGEÇMİş	216

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Kültür varlıklarının değerleri sınıflandırması.....	14
Çizelge 2.2. Kültür varlıklarının değerleri sınıflandırması.....	15
Çizelge 5.1. Mardin ili yerli ve yabancı ziyaretçi sayıları	78
Çizelge 5.2. Mardin 2010-2011 sezonu kültür göstergeleri istatistikleri.....	83
Çizelge 5.3. Mardin Müzesi 2010-2011 sezonu kültür göstergeleri istatistikleri.....	84
Çizelge 7.1. Kültür merkezi işlev önerisi ihtiyaç programı	135
Çizelge 7.2. Çocuk kütüphanesi işlev önerisi ihtiyaç programı.....	151
Çizelge 7.3. Bilim merkezi işlev önerisi ihtiyaç programı	162
Çizelge 8.1. Anıt ve yakın çevresi ölçeğinde veriler	174
Çizelge 8.2. Kent ölçeğinde veriler.....	176
Çizelge 8.3. Anıta ve kente ait veriler analizi.....	177
Çizelge 8.4. İşlev önerileri karşılaştırmalı tablosu.....	184

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Gabriel’e göre Mardin Şehir Planı.....	64
Şekil 5.2. Mardin ili nüfusun yaşa göre dağılımı.....	72
Şekil 5.3. Mardin.....	74
Şekil 6.1. Kasımiye Medresesi zemin kat planı	116
Şekil 6.2. Kasımiye Medresesi birinci kat planı	117
Şekil 7.1. Kasımiye Medresi zemin kat planı	136
Şekil 7.2. Kasımiye Medresesi birinci kat planı	138
Şekil 7.3. Kültür Merkezi -8 m kotu planı	141
Şekil 7.4. Kültür Merkezi -12 m kotu planı	142
Şekil 7.5. Kültür Merkezi -16 m kotu planı	143
Şekil 7.6. Kültür Merkezi -21 m kotu planı	144
Şekil 7.7. Kültür Merkezi -25 m kotu planı	145
Şekil 7.8. Kasımiye Medresesi zemin kat planı	156
Şekil 7.9. Kasımiye Medresesi birinci kat planı	157
Şekil 7.10. Ek yapı -1.20 m kotu planı	159
Şekil 7.11. Ek yapı -5.20 m kotu planı	159
Şekil 7.12. Kasımiye Medresesi zemin kat planı	164
Şekil 7.13. Kasımiye Medresesi birinci kat planı	165
Şekil 7.14. Bilim merkezi -5 m kotu kat planı	169
Şekil 7.15. Bilim merkezi -10.00 m kotu kat planı	170
Şekil 7.16. Bilim merkezi -15.00 m kotu kat planı	171
Şekil 7.17. Bilim merkezi -20.00 m kotu kat planı	172
Şekil 8.1. İmar planı.....	182
Şekil 8.2. Yeni işlev alternatifleri geliştirme süreci model önerisi.....	186

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 5.1. Mardin uydu görüntüsü.....	63
Resim 5.2. Mardin kenti.....	64
Resim 5.3. Mardin tarihi kenti	75
Resim 5.4. Mardin kenti.....	76
Resim 5.5. Mardin müzesi arkeopark çalışmaları.....	85
Resim 5.6. Tarihi süreç içerisinde kentin gelişimi.....	87
Resim 5.7. Eski kent merkezi	88
Resim 5.8. Yeni kent merkezi.....	89
Resim 5.9. Yeniden işlevlendirilen yönetim donatıları	89
Resim 5.10. 1993 yılı Koruma amaçlı imar planı etkileşim bölgesi.....	91
Resim 6.1. Kasımiye Medresesi.....	97
Resim 6.2. Kasımiye Medresesi.....	99
Resim 6.3. Kasımiye Medresesi güney cephesi.....	99
Resim 6.4. Kasımiye Medresesi taç kapı	100
Resim 6.5. Beşik tonoz	100
Resim 6.6. Çarkıfelek işli kubbe.....	100
Resim 6.7. Mescit koridoru.....	101
Resim 6.8. Medrese girişi	101
Resim 6.9. Mescit iç mekanı.....	101
Resim 6.10. Medrese girişi	102
Resim 6.11. Kasımiye Medresesi güney cephesi.....	103
Resim 6.12. Türbe mekanı kubbesi ve sanduka.....	103
Resim 6.13. Avlu ve havuz	104
Resim 6.14. Güney revakta bulunan mihrap.....	104
Resim 6.15. Eyvan	105

Resim	Sayfa
Resim 6.16. Eyvan	105
Resim 6.17. Selsebilli eyvan	106
Resim 6.18. Avlu ve güney revak	106
Resim 6.19. Hücrelerin etradındaki revaklar	106
Resim 6.20. Birini kat revaklar	107
Resim 6.21. Çatıdan görünüm	107
Resim 6.22. Çatıdan görünüm	107
Resim 6.23. Kasımiye Medresesi.....	108
Resim 6.24. Kasımiye Medresesi 1964 yılına ait fotoğraf.....	108
Resim 6.25. Kasımiye Medresesi 1964 yılına ait fotoğraf.....	109
Resim 6.26. Kasımiye Medresesi 1990 yılına ait fotoğraf.....	110
Resim 6.27. Kasımiye Medresesi Kasımiye Medresesi 1990 yılına ait fotoğraf.....	110
Resim 6.28. El-Cezeri Müzesi proje kapsamında temin edilmiş sergiler	111
Resim 6.29. Mardin tarihi kent merkezi ve Kasımiye Medresesi uydu fotoğrafı.....	118
Resim 6.30. Mardin açık hava sineması	119
Resim 6.31. Cihangirbey Zaviyesi.....	120
Resim 6.32. Kasımiye Medresesi ve yakın çevresi.....	120
Resim 6.33. Kasımiye Medresesi ve istinat duvarları.....	121
Resim 7.1. Vatikan Müzesinde bulunan platform tip merdiven asansörü	127
Resim 7.2. Vatikan Müzesi sergi salonu yangın söndürme cihazı ve vantilatör	129
Resim 7.3. Kasımiye Medresesi avlu.....	137
Resim 7.4. Revak	137
Resim 7.5. Kültür Merkezi ek yapı.....	139
Resim 7.5. Kültür Merkezi ek yapı.....	139
Resim 7.7. Kültür Merkezi ek yapı.....	139
Resim 7.8. Kültür Merkezi ek yapı.....	140

Resim	Sayfa
Resim 7.9. Kültür Merkezi ek yapı.....	141
Resim 7.10. Kültür merkezi ek yapısı.....	142
Resim 7.11. Kültür merkezi ek yapısı.....	143
Resim 7.12. Mardin il halk kütüphanesi	147
Resim 7.13. Medresesi bat cephesi	152
Resim 7.14. Medresesi bat cephesi	153
Resim 7.15. Kasımiye medresesi ve ocuk kütüphanesi güney cephe	153
Resim 7.16. Kasımiye medresesi ve ocuk kütüphanesi ek yapı.....	154
Resim 7.17. ocuk kütüphanesi ek yapı.....	155
Resim 7.19. ocuk Kütüphanesi ek yapı	157
Resim 7.18. Medrese önündeki teras bahçeler.....	158
Resim 7.20. ocuk Kütüphanesi ek yapı	158
Resim 7.21. rnek sanal gerçeklik uygulaması.....	164
Resim 7.22. Avlu ve asansör.....	166
Resim 7.23. Avlu ve asansör.....	166
Resim 7.24. Bilim merkezi ek yapı.....	167
Resim 7.25. Bilim merkezi ek yapı.....	167
Resim 7.26. Bilim merkezi ek yapı.....	168
Resim 7.27. Bilim Merkezi ek yapı	169
Resim 7.28. Bilim Merkezi ek yapı	170
Resim 8.1. Kasımiye medresesi kente yaklaşırken grn	180
Resim 8.2. Kültür merkezi	181
Resim 8.3. Bilim merkezi ek yapı nerileri	181
Resim 8.4. Medrese önündeki istinat duvarları	182
Resim 8.5. Medresesi evre yolundan grn	183
Resim 8.6. Mardin kent silueti	183

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 5.1. Mardin ili	63
Harita 5.2. Mardin ili ilçeleri	63

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

m

Metre

m²

Metrekare

Kısaltmalar

Açıklamalar

IFLA

Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları
Federasyonu

SEGE – 2011

Sosyo-Ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması

TRC3 Bölgesi

Mardin, Batman, Şırnak

TÜBİTAK

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Tarihi yapıların herhangi bir işlev çerçevesinde kullanılmadan zamanda dondurularak korunmaya çalışılması hem kültür varlıklarının korunmasını zorlaştırmakta hem de bu yapıların topluma sağlayabileceği sosyal, kültürel ve ekonomik yararlardan mahrum kalınmasına neden olmaktadır.

Günümüz koruma yaklaşımlarına göre, kültür varlıklarını soyutlamak yerine onları yaşamın bir parçası haline getirilmesinin onların korunmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ancak ülkemizde birçok kültür varlığı onarımlar geçirerek fiziki olarak iyi duruma getirilseler dahi yeni bir işlev çerçevesinde kullanılmadıklarından ya da önceden uygun bir çalışma yapılmadan onarım yapıldıktan sonra işlev yakıştırılmaya çalışılması nedeniyle yıpranmaktadır. Bu doğrultuda tez çalışması ile yakın geçmişte bir onarım geçirmiş olmasına rağmen herhangi bir çağdaş işlev üstlenemediği için günümüzde kullanım dışı kalmış Kasımiye Medresesinin yıpranma nedenlerinin incelenmesi ve potansiyelleri doğrultusunda yeni bir işlev çerçevesinde yeniden kullanılması için öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Kültür varlıklarının yenden işlevlendirilmesi pek çok etkenin birlikte düşünülmesi gereken çok yönlü bir koruma yaklaşımıdır. Bu tez çalışması kapsamında öncelikle koruma kavramı, korumanın nedenleri, koruma düşüncesinin tarihi süreçte gelişimi, koruma yöntemleri ve koruma yöntemlerinden yeniden işlevlendirme araştırılmış gerekçeleriyle birlikte ortaya koyularak, Kasımiye Medresesinin çağdaş yaşamın bir parçası olarak korunabilmesi amacıyla kentin ve kültür mirasının ihtiyaçları doğrultusunda yeniden işlevlendirmesi önerilmiştir. Kasımiye medresesi için yeni bir işlev belirlenebilmesi için öncelikle alternatif işlev önerileri geliştirilmiş ve bu işlev alternatifleri çerçevesince kent ölçeğinden başlamak üzere müdahale yaklaşımları belirlenerek işlev alternatifleri bağlamında tasarım önerilerinin sunulması amaçlanmıştır.

Yakın geçmişte onarım geçiren medreseyle ilgili temel sorun medresenin işlevsiz kalması olduğundan yapıda meydana gelen fiziki bozulmalar ve gerçekleştirilen restorasyonun kritiği tez kapsamına alınmamıştır.

2. KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI

Tarihi yapıların korunmasının bilinçli bir eylem haline gelmesi 19. yüzyıla dayansa da günümüzde ayakta olan antik yapı örneklerinin varlığı, koruma nedenleri günümüzden farklı olsa da, koruma eyleminin kökeninin çok eskilere dayandığını gösterir [1].

2.1. Koruma Düşüncesinin Gelişimi

Koruma düşüncesinin gelişimi Üslupsal Bütünleme, Romantik Görüş, Tarihsel Bütünleme ve Çağdaş Restorasyon Kuramına Doğru olmak üzere dört bölümde incelenmiştir.

2.1.1. Üslupsal bütünleme

Üslupsal Bütünlemenin en önemli temsilcisi Violet le Duc restorasyonu, “Bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda, hiç varolmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek demektir.” olarak tanımlamaktadır [1]. Kuban’a göre [2], bu kuramın uygulanması “restorasyonu gerçekleştirecek farklı bir çağın mimarının, Ortaçağ kalıpları içinde düşünmesi ve hissetmesi” demektir. Yapımları bazen yüzyılları aşan ve bazı bölümleri farklı sanatçılar tarafından farklı üsluplarla yapılmış olabilen ortaçağ yapılarının tüm bu eklemeleri yok sayılarak inşa edilmeye başlandığı dönem üslubuyla restore edilmişlerdir. Violet le Duc, anıtın mevcut durumunun ve restorasyon sonrası durumunun belgelenmesi, üslubu, strüktürel analizi gibi araştırmalara dayalı bir çalışma yapılması konusunda restorasyona önemli katkılarda bulunsa da üslupsal bütünleme ortaçağ yapılarında hasara sebep olmuştur [1].

Tarihi süreklilik kavramına aykırı müdahaleler içeren üslupsal bütünleme yaklaşımı restore edilmesi planlanan çağa kadar farklı dönemlerde kazandıkları ve onları özgün hale getiren niteliklerini kaybetmelerine sebep olduğu söylenebilir. Bu nedenlerle üslupsal bütünlemeye bir tepki olarak romantik görüş ortaya çıktı.

2.1.2. Romantik görüş

“Romantik Görüş” kuramının temsilcisi Ruskin, yapının tarihi belge olarak korunması ve mümkün olduğunca uzun süre ayakta kalabilecek şekilde düzenli olarak bakımı yaparak yaşatılması dışında yapıya hiçbir müdahalenin gerçekleştirilmemesini savunuyordu [2].

Yapılan restorasyonları eleştiren William Morris bir manifesto yayınlayarak, Üslupsal Bütünleme anlayışı ile restorasyon gerçekleştirenlerin, “neyin takdire değer, neyin aşağılık olduğu konusunda kendi kişisel yargılarından başka bir yol göstericilerinin” bulunmadığını belirtiyor ve restorasyonlarla eski dokunun izlerinin silindiğini ve “yapıya bakan kişide nelerin yok edildiği konusundaki kuşku” oluşturulduğunu; bu bağlamda “harcanan tüm çabanın sonucunda ortaya çıkan ürünün zayıf ve cansız bir taklit” olduğunu ifade etmektedir [1].

“Viollet le Duc’ün tavrı ile tümenden karşıt gibi görünen Ruskin’in yaklaşımı romantik içerik olarak aynıdır. Yalnız birincisi ideal biçime yaklaştırmaya çalışırken, öteki onu kaderine bırakmayı yeğliyordu. Kaldı ki, bugün antik sitlerde yapılan, çok sınırlı bir sağlamlaştırma dışında, Ruskin’in hiç müdahale etmeme yöntemidir.” [2].

Romantik görüş ile savunulan düşünceler de üslupsal bütünleme gibi tarihin sürekliliği kavramını göz ardı ediyor ve tarihi yapıların bugünün değil geçmişin varlıkları olarak kabul ediyordu.

2.1.3. Tarihsel bütünleme

Beltrami, öncülük ettiği Tarihsel Bütünleme kuramı ile, Üslupsal Bütünlemedeki gibi restoratörün yorumuna ve hayal gücüne dayalı bir uygulama değil; arşiv belgeleri, pullar, resimler gibi nesnel verilere dayalı bir restorasyon uygulamasını savunuyordu. Ancak bu kuram, yapıya ait resimler, gravürler gibi belgelerin, yoruma dayalı eserler oldukları için ölçekli bir mimari çizim gibi değerlendirilemeyecekleri ve tek bir perspektiften sunulan bir tablonun görünmeyen bölümlerle ilgili veri eksikliği oluşturacağı gibi nedenlerle eleştirilmiştir [1].

Bu yaklaşımda restorasyon için mevcut verilerin yeterli olmadığı durumda mimarın yorumunu katması söz konusu olmaktadır. Üstelik mimarın sınırlı verileri dayalı olarak

yaptığı bu yorumun, yapının bir zamanlar var olduğu haline getirildiği iddiası taşıması nedeniyle yanıltıcı olacağını söylemek mümkündür.

2.1.4. Çağdaş restorasyon kuramına doğru

Birbirlerine tepki olarak doğan Üslupsal Bütünleme, Romantik Görüş ve Tarihsel Bütünleme kuramlarını eleştiren Camilio Boito, günümüz restorasyon anlayışına yakın görüşler dile getirmiştir [1,2]. Boito'nun tarihi bir belge olarak nitelediği tarihi yapıları, restore etmek yerine sağlamlaştırma tercih edilmeli, ek veya yenilemeler yapılmak zorunda ise bunlar farklı malzeme ve özgün üsluplarla kolayca fark edilebilir şekilde yapılmalıdır. Yıpranmış olsa dahi yapının özgün ayrıntıları ve değerleri olduğu gibi korunmalı müdahaleden kaçınılmalıdır. Yapı üzerine olumsuz bir etkisi olmaması halinde değişik dönemlerde yapılan ekler korunmalıdır. Restorasyon çalışmaları sırasında mevcut yapı ve gerçekleştirilen müdahaleler ölçekli çizim ve fotoğraflarla resmi kurumlarda arşivlenmelidir [2].

Kuban'a [2] göre, Boito'yu çağdaşlarından ayıran onun anıtların tarihi belge oluşunu kavramış olmasıdır. Ancak, Avrupa'da gelişen 19. yy'ın eleştirdiğimiz kuramları, Yunan ve Roma medeniyetleri, Hristiyanlık ve Ortaçay Avrupa'sının büyüklüğünün simgesi olarak korunması anlayışının hâkim olduğu bir ortamda gelişmiştir. Boito'nun tarihi yapının öz değerine dayanan değerlendirme düşüncesinin kabul görmesi zaman içerisinde gerçekleşmiştir [2].

Boito'nun belirttiği ilkeler, Annoni ve Giovanni'nin katkılarıyla 20. yy başlarında uluslararası bir nitelik kazandı. Tarihi ve estetik değeri olan yapıların çevreleriyle birlikte korunması gerektiği fikrini geliştirmiş ve restorasyonlarda belgesel araştırma, üslupsal ve strüktürel analiz gibi çalışmaların sistematik biçimde yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Tarihi yapıları kullanılamayacak ve özgün işlevine yakın bir işlevle yeniden kullanılabilecek yapılar olarak sınıflandıran Giovanni, özgün strüktüre minimum müdahale edilmesi, sanatsal değeri olan tüm eklerin üslupsal bütünlüğü bozsa bile korunması, basit çizgilerle yapıyı tamamlayan eklerin eski yapıdan kolaylıkla ayırt edilebiliyor olması, bütünlemenin ancak elde yeterli ve kesin bilgiler varsa yapılması gibi Birinci Dünya

Savaşı'ndan sonra şekillenecek olan günümüz restorasyon ölçütlerinin temelini oluşturan bir takım ilkeler ortaya koymuştur [2].

Restorasyonun hem bilim hem sanat olduğunu savunan Annoni'nin ise temel ilkesi her durumun kendine özgü olduğunu ifade eden “caso per caso” deyimidir [2].

Koruma çalışmaları bağlamında Violet le Duc'ten, Giovanni ve Annoniye kadar süre gelen görüşler Atina Kartası ve Venedik Tüzüğü gibi belgelerle uluslararası nitelik kazanmıştır.

2.1.6. I. Uluslararası tarihi anıtlar mimar ve teknisyenleri kongresi ve Atina kartası

1931'de Atina'da toplanan “Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı'nda”, Giovanni'nin de katkıları olan, Atina Kartası belgesi oluşturulmuştur. Bu belge, uluslararası işbirliğini öneriyor ve koruma uygulamalarının temel ilkelerini ortaya koyuyordu [1,2]. Korumaya yardımcı olduğu için tarihi yapıların kimliklerine saygılı bir amaca yönelik kullanılmalarını sağlamak, özel mülkiyete tabi tarihi yapılar için devletlerin kamu yararı kapsamında koruyucu önlemler alabilmesi, yalnızca tarihi yapıların değil yapıların çevreleriyle birlikte korunması gerektiği, restorasyonlarda çağdaş teknolojilerden uygun şekilde yararlanılması gerektiği, restorasyon zorunlu olduğunda tarihi ve estetik değeri olan tüm verileri korumak, kentsel yapılaşmada tarihi niteliklerin korunmasına özen göstermek gibi ilkeler Atina Kartası'nda yer alan ilkelerden bazılarıdır. Atina Kartasından sonra İtalya için restorasyon ilkelerinin belirlendiği yasal bir statü kazanan Carta del Restauro hazırlanmıştır. Atina Kartası'yla benzerlikler taşıyan bu belge belirtilen ilkeler çerçevesince hazırlanan projelerin bir kurul onayına sunulması gerekliliğini getirmektedir [1,2].

2.1.7. İkinci Dünya Savaş'ı sonrası

İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'nın tarihi kentleri bombardımanlar büyük hasara neden olmuştur. Savaş sonrasında kentleri iyileştirme aşamasına gelindiğinde ise artık korumanın konusu yalnızca anıtlar olmaktan çıkıp konutlar gibi anıtsal olmayan yapıları da içine alacak şekilde toplumun geniş bir kesimde farkındalık meydana gelmiş ve koruma yaklaşımlarında yeniden işlevlendirmenin öneminin artmıştır. Ayrıca, kullanılamaz hale gelen tarihi yapılar için Atina Tüzüğü ilkelerinde ön görüldüğü üzere anastylosis

uygulanması halinde tarihi kent merkezlerinin arkeolojik alanlar gibi kalması anlamına gelmektedir [1,2].

2.1.8. II. Uluslararası tarihi anıtlar mimar ve teknisyenleri kongresi ve Venedik tüzüğü

Atina’da 1931 yılında gerçekleştirilen konferans sonrası Venedik’te 1964’de ikinci kez düzenlenen Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nde Venedik Tüzüğü adıyla anılan kararlar alınmıştır [1,2].

Venedik Tüzüğü ile getirilen en önemli yeniliklerden biri anıt kavramının yeniden tanımlanması olmuştur. Anıt kavramı, savaş sonrası Avrupa’da önem kazanan, büyük sanat eserleri olmayan tarihi yapıları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Venedik Tüzüğü’nde bu yeniden tanımlama sırasında Kuban’ın belirttiği üzere, “Koruma sadece anıtlar için değil, adı ne olursa olsun her türlü artifactı içerir, demek yerine, korunacak her artifact, anıttır” denilmektedir [2].

Venedik Tüzüğü, anıtları onların birer sanat yapıtı olmasının yanı sıra birer tarihi belge olarak koruması gerektiğini, korumada sürekliliğin sağlanabilmesi için anıtları toplumsal amaçlarla kullanılmasını, yalnızca anıt değil anıtın çevresinin de korunması, önermektedir. Ancak, Venedik Tüzüğü birçok ülke tarafından kabul gömüş ve koruma ilkelerinde yer bulmuştur. Ancak; zaman içerisinde uygulamalar sırasında Venedik Tüzüğü’nün, kültürel farklılıklara değinmemesi, turizm, arsa spekülasyonları ve kentlerin kontrolsüz gelişmeleri gibi bazı durumlar karşısında yetersiz kalabildiği görülmüştür [2].

2.2. Kültür Varlığı Tanımı, Kültür Varlıklarının Korunması ve Değerlendirilmesi

Venedik Tüzüğü’nde, anıt kavramı genişletilerek “Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.” şeklinde tanımlanmıştır.

1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda ise; Kültür Varlıkları, “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili

bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmaktadır.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi’nde ise Kültür Mirası; aşağıda tanımlandığı üzere anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir.

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

2.2.1. Korumanın nedenleri

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü’nde [3] kültürel mirasın "Büyüme ve değişim için dinamik bir referans noktası, olumlu bir araçtır. Her yerin ve topluluğun kültür mirası ve ortak belleği, günümüz ve gelecekteki gelişmeler için önemli bir temel oluşturan, yeri doldurulamaz bir hazine” olduğu belirtilmektedir.

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde [4] ise kültürel mirasın toplumun “kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtı” olduğu belirtilmektedir.

Ahunbay’a [1] göre ise tarihi alanlar, “Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekânları geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak da düşünülebilir” Bu bağlamda, tarihi çevrelerin, bugün artık var olmayan ve belki de hakkında yeterli yazılı kaynak bulunmayan yaşantıları duyumsamamızı sağlayan değerli veriler sunduğu söylenebilir.

Bunların yanı sıra, Kuban’a göre [2], “Aynı çağın ürünü olan yapılardan oluşan bir çevre yerine, birçok çağın ürününü yan yana sergileyebilen bir çevrenin estetik yoğunluğunun kolaylıkla savunulabilir. ... Nasıl edebiyat ve müzik sadece bugün üretilenlerden oluşmıyorsa, insan çevresinin de sadece bugün inşa edilen yapılardan oluşmasını istemek saçma bir istektir.” Aksine, tarihi alanlarda yer alan farklı dönemlere ait varlıkların tarihi alana eşsiz bir kimlik kazandırdığı söylenebilir.

2.2.2. Kültür varlıklarının tespit ve tescili

Tarihi bir yapının korunmaya değer olup olmadığı ve korunmaya değer bir yapı ise sınıfının belirlenmesi tescil¹ işlemleriyle belirlenmektedir. Tescil işlemleri ülkemizde 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun” ve “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik” gereğince gerçekleştirilmektedir. Tescil işleminin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle yapılar için ilgili kurum ve kuruluşlarca tespit² çalışması gerçekleştirilir ve tespit edilen yapılar hakkında tescil kararları ilgili koruma bölge kurulu tarafından değerlendirilir.

Kasımiye Medresesi gibi idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün sorumlu olduğu kültür varlıklarının tespit çalışmaları Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmakla birlikte tüm tescil işlemleri ilgili Koruma Bölge Kurullarınca gerçekleştirilir.

Tespitlerde değerlendirme kriterleri “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik” Madde 4’de belirtilmektedir. :

Madde 4-Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gereklilerinin tespitinde aşağıdaki hususlar gözönünde bulundurulur:

- a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile, 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlardan olması,
- b) 19 uncu yüzyıl sonundan sonra yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmasına gerek görülmesi,
- c) Taşınmazların sit alanı içinde bulunması,

¹ "Tescil": taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanlarının koruma kurulu kararıyla belirlenmesini, ifade eder.

² Tespit: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3 üncü maddesinde tarif edilen ve 6 ncı maddesinde belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bu yönetmelikte belirtilen usuller, esaslar ve kriterler doğrultusunda teknik bir çalışma ile değerlendirilerek belgelendirilmesini, ifade eder.

- d) Taşınmazın milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman unsuru ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evlerden olması,
- e) Taşınmaz tabiat varlıklarının ender bulunan değişik özelliklere sahip olması,
- f) Tek yapılar için; taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihi, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik arzemesi,
- g) Kentsel sit'ler için; korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi,
- h) Arkeolojik sit'ler için; yazılı bilgi, sathi kalıntılar, bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler, bilimsel tahmin ve topografik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması,
- i) Tabii sit'ler için; bilimsel araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topografik yapı hususlarında özellikleri bulunması,
- j) Tarihi sit'ler için; yazılı bilgi ve tarihi araştırmalar sonucunda önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması.

Kültür varlıklarının tescil kararlarını değerlendiren koruma bölge kurulları için “arkeoloji, sant tarihi, hukuk, mimarlık ve şehir bölge planlama dallarında uzmanlaşmış kişilerden yedi üye” seçilmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 660 sayılı ilke kararına göre anıtlar “Toplumsal maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar” I. Grup yapılar, “Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılar” II. Grup yapılar olarak tanımlanmaktadır.

2.2.3. Kültür varlıklarının koruma ölçütleri

Tarihi bir yapının taşınmaz kültür varlığı olarak kabul edilmesi için bir takım niteliklere sahip olmalıdır. Bu değerler farklı kaynaklarda farklı şekillerde sınıflandırılmıştır.

- Kuban [5] bu değerleri “estetik değer, tarihi belge değeri, çevresel değer” olmak üzere birincil ölçütler ve “korunmuşluk derecesi, işlevlendirme olanakları, restorasyonu gerçekleştirecek ekonomik olanaklar” olmak üzere ikincil ölçütler olarak iki grupta incelemektedir.
- Aksulu [6], tarafından Çizelge-1’deki gibi,
- Madran ve Özgönül [7], Çizelge-2’deki gibi,
- ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde [4], “özgünlük, bütünlük, tarihsel değer, belgesel değer, estetik ve sanatsal değer, teknik ve teknolojik değer, enderlik ve teknik değeri, grup değeri, kullanım değeri, folklorik değer,”

- Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik 4. Maddesi f bendinde, “Tek yapılar için; taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihi, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik arzemesi,” olarak sınıflandırılmıştır.

Kuban [2], birincil ölçütlerin “zaman içerisinde kazanılmış bir statüye ve uzun bir kullanım ve doğal afetlere dayandığına yani sağlamlığa” işaret ettiği için yapının geçmişinin uzunluğu ile ilgili olduğunu belirtmekte belirtmektedir. İkincil ölçütlerin ise koruma kararını değiştirmeyeceği ancak korunmayı kolaylaştıracağını belirtmektedir.

Tarihi değer

Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde [4] bu değeri iki ölçüte bağlandığı belirtilmekte olup; “İlki; yapı ya da yapı gruplarının tarihsel önem taşıyan bir olay, kişi ve/veya kurumla ilişkili olması. İkincisi; kentsel, kırsal, endüstriyel miras ögesinin eskiliği” olarak belirtilmektedir. Sivas kongresinin yapıldığı bina ve Atatürk’ün doğduğu ev diğer niteliklerinden ziyade tarihi bir olay ve kişisiyle ilişkisi dolayısıyla sahip olduğu tarihi belge değerleriyle korunan yapılardır [1]. Bir yapının yapımından kaç yıl sonra eski eser olarak tanımlanabileceği ülkeden ülkeye değişmektedir. 2863 sayılı kanuna göre Türkiye’de 1900’den önce yapılmış yapılar koruma kapsamında iken 20. Yüzyıl yapılarının koruma kapsamına alınması için önemli bir mimarın eseri, bir mimari akımın temsilcisi ya da bir yapı dizisinin parçası olmak gibi nitelikler taşıması gerekmektedir [1].

Bunun yanı sıra Ahunbay [1], geçmişe dair toplum yapısını veya yaşam biçimini yansıtan, herhangi bir tekniğin veya teknolojinin izlerini taşıya yapıların bu özellikleriyle korunması gerektiğini belirtmektedir. Bugün terk edilmiş olan teknoloji ve yaşam biçimlerinin izlerini barındıran matbaalar, darphaneler, yağhaneler, değirmenler, tabakhaneler gibi açısından belge niteliği taşıyan yapılar örnek verilebilir [1].

Estetik / sanat değeri

Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde [4] bu değer “Kültür varlığının tasarımındaki anlayışı ve bezeme özelliklerini, dönemin ulaştığı beğeni düzeyini ve niteliğini” kapsadığı belirtilmektedir [3].

Madran [8] ise “Yarı nesnel bir değer” olarak tanımladığı bu değeri yapının, “devrinin özelliklerini yansıtması, bir ekolü belirlemesi, bir akımın maddesel görüntüsü olması, sanatkarın mesleki disiplin ve anlayışını yansıtması gibi faktörlerle” elde ettiğini belirtmektedir [8].

Ahunbay [1] ise, güzel olmasının “yapı ve çevrelerin korunması konusundaki istekleri güçlendiren önemli bir etken” olduğunu belirtmekte nesnel olmayan bu yargının “toplumlara, zamana ve eğitim düzeyine göre değişmesi nedeniyle, bu hususta alınacak bilinçli bir karar, harap bir yapının ilk tasarımındaki güzelliği görmek ve onu kendi dönemi içinde değerlendirebilecek birikim sahibi arkeolog, sanat ve mimarlık tarihçilerinin yönlendirmeleriyle” değerlendirilebileceğini belirtmektedir [1].

Kuban’a [5] göre ise , “Bir kişinin veya grubun bir eseri güzel bulması, tamamen haklı bile olsa, o esere koruma açısından bir estetik değer kazandırmaz. Estetik değer, uzun bir zaman süresi içinde teşekkül etmiş yaygın bir yargı sonucu ortaya çıkar yani objektifleşir”.

Özgünlük

Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde [4], özgünlük değeri “Bir mimari kültür varlığının anlam kazanabilmesi için gereken ve onun gerçekliğini, değerini ve bütünlüğünü kanıtlayan tüm özellikler” olarak tanımlanmakta olup; özgünlük değeri taşıyan yapıların “konum, tasarım, malzeme ve işçilik özellikleri açısından içinde bulunduğu kültür alanının bozulmamış ve tahrif edilmemiş bir belgesi” özelliği taşıdığı ve “yapının bünyesinde yer alan ve yapının kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar, özgünlüğünün bileşenleri” olarak kabul edildiği belirtilmektedir.

Bütünlük

Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde [4], bütünlük değeri “Mimari mirasın yapısal ve mimari olarak bir bütün tanımlaması ve miras olma durumunu belgeleyen tüm unsurları ile var olması durumudur. Bütünlüğün diğer bir boyutu ise, mimari mirasın içinde varlık kazandığı çevre ve diğer miras unsurları ile birlikte süreklilik göstermesi şeklinde anlaşılmaktadır” [4].

Belgesel değer

Bu değer tarihi yapıların “değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamları, yapım teknolojileri hakkında bilgi veren kaynaklar” olmasıyla ilişkilidir [4].

Madran ve zgnl’e [7] göre ise, “Bu değer diğer tüm değerlerle ilişkilidir. Çünkü her yapı ya da yapının avlusunda yer alan ocak, tandır evi, kuyu vb. elemanlar yapıldıkları dönemin yapı sanatı, o yapıda yaşayanların nitelikleri ve yaşama biçimini anlamamıza yarayan en önemli belgelerdir”.

Enderlik değeri

Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’ne [4] göre, “Benzerleri zaman içerisinde yok olmuş yapılar ya da yapı elemanları enderlik değeri taşırlar. Türü, mimarislubu ve tasarımcısı bağlamında benzeri olmayan ya da günümüze tekil olarak gelen yapı ya da yapı elemanları teklik değeri taşırlar” [4].

Madran ve zgnl’e [7] göre, birbirleriyle çeliştikleri algısı oluşsa da, enderlik değerinin, teklik değeri, okluk değeri ve homojenlik değerlerini kapsadığını belirtmektedirler. Madran ve zgnl’e [7] göre, “Bir kültür varlığının sayıca az olması ona az bulunurluktan kaynaklanan bir değer katmaktadır. Aynı şekilde çok rastlanan bir kültür varlığı türü ya da yapım tekniği o bölgenin ya da tarihsel dönemin tipik ve başat ögesi olarak ayrı bir önem kazanmaktadır”.

Kullanım (İşlevsel) Değeri

“Kültürel varlığın kullanımının sürmesi ve kendisine ağdaş toplumda bir yer bulması bağlamında, yapının kullanılarak korunması ve ağdaş yaşamda yer alarak geleceğe taşınması durumudur. Yapının zgn kullanımının ya da toplumun onun için öngördüğü yeni kullanımın yapıya kattığı değerdir.” [4].

Madran ve zgnl [7] ise, bugün işlevi yok olduğu için kullanım dışı kalan medrese yapılarını örnek vererek bu yapıların yeniden işlevlendirilmesiyle toplumsal bir ihtiyaç

karşılırken diğér yandan tarihi yapının da işlevsel değeri nedeniyle kullanılarak korunduğunu belirtmektedir [7].

Folklorik (geleneksel) değér

Folklorik değér ise, “Toplumun yerleşmiş örf ve adetleri, yaşam biçimleri, inanışları ve alışkanlıklarının mimari mekânlarla (yapılar, yapı grupları veya yapı parçaları) birlikte var olmasının yarattığı değerdır” [4].

Madran ve Özgönül [7] ise, toplumun gelenekleri, inançları, yaşam biçimleri ile ilgili olan bu değérin, belge ve özgünlük değérleriyle ilişkili olduğunu ve konut, cami, medrese gibi mimarlık ürünlerinin “gelenegin şahitleri” olduklarını belirtmektedir.

Ekonomik değér

Her yapı kendi inşa edildiğı çağın gereksinimlerini yanıtlayacak şekilde biçimlendirilmiştir. Bu doğrultuda, yapılar fiziksel olarak dayanıklı ve uzun ömürlü olsalar dahi, değışen toplumsal yapı ve gereksinimler karşısında işlevini yitiren yapıların büyük bir kısmının ortadan kalkması nedeniyle ortaya çıkan “yapı israfı” tarihi yapıların yeniden işlevlendirilip kullanıma sunulmalarıyla azaltılabilir. Bu durum korumanın ekonomik işlevi olarak adlandırılabilir [9]. Bunun yanı sıra Madran ve Özgönül [7], bu değérin yalnız “para karşılığı olan, ölçülebilir bir değér” olmadığını ve “Yapının, kültür varlığı olmasından ya da koruma eylemine konu olmasından kaynaklı değér” olduğunu da düşölmesi gerektiğini belirtmektedir [7].

Çizelge 2.1. Kültür varlıklarının değérleri sınıflandırması [6]

1. Tarihi Bağlam	Genel Yerel	Dönem Göstergesi
2. Kültürel Bağlam	Yaşam Biçimi Ortak Bellek Kabuller (görenek) Gelenekler	Bilinç Yaratmak
3. Yenilik/Değışiklik Değeri	Yaratıcılık Orijinallik	Değışimin İtici Gücü

Çizelge 2.1. (devam) Kültür varlıklarının değerleri sınıflandırması [6]

4. Teknolojik Değer	Örnek Olma	Malzeme Kullanımı Yapım Süreci Çevre Kontrolü
5. Yaş/Enderlik	Kültürel ve Ekonomik Nitelik	
6. Onarılabilirlik Durumu	Yeniden Kullanım	Değişim Değeri
7. Mekansal Esneklik		
8. Gayrimenkul Değeri		
	Bina Konum	Ticari Meta Olarak
9. Formal/ Estetik Değer	İzole Edilmiş Parçalar Bütünlük	
10. Mekansal Değer	Mimari Değer Kentsel Değer	
11. Tipolojik Değer	Kendine Özgü Sorunlara Tipine Özgü Çözümler Sosyal Organizasyonun Tipik Örneği	Kullanım Değeri
12. Sembolik Değeri	Neyi Temsil Ettiği	
13. İşlevsel Değer	Ne için Kullanıldığı Ne için Kullanılabileceği	Varlığını Sürdürme Potansiyeli

Çizelge 2.2. Kültür varlıklarının değerleri sınıflandırması [7]

Kültürel Değerler	Çağdaş Sosyo-Ekonomik Değerler
1. Tanım Değeri - Tarih Değeri - Anı Değeri - Mitolojik Değer 2. Artistik ve Teknik Değer - Özgünlük 3. Enderlik Değeri - Teklik - Çokluk - Homojenlik 4. Geleneksel Değer	1. İşlevsel Değer - Süreklilik Değeri 2. Ekonomik Değer
5. Belge Değeri	3. Eğitim Değeri

2.3. Kültür Varlıklarının Yıpranma Nedenleri

Tarihi bir yapının korunabilmesi için öncelikle yapının yıpranmasının nedenleri tespit edilmeli ve buna yönelik c z mler geliştirilmelidir.

Tunçer [10], tarihi çevrenin korunmasına yönelik sorunların “...toplumsal bilincin yeterince geli memi  olması, kentleşmenin hız kazanması ile kentsel arsa rantının c k yüksek düzeylere ulaşması, imar planlarına hatalı yaklaşımlar, ekonomik yetersizlik, tarihsel çevreyi korumak, onarmak için yeterli kaynak bulunmaması” durumları olduğunu; tarihi çevrenin yıpranma nedenlerinin ise “Eğitim eksiklikleri, turizm amaçlı hatalı kullanımlar, çevreden verilen ödünler, bazı yerel yönetimlerin duyarsızlığı,  evre ve eski eser konusunda söz sahibi olan kurum ve kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumluluk kargaşası...” olarak sıralamaktadır.

Ahunbay [1] ise, kültür varlıklarının yıpranma nedenlerini dış nedenler ve i  nedenler olarak ikiye grupta incelemiştir.

2.3.1. Dış Nedenler

Doğal afetler ve zamanla a ınmalara sebep olan doğa olaylarının yanı sıra yangınlar, savaşlar, g c, rant baskısı ve yanlış yapılaşma gibi insan kaynaklı hasarlar dış nedenler olarak sayılabilir.

İnsan kaynaklı kabul edilen dış nedenlerin önlenebilmesi için toplumda tarihi çevreler hakkında farkındalık oluşturacak şekilde eğitim faaliyetleri yürütülmelidir. Aksi takdirde, “Tarihi çevreyi koruma isteği  a da  toplumun başka istekleriyle kar ıla ır. Kültürel motivasyon yeteri kadar g c l  olmadığı zaman bütün gerekli yasal  er eve hazırlanmış bile olsa, toplum gerektiği zaman yasal olmayan yollarla koruma kararlarına direnir.” [2].

G c ve terkedilme

Tarihi çevrelerin sa layamadıkları konfor istekleri, ekonomik nedenlerle kentlere g c yada terör savaş gibi nedenler insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olabilir. Kullanılmayan yapılan ise giderek bakımsız hale gelerek yıpranmaktadır.

Kötü kullanım ve onarımlar

Ahunbay [1], kötü kullanımların göç olgusuyla da ilgili olduğunu belirtmektedir. Terkedilen yapıların yeni kullanıcıları tarafından özensizce değişikliklere maruz kalabileceği belirtilmektedir. Ara katlar ve bölmeler eklenmesi cephelerde vitrin açılması vb. değişikliklerle tarihi dokulara zarar verilmektedir [1].

Yangınlar, savaşlar ve vandalizm

Özellikle ahşap yapılar için oldukça önemli bir tehdit olan yangınlar tarihi yapıların hatta tarihi çevrelerin yok olmasına neden olabilir. Doğal nedenler, ihmal yada dikkatsizlik nedeniyle meydana gelen yangınların yanı sıra Ahunbay'a [1] göre eski eser sahiplerinin yapılardan kurtulmak için neden oldukları kasıtlı yangınlar da söz konusu olabilmektedir. Bunun yanı sıra, tarihi yapıların "Bir düşüncenin simgesi veya hatırlanmak istenmeyen bir egemenliğin izi" olarak görülen anıtların vandalizme uğraması da tarihi çevrelerin tahrip olma nedenlerindendir.

Savaşlar tarihi çevrelere önemli zararlar vermektedir. II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'nın birçok kenti harabeye dönmüş; savaş sonrasında kimi yerde tarihin izleri tümüyle kaldırılmış, kimi kentte ise anıtlar özenle onarılarak kent yaşamına katılmışlardır [1].

Tarihi yapıların kundaklanarak yada vandalizme maruz kalarak yıpranmalarını veya yok olmalarını önleyebilmek için öncelikle toplum eğitilerek tarihi yapıların önemini kavraması sağlanmalıdır.

Rant baskısı ve yanlış yapılaşma faaliyetleri

Tarihi çevrelerin etrafları yüksek katlı yapılarla sarılması, kentlerin kontrolsüz büyümesi, tarihi çevrelerde bu büyümeye uyum sağlayabilmek adına yapılan yanlış uygulamalarla yıpranmaktadır. Bunun engellenebilmesi için başta toplumda tarihi çevrelerin korunması bilinci oluşturulmasının yanı sıra tarihi çevrede yapılaşma çalışmalarından önce detaylı analiz çalışmaları gerçekleştirilmesi ve uygun şekilde denetlenmesi gerekmektedir.

“Topraktan elde edilecek ekonomik kazancın çekiciliği tarihin prestijinden fazla olduğu zaman koruma büyük halk yığınları için bir öncelik olmaktan çıkar. Kurumlaşmamış koruma bilinci ile toplumun istekleri çatışmaya başlar.” [2].

Turizm

Tarihi çevrelere getirdiği ilgi ve ekonomik kazançla olumlu etkilere sahip olmakla birlikte, tarihi binalara gelen yoğun ziyaretçi toplulukları ile aşındırıcı, strüktürü yorucu olmaktadır [1].

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü’nde [3], “Doğal ve kültürel miras, kültürel çeşitlilik ve yaşayan kültürler turizm açısından büyük çekim gücüne sahiptirler. Aşırıya kaçan veya kötü yönetilen turizm ve turizme bağlı yapılaşma, kültürel mirasın özgün yapısını, bütünlüğünü ve önemli özelliklerini tehdit edebilir.” denilmektedir.

Trafik

Tarihi kentler bugünün koşullarına göre tasarlanmamıştır. Yaya ve at arabası kullanımına uygun sokakların bugün yoğun taşıt trafiği için kullanılması, tarihi yapıların temellerinde baskı ve titreşime sebep olması nedeniyle hasara neden olmaktadır [1]. Bunun yanı sıra, tarihi kent merkezleri yolların genişletilmesi nedeniyle de tahrip edilmektedir.

Uzun süreli doğal etkenler ve doğal afetler

Yapılar uzun yıllar doğanın değişik etkileri altında yıpranır ve sürekli bakım sağlanmazsa ciddi hasarlar görebilir. Isı farkları, donma çözünme, nem, yağmur, rüzgar ve rüzgarla taşınarak dokulara yerleşen biyolojik unsurlar, yeraltı suları gibi doğal etkenler yapılarda bozunmalara neden olmaktadır. Uzun sürede etkisini gösteren doğal etkenler dışında ne zaman olacağı önceden bilinmeyen, aniden şiddetli bir felaket olarak ortaya çıkan deprem, toprak kayması, sel, tayfun gibi olaylar tarihi çevrelerin, anıtların hasar görmesine neden olmaktadır [1].

2.3.2. İç nedenler

İç nedenler ise, yapının konumu, zeminin özellikleri, ilk tasarımdaki hatalardan, hatalı yapı malzemesi ve teknik, kötü işçilik kullanılmasından kaynaklı aksaklıklar olarak tanımlanabilir.

2.4. Kültür Varlıklarını Koruma Eylemleri

Tarihi yapının yıpranmasına neden olan faktörlerin tespiti ardından yapının korunması için uygun olacak müdahale ölçeği ve müdahale yaklaşımları belirlenmelidir.

2.4.1. Müdahale ölçeği

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 660 sayılı ilke kararında ve Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde [4], müdahale ölçeği bakım, basit onarım ve esaslı onarım olarak belirtilmektedir.

Bakım

“Yapının özgün şekli ile korunmasını, geleceğe aktarılmasını ve yapının yaşamını sürdürmesini amaçlayan; tasarımda, malzemede, strüktürde ve mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen uygulamalardır (çatı aktarımı, oluk onarımı, boya-badana vb.).” [1].

Basit onarım

“Yapıların, taşıyıcı sistemine ve plan kurgusuna müdahale etmeden, bozulan ve eksilen malzeme ve mimari elemanlarının uzman değerlendirmesiyle, belgeleme ve irdelemeye dayalı olarak, özgün biçimlerine uygun şekilde onarılması veya tamamlanmasıdır.” [4].

Esaslı onarım

Kültür varlıklarının bakım ve basit onarımla çözülemeyen sorunlarına yönelik, çoğu kez birkaç müdahale tekniğinin bir arada kullanıldığı, projeye dayalı uygulamalardır. Müdahalelerin derecesi, yapıdaki hasarların niteliği ve çağdaş kullanımın gerektirdiği donatıların eklenmesi gerekliliğine göre değişir. Hasarlı, ya

da eksik olan kesimlere yapılacak müdahale, yapının sunumu ve/veya kullanımıyla bağlantılı olarak malzemelerinin sağlamlaştırılmasından, yeniden yapımına doğru artar [4].

2.4.2. Müdahale yaklaşımları

Sağlıklılaştırma - rehabilitasyon, yeniden kullanım - yeni işleve uyarlama, taşıma, anastylosis, yeniden yapım olmak üzere incelenen müdahale yaklaşımları arasından tez kapsamında Kasımiye Medresesi için önerilen müdahale yaklaşımı yeniden kullanım - yeni işleve uyarlamadır.

Sağlıklılaştırma-Rehabilitasyon

“Güncel kullanımda çağdaş konfor koşullarını karşılayamayan ve bu nedenle kullanım değerini yitirmiş yapıların, mimarisini koruyarak, onarım ve çağdaş donanım ile desteklemeyi kapsayan uygulamalardır.” [4].

Yeniden kullanım – Yeni işleve uyarlama

Kuban [2], “Örenler ve sadece sağlamlaştırılan Ortaçağ yapıları, dini yapılar, mezar yapıları ve çeşme, anıtsal yapı gibi örnekler dışında, çağdaş restorasyonun temel konusu olan konutlar, eski sanayi yapıları, kışlalar, saraylar, medreseler, manastırlar, kaleler, tersaneler, hamamlar, depolar gibi yapıların” yeniden işlevlendirme uygulamalarının konusu olduğunu belirtmektedir.

Özgün işleviyle kullanılamayan tarihi yapının uygun görülen yeni işlev için kullanılması için gereken müdahaleler koruma projesi doğrultusunda gerçekleştirilirken yapının “özgünlüğü, bütünlüğü ve anlamına” saygı gösterilmelidir [4].

Taşıma

Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, bulundukları yerlerde (in-situ) korunmaları esastır. Ancak, taşınmaz kültür varlıkları için açık ve ortadan kaldırılamaz bir tehdit söz konusuysa ya da bilimsel olarak kanıtlanmış ve seçeneği olmayan toplumsal bir yarardan ötürü başka bir yere nakil zorunluluğu varsa ve bu işlem mümkün ise, hazırlanacak projelere göre taşıma işlemi gerçekleştirilebilir [4].

Anastylosis

Mimari mirasa ait dağınık mimari parçaları, anıt hakkında fikir verecek biçimde yeniden bir araya getirerek onu belirli bir bütünlüğe kavuşturma yöntemidir. Bu müdahale yeniden yapımı hedeflemez; yapının ayakta tutulması için gereken çağdaş müdahale ve ekler sınırlı tutulmalı ve öne çıkmamalıdır [4].

Yeniden yapım

Kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapılmasıdır. Yapının içinde bulunduğu kentsel bağlamın değişmemiş, bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmamış olduğu, eldeki mevcut belgelerin varsayımları en aza indirgeyecek düzeyde olduğu durumlarda (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı ve kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, özgün mimarisi, malzeme ve yapım tekniğiyle ilk durumuna uygun olarak projelendirilmesi ve uygulanmasıdır [4].

2.4.4. Kültür varlıklarının korunmasında eğitimin önemi

Topluma, eğitim kanalı ile tarihi kimlik, sanatsal değer, tümel çevre, çevre sağlığı gibi kavramları öğretmek ve ancak kontrol edilebilir bir gelişmenin sürdürülebilir olduğunu anlatmak, tarihi çevreyi korumanın bir alt koşulu olduğu söylenebilir [2]. “Tarihi çevrenin yasamasını sağlamak için kamuoyu yaratmak ve kültürel bilincin oluşmasını ve yerleşmesini sağlamak gerekir. Bunun gerçekleşmesi için toplumun, tarihi çevrenin taşıdığı değerleri kavraması ve belli bir koruma bilincine erişebilmesi önemlidir, bu da ancak eğitimle gerçekleşir” [11].

Toplumu eğitim yoluyla tarihi yapı ve çevrelerin korunması konusunda farkındalığının oluşturulmasının yanında, Branca’ya göre, koruma eylemlerini pratiğe dökcek mimarların da biçimlendirme problemlerinin eski ile devamlılık süreci için kavranmaları gerekmekte olup, bu doğrultuda sanat tarihi, rölöve, mimarlık tarihi ve serbest resim temel dersler olarak kabul edilmelidir [12].

Birçok uluslararası tüzükte de kültür varlıklarının korunmasında eğitimin ne denli önemli olduğu vurgulanmaktadır. Avrupa Mimari Mirası Sözleşmesi Madde 15’te taraf ülkeler;

1. Mimari mirasın korunmasının bir kültürel kişilik unsuru olduğu kadar, bugünün ve geleceğin nesilleri için de bir ilham ve yaratıcılık kaynağı olarak değerlendirilmesi için halkın bilinçlendirilmesini geliştirmesi,
2. Bu amaçla, modern iletişim ve tanıtma tekniklerinin yardımıyla, özellikle aşağıdaki hedeflere ulaşmak üzere gerekli bilgiyi yayma ve uyandırılan ilgiyi arttırmak için politikaları teşvik etmek üzere, a) Mimari mirasın korunması, insan tarafından düzenlenip yapılmış çevrenin ve binaların niteliklerine karşı halkın ilgisinin uyandırılması ve artırılması için daha okul çağlarından başlayıp bu konulara yönelik çalışmaların uygulanmasını; b) Avrupa düzeyinde veya ulusal veyahut bölgesel çapta kültürel varlıklar ile mimarlık, sanat, halk sanatları ve hayat tarzları arasında var olan birliği ortaya çıkararak, üzerinde durmayı taahhüt eder.

Amsterdam Bildirgesi'nde (1975), “ Mimarlık mirası ancak, halk ve özellikle de genç kuşak onun değerini bilirse yaşayacaktır. Bu nedenle her düzeydeki eğitim programları bu konuya artan bir ilgi göstermek zorundadır.” denilmektedir.

UNESCO tarafından 1976 yılında alınan Tarihî veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini konusunda Tavsiye Kararı'nda; Tarihî alan incelemeleri, tarih eğitimi başta olmak üzere, her seviyedeki eğitime dâhil edilmeli ve genç nesile, geçmişin bıraktığı çalışmaları anlamaları, onlara saygı duymaları ve söz konusu mirasın modern hayattaki rolünü görmeleri için bir yol açılmalıdır. Bu türde bir eğitim, görsel-işitsel araçlardan ve tarihî binalara grup hâlinde gerçekleştirilecek ziyaretlerden fazlasıyla yararlanmalıdır [1].

Ekim 1987'de Washington'da yapılan ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilen Washinton Tüzüğü madde 15 “Halkın katılımını sağlamak ve katkıları yüreklendirmek için, okul yaşındaki çocuklardan başlayarak, bütün kentlileri bilgilendiren bir program hazırlanmalıdır.” ve madde 16'da “Korumayla ilgili bütün meslekler için uzmanlık eğitimi sunulmalıdır.” eğitimin gerekliliğinden bahsedilmektedir [13].

ICOMOS'un Ekim 1999'da Meksika'da yapılan 12. Genel Kurulunda alınan kararlara göre; Koruma uzmanlarına geleneksel yapıları tanıtan eğitim programları verilmesi, yöre halkına geleneksel yapı tekniklerini, malzeme ve zanaatleri korumalarına yardım edecek eğitim programları sunulması, özellikle gençleri geleneksel mimari hakkında bilinçlendirecek programlar geliştirilmesi ve geleneksel yapı sanatı konusunda uzmanlık ve deneyimleri aktarmaya ve bilgi değişimi yapmaya olanak verecek bölgelerarası iletişim ağlarının oluşturulması gibi eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekliliğini vurgular [14].

Mimari mirasın korunması, salt yasal kısıtlar ve önermelerle sağlanamaz. Bu konudaki başarı toplumun her bireyinin, koruma olgusunu benimsemesi ve

kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmesiyle doğrudan ilişkilidir. Mimari mirasın korunması konusunda kamu bilincinin gelişimi, her aşamada verilecek eğitimle sağlanabilir. Bu nedenle koruma eğitimi, her yaşa ve düzeye yönelik örgün ve yaygın eğitimi kapsamalıdır [4].

3. TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

Tez kapsamında Kasımiye Medresesi için de önerilen müdahale yaklaşımı olan yeniden işlevlendirme ile çağdaş bir ihtiyacın karşılanmasına katkıda bulunulurken tarihi yapının korunmasının sürekliliği de sağlanır.

Bu bağlamda yeniden işlevlendirmenin nedenleri, yeniden işlevlendirmenin önemi ve yararları ve yeni işlevin belirlenmesini etkileyen faktörler incelenmiştir.

3.1. Yeniden İşlevlendirmenin Nedenleri

İşlevlerin değişmiş olması, çevresel nedenler ve ekonomik nedenlerle tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkabilir.

Günümüzde saray, medrese, kervansaray gibi bazı yapılar özgün işlevlerini tamamen kaybetmiş olmalarına karşın, bazı yapılar da işlevsel olarak eskimektedir. Yapıların fiziksel özelliklerinin işlevlerinden daha uzun ömürlü oldukları düşünülürse işlevlerini sürdüren yapılar için bile, her konudaki gelişmeler nedeniyle sorun olabilmektedir. O binaya ait işlevin tamamen değiştirilmesi ya da işlevin geliştirilmesi gelişimi gerekebilir [15].

3.1.1. İşlevsel değişiklikler

Tarihi yapıların işlev değişimleri nedeniyle yeniden işlevlendirilmesini saray yapıları gibi işlevin tamamen ortadan kaybolması ya da fabrika yapıları gibi işlevin çağın koşulları çerçevesince değişmiş olması olarak iki grupta inceleyebiliriz. Bu durumda tarihi yapıların yeni bir işlev kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tarihi bir yapı, o gün, o yıl, o çağ, o şehir, o fonksiyona ihtiyaç duyularak; tüm özellikleri renkleri, beğenileri, zenginliği, yoksulluğuyla; o girdilere, o verilere göre yapılmış ise de bugün ise artık o fonksiyona ihtiyaç olmayabilir. Fakat yapı, yukarıda sayılanlardan dolayı; tarihsel, toplumsal ve ekonomik nedenlerden dolayı kullanılmalıdır [15].

Cumhuriyet sonrası çağdaş eğitim sisteminde yer almayan Kasımiye Medresesi gibi medreseler de yeniden işlevlendirmeye sıklıkla konu olmaktadır.

3.1.2. Çevresel nedenler

“Çevrede yaşanan fiziki, işlevsel değişimler ya da çevrede yaşayan toplumda meydana gelen değişiklikler işlev değiştirilmesini gerekli kılabilir. Bu durumlara, cemaati göçlerle yok olduğu için cami olarak işlevlendirilen ya da terkedilerek atıl hale gelmiş kiliseler ve ticaret alanları arasında sıkışan konut alanları örnek verilebilir.” [15].

“Çağdaş restorasyon anlayışında, anıtlar çevreleri ile bir bütündür. Çevrelerinde meydana gelen her türlü olumsuz müdahale, anıtlarında olumsuz etkilemektedir. Çevresi yıprandığı, bozulduğu, yok olduğu ölçüde yapıda değerini yitirir” [16]. Bununla birlikte, “Anıtların çevreleriyle bir bütün olarak düşünüldüğü göz önüne alınırsa, anıtların çevrelerinden soyutlandırıcı kararlara rastlanmaktadır. Konut bölgelerinin ticaret alanına dönüştürülmesi sonucu birçok anıtsal bina işlevsel olarak yıpranmış ve yanlış müdahalelere uğramaktadır” [16].

3.1.3. Ekonomik nedenler

Göçler, ekonomik güçlükler veya artan nüfusun ihtiyaçları gibi etkenler tarihi çevrelerin yapıların yıpranmasına neden olmaktadır. Yeni bir yapı yapılması yerine var olan yapıların yeniden değerlendirilmesi ekonomik açıdan fayda sağlayacaktır. Ancak, yeniden işlevlendirmenin ekonomik boyutundan bahsettiğimizde yapının korunmaya değer bir yapı olup olmadığı önem kazanmaktadır. Anıtsal bir kültür varlığının yeniden işlevlendirilmesi söz konusu olduğunda, yeni bir yapı yapılmasının maliyeti daha düşük olsa ya da daha kolay olsa dahi asıl önemli olan kültür varlığının geleceğe taşınmasıdır.

3.2. Yeniden İşlevlendirmenin Önemi ve Yararları

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinin önemi ve yararları, tarihsel ve sosyo – kültürel yararlar, toplumsal yararlar ve ekonomik yararlar olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

3.2.1. Tarihsel ve sosyo- kültürel yararlar

Geçmişte çoğunlukla yapının işlevsel değeri, sürekli bakımının yapılması ve yaşamının sürdürülmesi için bir araç, gereklilik olmuştur [1]. Bugün ise yapıların işlevsel değerlerinin

yanında, çağların ve uygarlıkların, tekniğini, kültürünü, duyarlılıklarını, sosyal ve ekonomik yapısını bizlere duyumsatan veriler taşıyan kültür varlıklarının korunarak gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Piero Gazzola'ya göre; “Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, korunması pratik bir gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir gereklilik haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluğuna ve kültür mirası koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır.” [1].

Altınoluk'a [15] göre, “Tarihi yapılara yeni işlevler vererek onları yaşatarak koruyabilme, çağdaş işlevlerle yeni boyutlar kazandırma; çağdaş toplumları zaman zaman geçmişe götürerek onlara geçmişin gizem dolu güzelliklerini yaşatabilme ve topluma geçmişten ilginç, öğretici, düşündürücü kesitler sunma ihtiyacındayız.”

3.2.2. Toplumsal yarar

Söz konusu olan özellikle anıtsal yapılar olduğunda toplumsal yarar kavramı önem kazanmaktadır. Geçmişte toplum yararı için yapılan medreseler, hanlar, külliye gibi yapıların kullanılmamaları, atıl durumda olmaları onların bugün de taşıdıkları toplumsal yarar potansiyellerinin açığa çıkmasını engellemektedir.

Tapan'a [17] göre, “Bir saray veya han onarılmış, yapının kullanımı günün belli saatlerinde yurttaşlar tarafından gezilmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu yapılar toplumun sürekli olarak hizmetine açılmamış veya niteliklerinden dolayı yeni işlevler yüklenemediğinden toplumsal işlevsellikleri sınırlı kalmıştır.” [17].

Özgönül'e göre; “Kültür varlıkları tüm insanlığın ortak malıdır. Kişilerin, bu eserleri izlemeleri, bilgilenmeleri, meraklarını gidermeleri, onları kullanarak prestij elde etmeleri vb. hakları vardır. Bu haklar engellenemeyeceği gibi kullanımlarının da üst düzeye çıkarılması gereklidir.” [18].

Tarihsel-kültürel varlıklarımızın yeterince değerlendirilmesi, bizim birikimlerimizden de, gelecek kuşakların esinlenebileceği bir sürecin yaşatılması zorunludur. Bu itibarla yapılara; toplumu etkileyici ve sonunda onları eğitici, onları yüceltici birer anlam kazandırmanın en etkili yolu onları: yaşayan birer varlık konumuna getirebilmektir. Hiç kuşku yoktur ki bu amaç, söz konusu yapıya işlevsel

bir içerik kazandırmak, onu topluma yararlı kılmak, toplumun onda yaşamasını, çevrenin ondan yararlanmasını sağlamak olmalıdır [15].

Koruma işlemlerde kamu yararı kavramı politikalarının ve uygulamalarının merkezinde yer almaktadır. Koruma, ilgili mevzuat çerçevesinde kamu yararı adına yapılan bir işlem durumunda iken, sosyal, kültürel ve politik boyutları ile korumanın kendisi aynı zamanda toplum yararı içeren bir eylem niteliğindedir. Kültür varlıklarının uluslararası antlaşmalarca, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi nedeniyle milli yargılardan ve mülkiyet hakkından bağımsız nesneler olarak ele alınması gerektiği savunulmakta ve bu durum, koruma eyleminin kamu ve toplum yararının ötesinde, evrensel bir yarar içerdiğini de göstermektedir [19].

Geçmişin mirasını "yıkımayarak gelecek nesillere aktarmaktan" çok, bugün kullanarak çok yönlü faydalarından toplumun yararlanmasını sağlamalıdır. Bunun gerçekleşmesiyle "miras" yarına kendiliğinden ulaşacaktır [20].

3.2.3. Ekonomik yarar

Yeniden işlevlendirmenin ekonomik yararları iki açıdan incelenebilir. Tarihi yapının yeni bir yapı inşa edilmesi yerine yapı stoku olarak kabul edilmesi ve yapının yeniden işlevlendirilmesiyle turizmi canlandırması, istihdam yaratması gibi çevresinde yaratacağı olumlu etkilerle ekonomik yarar sağlaması mümkündür.

Kuban’a göre, “yapılar insanların yarattıkları en büyük boyutlu eşyalardır. Yapımları için yapılan büyük yatırım ve emekle, toplumun en büyük uygarlık göstergesi olan kentleri oluşturan temel öğeler olarak, insanın üretim etkinlikleri içinde ön sırada gelirler. Bir kez yapıldıktan sonra sadece görsel değeri olan bir heykel ya da resme göre, bir yapı toplumun vazgeçemeyeceği kadar pahalı bir üründür. Bu ekonomik değer her zaman kültürel değerle baş başa gider. Bir sanat yapısı olsa da olmasa da gözden çıkarılmaz.” [2]. Bu bağlamda, toplumlar tarafından, inşası için büyük emek ve kaynak harcanan uygarlıklarının simgeleri olan yapıların değerlerine uygun bir yoğunlukta kullanılmaları istenmektedir.

Kentsel koruma alanları genellikle kentin yıpranmış, çöküntü bölgeleri olduğundan, bu yerleşimlerde yaşayanlar da kentin genellikle dışlanmış, alt ve orta gelir gruplarıdır. Bu nedenle tarihsel çevre korumasının en önemli boyutu, yapıları korumak olduğu kadar, bu gelir gruplarının da refahını iyileştirici ve yoksulluğu azaltıcı önlemler alınmasıdır [10].

İç ve uluslararası turizm, başka toplumların yalnız geçmişten kalan izleri ile ilgili değil, günümüz yaşamı hakkında da sunduğu özel deneyimle, kültürel alışverişin başta gelen araçlarından biri olmayı sürdürmektedir. Turizm, giderek

artan bir şekilde, doğal ve kültürel mirasın korunması için olumlu bir güç olarak değerlendirilmektedir. Turizm kültür mirasının ekonomik yönlerini yakalayabilir ve kaynak yaratarak, halkı eğiterek, politikayı etkileyerek, bunları koruma yönünde kullanılabilir hale getirebilir. Birçok ulusal ve bölgesel ekonominin temel bileşeni olan turizm, iyi yönetildiğinde gelişme için önemli bir etken olabilir [2].

3.3. Yeni İşlevin Belirlenmesi

Yeniden işlevlendirme ile hedeflenen yararların elde edilebilmesi için uygun bir işlev belirlenmesi gerekmektedir. Yapının potansiyeline uygun işlev seçenekleri ortaya koyulduktan sonra yeni işlev belirlenmelidir. Bu noktada yapının kullanılmasının korunması için bir araç olduğu akılda tutulmalıdır [18].

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde birçok faktörün birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Tarihi yapının mekânsal oluşumu, yapıyı oluşturan ana birimlerin boyutları, sirkülasyon gibi işlevsel ilişkiler ve yapının konumu gibi birçok faktörün yeni işlevin gerekliliklerine uygunluğu değerlendirilmelidir [15].

“Yeniden kullanıma adaptasyon için doğru işlevin seçimi bir dizi araştırmanın sonucunda karar verilmesi gereken bir süreçtir. Yeni işlevin gereksinimleri ile mevcut binanın adaptasyonu başarılı olduğunda yeni kullanıcıların yaşanılabilirlik düzeyi degeride iyi olacak, işlevin sürekliliğinin sağlanması da bu kapsamda başarılmış olacaktır” [21]. Tarihi yapının yeniden şekillendirilmesinde (remodelling), mevcut yapının analiz edilmesi yeniden şekillendirmeye yönelik argümanların temelini sağlar. Mevcut yapının analizi dört bölümde incelenebilir. Bunlar, yapının mevcut strüktürü, kütlesi, boyutları, formu gibi fiziksel özelliklerimin analizi, binanın hikayesinin araştırılması, yapının konumu ve çevresiyle ilişkisi ve yapıya verilmesi planlanan işlevin gerekliliklerinin iyi analiz edilmesidir [22].

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde temel sorun detaylı bir analiz yapılmadan yeni işlevin belirlenmesidir. Analitik ve bilimsel yöntemlere dayanan detaylı bir çalışma yapılmadan yeni işlevin belirlenmesi durumunda bir süre sonra sosyal ve ekonomik problemler nedeniyle tarihi yapı yeniden kullanılmaz hale gelebilir ya da verilen işlev tarihi yapının özgünlüğüne zarar verebilir. Korunması için oldukça büyük kaynaklar harcanan tarihi yapılar için başarılı bir yeniden işlevlendirme projesinin sosyal, ekonomik

ve fiziki olarak sürdürülebilir olması gerekmektedir. Ancak tarihi yapıların yeniden kullanımları karar verme süreçlerinde net bir yöntem bulunmamakta ve projelerde çoğunlukla çevresel, fiziksel ve fonksiyonel yönlerine odaklanırken sosyo-kültürel yönler geri planda kalmaktadır [23].

Yeniden işlevlendirme çalışmaları için bir model önerisi sunan çalışmada Mısırlısoy ve Günçe [23], yeniden işlevlendirme karar süreçlerinde izlenebilecek 5 adımdan oluşan bir model önerisi sunulmaktadır. İlk adım, yeniden işlevlendirmede karar verme süreçlerinde etkili olan aktörlerin tanımlanmasıdır. Bunlar, kullanıcılar (özgün işlevin kullanıcıları, mevcut kullanıcılar), projelerin hazırlanmasında ve uygulanmasında rol alan prodüktörler (mimarlar, mühendisler, restorasyon uzmanları vb.), yatırımcılar (özel mülkiyet sahibi, şirketler, kiracılar, hükümet, belediye) ve koruma ile ilgili düzenlemelere karar veren, projeleri onaylayan ve kontrol eden otoriteler (hükümet, belediye ve ilgili diğer birimler) olarak dört grupta tanımlanmıştır. İkinci adım, tarihi yapının orijinal fonksiyonu, fiziksel özellikleri, miras değeri ve bölgenin ihtiyaçları çerçevesinde gerçekleştirilen mevcut doku analizidir.

Üçüncü adımda yapıya gerçekleştirilecek müdahale yöntemlerinin belirlenmesidir. 4 kategoride incelenen koruma eylemlerinin ilki, acil müdahalelerdir. 2. kategori sağlamlaştırma ve bütünleme dâhil olmak üzere binanın tam restorasyonunu içermektedir. 3. kategori yeniden şekillendirme, yeni ek önerileri ve son kategori ise 2. ve 3. kategoride ön görülen uygulamaların birlikte kullanılması olarak. Dördüncü adım, tarihi yapının yeniden kullanım potansiyellerinin tanımlanmasıdır. Tarihi yapının potansiyellerinin kavranması sürdürülebilir bir yeniden işlevlendirme stratejisi geliştirmek için önemlidir. Bu potansiyeller fiziksel, ekonomik, fonksiyonel, çevresel, politik, sosyal ve kültürel olmak üzere başlıklara ayrılmıştır [23].

Son adım ise, her bir faktörün yorumlanması sonucunda fonksiyon değişikliğine karar verilmesidir. Üç tür yeniden kullanım seçeneğinden bahsedilebilir. Bunların ilki, tarihi yapıya günümüz gereksinimlerini sağlayacak adaptasyonlar yapılmasıyla özgün işlevinin devam ettirilmesidir. İkinci seçenek yapının özgün işlevinin korunmasının yanı sıra bu işlevi destekleyecek alt işlevlerin de tanımlandığı karma kullanımdır. Son yaklaşım ise, yapının tamamen yeni bir işlevle kullanılmasıdır [23].

Tarihi mirasın gelecekteki kullanımları için yalnızca belirli bir fonksiyon grubuna odaklanılmamalı, çeşitli fonksiyon önerileri sunulmalıdır. Bu öneriler karar verme sürecince yer alan aktörlerin değerlendirmesine sunulur [23].

Yapıya verilecek işlevin uygun olup olmadığını karar vermek için fizibilite etüdü (yapılabilirlik araştırması) hazırlanmalıdır. Fizibilite etüdü metodolojisinden yararlanarak çağdaş işlevin seçiminde belirleyici olan unsurların sistematığe dökülmesi sağlanabilir. Bu çalışmalar, teknik, ekonomik finansal ve hukuki unsurların analizi olmak üzere dört aşamada yapılmaktadır [24].

Teknik unsurların analizi, yapılacak olan projenin teknik açıdan yapılabilirliğini, yapıya verilecek çağdaş işlevin mimari tasarım, koruma, restorasyon ve mühendislik ilkeleri açısından ele alınmasıdır. Ekonomik unsurların analizde, kurulacak olan işletmenin faaliyet konusu, üretim kapasitesi, pazar ve talep tahmini göz önünde bulundurulur. Finansal unsurların analizi ise projeye ilgili maliyet, sermaye, finansman kaynakları gibi her türlü parasal akışın araştırılmasıdır. Hukuki unsurların analizinde ise projenin hukuki açıdan uygunluğu, devletin vermiş olduğu teşvikler, yasal işleyiş ve süreçler incelenir [24].

3.3.1. Sosyal ve kültürel faktörler

İnşa edildi çağın ihtiyaçları, yaşam biçimleri, beğenileri hakkında veriler taşıyan tarihi yapı için yeni bir işlev belirlenirken hem yapının geçmişine saygılı ve geçmişini hatırlatan hem de bugünün koşullarına uygun bir işlev belirlenmesi gerekmektedir.

Özel'in [25], Madran' dan aktardığı görüşe göre, İlk olarak yapının üstlendiği orijinal işlevinin, artık kullanımda olmasa da, insan neslinin bir yaratısı, bir anısı olarak devamlılığının sağlanması düşünülebilir. Kullanıldığı dönemin sosyal, politik, kültürel vurgusunu (ve/veya vurgularını) taşımaktaysa mekânın bir hatırlatma ögesi olarak kullanılmasında yarar vardır. Bu işlevinin sabitlenmesi, bir kurguyla gösterime sunulması anlamına gelir. Saray, kamu yapıları endüstriyel binalar gibi işlevi kendinden tanımlı korunması gereken yapılarda genel eğilim en çarpıcı yaşam anının dondurulması ve bileşenlerinin gösterimi şeklindedir. Müze evler, saraylar, şatolar, işlevini yitirmiş dini yapılar, fabrikalar da içinde barındırdıkları gündelik eşyalarla kalıcı mekânlar olarak düzenlenebilir. İşlerliği olduğu dönemlerin teknolojisi, günlük yaşamı, modaları, yaşam biçimi ve bileşenleri hakkında bilgi vermek üzerine kurulmuş düzenlemeleridir.

3.3.2. Çevresel faktörler

Tarihi yapıların yaşamlarını birlikte sürdürmek durumunda oldukları çevrelerin mevcut ve gelecekteki durumunun bilinmesi ve yapıların bu verilerin kullanılarak değerlendirilmesi uyumlu bir birliktelik için ön koşuldur [26].

Yeniden işlevlendirilmesi planlanan kültür varlığının bulunduğu çevrede mevcut olan fonksiyonlar belirlenmeli ve bunlara uygun bir işlev seçilerek, ekonomik ve sosyal yönde de katkı sağlayacak çevreyle uyum içinde bir işlev getirilmelidir [25].

Eraybat [24] yeni işlevin belirlenmesinde önemli olan yakın çevre analizini, fiziksel, fonksiyonel, sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere beş grupta değerlendirmiştir. Fiziki analizde doğal ve yapay çevrenin kaynakları ve olumsuzlukları incelenir. Fonksiyonel analizde tarihi yapının yer aldığı çevrede bulunan fonksiyonlar ve eylemler belirlenir. Tarihi yapının içinde bulunduğu çevrede yaşananların sosyal yapısının incelenmesini içeren sosyal analiz ve bir bölgede yer alan insanlar için neyin önemli, değerli, güzel veya korunması gerekli olduğunu gibi konularda bir kanıya varabilmek için çevredeki insanların kültürel analizinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunların yanı sıra, tarih yapının yakın çevresindeki arsaların ve binaların reel değeri, para akışı, verilecek işlev sonucu kurulacak işletme için pazar payı araştırmaları, bölge halkının ekonomik düzeyi çevrenin ekonomik durumunun göstergeleri gibi verilerden oluşan ekonomik analiz gerçekleştirilmelidir.

Tarihi yapıya işlev seçiminde yönlendirici olan çevrenin kent ölçeğinde ihtiyaçları ise sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan incelenir. Sosyal ihtiyaçlar, bazen kimsesiz çocukların ya da yaşlıların bakımını sağlayacak mekân ihtiyacı, bazen bir duruma tepki için yapılacak protesto, boykot, miting gibi faaliyetler için toplanılacak bir meydan, bazen belirli bir amaç için toplanmış bir grubun kurmak istediği dernek, bazen halkın spor ihtiyacını karşılamak için yapılmış spor tesisleri, bazen de doğayla iç içe olmak isteyenler için düzenlenmiş rekreasyon alanları, hastane yada konutlar olabilir. Kültürel ihtiyaçlar ise kent halkının gündelik yaşamında etkili olan inanç, gelenek, görenek, örf, adet ve ahlak kuralları gibi soyut kültürel varlıklar ile toplumun var oluşunu ifade eden, geçmişte ürettiği teknolojinin, tekniğin, becerinin ve sanatın gelişim aşamalarını yansıtan somut kültürel varlıkların yaşatılması ve günümüz kültür anlayışıyla sentezlemesi için gereksinim duyulan faaliyetlerin gerçekleştirileceği mekân ihtiyaçlarından oluşur. Öte yandan, işsizliğin,

ekonomik açıdan durgunluğu olduğu bir kentte ekonomik ihtiyaçların karşılanması tarihi yapıya verilecek işlevle sağlanabilir. Tarihi yapıda kurulacak bir özel işletmede, yatırımcının kâr elde etmesinin yanı sıra kent halkına iş imkânları, bölgede para akışı, çevredeki yapıların ve arsalarının değerlerindeki artış ve vergiler aracılığıyla kentte ekonomik bir canlanma sağlanabilir [24].

3.3.3. Turizm ve ekonomik faktörler

İşlev seçiminde yapının bulunduğu kentin hatta bölge ve ülkenin ekonomik veriler yeni işlevin seçiminde etkili faktörlerdir. Altınoluk'a [15] göre, tarihi yapılar, imparatorluğun yıkılış ve cumhuriyetin ilk kuruluş ve yoksulluk dönemlerinin bir alışkanlığı ve zorunluluğu nedeniyle yaygın olarak, okul ve hastane gibi kullanımlar görülmüştür.

Ülkemizde korunması gereken eserlerin sayısının oldukça fazla olmasına karşın kaynakların sınırlı olması tarihi yapıların korunmasını güçleştirmektedir. Tarihi çevrenin korunmasında dengeli ve uygun bir şekilde turizmden yararlanılması, kültür mirasının tanıtılmasını sağlamanın yanı sıra yapının korunması ve bakımı için gerekli maddi kaynağın teminini sağlayacaktır. Ancak bu hususta denge noktası ve doz büyük önem taşımaktadır. Turizm adına tarihi yapıda kapsamlı değişiklikler yapılarak yapının özgün tarihsel niteliğinin bozulması büyük bir yanıltır [27]. Akyüz Levi'ye [27] göre, kentsel sit kapsamında yer alan özgün işlevini yitirmiş büyük tek yapılara yönelik turistik işlevler, yapıya ve çevre koşullarına uygun lokal, kongre merkezi gibi kullanımlar olabilir.

ICOMOS'un Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğünde [3], "Kültür mirasına mantıklı, iyi yönetilen, fiziksel, entellektüel ve/veya duygusal erişim ile kültürel gelişim hem bir hak, hem bir ayrıcalıktır." ifadesi yer almakta ve kontrollü ve iyi planlanmış bir şekilde olmak koşuluyla turizmin kültür miraslarının değerlendirilmesine olumlu etkisinin olabileceği belirtilmektedir.

Koruma çalışmalarının başarılı olmasında kamu yada şahsa ait parasal kaynakların ne ölçüde ve ne kadar olumlu kullanılacağı da önem taşımaktadır. Kamu kaynaklarının tarihi yapıların korunması için uygun şekilde kullanılması ile tarihi yapıların gelir kaynağı haline gelmesi mümkün olabilir [28].

3.3.4. Taşınmaz kültür varlığının özellikleri

Koruma uygulamalarında kültür varlıklarının yenilenemeyen kaynaklar oldukları kabul edilmektedir. Kültür varlığının tarihi ve estetik değerleriyle anlam yitirmeden, en az müdahale ile yeniden kullanılarak yeniden yaşatılması hedeflenir [29]. Kültür varlığı niteliğindeki yapıların yeniden kullanımına yönelik yeniden işlevlendirilmelerde, yapının mimari, mekânsal ve süsleme özelliklerinin korunmalı, yeni kullanımın gerektirdiği malzeme ve bilgilerle kapasitelerinin üzerinde yüklenmemeli ve gerekli teknik donanımın yapıya zarar vermeyecek ölçek ve nitelikte tasarlanması gerekmektedir [26].

Tarihi yapının anısı

Yeni işlev seçimlerinde yapının özgün işlevi akılda bulundurularak özgün işlevi ile çelişmeyecek bir işlev seçimi gerçekleştirilmelidir. Pekol'a göre, "İşlevleri geçersiz olmuş medrese veya külliyelerin genellikle ticari veya konut amacıyla değil de müze, halk merkezi veya konser salonları olarak kullanılması tesadüf değildir. Binanın özüne uygun yeni işlevlerin kabulü çok daha kolay ve kullanımları daha rahat olmakta, bu sayede de işlev değişimlerindeki sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır" [29].

Yapınının değerleri ve anıt grubu

Tescilli bir yapı ile ilgili yeniden işlevlendirme kararı alındığında yapının fiziksel verilerine saygılı öneriler geliştirilerek yapının tarihi verilerinin korunması esastır. Eğer yeni bir ek yapılması planlanıyorsa, bu eklerin mevcut strükture zarar vermeden yapılması ve gerektiğinde geri döndürülebilir olması uluslararası bir kuraldır. Özellikle anıtsal yapıların taşıdıkları estetik ve kültür mesajını uygarlık birikimi olarak gelecek nesillere olduğu gibi aktarılabilmesi için müdahalelerin geri döndürülebilir olması şarttır [2].

Tarihi, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu kabul edilen 1. Grup yapıların, plan düzeni, strüktürü, bezemesi ve malzemesiyle korunması gerekmektedir. Bulunduğu bölgeye karakter veren, geleneksel yapım tekniğiyle yapılmış olan yapıların yer aldığı 2. Grup yapılar küçük iç değişikliklerle yeni bir kullanıma uyarlanabilirler [1].

Mekansal özellikleri

Çoğu kez mekân ve strüktür, kendilerini meydana getiren nedenden daha uzun yaşamaları nedeniyle çoğu kez binalar orijinal amaçlarının ötesine geçerler. Tarihi çevrelerde gerçekleştirilen yeniden kullanım örneklerinin pek çoğu “biçim işlevi izler” formülünü tersine çevirir. Yeniden kullanımlarda yeni işlevler mevcut formlara yerleşirler yani “işlev biçimi izler” [30].

Yeni işlev, kültür mirasının yalnızca ana kitlesini değil, özgün açık mekânlarını da kapsayacak şekilde, kitlesel ve mekânsal bütünlüğünü korumalı ve zenginleştirmelidir. Ayrıca gerçekleştirilecek müdahalelerin yapıya zarar vermeden kaldırılabilir ve değiştirilebilir olması gerekmektedir. Kapalı mekan elde etmek veya sirkülasyonu kolaylaştırmak nedeniyle, açık, kapalı ve yarı açık mekanların kapatılması, yapının mekânsal niteliklerine zarar vermektedir [26]. Yapıların yeni bir işleve yönelik kapasitelerinin belirlenmesinde mekânların fiziksel özellikleri ve birbirleriyle ilişkilerinin yeni işleve uyumunun değerlendirilmesi gerekmektedir [26].

Yapının tek bir hacim, tekrarlanan hacimlerden oluşması ya da karmaşık bir plan şemasına sahip olması gibi mekânsal özellikleri çok önemli bir faktördür. Örneğin küçük hacimlerden oluşan bir han sinema olarak kullanılamaz ancak çağdaş bir konaklama tesisi olabilir; ancak bunun için de verilecek fonksiyonun esas biriminin (yapı bir otel olacaksa otel odası gibi) analizi gerekmektedir. Yapı yatay ve düşeyde defalarca bölünerek belki fonksiyona cevap veriyor gibi görünebilir ama bu defa ortada “o yapı” kalmaz. Bir kilise yapısı bölmelendirilerek okul olması veya bir han yapısının sinema olarak işlevlendirilmesi uygun olmayacaktır [15].

Yapının mevcut tesisat özellikleri

Tarihi bir yapıda teknik donanımların kurulması için gerekli mahallerin, tesisat bacaları, hava kanalları ve şaftların oluşturulabilmesi, yapının mimarisinin buna uygun olup olmadığıdır. Örneğin, sanatsal, tarihi ve mimari değeri açısından korunması gereken bir konaklama yapısına otel işlevi verilmesi, mekânsal gereklilik ve oluşum, mekân boyutları ve kapasite, mekânlar arası ilişki kurgusu, strüktür ve malzeme açısından uygun olabilir. Ancak yapı, bu işlev için gerekli teknik donanımı sağlamaya imkân vermiyorsa ya da tesisatın kurulması sırasında yapının özgün malzemesi büyük ölçüde zarar göreceyse, otel işlevinden vazgeçilebilir. Çünkü her odaya yapılacak banyonun sıhhi tesisatı, elektrik tesisatı, klima tesisatı ve bunların

şafıtlarını ayarlamak sorun teşkil edebilir. Bunun yerine tarihi yapının özgünlüğünü zedelemeyecek bir işlev tercihi yapılabilir. Ya da tesisat için farklı bir sistem seçimiyle yapıya en az müdahale imkânı varsa o öneri değerlendirilir. Bu karar, mimarın ve mühendislerinin ortak çalışmaları sonucu verilecek bir karardır [24].

Anıtın konumu

Anıtsal yapı, çevresiyle birlikte düşünüldüğünde, tek başına olduğundan daha fazla önem kazanmaktadır. Sadece belirli bir amaca yada birkaç kişiye hizmet eden bir yapı değil, bütünün bir parçası olmak durumundadır. Anıta verilecek olan yeni işlev, kent dokusu içerisindeki ekonomik ortamla bağdaşan bir kullanım olmalıdır. Yapının kent içerisinde bulunduğu konumu, yeni işlevin belirlenmesinde önemli bir etkidir [31].

3.3.5. Yeniden işlevlendime ile ilgili ulusal ve uluslararası kurallar

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasını kolaylaştıracığı için uygun bir işlevle kullanılmaları uluslararası mevzuatlarla önerilmekte ve yeniden işlevlendirme ile yönlendirici bilgiler sunulmaktadır.

Carta del Restauro (1931)

“Madde 4- Yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir.” [32].

Venedik Tüzüğü (1964)

“Madde 4- Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır.”

Madde 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir [33].

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (1972)

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi 5/a maddesi gereği “Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dâhil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek;” sözleşmeyi imzalayan devletlerin sorumluluklarındandır [34].

Amsterdam Bildirgesi (1975)

Çağdaş kent planlamasında eski kentlerin kentsel dokusunu karakterize eden insan ölçeğini, kapalı mekânları, işlevlerin etkileşimini ve toplumsal ve kültürel değişkenliği geri getirmek için bir çaba vardır. Fakat aynı zamanda eski yapıların korunmasının günümüz toplumunun ana ilgilerinden biri olarak kaynak tasarrufu ve israfın önlenmesine de katkıda bulunduğunun farkına varılmıştır. Tarihi yapılara çağdaş yaşamın gerekleriyle ilişkili yeni işlevler verilebileceği gösterilmiştir. Dahası, koruma, yetenek ve becerilerini yaşatıp geleceğe aktarmak zorunda olan sanatçı ve yüksek nitelikli zanaatçılara da gereksinme yaratmaktadır. Mevcut yerleşmelerin iyileştirilmesi aynı zamanda, tarımsal alanlara daha az el uzatılmasına ve koruma politikasının çok önemli bir üstünlüğü olarak, nüfus hareketlerini önlemeye, ya da büyük ölçüde azaltmaya da yardımcı olur [46].

İnsan yapısı çevreye akıllı, duyarlı ve ekonomik bir saygıyla yaklaşan böyle bir politikayı uygulamak için yerel yetkililer; yapılara, onların karakterine, saygı göstermeyi ihmal etmeden çağdaş yaşamın gereklerine uyan işlevler vermeli; böylece yaşatılmalarını garanti altına almalıdırlar [46].

Gösterilecek koruma çabası, yalnızca yapıların kültürel değeriyle değil, onların kullanım değeriyle de ölçülmelidir. Bütünleşik korumanın toplumsal sorunları ancak bu iki değerler grubu eş zamanlı olarak ele alınırsa halledilebilir [46].

Tarihî veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini konusunda

Tavsiye Kararı (1976)

26-30 Kasım 1976 tarihlerinde Nairobi’de toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansında alınan kararlardır.

Teknik, İktisadi ve Sosyal Önlemler madde 39 “Genel olarak, kamusal fonlar, düşük oranda kiralık konut olarak kullanılan binalar da dâhil olmak üzere, mevcut binaları korumaya öncelik verilerek kullanılmalı ve mevcut binaların kullanım ve fonksiyonlarına zarar vermediği durumlarda yeni binaların yapımına aktarılmamalıdır.”

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985)

“Madde 11- Her bir Taraf, Kültür mirasının mimari ve tarihsel özelliklerini koruma açısından korunan varlıkların, çağdaş hayatın gereksinimleri göz önüne alınacak şekilde kullanımını, uygun olan durumlarda, eski binaların yeni kullanımlara intibaklarını teşvik etmeyi taahhüt eder.”

“Madde 12 - Her bir Taraf, korunan varlıkların halk tarafından ziyaret edilmesine müsaade olunmasının değerini kabul ederken, bu müsaadenin sonuçlarının özellikle yapısal gelişmelere ve bu varlıkların ve çevrelerinin mimari ve tarihsel özelliklerine zarar vermemesini taahhüt eder.”

Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü – 1987)

“Madde 8- Yeni işlev ve etkinlikler tarihi kent veya kentsel alanın karakteriyle uyumlu olmalıdır. Bu alanların çağdaş yaşama uyarlanması için gerekli teknik servislerin getirilmesi veya iyileştirilmesi işlemleri özenle yapılmalıdır.” [13].

ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)

“Madde-5 Geleneksel yapıların yeni işlevlere uyarlanması ve yeniden kullanımında, yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, bütünlüğü, karakteri ve biçimi saygı görmelidir. Eğer geleneksel mimari biçimler hala kullanılıyorsa, müdahaleler toplumun kabul edeceği bir etik kurallar çerçevesinde yapılabilir.” [4].

Ulusal kurallar

Türkiye, Avrupa Konseyi ve UNESCO’nun birçok kararını onaylamış; Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi’ni (1992) yasallaştırarak iç hukuk belgesi haline getirmiştir [4].

Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013)

Kültürel miras, insanoğlunun, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtıdır. Somut ve somut olmayan kültürel miras, tarihsel-belgesel, estetik-sanatsal, simgesel, sosyal, ekonomik, dini ve manevi ve hatta politik değerler içerir. Yenilenemez bir kaynak olan kültürel mirasın, toplumumuz için önemli değer olan emanet kavramıyla özdeşleştirilerek içerdiği tüm değerleriyle birlikte gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir sorumluluktur. Mimari miras, kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biridir. Mimari mirasın çağdaş yaşam ile bütünleştirilmesi toplumların kültürel sürekliliği açısından önem taşır [4].

“Kültür varlığının özgün işlevi dışında başka bir işlev için kullanılması yönünde alınan kararın gerektirdiği müdahalelerin, restorasyon/koruma projesi kapsamında uygulanmasıdır. Bu yeniden kullanım sürecinde yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltirken, özgünlüğü, bütünlüğü ve anlamı saygı görmelidir.” [4].

“Sürdürülebilir gelişme çerçevesinde mimari mirasın işlevlendirilmesi, yaratıcılığın ve ekonomik çekiciliğin önemli bir bileşeni olduğunu göstererek toplumda yaşam kalitesinin yükseltilmesini sağlayacak; aynı zamanda toplumsal bütünleşmenin ve karşılıklı anlayışın temin edilmesinde önemli bir rol üstlendiğini gösterecektir.” [4].

2863 sayılı kanun

“Madde 3 / (4): Koruma; ve Korunma; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.” [35].

Madde 9 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/3 md.) Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşai ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşai ve fizikî müdahale sayılır [35].

Madde 14 – Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir. Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında

Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzel kişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir [35].

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler [35].

“Madde 15: Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.” [35].

“Madde 18 – Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde koruma bölge kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.” [35].

3.4. Yeniden İşlevlendirme Müdahale Yöntemleri

Özkan [36] tarihi yapıları yeniden işlevlendirmek üzere gerçekleştirilebilecek müdahaleleri dört başlık altında açıklamıştır. Bu müdahale yöntemleri;

1. Özellikle anıtsal yapılar için geçerli olan, tüm mekânları ve süslemeleriyle korunarak yalnızca yapısal eskimenin onarılması,
2. Taşıyıcı sisteme müdahale etmeden, mekânların yeniden düzenlenmesi ve cephenin onarılması,
3. Bina kabuğunun onarılarak korunması ve cephenin ardındaki yapının tamamen yenilenmesi Tarihi veya mimari değeri olmayan sıradan yapılar için söz konusu olan bu müdahale yöntemi, yapı bir ekonomik kaynak olarak değerlendirilerek, taşıyıcı sisteminin korunması, iç ve dış duvarlarının yeniden yapılması,
4. Özellikle 2. Grup eserlerde uygulanan, yapısal açıdan sürdürülmesi mümkün olmayan yapıların yıkılıp yerine iç mekânları işleve uygun ve cephesi tarihi çevreye uygun olarak yeniden yapılması olarak açıklanabilir.

Altınoluk'a [15] göre, yeniden değıştirilecek yapılar dört grupta incelenebilir;

1. İç mekanı ve mobilyasıyla aynen kullanılabilecek binalar,
2. Aynen korunacak yeni işlev verilecek binalar,
3. Taşıyıcı sistemi korunarak, duvar değışimleriyle işlev verilecek binalar,
4. Eski binanın üstüne, yanına, yakınına yeni ek yapılarak, bir bütün oluşturarak kullanılacak binalar.

Tarihi yapılar için uygun olacağı düşünölen yeni işlevlerin tarihi yapı bünyesinde karşılanamayan gerekliliklerinin sağlanması için ek yapı yapılması gerekebilir. Ancak, yeni kullanımlar ile tarihi yapının korunmasında, mümkün olduğunca az yeni eklemeler kullanılması ve tarihi yapıyı günümüzün normlaşmış detaylarıyla bozulmaması gerekmektedir [12]. Bunun yanı sıra, ek yapı tasarımının, eski verilerle uyum içinde, tarihi yapıya egemen olmayacak ve onu ek haline getirmeyecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekir [2].

Stone [22] ise, işlev kapsamında bir ek yapılması planlanması halinde yeni ve eskinin arasındaki ilişkinin durumuna göre üç tür yeniden kullanım stratejisi tanımlamıştır.

1. Mevcut yapı artık bağımsız olarak var olamayacak şekilde dönüştüröldüğünde ve eskiyle yeninin iç içe geçtiğı durumda kategori karışma (intervention)'dır.
2. Boyutları tamamen mevcut yapı tarafından belirlenen yeni özerk bir öge, mevcut sınırlar içine konulursa kategori yerleştirme (insertion) 'dir.
3. Son kategori enstalasyon (installation) eskinin ve yeninin bağımsız olarak var olduğu örnekleri içerir. Yeni ögeler mevcut yapının sınırları içine yerleştirilir ancak yeni ögeler çıkartıldığında yapı orijinal durumuna geri dönebilir.

4. TARİHİ ÇEVREDE YENİ YAPI TASARIMI GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Tarihi yapının bulunduğu kentin sosyal ve fiziksel gereksinimleri doğrultusunda belirlenen yeni işlevlerin etkin ve sürdürülebilir olması için işlevin gerektirdiği çağdaş mekânsal ihtiyaçların karşılanabiliyor olması gerekmektedir. Bu bağlamda, tarihi yapının mekânsal ve fiziksel durumunun elverdiği program içerikleri yapının uygun mekanlarında yer alırken, yine koruma ile ilgili kuramsal çerçevenin öngördüğü şartlar göz önüne alınarak ek mekanlar tasarlanarak işleve dair programın gerektirdiği mekanların tamamlanmasına gidilebilmektedir. Tez kapsamında bu yaklaşım da ön planda tutulmuştur. Bu bağlamda, tarihi çevrede yeni yapı tasarım ilkeleri de ele alınmaktadır.

Bu bağlamda tarihi çevrede yeni yapı yapılmasının nedenleri, tarihi çevrede yeni yapı yapılmasını etkileyen faktörler, tarihi çevrede yeni yapı yapılmasıyla ilgili uluslararası ve ulusal kurallar ile tarihi çevrede yeni yapılaşma yöntemleri incelenmiştir.

4.1. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Yapılmasının Nedenleri

Yaşam koşullarının değişmesi, çağdaş konfor isteğiyle yapılan bilinçsiz müdahaleler, yanlış restorasyonlar, ekonomik zorluklar, halkın tarihi çevre konusunda yeterli bilince sahip olmaması, yasal kısıtlamalara karşı oluşan ters tepkiler, koruma planının olmaması ya da bilinçsizce hazırlanması, teknolojik gelişmeler sonucunda geçmişle bağların kopması ve yerel yönetimlerin isteksizliği, bilgisizliği, kaynak yetersizlikleri gibi nedenler tarihi çevrelerin tahrip olmasına neden olmaktadır [37]. Arabacı ve Aydemir [37], tarihi çevre günümüzün gereksinimlerini karşılamadığı gerekçesiyle terk edildiğinin ve terk edilen, bakımsız kalan yapıların değer kaybetmesinden dolayı kullanıcılarının değişmesiyle daha fazla yıprandığını belirtmektedir.

Kanat Duralı [11], “Doğal afetlerin yanı sıra yasal olarak kullanılması mümkün olmasa bile arsalarından yararlanılmak uğruna kültür varlıklarımızın eğitimsiz kesimler tarafından bilerek yakılması” gibi durumların da söz konusu olduğu ve tarihi yapıların bilinç olarak da tahrip edilebildiğini belirtmektedir.

Tarihi çevrelerde yeni yapı eylemi iki genel grupta incelenebilir bunlar; kullanım dışı kalmış tarihi çevrelerin eklenecek yeni yapılarla yeniden değerlendirilmesi ya da tarihi

yapıların yeniden işlevlendirilmeleri sırasında işlevin gerektirdiği mekânlar için ek yapılar sağlanması şeklinde olabilir.

4.1.1. Yıpranan tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi ve kültürel süreklilik

Tarihi çevreye kazandırılacak uygun yeni yapılar birçok tasarımcı ve araştırmacı tarafından tarihi çevrenin sürekliliğine katkı olarak görülmektedir. Geçmişe ait oldukları gibi bugüne de ait olan tarihi çevrelerin çağın gereklilikleri doğrultusunda yeni yapıların eklenmesi gerekebilir. Bu bağlamda Aydemir ve Arabacıoğlu'na [37] göre, tarihi çevrelerde yeni yapı eylemi, değişim süreçlerinin anlaşılması ve sürdürülmesi ile sağlanabilecek olan, dokuların canlılığını sağlamayı amaçlayan koruma sürecinin bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu doğrultuda, tarihi dokular çağdaş yaşamla ne kadar bütünleşebilirse, yok olma, bozulma ve terk edilme risklerinin de o kadar azalacağı söylenebilir .

Çevre bir kültürün, tarihi bir birikimin ifadesidir. Çevre insana paralel olarak,doğar büyür ve gelişir. Çevrenin son görüntüsü tıpkı bir insan gibi tüm varoluşunun izlerini taşır. Bu izler, sosyal, kültürel ve ekonomik yapının izleridir ve tarihi çevrenin yapı taşlarıdır. Tarih, aslında sadece geçmişi anlatmaz, bugün de tarihin bir parçasıdır çünkü gelecek kuşakların tarihini de şu anda biz yaratmaktayız. Zaman bu nedenle bir bütün olarak ele alınabilmeli ve geçmiş yine aynı ışık altında değerlendirilmelidir. Ancak o zaman bir tarih bilincinden, tarihi çevre bilincinden söz edilebilir [37].

Bilgin Altınöz'e [38] göre, "...bugüne kadar oluşmuş dokuyu, önemi ve mevcut değerleri ile birlikte korurken, yeni değerler katan ve hatta var olanın değerlerini artıran günümüz müdahalelerinin oluşumuna imkan tanımak gerekir.”.

“Pantheon var olduğu sürece sadece geçmişe değil aynı zamanda bugüne de aittir. Öte yandan her yeni yapı tamamlandığı anda tarihin bir parçası olmuştur.” [30]. Bu bağlamda, çevreye kazandırılan her bir yapı kültürel sürekliliğe etki etmektedir.

Batur'a [39] göre, korumanın temelinde tarihin sürekliliği kavramı yatmaktadır. Tarihin sürekliliği de soyut bir kavram değildir; yaşamın sürekliliğiyle birlikte düşünülürse gerçeklik ve somutluk kazanır. Bugün var isek, dün de vardık, yarın da var olacağız. Yaşamın sürekliliği denildiği zaman, insanların geçmişten geleceğe doğru uzanan fizik çevreyle yaşam bütünü içindeki birlikteliğini anlamak gerekir. İnsan çevresiyle birliktedir, çevresinin içindedir, onun ürünüdür; fakat aynı zamanda yaşamın gerekleri doğrultusunda

çevresini değiştiren bir varlıktır. Bu doğrultuda, kültürel mirası korumanın, “kendini mirasla sınırlamak” anlamına gelmediğini bilerek, yaşamın sürekliliği içinde değerlendirilmesi, gelecek için barındırdığı potansiyelin kavranması gerekmektedir [39].

Arabacıoğlu ve Aydemir [37], tarihi çevrelerin “modern yaşama engel” olmadığını belirterek, tarihi çevrelerin yalnızca geçmişin yaşam şeklini ve koşullarını günümüze aktarmakla kalmayıp günün ihtiyaçlarına cevap veren bir işlev kazanabileceklerini belirtmektedirler. “Yaşayan bir varlık olarak kentin sürekli bir yenilenme ve değişim içerisinde olması kaçınılmazdır. Tarihi çevreler, zaman süreci içinde geçirmiş oldukları değişim sonucunda ortaya koydukları kültürel kimlikleri ile günümüz koşullarına ayak uydurabildikleri ve bu kimliklerini sürdürebildikleri sürece önem kazanmaktadır”.

Karakul’a [40] göre, tarihi çevre korumasının temel amaçlarından biri olan, tarihi süreklilik, tarihin belli bir döneminde oluşturulmuş “eski varlıkların dondurulması” anlamına gelmemekte olup; yeni yapılaşma çalışmalarında dokuların doğal değişimini sürdürmekle ve korumakla mümkün olabilmektedir.

4.1.2. Tarihi çevrede yer alan kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi kapsamında yeni yapı yapılması

Yapıların ikincil fonksiyonlarının ihtiyaç programı, özgün mekân kurgularına, cephe özelliklerine aykırılıklar içerebilmektedir ya da tarihi yapının yenilenme sürecinde öngörülen ikincil fonksiyonun ihtiyaç programı, tarihi yapının mekânsal kapasitesini aşabilir. Bu gibi durumlarda, tarihi yapıların yeni hizmet verecekleri fonksiyonları ile olan uyumsuzluğunu ya da yetersizliğini çözmek için ek mekânlar yapılması gerekli olur [41].

Bugün gerek evrensel, gerekse ulusal değerlendirme ölçütlerine göre, korunması gerekli kültür varlığının yeni ve çağdaş işlevlerle kullanılması için yeni düzenlemeler yapılması kaçınılmazdır. Çünkü bu yapılar başka bir yaşama biçiminin, değişik bir kültürün, günümüzden oldukça farklı sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerin mekana yansımasıdır. Çoğunun özgün işlevinin çağdaş yaşamda yeri yoktur. Bu yapıları hiçbir müdahale yapılmadan çağdaş yaşam içinde değerlendirmek olanaksızdır [26].

Kuban’a [2] göre, bir tasarım süreci içeren yeniden işlevlendirme, sağlamlaştırma, bütünleme, yeniden yapma gibi klasik müdahale türlerinden farklıdır. Yeniden işlevlendirme “biraz koruma, biraz kullanım değişikliği” değildir. “Eğer bir kışla eğitime,

bir eski konut bir yeni büroya tahsis edilmişse, bu işlevleri yarım yamalak görmeleri söz konusu değildir. Bu işlevleri tam görmek zorundadırlar.”

Eski ve yeniye birbirinden izole ederek eskiyi yaşatmak zordur. Çünkü bu tutum, tarihi yapıyı bugünün bağlamından soyutlamaktadır. O zaman eski bir yapı zoraki olarak bir kent mobilyası statüsüne girmektedir. Bunun aksine, Louvre’un bahçesine Pei’nin yerleştirdiği cam piramit, ya da Çırağan Sarayı’nın bahçesindeki saray kadar büyük bir otel (ne kadar olumsuz bir tasarım olsa da), eski ve yeni biçimlerin özgür bir kültür ortamının yapısı içinde yan yana yaşayabildiğini gösterir [2].

4.2. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Yapılmasını Etkileyen Faktörler

Foster and Partners’a [42] göre, tarihi çevrelerde tasarım eylemi gerçekleştirilirken adım adım bir ilerleme süreci takip edilerek tüm tasarım fikirlerinin değerlendirilmesi ve karşılaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, tarihi dokuda gerçekleştirilen tüm projelerin tasarım fikirleri, tarihi bağlam ve mevcut dokuya dair detaylar çerçevesinde gerçekleştirilen özenli bir değerlendirme süreci sonucunda oluşmaktadır.

Yeni yapılar, tarihi çevreleri özgün ve eşsiz kılan nitelikleri ve geçirdikleri “evrim süreci” analiz edilerek tarihi sürekliliğe bir katkı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır [40]. Eğer taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli bir tarihi yapının yeniden işlevlendirilmesi kapsamında çağdaş bir ek tasarlanması söz konusu ise, yapılan restorasyon uygulamasında aranacak olan koşullar yapının özgünlüğünü ve tarihi verilerinin korunması olmakla birlikte yeni işlev nedeniyle kazanılan ekler konusunda bir sınırlama yapılmamaktadır. Burada bir ara kesit oluşmaktadır. Yapılacak olan ek yapının niteliği, volümetrisi ve eklemlendiği tarihi yapı ile ilişkisi tartışmalı bir ortam yaratır ve değerlendirmesi tamamen öznel bir yaklaşımdır [41].

Tarihi yapıya getirilen çağdaş ekleri için dikkat edilmesi gereken tasarım kriterleri ne derece tarihi yapının korunmasında etkiliyse, aynı zamanda bir tarihi yapının koruma alanı içine ya da civarına inşa edilecek yeni yapının da tasarım kararları, bu yeni yapının yakın çevresinde konumlanan tarihi yapının ve dokunun korunmasında da o derece önem taşımaktadır [41].

Tarihi dokuda inşa edilecek yeni yapının; tarih dokunun karakteristiklerine ölçek ve oranları bağlamında saygılı olmalıdır. Tasarımcılardan beklenen; tasarlayacakları yapının

çevresi ile bağ kurmasını sağlamalarıdır. Yeni yapının üretilme biçiminde, bağ kurmaya çalıştığı tarihi yapıların öğelerini; yeni bir bağlamda ve biçimsel farklılaşmalarla sürdürmekten başlayarak, onun doluluk boşluk oranlarını yinelemeye, ritimlerini, kitle ve plan artikülasyonlarını sürdürmeye, yön ve topografyaya bağlı özelliklerini değerlendirmeye, tarihi yapıyla yapısal bağlantılar kurarak bütünleşmeye dek uzanan birçok olanaklar mevcuttur [41].

4.2.1. Tarihi sürekliliğin sağlanması

Karakul'a [40] göre ise, "Yeni bir yapı, içinde bulunduğu dokuyla tarihi süreklilik sağladığı sürece, bağlamın bütünleşik bir parçası olabilir; kendinden sonra gelecek olan yeni mimari için, tasarım alt yapısının bir parçasını oluşturabilir ve bu anlamda dokunun canlılığına katkıda bulunur."

Tarihi çevreler bundukları kentlerde, çoğunlukla vurgu noktaları ve düğümler oluştururlar. Tarihi çevrelerin bu bağlam içinde yeni yapılaşmalar içinde ikinci plana itilmeleri sonucu, algılanmaları zorlaşmakta, kent içinde pasif hale gelmektedirler. Oysa, kentlerin kimliğinin geçmişten geleceğe bir süreklilik olarak algılanması ve kavranması önemli bir noktadır. Yani bir yerde kentlerin tarihsel kimliğini bu çevrelerin sürekliliği belirler [43].

Dönüştürme projelerinde kullanılacak tasarım üslubu konusunda karar verme hakkına sahip mercilerde olanlar, bugün ve yarının fiziksel çevresini şekillendirdiklerinin farkına varmalıdırlar. Bunu yaparken tarihin ve geleneklerin toplum için vazgeçilmez öğeler olduğunu anlamalı ve bu değerleri mimarlık yolu ile çağdaş yorumlarla günümüze aktarmalıdırlar. Bu şekilde, tarihî süreklilik tarihin hareketliliğinin bir parçası olur ve ondan beslenerek geleceğe yönelir. Bu dinamik süreç tasarıma yansıtılırsa, çıkan yaklaşımda toplumsal ve tarihsel değişme ve gelişmelere yeni üretim şekilleri de dâhil edilerek, sürekliliğin bir parçası olan geleceğe dair ipuçları verilebilir [29].

Bu bağlamda, tarihi çevrelerde yapı tasarımı gerçekleştirilirken en önemli etkenlerden birinin tarihi çevrenin sürekliliği kavramı olduğu söylenebilir. Tarihi çevreye bugün eklenen yeni bir yapı gelecek için tarihi bir yapı haline gelecektir. Ancak, tarihi çevrede tasarlanacak yeni yapıların kendi çağını yansıtmaması halinde, hem tarihi olanla karıştırılmasıyla tarihi yapının prestijini azaltma hem de kendi çağını yok sayarak tarihi sürekliliğin sağlanmamasına neden olunur.

4.2.2. Tarihi çevrenin fiziki özellikleri

Teknolojideki yenilikler ve modern toplumların değişen ihtiyaçları nedeniyle şehirler hızla değişmektedir ve değişimin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Hatta birçok araştırmacı şehirlerin değişmek zorunda olduğunu aksi takdirde gelişemeyeceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, değişime karşı tarihi çevrenin sürekliliğini ve tarihi çevreyi tanımlayan karakteristik elemanların korunmasını sağlamak büyük önem taşımaktadır [44].

İçinde tarihi yapıları barındıran, tarihi özellikler taşıyan bir doku veya kent parçasının, değişirken ve gelişirken korunabilmesi için eski ve yeni arasında salt yapı ölçeğinde değil, kullanım şemaları, standartları, malzeme, donanım, teknoloji gibi hususlarda da doğru ilişkiler kurulması gerekmektedir [45].

Tarihi çevrelerde, üzerindeki yapı yıkılarak yeri boşalmış veya hiç yapılanmamış geniş alanlarda toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yeni yapılar yapılması söz konusu olabilir. Ancak bu durumlarda, mevcut doku içinde programı yoğun, iri kütleli yeni binalar yaparak dokunun ölçeğini bozmamak gerekir. Yeni tasarımlar için yörede yaygın arsa kullanım oranlarına, kütle boyutlarına ve mimarinin genel çizgilerine uygun dolgular yapılması gerekir [1].

Yerin kendine özgülüğü, ya da Norberg Schulz'un yerin ruhu olarak tanımladığı *genius loci* nin bütünlüklü bir parçası olması gereken geleneksel dokuda yeni yapı tasarımı, dokuların özgünlüklerini anlamak ve onlardan ilham almakla sıkı ilişkiler içinde olması gerekmektedir. Fiziki ve kültürel yapılarıyla bütünlükler olarak düşünülen tarihi çevre içerisinde yapılacak yeni yapılar, bu bütünlüğü anlayıp, yeni bir bütünlük oluşturacak biçimde tasarlanmalıdır. Konuyla ilgili bir diğer kritik nokta ise, mimarinin tarihi evrimini anlamakla ilgilidir. Bu anlamda, yeni yapıları oluşturacak olan mimarlar, bir kentin evriminin en son katmanını oluşturduklarının bilincinde ve sorumluluğunda olmalıdır [40].

Kuban'a [2] göre, Yeniden işlevlendirmede en önemli sınır koşulu, tarihi çevrenin özelliklerinin önemli bir parçası olan eski yapının volümetrisi ve dış boyutlarıdır. İkinci sınır koşul ise yapının cepheleridir.

Özel'in [25], Öter' den aktardığı görüşe göre, "Yapıldığı tarihte çevreleri için bir odak noktası olan bir bina zaman içinde çevre dokunun dönüşümüyle eski prestijini yitirebilir. Bir zamanlar şehri oluşturan öğeler, şimdinin görünmez sistemlerinin karışımı içinde yok

olmuştur. Birçok eski yapı da bu süreçte görsel etkilerini yitirmiş, şehrin güncel gelişimi içinde oranlarını, ölçeklerini kaybetmişlerdir. O kadar büyük ya da tam tersi, o kadar küçük kalmışlardır ki yeni şehir dokusu içinde görünmez olmuşlardır ”.

4.2.3. Turizm ve ekonomik faktörler

Doğa ve kültür değerlerimizin korunması için bu değerleri koruyan ve onlara duyarlı bir ekonomi politikası, tarihi çevre bilinci ve yeterli maddi kaynak gerekmektedir. Tarihi birikim, kent kimliğinin tüm yapı taşlarında bulunmaktadır. Bu nedenle bu tarihi birikimin korunması ve doğru yansıtılması aynı zamanda kalkınmanın da bir parçası olacaktır. Bu da ancak koruma bağlamında çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin tüm yönleriyle ele alınması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle de tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi, belirlenen bir amaç doğrultusunda, bir kaynağı bulunan ve belirli bir sürece yayılacak olan bir program, bir işlem dizisi olmalı ve böylece de soyut bir kavram olmaktan çıkıp, uygulamalar ile somutlaşan bir gerçek haline gelmelidir [37].

Akyüz Levi’ye [27] göre, ülkemizde çok sayıda korunması gereken eser olmasına rağmen olanakların sınırlı olması korunmalarını güçleştirmektedir. “Bu bağlamda, tarihi çevrenin korunmasında bir araç olarak turizmin kullanılması, dengeli ve uygun şekilde olduğunda çift yönlü yarar sağlayacaktır. Yapı bünyesine uygun turistik işlevlerle değerlendirilen eserler yaşatılarak korunacak, sağlanan gelirle düzenli bakım-onarımları yapılabilecektir.” [27].

Bilinçli koruma çalışmaların başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz 19. yüzyılda Fransa’da Violet le Duc konaklama yapılarının azlığının turizmi olumsuz etkilediğini görerek, tarihi yapıları turistik kullanıma açılması için çaba göstermiş ve turizmi desteklemek için TURING derneğini kurmuştur. Yabancıları tarihi yapıları görmeye çekmenin ekonomik yararının korumaya da fayda sağladığına değinip, turizmi desteklemiştir [27]. Birçok ülke tarihi çevrelerin çekiciliğiyle turizm potansiyelini arttırarak milli gelirlerini arttırmıştır. Tarihi çevrenin çağdaş ekonomik ve sosyal yaşamla bütünleşebilmesi için bu potansiyel yönlendirilebilir; ancak turizmin aşırı ticarileşmeyle birlikte korumaya karşı olumsuz etkilerine karşı dikkatli olunması gerekmektedir [1].

İç ve uluslararası turizm, başka toplumların yalnız geçmişten kalan izleri ile ilgili değil, günümüz yaşamı hakkında da sunduğu özel deneyimle, kültürel alışverişin başta gelen araçlarından biri olmayı sürdürmektedir. Turizm, giderek artan bir şekilde, doğal ve kültürel mirasın korunması için olumlu bir güç olarak değerlendirilmektedir. Turizm kültür mirasının ekonomik yönlerini yakalayabilir ve

kaynak yaratarak, halkı eğiterek, politikayı etkileyerek, bunları koruma yönünde kullanılabilir hale getirebilir. Birçok ulusal ve bölgesel ekonominin temel bileşeni olan turizm, iyi yönetildiğinde gelişme için önemli bir etken olabilir [3].

“Koruma yönetimi ve turizm etkinlikleri yerel halkın kadın ve erkeklerine her düzeyde eğitim ve öğretim, tam zamanlı iş olanakları sağlayarak, hakça dağıtılan ekonomik, sosyal ve kültürel yararlar sunmalıdır.” [3].

Bu bağlamda, hem tarihi çevrenin korunması için gerekli kaynağın bulunması hem de korumanın ekonomik sürdürülebilirliği ve çevrenin kalkınmasına katkı sağlamaya yönelik araçlar geliştirilmelidir. Turizm ekonomik canlılık yaratabilen bir araç olarak kabul edilmesinin yanı sıra ziyaretçilerin kültür varlıklarına erişimlerini de üst düzeye çıkartması nedeniyle kültürel yararından da bahsetmek mümkündür. Ancak ticari kar etme amacı kültür varlıkları ve tarihi çevrelerin korunmasının önüne geçmesi halinde zamanla ‘kar elde edilebilecek’ bir tarihi çevrenin kalmamasına yol açabilir. Bu nedenle, turizmin yalnızca bir araç olduğu temel amacın kültür varlıklarının korunması ve tüm dünya vatandaşlarının kültür varlıklarına erişim ve ondan yararlanma haklarını korumak olduğu unutulmamalıdır.

4.2.4. Tarihi çevrede yeni yapı yapılmasıyla ilgili uluslararası ve ulusal kurallar

Tarihi çevrelerde sürekliliğini sağlayabilmek için yeni yapıların yapılması ya da varolan yapıların yıkılması ile ilgili hususları düzenleyen uluslararası ve ulusal mevzuat incelenmiştir.

Atina Tüzüğü (Carta del Restauro-1931)

“Madde 6- Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.” [32].

Madde 7- Eğer bir anıtı sağlamlaştırmak, kısmi veya tam olarak bütünlemek amacıyla, ya da yeniden kullanım nedeniyle ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul yeni öğelerin en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır benzer üslupta bir ek ancak yapının mevcut çizgilerini

devam ettirmek ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir [32].

“Madde 8- Ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveye sınırlandırılarak, ya da damga veya yazıtlarla belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır.” [32].

Venedik Tüzüğü (1964)

“Madde 6- Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.” [33].

“Madde 13- Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.” [33].

“Madde 14- Anıtın bulundukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında, daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden esinlenmelidir.” [33].

Amsterdam Bildirgesi (1975)

“Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığa yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmelidir.” [46].

“Bütünleşik korumanın ekonomik sorunlarını çözebilmek için şu etken önemlidir: yeni yapıların çevreleriyle uyum içinde olmalarını sağlayacak bazı hacimsel ve boyutsal (yükseklik, arazi kullanım katsayısı vb.) kısıtlamalar getirecek bir yasa hazırlamak.” [46].

Tarihî veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini konusunda Tavsiye Kararı (1976)

Madde 4 - Tarihî veya geleneksel alanlar ve çevreleri, bilhassa uygun olmayan kullanım, gereksiz eklentiler, yanlış yönlendirilmiş ve duyarsız değişiklikler gibi söz konusu alanların kimliklerini tahrip edecek her türlü zarardan ve her türlü kirlenmeden etkin bir şekilde korunmalıdır. Yapılacak her türlü yenileme çalışması, bilimsel prensipler baz alınarak gerçekleştirilmelidir. Benzer olarak, bu yapı gruplarını oluşturan ve her yapı grubuna kendine özgü niteliklerini kazandıran çeşitli bölümlerin birlikteliğinin veya karşıtlığının yarattığı ahenk ve estetik duyguya dikkat edilmelidir [1].

Madde 28- Yeni inşa edilecek binaların mimari yapılarının, tarihsel yapı grup alanlarıyla uyum içerisinde olmasını sağlayacak düzenlemeler ve denetlemeler üzerinde özellikle durulmalıdır. Bu amaç doğrultusunda, yeni binaların yalnızca genel bina grubu karakterinde değil; renk, kullanılan madde, şekil, ön cephe ve çatılan inşa edilme şekli, binaların hacmiyle bölgenin hacmi arasındaki ilişki ve ortalama büyüklük ve pozisyonlarını da inceleyen bir kentsel içerik tahlili hazırlanmalıdır. Binaların boyutunun, bütünü ahenk bozacak bir karmaşıklık yaratabileceği göz önünde bulundurularak, bu konuya bilhassa dikkat edilmelidir [1].

Madde 33- Koruma ve yeniden yapılandırma, yeniden canlandırma etkinlikleriyle birlikte yürütülmelidir. Bu sebeple, özellikle ticaret ve zanaat alanında mevcut uygun eylemler sürdürülmeli ve uzun vadede uygun olacağı düşünülen yeni eylemler oluşturulmalıdır. Koruma eylemleri yalnızca binaların kültürel değerleri çerçevesinde değil, aynı zamanda onlar aracılığıyla elde edilen tüm değerler göz önünde alınarak değerlendirilmelidir. Koruma konusundaki sosyal problemler, her değer göz önüne alınarak incelenmeden doğru bir şekilde anlaşılamaz. Kültürel yeniden canlandırma politikası; kültürel etkinliklerin yer aldığı tarihî alan merkezler yapmalı ve bu merkezlere çevrelerindeki toplulukların kültürel gelişiminde kilit bir rol vermelidir [1].

Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü – 1987)

“İster zamanla yavaş yavaş gelişmiş, ister özel olarak bir araya getirilmiş olsun, kentlerde yaşayanlar, toplumların tarih boyunca sahip oldukları çeşitliliğin bir ifadesidir.” [13].

“Etkili olabilmek için, tarihi kentlerin ve diğer tarihi kentsel alanların korunması tutarlı ekonomik ve sosyal gelişme politikalarının ve her düzeydeki kent ve bölge planlamanın ayrılmaz bir parçası olmalıdır.” [13].

“Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut mekânsal oluşum saygı görmeli, özellikle ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. Çevreye uyumlu çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir.” [13].

Avrupa Mimari Mirasını Koruma Sözleşmesi

Madde 4-b) Tarihsel binalar grubunu veya bunların bir kısmını veya bir ören yerini etkileyen; binaların yıkımını, yeni binaların yapımını, binaların veya ören yerlerinin özelliklerini bozacak önemli tadilat çalışmaları ile ilgili projelerin yetkili bir makama sunulmasını, ...Madde 7 - Her bir Taraf, anıtların çevresinde, bina gruplarının ve ören yerlerinin içinde, çevre düzenini geliştirmeyi amaçlayan önlemler almayı taahhüt eder.

2863 sayılı kanun

Madde 8 – Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesbiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir.

(Ek cümle: 8/10/2013-6498/2 md.) Korunma alanlarına dair koruma bölge kurulu kararları, 7201 sayılı Kanun uyarınca maliklere tebliğ edilir. Koruma Kurullarının kararına 61 inci maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

(Ek: 8/10/2013-6498/2 md.) Malikleri idarece tespit edilemeyen kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesciline ilişkin kararlar, Resmî Gazete’de ilan yoluyla duyurulur ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle yayımlanır.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar. Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir [35].

Madde 9 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/3 md.)Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşai ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkmak, yakmak, kazı veya benzeri işler inşai ve fizikî müdahale sayılır [35].

Madde 16 – Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır [35].

Madde 18- Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma bölge kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler [35].

Madde 17 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/8 md.) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur. Sit alanının

etkileşim-geçiş sahası varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır. (Değişik ikinci paragraf: 8/8/2011-KHK-648/42 md.) Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda üç yıl içinde koruma amaçlı imar planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. Üç yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca gerekçeli olarak bu süre uzatılabilir. Uzatılan süre içerisinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları uygulanır.... Koruma amaçlı imar planları, müellifi şehir plancısı olmak üzere alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak ilgili meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır.

736 nolu İlke Kararı

“a) Tescilli taşınmaz kültür varlığı parseline komşu olan veya aralarından yol geçse dahi bu parsellere cephe veren parsellerdeki her türlü inşai ve fiziki uygulama ile yeni yapılanma için koruma bölge kurulundan izin alınmasına,”

660 nolu İlke Kararı

“Yeni işlev verilecek yapılarda yapılacak eklerin, niteliği ve korunması gerekli kültür varlığıyla bütünleşmesi, tasarımı yapan mimar tarafından gerektiğinde avan proje niteliğinde hazırlanarak, koruma kurulunun görüşüne sunulacağına,” karar verilmiştir.

661 nolu İlke Kararı

“Tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bitişik parselleri ve koruma alanlarındaki tescilsiz yapıların bakım ve basit onarım izinlerinin ilgili koruma kurulu müdürlüğüne varsa geçici dönem yapılanma koşulları veya koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak bu ilke kararı doğrultusunda verilebileceğine,” karar verilmiştir.

4.3. Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma Yöntemleri

Kuban’a [2], “Geçmişe bakış bir derinleşme isteğidir ve kopya etmekten çok eskiyi aşmaya yarayan bir sıçrama tahtası görevi görür. Rönesanslar geriye bakarak zenginleşen yenileşme hamleleridir.” [2]. Bu bağlamda, tarihi çevrelerin kendinden sonra gelişecek olan mimarlık ürünleri için bir başlangıç noktası olarak kabul edilebileceği ancak

geçmişten alınan ilhamla zenginleşen bu yeni ürünün çağını yansıtan bir ürün olması gerektiği söylenebilir.

Tanaç Zeren [41], toplumsal hafızada yer edinmiş tarihi bir çevrede yeni yapılaşmayı “tarihi dokuya getirilen ekler” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, tarihi çevrelerde inşa edilecek herhangi bir yeni yapı yapılması durumunda bu yapılar tarihi bir yapıya ek yapıyormuşçasına dikkat ve özenle tasarlanmalıdır.

Tarihsel alanlar zaman içinde sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişime uğrar ve farklı anlamlar kazanırlar. Mimarların izlemesi gereken yol tarihi formların geçmişe ait olduğunu unutmadan, geleneksel formların özünden yararlanmak ve kültürel sürekliliğin sağlanmasına yardımcı olmaktır. Ancak o zaman çağdaş, başarılı, taklitçi olmayan özgün bir mimariden söz edilebilir [47].

Tarihsel alanlarda yapılaşma eylemi temelde tarihsel yapı grubu içinde yapı eylemi, ve tarihsel yapı grubu etki çevresinde yapı eylemi olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebilir.

4.3.1. Tarihsel yapı grubu içinde yapı eylemi

Tarihsel yapılar grubu içinde yapı eylemi, yüzyıllar boyu çeşitli planlamalar sonucu oluşmuş yapı grupları ve aynı zamanının ürünü, mekânsal bütünlüğü olan yapı grupları için olmak üzere iki alt grupta incelenebilir [12].

Birinci türdeki, çeşitli zamanlarda yapılmış değişik planlamalar sonucu oluşmuş yapı bileşimlerinin biçimlendirilmelerindeki zaman ögesine saygı gösterme zorunluluğuna rağmen ve aslında bu ögeden ötürü, mimara kalan özgürlük alanı geniştir. Biçimlendirme için gerekli olan mevcut kurallara uyulmasının, mimarın kendine özgü bir dil konuşmasına engel olmadığını, yüzyıllar boyu yapılan değişik biçimlendirmeler kanıtlamakta ve bu öge, tarihsel yapı gruplarının zenginliği oluşturmaktadır [12].

İkinci tür bütün olarak planlanmış yapı grupları için ise iç mekânlarının bütünlük içinde etkili olduğu akılda tutulmalı ve uyumsuz eklerden kaçınılmalıdır. Branca'ya göre bu tür yapı gruplarında “yalnızca uyumlu tamamlamalar, onarımlar ve eskiyen elemanların değiştirilmesi gibi” uygulamalar yapılabilir [12].

4.3.2. Tarihsel yapı grubunun etki çevresinde yapı eylemi

İkinci grup ise, bir anıt ya da tarihi yapı grubunun yakınında, etki çevresinde gerçekleştirilen yapı eylemleridir [12].

Yeni ve eski mimarinin bilinçli yan yanallığında, modern mimariye yol gösteren, kimliksizliğinden kurtararak, mekânın benliğiyle özdeşleşmesini sağlayan yeni biçimlendirme olanakları bulunmaktadır [12]. Kurrent'e göre tarihi alanlarda tasarım faaliyetlerinde, "sahtekarlık, hile, kamuflaj ve görsel yanılsamanın" farkında olarak, "ikinci derecede olmak değil bütüne entegre olmak" ilke olarak benimsenmelidir [30].

Eski binalarla uğraşırken göstermemiz gereken saygı ve yeni binaları tasarlarken sergilememiz gereken incelik istenilen senteze izin vermeli. Eski tarihi çevreye saygı ve yeni planlamada incelik sarkacın arasında sallandığı noktaları ve bizim eski bir çevrede yapı yaparkenki yaklaşımımızı belirlemeli. Saygı geçmişle eş anlamlı incelikse geleceğin metaforu olarak algılanmalı. Gelecek ve geçmişin arasında sürekli değişen ve aktif olabileceğimiz tek mümkün düzlem olan şimdi yatar [30].

Tarihi çevrelerde üretilen yeni yapılar, içinde yer alacakları çevrenin özellik ve ayrıcalıklarından doğan koşullara uymak durumundadırlar. Tarihi çevreler üzerine çalışan mimar ve plancılar, tarihi çevreler gerektirdiği görsel bütünlük ve uyum gibi tasarım gereklilikleri ile çağdaş tasarım özgürlüğü bir araya geldiğinde ortaya çıkması muhtemel teknik ve estetik sorunları çözmekle yükümlüdürler [28]. Tarihi çevrede gerçekleştirilen yeni yapılaşma çalışmaları, tarihi çevrenin mekânsal ve görsel karakterine saygılı olmalı ve çevreye yeni bir karakter kazandırmalıdır [44].

Tarihi kent dokusunda tasarım yaparken göz önünde bulundurulması gereken bir takım kriterlerden bahsedilebilir. Bunlar, cephe ve yapı unsurlarındaki simetri, denge, tekrar ve gridal sistem yoluyla sağlanabilen düzen, binanın fonksiyonuna göre şekillenen tasarımının getirdiği dışa vurum, bütünlük, yapının cephe plan ve kesit düzlemlerinde birbirine uyması; çevreye ve yapıya zenginlik katan detaylar ve uyumlu bir bütünlük sağlamak gibi kriterlerdir. Bahsi geçen kriterlerin tarihi alanda yapı tasarımını en çok etkileyeni tarihi alanla uyumlu bir bütünlük sağlanmasıdır. Uyum tarihi çevrenin mevcut dokuya körü körüne bir bağlılık anlamına gelmemektedir. Dahası farklı mimari elemanlar kullanımı veya farklı ölçeklerde yapılar daha etkileyici ve başarılı sonuçlar ortaya koyabilmektedir.

Ancak diğer yandan bu durum yeni bina tasarımı yaparken tarihi çevreyi görmezden gelme hakkı da vermemektedir [44].

Yeni bir yapı tasarlarken tarihi çevre ile ilgili farkındalığa sahip olmak önemli bir rol oynamaktadır. Alanın karakteristiği, halkın gelenekleri ve kültürü çevrenin mimari özellikleri kadar önemlidir. Tasarımcı yeni yapıyı hem tarihsel bağlamın bilincinde olarak hem de çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde tasarlama sorumluluğuna sahiptir [44]. Tarihi alanın varlığı gerçekleştirilecek tasarım için kısıtlayıcı bir öğe olmanın aksine hiçbir referans olmadan tasarım yapmanın zorluğunu azaltarak ve olası çözümlerin sayısını makul bir seviyeye indirerek tasarıma yardımcı dahi olabilir [44].

Sack'in [48], Moore'dan aktardığı görüşe göre, "Yeniye son verip, eskiye tutunmak gelecek için hiç de çekici bir strateji değil, önceki yıkımlar da değildi. Mimarlar sınırlamaların değil hayallerin geleceğin şehirlerini yaşanabilecek yerler yapacağına inanmalı. Yeni bir mimarlık gerekiyor fakat bu seferkinin bir belleği olmalı, aynı içinde yaşayanların belleğin gücüne sahip olmaları gibi. Bu mimarlık şu sözlere sahip olmalı: 1. Varolan çevredeki yapılara, şehrin strüktürüne ve insan deneyimine saygı; 2. Kendi değerine saygı. Bu şekilde kendini kaybetme günahını işleyemez (ve barındırdıklarını küçük düşüremez); 3. İlişki kurmak. Bu sayede kendini izole etme ve dilsiz olma hatasına düşmez."

Tarihi süreç içerisinde özgün işlevini yitiren tarihi yapıların farklı bir çağda kullanılması, ancak yapının o çağa uyum sağlamasıyla mümkün olabilir. Bu sebeple, tarihi yapının çağın gereksinimlerini karşılaması için ek yapı ihtiyacı ortaya çıkabilir. Bu noktada üç husus ön plana çıkar. Birincisi ekin yapı ile işlevsel ve görsel açıdan uyumu, ikincisi ise tarihi yapıya yapılan ekin günümüz müdahalesi olduğunun vurgulanması, üçüncüsü ise yapılan ekin yapıya zarar vermeyecek şekilde geri dönebilirlik ilkesine göre tasarlanmasıdır [24].

4.3.3. Tarihi çevrede yeni yapılaşmada tasarım yaklaşımları

Tarihi çevrede tasarım yaklaşımlarını Velioğlu [43], tarihi çevreye uyum/benzer yaklaşım, tarihi çevrede karşıt/zıt yaklaşım ve tarihi çevrede serbest yaklaşım olmak üzere üç ana grupta incelemiştir. Rıza ve Doratlı [44] ise, bağlamsal armoni, bağlamsal olmayan (serbest) yaklaşım, tipo-morfolojik yaklaşım, genius loci (yerin ruhu), kolaj şehirler, stilistik yaklaşım ve kuralcı yaklaşım olarak incelemiştir. Sağiroğlu [49] ise, bağlamsal tasarımlar, serbest yaklaşım ve kuralcı yaklaşım olarak sınıflandırmıştır.

Bağlamsal yaklaşımlar

Bağlamsal yaklaşımlar içinde, üslup taklidi, geleneksele öykünme, saygılı yaklaşım, zıt yaklaşım gibi alt gruplandırmalara gidilebilir. Bu yaklaşımların kimi tarihi çevrenin özelliklerine atıfta bulunurken kimi tarihi çevre ile farklılıkları vurgulama yolunu seçmesine karşın her bir yaklaşımda tarihi çevrede tasarım yapıldığı bilinci vardır ve her bir yaklaşım için tarihi çevre temel referans noktasıdır.

Tarihi çevreye uyum/benzer yaklaşım

Velioğlu'na [43] göre, tarihi çevrelerde, eski ile yeni arasında bütünlük oluşturma amacıyla, benzerlik sağlayan formlar, ölçüler ve elemanların kullanılması ile direkt kullanarak veya yorumlayarak uyum arayışına gidilmektedir. Uyum (armoni) için geleneksele öykünme olarak da adlandırılan “Tarihsel biçimlerin yorumu” ve üslup taklidi olarak da adlandırılan “Tarihsel biçimlerin taklit edilmesi” olmak üzere iki yol izlenmektedir [43].

Tarihsel biçimlerin taklit edilmesi; tarihi çevre içinde veya etkileşimli olduğu alanlarda, egemen olan elemanların, biçimlerin, düzenlerin ödünç alınarak aynen kullanılmasını içeren yaklaşımdır. Tarihi çevrenin mimari karakterinin basitçe taklit edildiği bu yaklaşımda çevreye kazandırılan herhangi bir çağdaş nitelik bulunmamaktadır. Bu yaklaşımda ana kaygı mevcut yerel karakterin aynen sürdürülmesidir. Gerçekleştirilen tüm tasarımların geçmişi korumanın yanı sıra kendi çağını da yansıtması gerekmektedir. Tarihi çevreye yeni bir karakter kazandıracak, çağını yansıtan hiçbir şey eklenmemesi ve mevcut stilin kopyalanması yoluna gidilmesi halinde, çevrenin niteliklerinin korunmasının aksine ona zarar verecektir. Bu nedende bu yaklaşım günümüzde çoğu tasarımcı tarafından reddedilmektedir [44,45]. Sağiroğlu'na göre [49], bu yaklaşım ancak millet vurgusu yapılması, kentsel algı ve belleğin korunması veya azınlık haklarının vurgusu gibi nedenlere dayanması haklı gösterebilir.

“Tarihte geriye dönüş asla gözlemlenmemiştir; insan hiçbir zaman geriye gitmemiştir. Geçmişin görkemli eserleri, her kuşağın, hayal gücüne hız vermek üzere yararlandığı kendine ait devrin teknik kaynaklarına başvuran kendine göre bir düşünce tarzı, anlayışı ve estetiği olduğunu bize gösterirler.” [25].

Tarihsel biçimlerin yorumu; var olan dokuda çoğunlukla egemen olan elemanların, biçimlerin, düzenlerin, ilkelerin analiz edilmesi, değerlendirilmesi, yorumlanması, günün malzeme ve teknolojisi ile yeni tasarımlarda kullanılması yoluyla tarihi çevrelerde bütünlük kurmayı amaçlayan yaklaşımdır [43]. Tarihi biçimlerin kopya edilmediği, karakteristik mimari elemanların çağdaş tasarım dili ile yeniden yorumlandığı, bu yaklaşımda tasarımlar farklı bir çağın ürünü olduklarını yansıtmaktadırlar. Bu doğrultuda, tarihi çevreye referanslar veren ve onu görmezden gelmeyen bu yaklaşımla tasarlanan yapılar mevcut dokuya yeni bir karakter kazandırmaktadırlar. Bu yaklaşım tarihsel biçimlerin taklit edilmesi ve tarihi çevreye zıt yaklaşım arasında bir orta yol gibidir [43].

Tarihi çevreye çevreyle uyumlu tasarımlarla kültürel, mimari ve estetik sürekliliği hedefleyen tasarımcılara göre, kentin tarihi karakterini yansıtan doku, tek tek binaların, bu karakterde bütünleşen mimari form ve konumlarıyla oluşmuştur. Buna aykırı çözümler, tescilli yapılar dışındaki alanlarda yaygınlaşırsa korunması amaçlanan kentsel karakter de yok olacaktır. Yeni malzeme ve teknolojiler de kullanılsa, bu olanaklar kültürel sürekliliği sağlama yönünde de değerlendirilmelidir [43].

Tarihi alanda çevreyle uyumlu tasarım gerçekleştirmek için oturma izi(sitting), kütle, ölçek, orantı, ritim ve malzeme olmak üzere mekânsal ve görsel niteliklere yönelik kriterler bulunmaktadır [44].

Oturma izi (Sitting): Sitting binanın bulunduğu alanla ve etrafındaki binalar, caddeler ve diğer alanlarla kurduğu ilişki ile ilgilidir. Uyumlu bir tasarım için yeni yapı, mevcut sokak dokusuna ve arsa boyutlarına saygılı bir tavır sergilerken aynı zamanda caddenin silüetine ve görünüşüne de katkı sağlamalıdır [44].

Kütle: Yeni yapının yüksekliği ve hacimsel boyutları mevcut tarihi doku ile uyumu olmalıdır. Yeni yapının bitişik yapılarla eşit sayıda kat sayısına sahip olması tarihi çevre bağlamında önemli bir referans sağlamaktadır [44].

Ölçek: Yapının çevresindeki yapılarla ilişkisi ve gözlemcisi tarafından algılanması ile ilgili olup; büyüklükten farklı bir kavramdır. Uygun bir ölçek binanın etrafındaki yapılarla kurduğu ilişki yoluyla elde edilir [44].

Orantı (Proporsion): Orantı, binanın farklı bölümleri ile herhangi bir kısmı ve bütünü arasındaki uygun veya uyumlu bir ilişkidir. Orantı ayrıca yapının doluluk-boşluk oranıyla da ilişkilidir [44].

Ritim: Ritim temelde tekrarlanan boyut ve düzen ile ilgili başlıca mimari elemanlarına dayanır. Yeni yapı tasarımında, çevredeki yapıların cephe hareketlerinin yatayda ya da düşeyde vurgulu olması göz önünde bulundurulmalı ve çevre yapılara zıt yönde güçlü vurgulamalardan kaçınılmalıdır [44].

Malzeme: Uygun bir malzeme kullanımının yapıya çok büyük bir etkisi olmaktadır. Çevre dokuya benzer malzeme kullanımı bütünlük ve uyuma katkı sağlar. Zıt nitelikli malzeme kullanımı da görsel bir çekicilik oluşturabilir; ancak bu durum bütünlük ve armoniye olumsuz etki edebilir [44].

Saygılı yaklaşım

Modern ve yalın biçimlerle, tarihi yapıyı veya dokuyu vurgulamayı ve tarihi dokuya fon oluşturmayı amaçlayan bu yaklaşımda dikkat tarihi yapıya çekilir. Yeni yapı kütle, malzeme, doku, renk gibi açılardan geri planda kalır [49].

Tarihi çevreye karşıt/zıt yaklaşım

Velioğlu [43], bu yaklaşımı benimseyen tasarımcıların, tarihi çevrelerde yapılan tasarımların, karşıtlık ilkesinden ele alındıkları zaman uyuma varılabileceğini belirtmektedir. Amaç, tarihi dokunun ve çevrenin; günün malzeme, teknolojisini ve mimari anlayışının bu gibi çevrelerde kullanılmasıyla daha belirgin olarak ortaya çıkması ve bu ilke yardımıyla uyuma gitmektir.

Klotz'a göre, "Tarihle ilişki onun dilini seyreltilmiş biçimde kullanarak olmaz. Yapılacak en iyi şey bir ironi yaratmak ve tarihi alıntılardan uzak durmaktır" [48].

Bu yaklaşımda tarihi çevrenin varlığı göz ardı edilmemekle birlikte alana çağdaş bir ekleme ile yeni bir karakter kazandırmak amaçlanmaktadır. Ancak bu yaklaşım da tartışmasız değildir. Çok fazla çeşitliliğin tarihi doku algısını, mevcut mimari karakteri

zayıflattığı ve çağdaş ekin mevcut okuya dominant olması halinde tarihi dokuya zarar vereceği eleştirileri getirilmektedir [44].

Tarihi çevreye serbest yaklaşım

Bu yaklaşımda tarihi olanı önemseme duyarlılıkları yoktur [49]. Bu yaklaşım içine giren tasarımlar, tarihi çevre ile bağlantı kurmak amacıyla uyum ve karşıtlık yaklaşımlarının bir arada kullanıldığı ve izlenen yaklaşım türü/kararı iki yönlü olduğu için tasarımda belirsizliğin olduğu veya tasarlandıkları çevre ile uyum ya da karşıtlık açısından ilişkilendirilmeden tasarımcının rastlantısal olarak ürünü oluşturduğu örnekleri kapsamaktadır [43]. Bulunduğu dokuyu görmezden gelen, dünyanın herhangi bir yerinde var olabilecek rastlantısal ürünler oluşabilmektedir. Mevcut dokuyu görmezden gelerek tarihi dokuya uyum veya saygı endişesi taşımayan, bu yaklaşım tarihi dokuların karakterlerini zayıflatması nedeniyle eleştirilmektedir.

Kuralcı yaklaşım

Tarihi yapılara müdahale biçimlerinde yada tarihi alanlarda tasarımlarda mimarlar sınırsız özgürlüğe sahip değildir. Pek çok ülkede tarihi alanlarda tasarımlar için tasarım rehberleri mevcuttur. Bununla birlikte koruma amaçlı imar plan kararları gibi yapılacaklardan ziyade yapılamayacaklara dair kurallar belirlenmiştir [49].

Tarihi yapıya ya da dokuya getirilecek olan ekin formu, oranları, üslubu, kullanılan yapı sistem ve malzemesi, tarihi yapı ile ek yapı arasındaki bağ tartışılacak olan sorunlardan sadece ilk akla gelenlerdir. Hangi yöntemin en başarılı yöntem olacağı sorusunun cevabı da belirsizdir. Tarihi yapıya öykünen nitelikte bir ek uygulaması mı, ya da tarihi yapıya saygılı duran ve kendisini ikinci plana atan nitelikteki ek uygulaması mı, yoksa tarihi yapıyı umursamayan ek uygulaması mı? Bu olay; yalnız malzeme seçimi, strüktür sistemi tariflemesi, bina yapma ya da tarihi dokuya saygı veya yeni yapının kendi kimliğini, dönemini yansıtmayı olayı olarak da görülmemelidir, yapılan iş bir bina üretimi değil bir mimari üretimi olarak değerlendirilmelidir. Bu paralelde düşünülen örnekler üslupları ne olursa olsun başarılı sayılabilirler [41].

Çalışma kapsamında benimsenen yaklaşımlar ise tarihi çevreye saygılı yaklaşım ve zıt/aykırı yaklaşımlardır. Bu yaklaşımda tasarımın çıkış noktası tarihi yapının kendisi olurken, amaç çağın malzemesi, biçimleri ve teknolojisinden yararlanılarak yeni yapının tarihi yapıyla karıştırılması yanlıgısı oluşturmada tarihi yapının vurgulanmasıdır. Zıt

yaklaşım tercihinde de yükseklik, orantı gibi açılardan zıtlık oluşturulmaması, yeni yapının tarihi yapıyla yarışmaması amaçlanmaktadır.

5. MARDİN ŞEHİRİ VE KASIMIYE MEDRESESİ

5.1. Mardin Şehrini İhtiyaçları, Sorunları ve Potansiyelleri

Tez kapsamında Kasımiye Medresesi için uygun bir yeni işlev belirleyebilmek için kent ölçeğinden başlanarak kentin ihtiyaçlarının, sorunlarının ve barındırdığı potansiyellerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

5.1.1. Coğrafi konum ve topografya

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Suriye sınırında (Harita 5.1.) yer alan Mardin'e komşu iller Harita 5.2.'de görüldüğü üzere Şırnak, Siirt, Batman, Diyarbakır ve Şanlıurfa'dır.

Harita 5.1. Mardin ili [50]

Harita 5.2. Mardin ili ilçeleri [50]

1100 m yüksekliğinde kurulan Mardin kenti alanının yüzde 52,6'sı çok yüksek olmayan ve kalker yapıları dağlarla kaplıdır. Doğu-batı yönünde uzanan bu dağlar Diyarbakır Havzası ve Suriye Çölü arasında bir eşik oluşturur [51].

Resim 5.1. Mardin uydu görüntüsü [52]

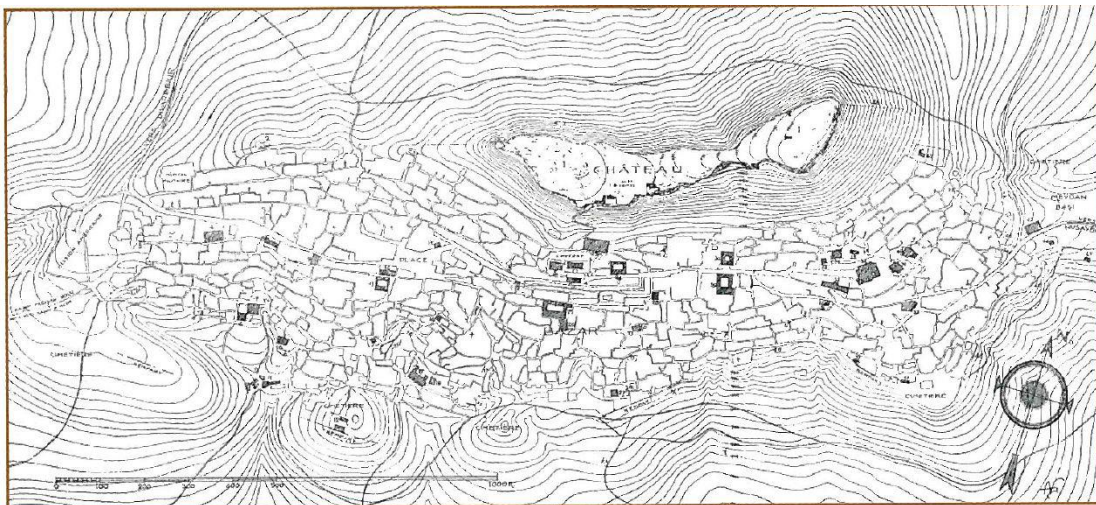
Gezginlerin Mardin'e dair ilk kayıtları, kentin çok etkileyici olan güney yönünden görünüşüne aittir [53]. Evliya Çelebi Mardin'i, "Çöl içinde göğe yükselmiş, bulut renginde bir kayaya kurulmuş burç ve kuleleri Samanyolu gibi bulutlara erişen bir yer" olarak tarif etmiştir [51].

Şehrin savunmayı kolaylaştıran topoğrafyası, verimli Kızıltepe ovası, tarihi geçiş güzergahlarına yakın konumda olması Mardin'i cazip kılan nitelikleridir [54]. Kentin en yüksek noktasında Mardin Kalesi yer almaktadır. Eğitilmiş topografyaya kurulan tarihi kent merkezi ise Mardin kalesinin eteklerinde doğu-batı yönünde genişlemiştir.

Resim 5.2. Mardin kenti

İlk yerleşim birimi olan Kale'den başlayan ve Mardin'e bugünkü özgün şehir dokusunu sağlayan yapılaşma 19. Yüzyıla kadar sürmüştür [55].

Şekil 5.1. Gabriel'e göre Mardin Şehir Planı [56]

5.1.2. İklim

Mardin kent merkezinde karasal iklim hakimken ilçelerinde akdeniz iklimi özellikleri görülebilir. Bu iki farklı bölümün yağış, sıcaklık ve rüzgar nicelikleri birbirinden farklıdır. Ova kesimi olarak belirtilen ilçelerde yazlar çok sıcak, kışlar ise ılıman ve yağışlıdır olup az miktarda ve kalıcı olmayan kar yağışları görülebilir. Dağ kesimi olarak belirtilen kent merkezinde ise yazlar ovaya nispeten daha serin, kışlar ise şiddetli rüzgâr, bol yağmur ve kar yağışlı geçer [51].

40-45 dereceye varan en yüksek sıcaklıklar Temmuz ve Ağustos aylarında görülür. Mardin’de karla örtülü gün sayısı ortalama 14 gündür. Ortalama 8.03 saat olan güneşlenme süresi ile Mardin güneşlenme süresi en uzun illerden biridir [51]. Mardin’in iklim özellikleri mimarisinin şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur.

5.1.3. Tarih

Mardin şehrinin isminin kaynağı hakkında çeşitli efsaneler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Pers krallarından birinin Mardin adlı şehzadesinin bir batı kalesinde iyileşmesiyle, ikincisi Süryani bir rahip tarafından kurulması ve Süryanice kutsal anlamına gelen bu adın verilmesiyle, üçüncüsü ise Sasani komutanı Mardius ile ilgilidir [56].

İlk köylerin kurulduğu, ticaretin başladığı, yazının bulunduğu, hayvanların evcilleştirildiği Mezopotamya’da yer alan Mardin korunaklı ve yaşama şartlarının elverişli olduğu bir şehir olması nedeniyle pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır [51].

M.Ö. 4500’den başlayarak klasik anlamda yerleşim gören Mardin çevresinde M.Ö. 15.000’lerde yani Yontma Taş Devri’ne kadar yaşama izlerini görmek mümkündür. 2009 yılında Mardin Müzesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında kentin 5 kilometre kuzeybatısında Yontma Taş çağına ait kesici aletlere rastlanmıştır. Sırasıyla Subari, Sümer, Akad, Babil, Mitani, Asur, Pers, Bizans, Arap, Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı Dönemi’ne ilişkin birçok yapıyı bünyesinde muhafaza edebilmiş önemli bir kadim kenttir Mardin [51].

M.S. III. Yüzyılda Roma egemenliğine giren Mardin’de 640 yılında Hz. Ömer’in kumandanlarından İyaz Bin Ganem’in bölgeyi fethine kadar Bizans idari olarak varlığını sürdürmüştür. Mardin ve çevresi, 692’de Emevilerin, 824’te Abbasîlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde İslamiyet özellikle göçebe olarak yaşayan Kürt, Türkmen ve Arap

aşiretler arasında hızla yayılmıştır. Kent sakinleri, ciddi bir baskıya maruz kalmadıklarından uzun yıllar dinleri olan Hristiyanlığı da koruyabilmişlerdir. Hamdani, Mervani ve Selçukluların hâkimiyetlerinde sonra Mardin, 1105'te Artuklu İl Gazi Bey tarafından ele geçirilerek, Artuklu Devletinin başkenti yapılmıştır. Şehir günümüzdeki görünümünü o dönemde almıştır. Artuklu Devleti hüküm sürdükleri 304 yıl süresince çok sayıda cami, medrese, hamam, tekke, zaviye, köprü ve kervansaray yapılmış, birçok cami, medrese ve manastır da onarılmıştır. 16. yüzyılın başında Akkoyunluların egemenliği döneminde, Şah İsmail güçlü bir Şii devleti kurmayı başarmış ve bu dönemde Anadolu'ya girip Şiiliği kabul etmeyenleri zalimce öldürmüştür. Şah İsmail'in saldırısında Mardin hâkimi, şehri zulme ve yağmalanmaya karşı, halkı korumak için kalenin anahtarını kan dökmeden Şah İsmail'e teslim etmiştir. Mardin'in kesin olarak Osmanlıların eline geçmesi Mısır seferini düzenleyen Yavuz Sultan Selim zamanındadır [51].

5.1.4. Eğitim

Mardin tarih boyunca eğitim kurumlarının önemli yer tuttuğu bir kent olmuştur. Nusaybin Okulu ve Zinciriye ve Kasımiye Medreseleri gibi pek çok eğitim kurumunun varlığı bu durumun göstergesidir. Mardin'de kentindeki eğitim faaliyetleri Mardin'de İslamiyet öncesi eğitim ve Nusaybin Okulu, İslamiyet sonrası ve günümüz olmak üzere üç dönem halinde incelenmiştir.

Mardin'de İslamiyet öncesi eğitim ve Nusaybin Akademisi

İslamiyet öncesi eğitim kurumları incelendiğinde bu dönemde en önemli etkinin Süryaniler tarafından gerçekleştirildiği görülmekte olup Nusaybin Akademisinin uzun süre varlığını devam ettiren çok önemli bir eğitim kurumu olduğu görülmektedir.

Nusaybin'de bir akademinin kurulmasının önünü açan hadise, 325 yılında düzenlenen İznik Konsili olmuştur. İznik Konsili'ne öğrencisi Mar Afreim ile katılan Mor Yakub bu konsilin sona ermesinden sonra kendisinin piskoposluk bölgesi olan Nusaybin'de, 326 yılında bir akademi kurmuştu. Akademide 800 - 1.000 arasında öğrenci yatılı olarak eğitim görmekteydi. Ancak 363 yılında yapılan barış antlaşmasıyla Romalıların şehri Perslere vermesiyle Akademinin üyelerinin çoğu Urfa'ya göç etti. Nusaybin Okulu, 7. yüzyıla kadar parlak bir devir geçirmiştir. 9. yüzyılda Bağdat'ta yeni bir okul açılması, Nusaybin Okulu'nun eğitim kalitesine gölge düşürmüştür. Nusaybin Okulu'nda nakli ilimlerin yanı sıra pozitif ilimlerden Hipokrat ve Galen'in tıp kitaplarıyla Aristo'nun mantığının bazı bölümleri de okutuluyordu. Nusaybin Okulu, ilmî ve kültürel alanlarda ileri düzeyde gelişmiş

önemli ilim adamları yetiştirmiştir. 363 yılında Nusaybin'in İranlılara terkiyle Urfa'ya göçen Nusaybin'in zengin ve kültürlü halkı burada teolojinin yanında tıp ilmiyle de ilgilenen bir okul kurdular. 410'da Nusaybin Hastahanesi'nde öğrencilerin eğitimi için binalar yapılmıştır. Ancak hekimlerin daha çok dünyevi işlerle meşgul olmaları din adamlarıyla aralarının açılmasına sebep olmuştur [57].

Süryanilerin altın çağında kurulmuş olan Nusaybin Akademisi 9. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Bu akademide Nasturi geleneğe bağlı kalarak felsefî kitaplar yazılmıştır. Nasturiler, kendi görüşlerini felsefî ve mantıkî olarak açıklamak zorunda oldukları için, Yunan Felsefesine ve Aristoteles mantığına önem verdiler. Felsefî eserleri Süryanice'ye çevirdiler. Mardin'de İslamiyet'ten önce eğitimin gelişimine en büyük katkıyı Süryani Cemaati yapmıştır diyebiliriz. Süryanilerin kurdukları okullar, hem birer ilahiyat (teoloji) okulu hem de kendi yaşam felsefeleri ve dini görüşlerini mantıksal bir şekilde açıklamak için pozitif bilimleri kullandıkları birer bilim merkezi idi. Nusaybin Medresesi'ndeki öğretim her şeyden önce dini olup, kutsal kitaba dayandırılıyor ve öğretim, kilisenin ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenleniyordu. Bununla beraber tıp eğitimine de ayrıca önem verilmiştir. Bu ilahi düzene bağlı olan çevre, teolojik çalışmalarla dünyevi bilgiler arasında herhangi bir fark gözetmedi. Sadece tıp değil felsefe ve mantığa da ehemmiyet gösterilmiş ve böylece İskenderiye, Urfa ve Antakya gibi Doğu Hristiyan dünyasının önemli bilim merkezlerinden biri olmuştur [57].

Okulun resmi dili Süryaniceydi. Süryanice dilinin yanında Grekçe de okutulmaktaydı. Bu okulda felsefe, mantık, edebiyat, geometri, astronomi, tıp ve hukuk eğitimi veriliyordu. Suriye sınırındaki bu kompleks yapının bir kısım kalıntıları Suriye sınırındadır [51].

Mardin'de İslamiyet sonrası eğitim

İslamiyet sonrası döneme gelindiğinde ise eğitim faaliyetlerine devam eden Süryani okullarının yanı sıra sayıları özellikle 12. yüzyılda hüküm sürmeye başlayan Artuklu Devleti döneminde oldukça artan medreseler önemli eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır [57].

Artuklu Döneminde nüfusu 20.000-30.000 kişinin yaşadığı Mardin'de on iki adet medrese bulunması kentte eğitime verilen önemi göstermektedir. Ayrıca bu dönemde kentte bulunan medreseler başka illerden öğrencilerin de eğitim aldığı belirtilmektedir. Medreseler de hem dini bilgiler hem de pozitif bilimlerle ilgili eğitimler verilmekteydi. Osmanlılar döneminde medreselerin yanı sıra çocuklara yalnızca dini eğitimin verildiği sıbyan mektepleri de kurulmuştur [52,58].

Osmanlı döneminde de medreseler ve sıbyan mekteplerinin yanı sıra Süryani okulları açılmaya devam etmiştir. Bunlardan biri günümüz Kırklar Kilisesinde 1799'da açılan Süryani okuludur.

Günümüz

Günümüzde ise eğitimle ilgili istatistikler incelendiğinde Mardin'in ülke geneline göre daha negatif durumda olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre [58]; 2013/14 döneminde ilkokulda net okullaşma oranı Mardin için %100 oranı ile 1. Sırdaki illerden biri konumundadır ve %99,57 olan Türkiye değerinin üstündedir. Ancak bu oran ortaokulda net okullaşma oranında %91,61 oranı ile 67, Lise okullaşma oranı %58,47 ile 73. sıraya düşmektedir. Eğitim seviyesine göre öğrenci sayıları; okul öncesi 11.051, ilkokul 88.723, ortaokul 83.140, genel lise 42.646, meslek ve teknik liseler 24.047, önlisans ve lisans 4258'dir.

Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan 2011 yılına ait "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" (SEGE-2011) verilerine göre; "...yüksek lisans ve doktora sahibi nüfus en fazla Ankara, İstanbul ve Eskişehir'de yoğunlaşırken Muş, Mardin ve Ağrı son üç sırada yer alan iller olmuştur."

2011-2012 Yılı Türkiye genelinde Okul Öncesi Eğitim (4-5 yaş arası) okullaşma oranı incelendiğinde ise, Mardin (%30), Batman (%32) ve Şırnak (%30) illerinin Türkiye sıralamasında son sıralarda olduğunu görüyoruz [59].

Çocukların okul dışında fiziksel ve zihinsel gelişmelerini sağlayacak olanaklar bölgede oldukça kısıtlıdır. Bölgede 0-14 yaş arasındaki çocuk oranına benzer bir oran 15-29 yaş arasındaki genç nüfus oranında gözlemlenmektedir. Genç nüfusun bu denli yoğun olmasına rağmen gençlere yönelik sportif, sosyal ve kültürel olanaklar bölgede oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle gençlerin büyük bir kısmı göç eğilimindedir. Gençlere sunulamayan hizmetler yıllar içerisinde güvenlik sorunu gibi sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir [59].

Bölgeler ve iller arasında oluşan gelişmişlik farklılıklarına bölgesel kalkınma teorileri perspektifinden bakıldığında, bu farklılığın temelinde birçok etkenin yattığı ve etkenlere verilen önemin değişik görüşlere göre farklılaştığı görülmektedir. Bu etkenler arasında altyapı yetersizliği, sermaye (beşeri ve fiziksel sermaye) birikimi yetersizliği, kalkınma olgusunu olumsuz etkileyen sosyo-kültürel ve kurumsal

yapıların varlığı, mekânsal sorunlar, tarihsel altyapı, girişimcilik kültürü gibi birçok etken saymak mümkündür. Bütün bunlara ilave olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerin eğitim düzeylerinin Türkiye ortalamalarının altında gerçekleşmesi, bu illerin gelişmesinde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim eğitim ile kalkınma arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve sonuçta ülke ekonomisinde arzulanan gelişme düzeyinin sağlanması için eğitim olgusuna büyük önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir [60].

Mardin Artuklu Üniversitesi

2007 yılında kurulan Mardin Artuklu Üniversitesinde 2015- 2016 Akademik yılı verilerine göre; “6 Fakülte, 4 Yüksekokul, 6 Meslek Yüksekokulu, 3 Enstitü, 1 Devlet Konservatuvarı ve 11 Araştırma ve Uygulama Merkezi” ve 420 akademisyen ve 285 idari personel ile yaklaşık 8000 öğrenciye eğitim vermektedir.

Mardin’de eğitim verileri incelendiğinde tarihte eğitime verilen önemin günümüzde azaldığı ve artan nüfusun çağdaş eğitim ihtiyaçlarının karşılanamadığı görülmektedir. Bu bağlamda, negatif durumda olduğu tespit edilen yaş gruplarının gelişimlerini destekleyecek çalışmalar yürütülmelidir. Kentte var olan üniversite ile sağlanabilecek iş birlikleri ile pozitif bir etki yakalanması mümkündür.

5.1.5. Kültürel zenginlikler

Mardin’de öne çıkan en önemli özelliklerden biri kültürel çeşitliliktir. Uzun bir geçmişi olan bu çeşitlilik içinde farklı dinleri, ırkları ve dilleri olan insanları barındırmıştır. Aramiler/Süryaniler, Araplar, Ermeniler, Kürtler, Şemsiler, Türkler, Yahudiler Mardin’de yaşamış farklı dili olan topluluklar ve kavimlerdir. Dini olarak ise, Mardin’de Yezidilik, Şemsilik gibi pagan dinler ile Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi semavi dinlerin insanları yaşamışlardır ve bir kısmı da yaşamaya devam etmektedir [51].

Yılmaz’ın [61], “Türkiye’de belki de dünyada Müslüman Hristiyan diyalogunun en üst düzeyde yaşandığı yer” olarak tanımladığı Mardin’de Bozkurt’un [62], Göyünç’ten aktardığına göre 14. yüzyılda Mardin’de, “Ermeni Katolik, Süryani Katolik ve bu iki gurubun mezhepsel versiyonları olan Yakubi, Nasturi, ve Kildaniler” olmak üzere Hristiyanlığın farklı meshepleri var olmuştur.

1950'lere 2000 kadar Yahudi'nin İsrail'e göç etmesiyle birlikte günümüzde artık Mardin'de Yahudi nüfusu bulunmamaktadır [63]. Diğer bir inanç topluluğu olan Şemsiler de artık yaşamamaktadır. İnanç kaynağı olarak güneşi gören Şemsiler, 200 yıl öncesine kadar ismi de Şemsiyye olan mahallede yaşamışlardır. Şehir merkezinde bulunmamakla birlikte, Mardin'in farklı köylerinde Melek Tavus'u Tanrı olarak kabul eden Yezidilerin yaşamakta olduğu bilinir [51].

Eski Mardin'in temel özelliği din yada ırk temelli bir ayrıştırma olmadan nüfusun yerleşmesidir. Bu anlamda, ibadethaneler ile mezarlıklar dışında mekanlar ayrışmamıştır. Evlerin yer aldığı mahalleler, üretim ve ticaretin yapıldığı çarşılar karışıktır. Bazı mahallelerde Hristiyanlar bazı mahallelerde Müslümanlar fazla olsa da sadece bir öbekten oluşan mahalleler ortaya çıkmamıştır. Bu da Müslüman ve Hristiyanların komşu olmaları sonucunu üretmiştir. Bazı mesleklerde, çarşılarda belirli bir kitlede yoğunlaşma olsa da bütün için bir ayrışmadan söz bahsedilemez. Bu durum, nüfustaki değişimle birlikte, özellikle Hristiyanların nüfusunun oldukça azalmasından ötürü farklılaşmıştır [51].

Şehirdeki Müslüman ve Hristiyanlar için önemli bir karşılaşma ve etkileşim alanı da okul ve sokak ya da oyun alanı olmuştur. Cumhuriyet'in kurulması sonrasında okullaşma faaliyetlerinde Müslüman ve Süryani Hristiyan çocuklar aynı okulda, aynı sınıfta eğitim görmektedirler. Yalnızca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden muaf olan Hristiyan öğrenciler, aynı mekanda aynı müfredatla eğitim görmektedir. Böylece okul da farklı dinden ve ırktan insanların birlikte cemiyetleştikleri, bir arada yaşamının bir alanı olmaktadır [51].

Mardin'deki kültürel zenginliğin ve dinler arası hoşgörü kültürünün varlığının bir göstergesi de UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan dünyadaki en eski vaftizhane olan Mor Yakup Kilisesi ile Zeynel Abidin Camii Külliyesi olabilir. 309 yılında Nusaybin Piskoposluğuna getirilen Mor Yakup Nusaybin'de büyük bir katedral ve Nusaybin Okulunu inşaatlarını başlatmıştır. Arkeolojik çalışmalarla bu katedralin bazı kısımları açığa çıkarılmıştır. Mor Yakup kilisesi de Katedralin ait bir vaftizhane binası olarak inşa edilmiş ve 713'de meydana gelen depremle katedralin yıkılmasının ardından vaftizhane bazı değişiklikler yapılarak kiliseye dönüştürülmüştür. Mor Yakup Kilisesinin 100 m uzağında yer alan Zeynel Abidin Külliyesi ise cami, minare, iki türbe, medrese ve şadırvandan oluşmakta olup 1159'da inşa edilmiştir. Medrese daha sonra genişletilerek camiye dönüştürülmüştür. Caminin doğu ve güney cephelerinde Hristiyan ve Müslümanların yan yana gömüldüğü büyük mezarlık alanı mevcuttur. Süryani kaynaklarında Zeynel Abidin Camii'nin ve türbesinin çekirdek yapılarının yapılması için gerekli olan paranın, Mor Yakup Kilisesi yönetimi tarafından tahsis edildiği ve hatta Tanrı

yolunda harcanacağı düşüncesiyle iki rahip tarafından verildiği ifade edilmektedir. Osmanlı dönemi kayıtlarında ise Mor Yakup Kilisesi'yle Zeynel Abidin Camii'nin ortak vakıf mülkiyetine sahip olduğu, aynı vakıf toprağı üzerine kuruldukları geçmektedir. Ortak mezarlıkları, Medrese, Nusaybin Okulu ve Türbeleri; bir arada yaşama kültürünün birer göstergesidirler [64].

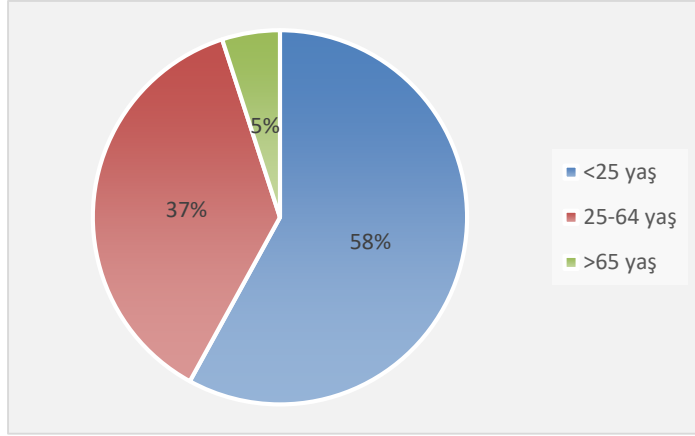
Kültürle sürekli bir etkileşim içerisinde bulunan din, dil, edebiyat vb. unsurlar, Mardin'in hem dini yapısı hem de etnik yapısının çeşitliliği nedeniyle bu bölgede yer edinmiş ve günümüze kadar da varlığını devam ettirmiştir. Örneğin Süryaniler, Süryanice yanı sıra Türkçe, Arapça ve Kürtçe'yi de ana dilleri gibi konuşabilmektedirler [65].

Çoban [63]'ın "Mardin'de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu" isimli çalışması kapsamında, Mardin'de yaşayan yetişkin bireylerle görüşerek ortaya koyduğu bazı verilere göre; araştırmaya katılan yetişkinlerin Mardin'de bulunan dinlerden %52,4 ile İslamiyeti, %47,9 ile Hristiyanlığı ve %29,8 ile Zerdüştlüğü bildikleri görülmektedir. Konuşulan diller konusunda %53,6 ile Kürtçeyi, %51,2 ile Arapçayı, %43,1 ile Türkçeyi ve %29,5 ile Süryaniceyi kullandıklarını söylerken, etnik köken konusundaki bilgilerine göre Kürtler, Araplar ve Türkler, Süryaniler ve Ermeniler bulunmaktadır [63].

Yine bahsi geçen çalışmada, araştırmaya katılan yetişkinlerin büyük çoğunluğu (%76,5) kendi kültürünün yaşam biçimini diğer kültürlerin yaşam biçiminden üstün görmemektedir. Araştırmaya katılan yetişkinlerin birlikte yaşama harcı (tutkalı) olan hoşgörü kültürünü fazlasıyla benimsedikleri ve yaşama biçimi haline getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır [63].

5.1.6. Nüfus ve göçler

TÜİK 2016 yılı verilerine göre Mardin ilinin nüfusu 796.237'dir. 2013 yılında il nüfusunun %58'i 25 yaşın altındadır. 25-64 yaş arası nüfus toplam nüfusun %37'sini 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun %5'ini oluşturmaktadır [58]. Şekil 5.2'de görüldüğü üzere genç nüfusun oranı oldukça yüksektir. Bu durum Bölgesel Gelişme Planı'nda [59], "hem fırsat hem de tehdit" olarak belirtilmiştir.

Şekil 5.2. Mardin ili nüfusun yaşa göre dağılımı³

Yeterli imkân ve koşul tanınmasıyla gençler bölgenin ekonomik koşullarının iyileştirilmesine yönelik ana itici güç olabilecektir. Ancak bu koşulların sağlanmaması farklı sosyal ve ekonomik tehditlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle bölgenin üçte birini oluşturan gençlere yönelik özel tedbirlerin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Hali hazırda gençlerin sosyo-kültürel gelişimlerini sağlayacak koşul ve olanaklar bölgede yetersizdir. Bölgenin ekonomik geri kalmışlığı ve sektörel çeşitliliğinin olmamasından kaynaklı olarak Dicle Bölgesi en yüksek genç işsizlik oranına sahip bölgelerden biridir. Bölge en yüksek çocuk oranına sahip bölgelerden bir tanesi olmasına rağmen çocuklara yönelik sosyal yaşam alanları kısıtlıdır. Yaşlılara yönelik yaşam alanları bölgenin sosyal yapısından kaynaklı olarak daha az bulunmaktadır. Son olarak engelliler hem sosyal hem de ekonomik hayatın dışına itilmiş olarak yaşamaktadır [59].

TRC3 Mardin-Batman-Şırnak-Siirt 2014-2023 Bölgesel Gelişme Planı'nda [59] nüfusla ilgili tanımlanan zayıflıklar;

- Bölgenin göç veriyor olması ve bu göçün genelde çalışma yaşındaki ve eğitimli-nitelikli işgücünden oluşması,
- Bölgeye ait işsizlik ve yoksulluğun çok yüksek oranda olması,
- Geleneksel toplumsal yapının varlığını sürdürüyor olması ve bunun birey hak ve özgürlüklerinin kullanımı konusunda yarattığı sorunlar
- Kadının toplumsal yaşama katılımı önündeki engeller, töre cinayetleri,
- Bölgede yaşanan terör olgusu, yöre halkının devlete ve kurumlarına bakışındaki olumsuzluklardır.

Yine aynı raporda [59] tanımlanan tehditler ise;

İstihdam imkânlarının yetersizliği, bölgedeki sosyal gerilimler, ücret ve gelir düzeyinin bölge illeri aleyhine bir durum oluşturması vasıflı ve genç nüfusun bölge dışına gitmesine yol açmaktadır.

³ TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Bölgedeki kültürel farklılıkların yarattığı çatışmalı ortam, ülkenin diğer kesimlerinin bölgeye bakışını olumsuz yönde etkilemekte ve bölgeye yatırımlar sınırlı kalmaktadır.

Bölgedeki sermaye birikiminin; sermayenin verimi, güvenlik ve istikrar sorunları vb. gerekçelerle daha karlı gördüğü yatırım alanlarına, İstanbul, İzmir gibi gelişmiş illere yönelmesi bölgenin ekonomik gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

Bölgede, kişi başına düşen gelir, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, İnsani Gelişmişlik Endeks Değerleri gibi gelişmişlik ölçütlerinin hepsinde son sıralarda yer alan bölge illerinde yoksulluk ve işsizlik çok yüksek düzeylerde olup, sosyal sorunların büyümesine yol açmakta ve sosyal patlama potansiyeli oluşturmaktadır.

Nitelikli kamu personeli ve öğretim üyelerinin bölgeye çekilememesidir.

TÜİK verilerine göre [58]; 2012-2013 net göç hızına bakıldığında Mardin, binde -8,8 değeri ile göç veren iller arasındadır. Bunun yanı sıra, 2013 yılında bin nüfus başına 25,8 doğum ile Mardin ili, 16,9 olan Türkiye değerinin üstündedir.

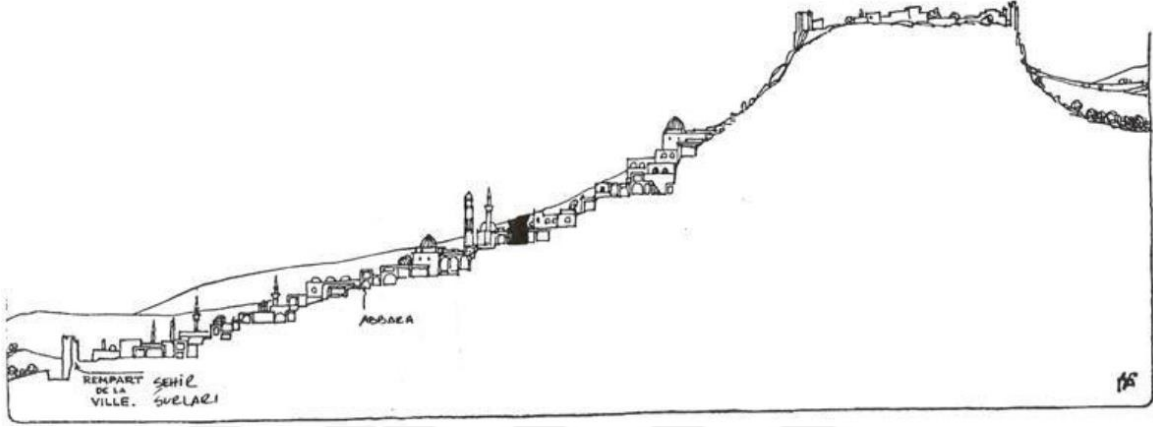
Mardin’de köyden kente, tarihi şehir merkezinden yeni şehir merkezine ve il dışına olmak üzere üç tür göç gerçekleştirilmiştir. Kent dışına gerçekleştirilen göçler kentin kültürel çeşitliliğini de etkilemiştir. Güvenlik nedenleri ya da ekonomik nedenlerle zamanla kentte Hristiyan nüfus azalmış, ekonomik nedenlerle kalabalık Arap ailelerinden ekonomik nedenlerle ayrılan çekirdek aileler farklı kentlere yerleşmişlerdir [51].

Yıldız [65], 1990 sonrası kent dışına veya ilçelerden kent merkezine gerçekleştirilen göçlerin nedenlerinden biri tarım ile elde edilen gelirin yeterli olmaması nedeniyle sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışmak üzere büyük kentlere yerleşilmedir. Bir diğeri ise terörün yol açtığı güvenlik kaygıları ve güvenlik nedenleriyle köy boşaltmalarıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu göç ile birlikte kentin etnik kökenlere göre nüfusunun dağılımında değişiklikler yaşanmıştır. kentte yaşayan Kürt nüfusunda artış yaşanmış, Arap nüfusu ise düşmüştür [65]. 1990 sonrası dönemde 25 Süryani köyü göçler nedeniyle, 3 Süryani köyü de güvenlik nedeniyle boşaltılmıştır. 1985 yılında Mardin’de yaşayan Süryani sayısı 15.770 kişi iken bugün 2500 civarı Süryani yaşamaktadır [65]. Bunun yanı sıra konforlu apartmanlarda yaşamak isteği ile tarihi kent merkezinde yaşayanlar yeni kent merkezine taşınmıştır [51].

5.1.7. Mimari

Mardin ilinde tarihi kent merkezi ve yeni kent merkezi olmak üzere iki yerleşim merkezi bulunmaktadır. Mardin tarihi kent merkezi, özgün mimarisıyla pek çok ziyaretçiyi kendine

çekmektedir. Bu özgün mimarinin oluşmasında yerel yapı malzemesi, topografya, kültürel çeşitlilik, iklim gibi birçok faktör etkili olmuştur. Şekil 5.3’de, Çevik’in [66] aktardığı, Gabriel’in çizimi ile oldukça iyi ifade edildiği üzere bu faktörlerden belki de en önemlisi topoğrafyadır.

Şekil 5.3. Mardin [66]

Mardin’in silüetini oluşturan merdiven basamakları gibi tasarlanan güneye bakan teras yapılar eğimli topoğrafya ile uyum içinde tasarlanmıştır [67].

Tarihi boyunca Doğu ticaret yollarının kavşağında olmaktan ötürü önemli bir yerleşme olan Mardin şehir dokusunda, etnik karakterine bağlı olarak çeşitli mezheplerden Hristiyanların kilise, manastır; Müslümanların külliye, camii, medrese, türbe, çeşme gibi anıtsal yapıları yoğun olarak yer alırlar. Ancak dokuya egemen olan asıl yapı türü, Müslüman Arap ve Türklerin, Hristiyanların özellikle Süryanilerin, Kürtlerin, Şemsilerin, Yahudilerin içinde yaşadıkları geleneksel evlerdir. Tüm yapılar eğimli topografyaya, bu eğimden yararlanarak, teraslamalar biçiminde yerleşir. Taş malzemenin egemen olduğu yapılar, çok az boşalan bırakacak ve sıkışık bir görünüm sunacak gibi birbirlerine bitişerek oluşur. Osmanlı Mimarisinin Erken Osmanlı, Klasik, Ampir, Barok, Rokoko, Neo Klasik gibi mimari stil etkilerinin görülmediği Mardin'deki mimari biçimlenme, daha çok güneyindeki uygarlıklardan etkilenmiş, yüzyıllarca uygulanarak benimsenmiş bir yapım geleneğinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır [55].

Mardin evlerinde duvarların taşıyıcı olduğu yığma yapı sistemi ile ayak, sütun ve kemerlerin taşıyıcı olduğu iskelet yapı sistemi birlikte kullanılmıştır. Bu iskelet sistemde ayak ve sütunlar kolon gibi, bunlar arasındaki kemerler de kiriş gibi çalışarak ve tonoz çeşitlerinden oluşan döşemenin yükünü alarak bir iskelet sistem yaratmışlardır [68].

“Mardin kentinin kendine özgü bir rengi vardır. Bu renk, uzaktan tüm kente bakıldığında veyahut içerisinde dolaşıldığında her an fark edilir.” [53]. Mardin tarihi kent merkezinde bulunan az sayıda yeni yapı dışında, Mardin yapıları genellikle açık renkli sarımsı kalker kesme taşlardan inşa edilmiştir. Kolay işlenen ve ocaktan çıktıktan bir süre sonra sertleşen bu kireçli oluşum, her devir Mardin yapısında rahatlıkla kullanılmıştır. Bu durum taşçı geleneğini geliştirirken, ahşabın çok az kullanılmasına yol açmıştır [56].

Resim 5.3. Mardin tarihi kenti

Kolaylıkla oyulabilen bu taş, özellikle Süryani ustaların kuyumculukta uygulanan telkâri bezemelerini taşta yansıtmaları görülmeye değer bir güzellik oluşturmuştur. Isı ve ses yalıtımı özellikleriyle de çağlar boyunca tercih sebebi olan Mardin taşı, günümüz aydınlatma teknikleriyle geceleri de görkemli bir görüntü meydana getirmektedir [69].

Resim 5.4. Mardin kenti

Avlu ve teras çatılar gibi açık ve eyvanlar, revaklar gibi yarı açık alanların oluşumunda iklim koşulları en önemli etkindir. Revak, eyvan ve avlu gibi açık alanlar sıcak yaz günlerinde gölge ve serin alanlar sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kalınlığı 1 metreyi bulabilen duvarlar ise sağladığı yalıtım ile yapıları kışın sıcak, yazın ise serin tutmaktadır [53].

Kültürel çeşitlilik, aile yapısı, dini inanışlar ve ekonomi de mimarinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel evler söz konusu olduğunda ise iklimin yanı sıra en etkili faktör din ve mahremiyeti sağlama düşüncesi olmuştur. Kadınların günlük işlerini sürdürdükleri avlu ve alt katlar dışarıdan yalıtılmıştır [54].

5.1.8. Kültür varlıkları

Tarih boyunca kültürel bir kavşak olma kimliği ile Müslüman, Hristiyan, Yezidi gibi farklı din ve Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Süryani, Yakubi, Keldani, Nesturi gibi farklı ırk kökenli insanların barış, kardeşlik ve toplumsal uzlaşma ile bir arada yaşadıkları bir kent olan Mardin; benzerine az rastlanır bir kültür ve tarih mirasına sahiptir. M.Ö. 4500'den başlayarak klasik anlamda yerleşim gören kent; bütün bu zengin kültürleri ve dinleri içinde barındırmış, gerek İslam gerekse Hristiyan mimarisinde anıtsal özellikte, görkemli ve taş süslemeleri ile göz alıcı eserleri bünyesinde harmanlayabilmiş önemli bir açık hava müzesidir [51].

Zengin bir kültürel mirasa sahip Mardin'de resmi kayıtlara göre 2017 yılı sonu itibariyle, 978 adet sivil mimari, 8 adet kalıntı, 170 adet dinsel yapı, 90 adet kültürel yapı, 14 adet

idari yapı, 3 adet askeri yapı, 92 adet endüstriyel yapı, 24 adet mezarlık ve 1 adet şehitlik olmak üzere toplam 1380 adet taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır [70]. Mardin'in önemli kültür varlıklarından örnekler Ek-7'de yer almaktadır.

Mardin şehrinin en parlak dönemini yaşadığı Artukluların 304 yıllık egemenliği süresince şehirde anıtsal nitelikte mimari yapılanma başlamıştır. Artuklu Dönemi'ni takip eden Akkoyunlu ve 1517 tarihinden itibaren başlayan Osmanlı Dönemi'nde ise Türkmenler devraldıkları mirası koruyup, geliştirmeye önem vermişlerdir [51].

Çoban [63]'ın, Mardin'de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu isimli çalışması kapsamında, Mardin'de yaşayan yetişkin bireylerle görüşerek ortaya koyduğu bazı verilere göre; araştırmaya katılan yetişkinlerin büyük çoğunluğu (%70,5) eski yapıların üstüne yapılan yeni binaların yıkılmasını istemektedir. Araştırmaya katılan yetişkinlerin büyük çoğunluğu (%84,6) halen devam eden restorasyon çalışmalarını desteklemektedir [63].

Bahsi geçen çalışmanın verileri halkın önemli oranda koruma çalışmalarını desteklediği ve istekli olduğunu ortaya koymaktadır. Halkın koruma konusundaki istek ve duyarlılığı koruma çalışmalarının sürekliliği ve kente yayılan etki için önemli bir etkidir.

5.1.9. Turizm

Mardin'in ziyaret edilmesindeki en önemli nedenin kültür mirası yönünden zenginliği olduğu söylenebilir. Yılmaz'ın [71] belirttiği üzere, yabancı turistlerin seyahat rotalarını oluşturmak için rehber kabul ettikleri listelerden biri olan UNESCO dünya geçici mirası listesinde, "Mardin Kültürel Peyzaj Alanı ile Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi" ile yer alan Mardin pek çok yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir.

Mardin İli 2015 Çevre Durum Raporuna [72] göre kente giriş yapan yerli ve yabancı ziyaretçi sayıları Çizelge 5.1.'deki gibidir.

Çizelge 5.1. Mardin ili yerli ve yabancı ziyaretçi sayıları

Yıllar	Yerli ziyaretçi sayısı	Yabancı ziyaretçi sayısı
2010	100.320	9.608
2011	125.598	9.719
2012	126.693	11.138
2013	319.372	31.670
2014	356.831	33.044
2015	259.746	33.044

Ekonomik kalkınmaya ve buna bağlı olarak kültür varlıklarının korunması için bir araç olarak yararlanılabileceği düşünülen turizmle ilgili kentin birtakım zayıflıkları da söz konusudur. Mevcut durumda gelen ziyaretçilerin konaklama süresi ve geceleme sayıları oldukça düşüktür. Bunun en temel nedeni bölge yeterince eğlence mekanı ve turistik tesislerin sayısının az olmasıdır. Gelen ziyaretçilerin konaklama sayısı ve kalış sürelerinin uzatılması amacıyla eğlence mekanlarının sayısının artırılması gerekmektedir [59].

Bir başka yönden değerlendirildiğinde ise, Boz [73], mevcut durumda hazır olan turizm arzı özellikle konaklama işletmeleri hafta sonları gelen turistler için yetersiz kaldığı ancak hafta içi de yoğunluk olarak boş kaldığını belirtmekte ve sadece hafta sonlarında yoğun olan turizmin diğer günlere de yayılması için yeni turizm arzlarının oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir.

Bunu sağlamak için ise Mardin'in turizm açısından güçlü yönlerini ön plana çıkartacak planlama çalışmaları yapılmalıdır. Boz [73], Mardin'in farklı dinlere ait ibadet yapıları, çok sayıda taşınmaz kültür varlıkları, anıt ağaçları ve doğa sporlarının yapılabileceği alanlarıyla zengin bir alternatif turizm potansiyeli barındırdığını belirtmektedir.

Günel [54] ise, Mardin'in turizm açısından kültürel çekiciliklerini etnik ve dini topluluklar, tarihsel değerler, folklorik değerler olmak üzere 3 ana grupta toplamıştır. Mardin'in etnik ve dini gruplar açısından gösterdiği çeşitlilik, kültürel turizm açısından, Mardin ilini diğer illerden farklı kılan önemli bir özellik olup, bu kültürel çeşitlilik tarihsel yapılar açısından da zenginlik yaratmıştır [54].

Bu kültürel çeşitlilik manastırlar, medreseler, camiler gibi yapılarla Mardin'in inanç turizmi için zengin bir altyapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Hristiyanlık inancının

doğuğu ve yayılmasında ayrıcalıklı bir yeri olan Mardin, özellikle Hristiyan dünyasının ilgisini çekecek özelliklere sahiptir. Bununla birlikte, Süryanilerin konuştukları dil olan Aramice, İsa Peygamberin konuştuğu dilin bir lehçesi olarak kabul edilmekte olup Hristiyanlar için dikkate değer bir özelliktir [54].

Güenal'ın [74] Mardin'in ikinci ana çekiciliği olarak dile getirdiği tarihsel değerler olmuştur. “Geçmiş medeniyetlerin ve geçmiş çağların yaşayan fiziksel kalıntıları” olarak tanımlanan tarihsel kaynaklar, ilde önemli ölçüde bulunmaktadır.

Son grup ise folklorik değerlerdir. Bunlar, geleneksel evler, geleneksel el sanatları, yeme-içme kültürü, dil ve festivallerdir [74]. Mardin'de, bakırcılık ve kalaycılık, kilim dokumacılığı (merş), tahta oymacılığı, gümüşçülük (telkari), taş işlemeciliği ve keçecilik önemli el sanatlarıdır.

Bunların yanı sıra Mardin, gelişen turizm altyapısı ile son yıllarda Ankara ve İstanbul merkezli kurumsal şirketlerin konulu toplantılarına, motivasyon gezilerine, üniversite çalıştaylarına da ev sahipliği yapıyor. Kongre turizmi bugün çok düşük (%1'in altında) paya sahip olsa da altyapısı açısından potansiyeller taşımaktadır [75]. Bu potansiyelin geliştirilebilmesi için uygun altyapı imkanlarının kente sağlanması gerekmektedir.

TRC3 Mardin-Batman-Şırnak-Siirt 2014-2023 Bölgesel Gelişme Planı” [59] ile, “Tarihi ve Ören yerlerine Yönelik Hedefler çerçevesince, Planlama Bölgesi'nin Sahip Olduğu Doğal-Kültürel Kaynakların Alternatif Turizm Doğrultusunda Çeşitlendirilmesi ve Yerel Halkın Turizmden Aldığı Gelirin Arttırılması” amacıyla aşağıda belirtilen hedefler belirlenmiştir. Bu potansiyelin geliştirilebilmesi için uygun altyapı imkanlarının kente sağlanması gerekmektedir.

Tarih ve Kültür Turizmine Katkı Sağlayacak Tarihi Kaynakların Korunarak Sunumlarının Güçlendirilmesi: Mardin İl'inde Osmanlı ve Türk tarihi araştırmalarına yönelik bir merkezin kurulması ve bu alanda eğitim merkezi işlevini üstlenmesi; tarihi kaynakların restorasyonu ile peyzaj ve kentsel tasarım düzenlemelerinin yapılması ve sunumlarının güçlendirilmesi; sivil mimarlık örneği özelliği taşıyan ve koruma altına alınan tescilli yapıların yeniden işlevlendirilerek turizme kazandırılması; Arkeolojik Sit Alanı içinde kalan eski yapıların restorasyonunun yapılması, söz konusu alanların tanıtımının yapılması; Bölge genelinde tarihi kaynak envanteri çıkarılarak, yerel yönetimlerin ilgili kurumlarla işbirliği içinde onarım ve tanıtımlarının yapılması; Nehir ve göletlerde sportif balıkçılığı desteklemek üzere gerekli altyapı ve rekreasyon yatırımlarının yapılması;

Mesire alanları olarak değerdendirilebilecek göl ve gölet çevrelerinde teknik altyapı ihtiyacının giderilmesi ve çevre düzenlemelerinin yapılması [59].

Bölgesel Gelişme Planında [59] belirtilen “Bölge Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi ve Kullanım Kapasitesinin Artırılmasına ilişkin alt tedbirler”den bazıları; eğlence mekânları, kültür merkezleri, alışveriş merkezleri gibi tesislerin sayıları ve niteliklerinin artırılması, tarihi ve kültürel değeri taşıyan alanların turistlerin ihtiyaçlarına yönelik tasarlanması ve ihtiyaç görülen alanlarda günübirlik tesislerin kurulması, anıtsal yapı ve alanların koruma-kullanım dengesi gözetilerek restorasyon ve renovasyonunun gerçekleştirilmesi, geniş alan kapsayan tarihi mekanların koruma amaçlı imar planlarının yapılması ve alan kullanım planlarının oluşturulmasıdır.

Yine aynı raporda, TRC3 bölgesinde geniş alanlı tarihi sit alanlarının koruma amaçlı planlarının turizmin kullanımına uygun olarak tasarlanması, bu alanlardaki sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması gerektiği. Bölgedeki tarihi ve kültürel alanların daha fazla ziyaretçi çekebilmesi noktasal planlamanın yanında rotasal planlamayı gerekli kıldığı ve Bölgede yakın bölgelerle işbirliği içerisinde yeni rotaların oluşturulması ile bölgenin rekabetçiliğinin artırılması sağlanacağı belirtilmektedir [59].

Bölgesel Gelişme Planı’nda turizme yönelik hedefler ve tedbirler incelendiğinde kültür varlıklarının korunmasının desteklenmesi gerektiği birçok maddede belirtilmekte olduğu, bu bağlamda turizm ve korumanın uygun bir planlama ile birbirini destekleyebileceği görülmektedir.

5.1.10. Ekonomik durum

Mardin ilinin en önemli zayıflıklarından birini ekonomik durum oluşturmaktadır. Ekonomik durumu iyileştirmeye yönelik çalışmaların, kültür varlıklarını koruma çalışmaları da dâhil olmak üzere bir çok alanda kente katkısı önemli olacaktır.

Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan 2011 yılına ait “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” verilerine göre Mardin; “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik” sıralamasında 74. sırada yer almaktadır.

TÜİK verilerine göre [58]; 2013 yılı işsizlik oranı Mardin’de %20,6 değerini almış olup bu oranla, en fazla işsizlik oranına sahip 2. il konumundadır. Türkiye işsizlik oranı ise %9,7’dir. 2013 yılında Mardin ilinde istihdam edilenlerin oranı %29,7 olup bu değer ile 80. sıradadır. Kadın nüfus doğurganlık yoğunluğu kişi başına 6 olup, yüksek bir doğurganlık eğilimi görülmektedir. Artan nüfusu istihdam edecek iş olanakları kısıtlıdır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinde yetersizlik söz konusudur. Yıllarca süren terör, ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuz etkilemiştir [76].

Bölgesel Gelişme Planı’nda [59], “yoksullar, kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar ve engelliler kırılgan ve dezavantajlı gruplar” olarak tanımlanmaktadır. Nüfusun yarısını oluşturmaya karşın kadınların, ekonomiye katkı sunamadığı belirtilmektedir [59].

Bölge kadını toplumsal gelişmişlik ölçütleri dikkate alındığında modern toplum standartlarının oldukça gerisinde yer almaktadır. Bölge’de hâkimiyetini sürdüren geleneksel toplumsal ve kültürel yapı içinde kadın, sosyal katmanlaşma, aşiret bağları ve toplumsal eşitsizliklerden ziyadesiyle etkilenmektedir. Bu etkenler özellikle kırsal kesim kadınlarının hayatında önemli rol oynamaktadır. Bölge’de kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılımlarının önündeki en büyük engellerden biri düşük gelir ve eğitim düzeyi ile birleşen, erken çocuk bakımı alanındaki sosyal hizmetlerin yokluğu ya da yetersizliği ile de sorun haline gelen çok çocukluluk olgusudur [59].

“Bir ülkeye ya da bölgeye olan turizm talebi ne kadar fazla olursa o ülkede ya da bölgede istihdam artışı o kadar fazla olur. Turizm gelir kadar istihdam yaratır.” [73]. Taşıdığı potansiyeller düşünüldüğünde Mardin ekonomik gelişmesi için turizmin bir araç olarak kullanılması mümkün olabilir. Boz [73], Mardin’de, turizmin ekonomik kalkınmadaki rolünü araştıran çalışmasında, 2009-2014 yılları arasında Mardin’e gelen turist sayısındaki artış ile turizm gelirindeki yükseliş değişkenleri arasında doğrusal bir ilişki olduğundan bahsetmektedir. 2009 yılının birinci ayında turizm geliri 171.250, dolar iken 2014 yılının aynı ayında 2.594.320 dolar olduğunu ve turist sayısında artış, turistik yatırımları, turistik yatırımların artması da bölgenin turizm gelirini doğrudan arttırdığını belirtmektedir. Aynı şekilde turistik otel ve işletmelerin sayısında da paralel bir artış olduğu ve işletme yöneticilerinin de belirttiği gibi Mardin ilinin kalkınmasında en önemli gelir kaynağı turizm olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, turizm, ekonomik kalkınma, sosyal ve kültürel gelişmelerin birbiri ile bağlantılı ve birinde meydana gelen değişikliğin diğerini doğrudan etkilemektedir [73].

Mardin’de özellikle kültür ve inanç turizmi açısından önem arz eden tarihi yapıların oraya çıkarılması ve korunması için yapılan çalışmaların süreklilik kazanması gerekmektedir. Kültür ve inanç turizminin etkisiyle milli gelirden meydana gelen artış, diğer bir turizm çeşidi olan deniz, kum ve güneş turizminin milli gelirden meydana getireceği artıştan daha fazla olduğu bir gerçektir. Deniz turizmi profilindeki turist, vaktinin çoğunu otelde ve denizde dinlenerek geçirirken, kültür turizmi için gelen turist vaktinin çoğunu dışarıda yerli halk ile geçirmektedir. Bu nedenle, kültür ve inanç turizmi açısından ciddi ve büyük bir potansiyel barındıran Mardin, gelen turistlerin daha çok harcama yapması açısından avantajlı durumdadır. Bölgeye has ürünler ilgi çekmekte, bu durumdan Bölge esnafı da kazanç sağlamaktadır [73].

TRC3 bölgesi 2014-2023 Bölgesel Gelişme Planı’nda [59], Yerel Halkın Turizm Gelirinden Aldığı Payın Arttırılması çerçevesince, turizme yönelik el sanatlarının üretiminin desteklenmesi, tanıtımı ve pazarlanması için özel sektör faaliyetlerine destek verilmesi; Geleneksel el sanatlarının tespitine ve envanterinin çıkarılmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi; Yerel halkın ürünlerini satmasına olanak sağlayacak çiftçi marketi, yol boyu tezgahları vb. olanakların sunulması stratejilerden biri olarak belirlenmiştir.

5.1.11. Yöresel el sanatları

Mardin’in kültürel çeşitliği el sanatlarının çeşitliliğine de yansımıştır. “Çanak çömlek, demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk, gümüşçülük (telkârî), iğne oyası, Midyat elnakışı, yorgancılık, oyacılık, boyacılık (sibbeğ), dericilik (debbağ), sabunculuk, dokumacılık, şal-ü-şapık (özel bir kumaş dokumasıdır), kilimcilik, halıcılık (yün ve ipek), semercilik, keçecilik, tahta oymacılığı (kakmacılık), sedef işlemeciliği, halburculuk (gürgen ağacı işlemeciliği) ve taş oymacılığı” kaybolma tehdidine rağmen süregelen el sanatlarıdır [51].

5.1.12. Sosyo-kültürel etkinlik olanakları

Bölgesel Gelişme Planı’nda [59], göçlerin neden olduğu rant baskıları ile kentlerin plansız geliştiği ve bu nedenle uygun sosyal ve kültürel altyapı sağlanamadığı belirtilmektedir. Yine aynı planda, TRC3 Bölgesi kentlerinde (Mardin-Batman-Şırnak-Siirt) “halkın ve bölgeye gelen diğer insanların serbest zamanlarını sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerle değerlendirmelerini sağlayacak sinema, tiyatro gibi mekânların sayısı GAP Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırıldığı zaman yetersiz görünmektedir.” denilmektedir [59].

“Bölge kentlerinin eğitimli işgücü ve girişimcilerce tercih edilmesi için bölge kentlerinde yetersiz olan kentsel sosyo-kültürel altyapının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu tedbir ile kentlerde kaliteli yaşam alanları oluşturulması için kentlerin sosyo-kültürel altyapısının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.” [59].

Onuncu Kalkınma Planı 294. maddesinde, “... kültür ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ile millî kültür ve ortak değerler etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi” nin amaçlandığı belirtilmektedir.

Bu bağlamda “TRC3 Mardin-Batman-Şırnak-Siirt 2014-2023 Bölgesel Gelişme Planı”nda [59] Bölgedeki sosyo-kültürel altyapının iyileştirilmesi ve faaliyetlerin artırılması için tanımlanan alt tedbirlerden bazıları;

- Mardin Büyükşehir Belediyesi işbirliğiyle, bölgenin ve kentin dış dünya ile bütünleşmesi için, uluslararası toplantı ve kongrelerin düzenlenmesine elverişli bir kompleks geliştirilmesi,
- Kentsel ölçekte ulaşım, çevresel koruma ve kültür programlarını dikkate alarak, gezi, dinlenme ve doğayla ilişkilenme sağlayacak rekreasyon, hizmet ve toplumsal kaynaşma alanlarının geliştirilmesi,
- Bölgedeki illerde kurulan üniversitelerin de önderliğini yaptığı; her düzeyde araştırma çalışmalarını destekleyecek kütüphanecilik hizmetlerinin, elektronik kütüphane hizmetlerinin yaygınlaştırılması, her kentte bulunan üniversitelerin içerisinde yer alan en az bir tane güçlü araştırma kütüphanesinin kurulması,
- Bölgedeki illerin tarihsel ve kültürel zenginliği dikkate alınacak olursa; öncelikle bu tarih ve kültürün yoğunlaştığı merkezlerde müzecilik anlayışının kent kimliğini, kentsel kültürü tanıtacak, araştırmacı dostu olacak şekilde geliştirilmesi için üniversitelerin de destekleri ile eğitim programı ve materyali gibi Kültür turizminin gelişmesine katkı sağlayacak araçların geliştirilmesidir.

Çizelge 5.2. Mardin 2010-2011 sezonu kültür göstergeleri istatistikleri [59]

Kütüphane Sayısı	8
Kitap sayısı	98.685
Bin kişi başına yararlanma sayısı	305
Sinema Salonu Sayısı	4
Sinema Seyircisi sayısı	22.000
Tiyatro Salonu Sayısı	2
Tiyatro Seyircisi Sayısı	9.395
Müze/Ören Yeri/ Sayısı	1
Müze/Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı	67.981

Kültürel Etkinlikler

Mardin’de, Mardin Uluslararası Gençlik ve Çocuk Tiyatroları Festivali, Sinemardin Uluslararası Mardin Film Festivali, Mardin Bienali gibi her yıl düzenlenen kültürel etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

Mardin Müzesi

Mardin müzesi, 1895 yılında yapılmış olan Süryani Katolik Patrikhanesi binasında 1995 yılında açılmıştır. Mardin Müzesi’nde, “Eski Tunç, Asur, Urartu, Grek, Pers, Hellenistik, Roma, Bizans, Büyük Selçuklu, Artuklular ve Osmanlı devirlerine ait tabletler, silindir ve damga mühürler, kült kapları, figürinler, metalden bızlar, takılar, keramikler, altın, gümüş ve bakır sikkeler, gözyaşı şişeleri ve kandiller” sergilenmektedir [76].

Çizelge 5.3. Mardin Müzesi 2010-2011 sezonu kültür göstergeleri istatistikleri [59]

Müze adı	Müze kart	Ücretli ziyaretçi	Ücretsiz ziyaretçi	Ziyaretçi toplamı	Gelir toplamı
Mardin Müzesi	194	26.100	41.881	67.981	122.000

Sergi alanlarının yanı sıra Mardin Müzesi, “Arkeopark Projesi” kapsamında gerçekleştirdiği çalışmalarla, “müzelerin artık sadece nesnelerin korunduğu ve sergilendiği yerler olmadığı, bir eğitim kurumu da olabileceğini göstermeyi” amaçlamaktadır. “Mardin Müzesi, çocuklarımızın doğal ve tarihi çevreyi koruyan, buna duyarlı olan, tarih ve kültür bilincine sahip bireyler olarak yetişmelerine destek olmayı müzelerin sorumluluğu içinde görmektedir”. Bu çerçevede, Arkeopark projesiyle çocuklarda “müzenin önemini kavranması, sanat ve estetik duygusunu geliştirme, el becerisini geliştirme, kültürel mirasın tanıma, koruma, yaşatma bilincinin kazandırılması” amaçlanmaktadır [76].

Resim 5.5. Mardin müzesi arkeopark çalışmaları [77]

Sabancı Kent Müzesi

Sabancı Kent Müzesi, Süvari Kışlası ve vergi dairesi binası olarak kullanılmış binanın restore edilerek müze olarak işlevlendirilmesiyle 2009 yılında ziyarete açılmıştır.

Müzenin toplam alanı; ofis mekanları, hediyelik eşya, konferans salonu, depolar ve atölyeler gibi ek alanlar da dâhil olmak üzere 3.245 m²'dir. Binanın üst katında yer alan Sakıp Sabancı Kent Müzesi'nde, Mardin Müze'nden ödünç alınan eserler, "Mardinliler Eğitim ve Dayanışma Vakfı" (MAREV) tarafından bağışlanan eserler ve kent sakinlerinin müzeye bağışladığı ve Mardinlilerden satın alınan eserler yer almaktadır [78].

Sakıp Sabancı Kent Müzesi ve Dilek Sabancı Sanat Galerisi, açılışından itibaren iki yıllık süre içinde 200.000'i aşkın kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Açıldığı günden itibaren iki yıl içerisinde 150.000 ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisi, müzeyi sosyal sorumluluk projeleri kapsamında ziyaret ederek eski eserleri tanıma ve koruma bilincine sahip oldu [58]. Ayrıca, 7-17 yaş arasındaki gençler için, haftanın ki günü düzenlenen atölye çalışmalarında sanat eğitimcileri, uzmanlar ve pedagoglar eşliğinde çalışmalar yürütülmüş ve görsel sanatlar, drama, resim, heykel ve yazım alanındaki eğitimlerde gençlerin yetenekleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır [78].

Gençlik ve kültür evi

TRC3 Mardin-Batman-Şırnak-Siirt 2014-2023 Bölgesel Gelişme Planı'nda [59], Bölge'de mevcut durumda, "Bölge'de sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak, gençliğin sosyal ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi; karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması; sorunların farkına varmalarına ve çözüm üretmelerinde yol gösterici olması; sosyo-kültürel faaliyetler düzenlenmesi ve gelir getirici eğitim programları düzenlemesi amacıyla" Gençlik ve Kültür Ev'leri kurulduğu belirtilmektedir. Bu Gençlik Evlerinden biri olan Mardin Gençlik ve Kültür Evi GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Mardin Valiliği tarafından desteklenmekte olup; "Güneydoğu Anadolu Gençlik İçin Sosyo-Ekonomik Gelişim Programı" kapsamında 2001 tarihinde açılmıştır [79].

Mardin Gençlik ve Kültür Evi'nin amacı, "Mardin'de gençliğin sorunlarının farkına varmalarını, tanımlamalarını ve çözümü için inisiyatif kullanabilmelerine fırsat yaratmak; gençlerin yerel karar alma süreçlerine katılımı için kolaylaştırıcı işlev görmek; sosyal gelişimlerini desteklemek, mesleki becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalarda bulunmak ve toplumsal sorunlar karşısında duyarlılığını artırarak toplumsal düzeyde liderlik rolü görmesini sağlamaktır" [79].

5.1.13. Koruma amaçlı imar planı

Bu başlık altında büyük oranda, Gündüz'ün [80], Mardin'de gerçekleştirilen imar ve koruma amaçlı imar planlarını ve planların kent üzerine olan etkilerini incelediği "Koruma Amaçlı İmar Planlarında Uygulama Sorunları: Mardin Eski Kent Merkezi Örneği" isimli tez çalışmasından yararlanılmıştır.

1985 yılında kentsel sit alanı ilan edilen Mardin'e ilişkin ilk imar planı 1952 tarihinde yapılmıştır [55]. 1952 imar planı ve 1985 koruma amaçlı imar planı⁴ ile eski kent merkezi

⁴ 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanuna göre ; "Koruma amaçlı imar plânı: bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile

topografik verilerin yerleşime imkân verdiği doğu batı aksı doğrultusunda gelişmiştir. 1993 koruma amaçlı imar planında ise nüfus artışının geleneksel doku üzerinde olumsuz etki yaratması nedeniyle eski kent merkezinde gelişme alanı oluşturulması yaklaşımı sonlandırarak, kentin gelişme ihtiyacını kentsel sit alanı dışındaki yeni gelişim bölgesiyle karşılamaya karar vermiştir [80].

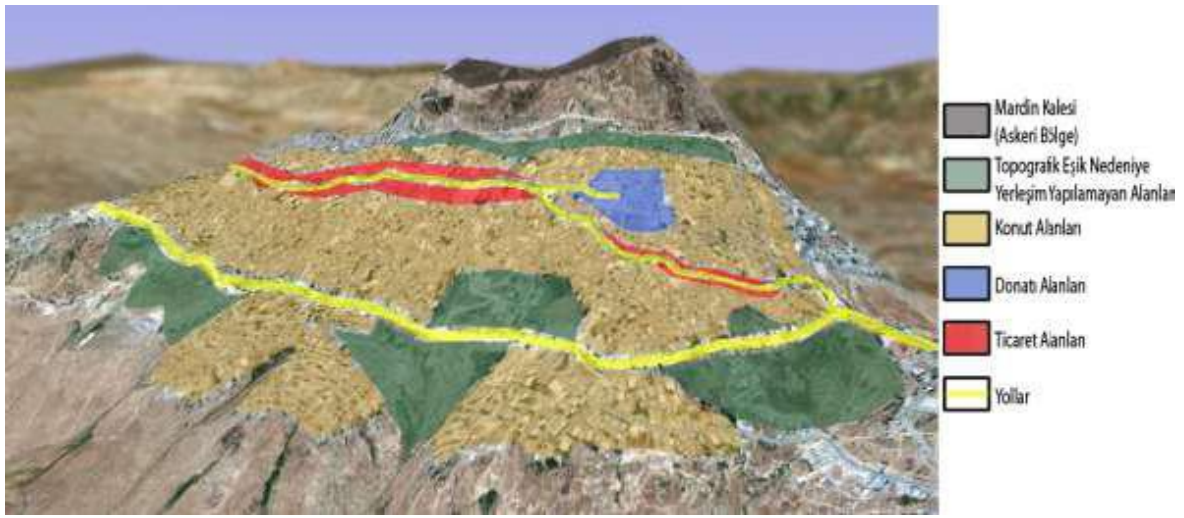
Resim 5.6. Tarihi süreç içerisinde kentin gelişimi [80]

Eski kent merkezi arazi kullanım fonksiyonları yönüyle incelendiğinde ise, 1952 yılı imar planında eski kent merkezinde konut gelişim alanları önerilmesi, ticaret birimlerinin sayılarının artırılması, yönetim, eğitim ve sağlık donatı alanlarının oluşturulması gibi kentsel gelişim hızını arttıracak uygulamalar yer almaktadır. 1985 koruma amaçlı imar planında, 1952 imar planı ile oluşturulan donatı alanlarının nüfus artışına oranla geliştirilebilmeleri ve erişimlerinin artırılabilmesi için planda donatı alanlarını işlevlerine göre bir araya toparlayan merkezler eski kent merkezinin doğu ve batı uçlarında oluşturulmuştur. Alanın geleneksel sosyo-ekonomik işlevlerinin kaybedilmemesi için, ticaret alanında kır kent ilişkilerinin kurulabildiği geleneksel pazar alanı oluşturulmuş, sanat çarşıları kurulmuştur [80].

1993 Koruma amaçlı imar planında ise eski kent merkezinin nüfus ve yapı yoğunluklarının düşürülmesi geleneksel kent dokusunun korunması amacıyla eski kent merkezinde gelişim

plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.”

alanları oluşturulamaması ve kentin gelişim ihtiyacının bu alan dışında oluşturulacak yeni gelişim bölgesi ile karşılanması planda önerilmiştir. Plan kararlarında eski kent merkezinin esas fonksiyonu konut alanı olarak belirlenmiştir. Donatı alanlarının, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamadığı, gereken hizmet kalitesini sunamadığı ve erişilebilirliklerinin zorluğu analitik etüt çalışmalarda tespit edilmiştir. Bu bağlamda, yönetim donatılarının yeni gelişim bölgesine taşınması, alandan taşınılamayan eğitim ve sağlık gibi donatıların ise eski kent merkezinde erişilebilirliğin daha fazla olduğu doğu ve batı noktalarına taşınmaları ön görülmüştür [80].

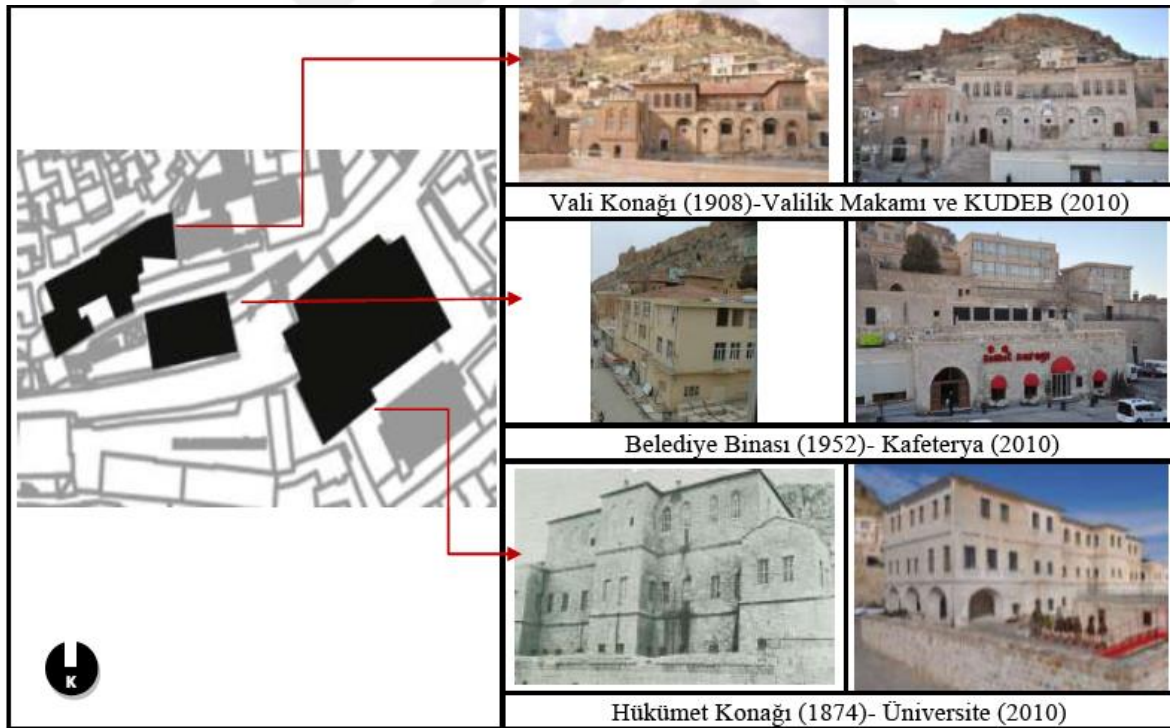
Resim 5.7. Eski kent merkezi [80]

Bugün için eski Mardin'i geleneksel mimari yapısını koruması itibariyle “geleneksel” olanı temsil ederken, Yenişehir “modern” olanı temsil etmektedir. Yenişehir'in gelişmesiyle birlikte kamu binaları, bazı bankalar, bazı dükkanlar da zamanla Eski Mardin'den buraya taşınmıştır. Büyük mağazalar da birçok şubesini burada açmış ve eski Mardin'de yer almayan yeni başka dükkanlar da hizmete girmiştir [80].

Resim 5.8. Yeni kent merkezi [80]

Yönetim donatılarının yeni kent merkezine taşınmasının ardından bu yapılar, hizmet ve eğitim donatıları olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Resim 5.9. Yeniden işlevlendirilen yönetim donatıları [70]

1952 imar planı tescilli yapıların halihazır haritalar üzerine işlenmesi dışında bir koruma uygulaması içermemektedir. Koruma politikaları içeren ilk imar planı olan 1985 koruma amaçlı imar planında ise kentsel doku öğeleri tespit edilerek korunması için gelişim bölgelerinde geleneksel doku ile uyumlu yapı ve yerleşme yapılması amacıyla yapılaşma

şartları getirilmesi ön görülmüştür. Koruma amaçlı imar planıyla getirilen yeni yapılarda plan tipi, strüktür, cephe düzenlemesi, malzeme kullanımı ve parselde oturma şekli ile ilgili sınırlamalar getirilse de dönemin nüfus artış hızıyla birlikte gelişen konut ihtiyacı karşısında etkili olamamıştır. Geleneksel yapılarda kat eklenmesi, plan tiplerinin değiştirilmesi, tuğla, briket malzemelerle eklentiler yapılması gibi sorunlar söz konusu olurken yeni yapılarda da dokuya uyumlu olmak yerine niteliksiz taklit yapılar ortaya çıkmıştır [80].

1993 Koruma imar planında geleneksel dokunun hızlı nüfus artışının olumsuz etkilerinden korunabilmesi için kentsel sit alanı dışında yeni bir gelişme bölgesi oluşturulmuştur. Eski kent merkezinde yapılacak yeni yapıların ise geleneksel dokuya uyumlu olabilmesi için yapılaşma sınırlamaları getirilmiştir. Tescilli binalar için bakım ve onarım uygulamaları getiren plan hükümleri ile tescilli yapıların çevresindeki alanları bu yapıların etkileşim alanları olarak belirleyerek tek yapı ölçeği yerine alan bazında koruma ölçeğine erişilmiştir. Planda geleneksel dokuda oluşmuş olan zararların tespiti ve giderilmesi için ayrıca tarihi kentte müdahale bölgeleri oluşturulmuştur. Bu bölgelerin zarar oranlarına göre sağlıklaştırma, yenileme, restorasyon, ayıklama ve işlevsel yenileme uygulamalarının yapılmasına karar verilmiştir [80].

Yeni kent merkezinin oluşturulmasından sonra bu alanın eski kent merkezi ile oluşacak olan etkileşiminin, geleneksel kent makro formunu olumsuz etkilememesi amacıyla, kentsel sit alanının yakın çevresi "etkileşim bölgesi" olarak planda belirlenmiştir [80]. Kasımiye Medresesi de etkileşim bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Resim 5.10. 1993 yılı Koruma amaçlı imar planı etkileşim bölgesi [80]

Kentin normal gelişim seyrinde zaman ve mekanın ortaklaşa etkileşim içerisinde olduğu durumun görmezden gelinmesi, önce geriye dönük bir zaman belirlenmesi, sonra bu durdurulmuş zamana göre mekanın uyarlanılmaya çalışılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu şekilde bir koruma dinamizmi, kullanıcı ve mekanı gösteri mahiyetinde dışarıdan gelenlere satar vaziyettedir. Yani kentin tek tek yapıları ile başlayan ancak bütünüyle anıtsallaştırılması (müzeleştirilmesi) ile devam eden korunma süreci, bir anlamda kentin kendine yabancılaştırılmasına ve sahip olduğu mekan kullanıcı ilişkisinin uyumsuz bir birlikteliğe doğru gitmesine neden olmaktadır. Öyle ki yerin kendi gelişim ritminin ihmal edilmesi, seyirlik kentler oluşturulmasına ve o kente ait olmayan gelir geçerler (turistler) tarafından ancak fonksiyonel bir yaklaşımla ayakta tutulabilmesine neden olmaktadır. Zira Mardin geleneksel yapılarında olduğu gibi zamanla artan, ihtiyaca binaen eklenerek çoğalan yapıların ve bulundukları mekanların gelişim ihtiyacının yok sayılarak durdurulması ve geriye döndürülmesi ile elde edilen salt görüntüden faydalananların yerel kullanıcılar değildir. Yerel kullanıcı bu durumda bir sahnenin içerisinde dekora göre davranışlarını şekillendiren, oyuna ancak yönetmenin izin verdiği ölçülerde dahil olabilen figüran olmaktadır [80].

Esat Durak tarafından 1991’de hazırlanan imar planı, şehri lineer bir şekilde kat eden yolun üzerinde ticaretin yayılmasını ön görmüş dolayısıyla bu hatta yeni yapılaşmalar artmış, 1985 yılından 1991 yılına kadar geçerli olan koruma planının mevcut dokuda yarattığı olumsuz etkiler (geleneksel yollar genişletilerek yoğun kamulaştırma önermesi) bulunması ve uygulamaya konulamaması, 1993 yılı başında onanan koruma amaçlı revizyon imar planının ise halen hayata geçirilmemiş olması,

geleneksel dokunun yıpranmasına ve hızlı bir değişim sürecine girmesine neden olmuştur. Mardin Belediyesinin bu planı gerçekleştirecek ve denetleyecek deneyimli organlara sahip olmaması önemli sorunların başında gelmektedir [10].

1993 Koruma amaçlı imar planı günümüzde eski kent merkezinde koruma konusunda işlevliliğini yitirmiştir. Bu nedenle Mardin Belediyesi tarafından yeni bir koruma amaçlı imar planının hazırlanması için çalışmalara başlanmıştır. Ancak bu plan yürürlüğe girinceye kadar yerel yönetim tarafından, eski kent merkezinin geleneksel dokusunun yenilenmesi, sağlıklılaştırılması ve alt yapısının geliştirilebilmesi için "Tarihi Dönüşüm Projesi" adı altında çalışmalar sürdürülmektedir. 2009 yılından Mardin Valiliği tarafından başlatılan proje ile eski kent merkezinin, tarihi ve kültürel mirasının ön plana çıkartılması ve korunulmasına yönelik olarak; planlama, projelendirme, iyileştirme ve restorasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ön görülmüştür [80].

Tez çalışması kapsamında, Kasımiye Medresesi için kentin ihtiyaçları ve potansiyelleri çerçevesince geliştirilecek yeniden işlevlendirme önerileri kapsamında hazırlanmakta olan Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarına da girdi sunulması amaçlanmaktadır.

6. MEDRESE KAVRAMI VE KASİMİYE MEDRESESİ

6.1. Medrese Kavramı, Tarihçesi ve Mimarisi

İslamiyet'te camilerde hocalar tarafından çoğunlukla dini olmak üzere dersler verilirdi. Camilerde çoğunlukla gençlerin katıldıkları eğitimler isteyen herkese açıktı. Cami okullarının ardından, “ders verilen bina” veya “yüksek okul” anlamına gelen medreseler ortaya çıkmıştır [81].

XII. yüzyılda Artuklular, Danişmendliler, Eyyûbiler, Anadolu Selçukluları tarafından Anadolu'da kurulan ilk medreselerin ardından XIII. ve XIV. yüzyıllarda diğer beylikler tarafından da medreseler kurulmaya devam edilerek tüm Anadolu'ya medreseler kazandırılmıştır [81]. Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşuna kadar toplumda büyük dalgalanmalar yaşanmış olmasına rağmen, Anadolu medreselerinin yapım hızının hiçbir devirde azalmayıp, süreklilik içinde gelişmiştir [82].

Gazneli Mahmut ile oğlu ve halefi I. Mes'ud, Selçuklu sultanı Tuğrul Bey tarafından medreseler inşa edilerek kullanılmıştır. Ancak XI. yüzyıldan önce medrese teriminin ne anlam ifade ettiği ile ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Kuran'a [81] göre, Nizam ül-Mülk, “...Şi'i propagandasına karşı mücadelenin yalnız askeri üstünlükle kazanılamayacağını, Şi'i ideolojisine karşı manevi ve siyasi teşkilatlanmanın gerektiğini, İmparatorlukta dini, kazai, ve siyasi mevkileri işgal edecek yüksek seviyede devlet memurlarının Sünni doktrinlere uygun olarak yetiştirilmeleri için köklü bir eğitim sistemine ihtiyaç olduğu” düşünerek dağınık olan eğitim yapılarına sistemli bir kamusal bir nitelik kazandırarak “Nizamiye” medrese teşkilatını kurdu.

Devlet tarafından desteklenen ve Kuran'a göre [81], “o çağın diğer eğitim kurumlarından çok üstün oldukları açık olan medreselerde” dini eğitimin yanı sıra pozitif bilimlere de yer veriliyordu. İlki Nişapur'da inşa edilen Nizamiyelerin en ünlüsü 1066'da hizmete giren Bağdat Nizamiyesi'dir [81]. Ortaçağ Anadolu'sunun kültürel beslenmesinde, çağı içinde ileri bir düzeye ulaşmasında büyük etken olan medreseler, dinsel ve deneysel bilimlerin okutulduğu en önemli merkezlerdi. Anadolu Türk tarihinin her devrinde her ilde bir veya birden fazla medresenin bulunması, ortaçağın Anadolu şehirlerinin ulaştığı yüksek kültürel gelişiminin göstergesidir. Medreselerin bazılarında dini bilgiler bazılarında deneysel

ilimler okutulmaktaydı. Tıp medreseleri ve gözlemevi olarak kullanılan medreseler de bulunmaktaydı [82].

Vakıf kuruluşları olan medreselerin hükümdar veya İslam dünyasında arzu eden ve mali güce sahip bulunan herhangi bir şahıs tarafından kurulup, işletilebildiği belirtilmektedir. Medreselerde hem eğitimi yürüten hem de idari işleri yapan, öğretim üyesi müderris olarak adlandırılmaktadır. Medreselerde genellikle bir müderris bulunmakla birlikte büyük medreselerde birden fazla öğretim üyesinin görevlendirildiği bilinmektedir. Müderrisin yardımcısı olarak adlandırılan Mu'id müderris tarafından kıdemli öğrenciler arasından seçilirdi. Mu'id'in görevi ilk seviye öğrencilerle meşgul olmak, onlara derslerini ezberletinceye kadar tekrarlatmaktı [81].

Medreselerin fıkıh eğitimi verilen mescitler ve bu mescitlerde uzun süren fıkıh eğitimine devam eden öğrencilerin konakladığı hanların gelişimi sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Medreseler öğrencilerine ücretsiz eğitimin yanı sıra konaklama, yeme içme hizmetlerini de sunan kurumlardır [83].

Kuran'a [81] göre, Anadolu Selçuklu medreselerinde öğrenci sayısı 20-40 arasındadır ancak; bu sayılar genellikle burslu öğrencileri ifade etmekte olup, medreselerin daha kalabalık olduğu düşünülebilir. Öğretim süresi hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte öğrencilerin, ilk, orta ve ileri olmak üzere üç sınıfa ayrıldığı bilinmektedir [81].

16. yüzyıldan sonra medrese eğitiminin bozulmaya başlamasıyla çözüm arayışları gerçekleştirilmiştir. 18. yüzyılda Osmanlıda batı tipi yüksek öğreti kurumları kurulmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında ise medreselerin eğitim sistemleri kötü bir durum içerisine girmiştir [31].

Türk'ün [84] Başaran'dan aktardığına göre, bazı kaynaklarda Osmanlı'da üniversitelere karşılık geldiği belirtilen medreseler olsa da "...medreselerin öğretim amaçları ve dersleri açısından bakıldığında medreselerin yüksek kademesinin, ancak dini eğitimi açısından bu sınıflamaya gireceği, ama çağdaş anlamda bir yükseköğretim olmayacağı açıktır.".

Cumhuriyet'in ilanından 4 ay sonra "3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile medreselerin kapatılmasına karar verilmesinin ardından gerçekleştirilen

uygulamalarla, verimliliğini yitirmiş kurumlar olan medreseler kapatılmış ve medrese binaları da işlevsiz hale gelmişlerdir [31].

Medrese mimarisi

Hiç biri günümüze ulaşmadığı için hakkında detaylı bilgi bulunmayan Nizamiye medreselerinin mimarilerine Andre Godard'ın, Hargird Nizamiyesinde yaptığı kazı çalışmaları küçük bir ışık tutmaktadır. Godard'ın planına göre medrese, kare bir avluya açılan dört eyvanlı bir yapıdır. Ancak Creswell bu yapının bir medreseye değil camiye ait olduğunu iddia eder [81].

Medrese yapıları inşa edilmeden önce müderrislerin talebelerine ders verdikleri Orta Asya evlerinin plan şemasının, Gazneli ve Selçuklu dört eyvanlı medrese plan şemasını etkiledikleri hipotezi üretilmiştir. Benzer şekilde, daha önce açık avlulu medreselerden geliştiği varsayılan, orta avlusu kubbe ile örtülü kapalı medreselerin de kubbe ile örtülü Orta Asya evlerinden gelişmiş olması mümkündür. Bir başka ihtimal de birçok yapı türüne uygulanmış dört eyvanlı avlulu plan şeklinin Orta Asya evlerinden daha önce gelişmiş, Türklerin bulundukları topraklarda örnekleri bol olan Budist Manastırlarından gelişmiş olabileceğidir [81].

Nizamiye medreseleri, büyük avlulu anıtsal yapıları ve muhtemelen avluları kubbe ile örtülü değildir; ancak daha önce inşa edilen küçük ölçekli medreselerin kubbe ile örtülü olması mümkündür. Bu doğrultuda, medrese yapılarının avlularının kubbeli olarak ortaya çıktığı, medreselerin ölçüsü ve bununla birlikte avlu boyutları o çağın imkânları çerçevesinde bir kubbeyle örtülemeyecek kadar büyüdüğü zaman kubbeden vazgeçildiği düşünülebilir. Avlunun üzerinden kubbenin kaldırılması, hem avlunun hem medresenin mimarinin zorlanmadan büyümesine olanak verir. Bu şekilde kareden dikdörtgene dönüşebilen avlu sayesinde daha fazla sayıda hücre düzenlenmesi mümkündür. Aynı zamanda sıcak ve kuru iklimi olan bölgelerde, havalandırmaya daha fazla imkân sağlayan açık avlulu medrese tipi tercih edilebilir [81].

Medreselerde bulunan eyvan sayısı ile mezhepler arasında ilişki bulunabilmektedir. Mısır medreselerinde genellikle her mezhebe dersane olarak bir eyvan verilmiştir. Ancak buna aykırı uygulamaların görülmesi, Hanefi olan Anadolu Selçukluların medreselerinde birden

dörde kadar eyvan bulunması ve dört eyvanlı şemanın saray, cami ve kervansaray gibi yapılarda da kullanılmış olması, eyvan sayısının rasyonel ve simetrik bir bina yaratmak arzusu gibi mimari düzenle ilgili bir husus olduğu söylenebilir [81].

Kuran [81], Anadolu Medreselerinin üstü kapalı da olsa açık da olsa odaları bir avlu etrafında sıralanmış yapılar olduklarını ve medreselerde avlu, eyvan, kışlık dersane, öğrenci hücreleri, havuz, tuvaletler gibi mekanların bulunabildiğini belirtmektedir [81].

Avlu: Üzeri açık yada kapalı olabilen diğer mekanların etrafında çevrelendiği avlunun medresenin bir bütün olarak çalışmasını sağlayan merkezidir [81].

Eyvan: Medreselerde bir ya da birden fazla sayıda bulunabilen, güneş ve yağmura karşı korunaklı çalışma ve dinlenme mekânıdır [81].

Kışlık Dershane: Hava şartlarının uygun olması halinde kullanılan eyvanların yanı sıra medreselerde kışın derslerin gerçekleştirilmesinde kullanılan ve çoğunlukla eyvanın iki yanında bulunan kışlık dershaneler de bulunmaktadır [81].

Öğrenci Hücreleri: Avlunun etrafını saran ve kapıları avluya açılan bu mekanlarda pencere olmayabilir ya da varsa da avluya bakan küçük bir pencere yer almaktadır [81].

Açık yada kapalı avlulu Anadolu medreselerinde genellikle avlunun ortasında bir havuz bulunmaktadır. Medreselerde tuvalet bulunup bulunmadığı hususunda ise net bir bilgi yoktur. Kuran [81], yapılan incelemelerde bazı medreselerde tuvalet bulunduğunu ancak medreselerin büyük bir bölümünde ise tuvalet bulunmadığını belirterek; tuvaletlerin medrese dışında dayanıklı olmayan malzemelerle salaş bir şekilde inşa edildiklerini ve medreseler kapatıldıktan sonra bu salaş yapıların ortadan kalktığının tahmin edildiğini ifade etmektedir.

6.2. Kasımiye Medresesi Tarihçesi, Mimarisi ve Koruma Çalışmaları

Tarihçesi

Mardin'in ayakta olan en önemli tarihi yapılarından biri Kasımiye (Sultan Kasım) Medresesidir. Altun'a [56] göre, yapım tarihini verecek hiçbir kitabe bulunmayan

medresenin yapımına “Artuklu hâkimiyetinin sonlarında belki de Zinciriye Medresesinin yapımından hemen sonra muhtemelen aynı mimar tarafından başlanmış; fakat Timur İstilası ve Akkoyunlu baskısı gibi nedenlerle yarım kalmış, daha sonra belki Akkoyunlular tarafından tamamlatıldığından Cihangir’in oğlu Sultan Kasım 1457-1502 adına anılmıştır.” [56].

Resim 6.1. Kasımiye Medresesi [90]

Göyünç [85], Diyarbakır ve Mardin’de hüküm süren Akkoyunlu hükümdarı Sultan Kasım adıyla bilinen ve 1523 tarihli şeriiye sicil defterinde “zaviye ve mescid”, “medrese ve zaviye” olarak belirtilen medresenin Birinci Dünya Savaşı’na kadar kullanılmaya devam edildiğini belirtmektedir.

Bu eser Mardin’deki abideler içerisinde, XVI. Yüzyılda evkafı en fazla ve varidatı en zengin olan binadır. Öyle ki, bu zaviyenin evkafı arasında 1526’da yalnız Mardin’de 243 dükkan zikredilmektedir. Bu dükkanlardan 74 tanesi Kaysarriye denilen büyük bedestenin, yani kapalıçarşının içerisinde bulunmaktaydı. Ayrıca, şehirdeki Kasımiyyehamamı, Kurs-ı edna köyünde 4, Amışmış ve Karadere köylerinde birer değirmen, yine Kurs civarında 15, Rişmil’de 1, Mardin şehri etrafında 6 adet bağ, Mardin kazasına bağlı Şamrah, İbrahimiyye, Kelbin, Kızılkend, Ebu Katara, Maldepe, Harzem, Salah, Savur kazasına tabi Pir Ali tepesi, Tezeklü, Yenice, Susan, Kurumşalı (Kurmuşlu), Aranis, Deve-kendi, Matar, Tel-Şiham, Rummani, Kıranlı köylerinin rub’u hububat hisseleri bu evkafa dahildir. Varidatı top yekun 141.082 akçeyi buluyordu. Bu varidat medrese, zaviye ve mescidin bütün masraflarını

karşıladıktan sonra, artan yevmi 51 akçe, senevi 18360 akçe havss-ı hümayuna veriliyordu. Bu evkafa 1540 senesinde Diyarbekir’de bulunan Kasım Padişah evkafına ait 13 dükkan da ilave edilmiştir. Yıllık gelir 199.631 akçeye yükselmiştir [85].

700 yıllık bir tarihe sahip Kasımiye Medresesinde hem din eğitimi hem de bilimleri eğitimi verilmiştir. Hem Şafii hem de Hanefi mezhebi üzerine eğitim veren medresenin duvarlarında astronomi ve tıp ilmine ait simgeler mevcuttur. Mardin mimarisinde yaygın görülen selsebilli eyvan, Kasımiye Medresesi’nde iklimlendirme ve görsel amaçlarla kullanılmasının yanı sıra, yıldızların havuz üzerindeki yansımalarından faydalanan astronomi dersleri çerçevesince eğitim amaçlı da kullanılmıştır [51].

Kasımiye Medresesinde yer alan avlunun etrafında sıralanmış sınıf odaları hocaların öğrencilerini kabul ettiği odalar olup her bir odanın kapısında hangi ilimin okutulduğunu gösteren işaretler mevcuttur. Bu odalarda tıp, matematik, eczacılık, fizik ve kimya derslerinin yanı sıra üst katta Kuran, tefsir, hadis, fıkıh ve gramer derslerinin okutulduğu bilinmektedir [86].

Mimari özellikleri

Mardin geleneksel mimarisinin önemli bir örneği olan medrese bünyesinde bir mescit ve bir türbe mekanı bulundurmaktadır. Medresenin taç kapısından girildikten sonra medrese ve mescit birbirinden bağımsız olarak kullanılabilir. Sözen [82], medresenin yumuşak bir taştan yapılmış ve bugün oldukça yıpranmış durumda olan taç kapısının medreseyle caminin arasına alınmasının asimetrik bir durum yaratmış olsa da, bu durumun medrese bölümüne simetrik bir düzen getirdiğini belirtmektedir.

Resim 6.2. Kasımiye Medresesi [87]

Yalnızca, güney cephesinde pencereler ve anıtsal taç kapısı ile dış mekanla iletişim kuran medresenin diğer cepheleri araziyle sarılı olup içe dönük bir tasarıma sahiptir.

Resim 6.3. Kasımiye Medresesi güney cephesi

Altun [56], medresenin taç kapısının (Resim 6.4.) “Sultan İsa (zinciriye) Medresesi” taç kapısını tekrarladığını belirtmektedir. “Üç dilimli büyük kemeri taşıyan sütunceler altlarda hafifçe yivlenmiş, yukarıda ise örgülü profillerle işlenmiştir. Mukarnas dolgulu nişin içinde iki yanda iri rozetlerin sadece bir kısım kalıntısı seçilebilir.” [56].

Resim 6.4. Kasımiye Medresesi taç kapı

Taç kapıdan girildiğinde bitiminde mescit ve medrese girişlerinin ayrıldığı “yıldız geçişleri olan ve çarkıfelek şeklinde işli bir kubbe altı” mekanına (Resim 6.6.) varılan beşik tonoz örtülü giriş koridoruyla (Resim 6.5.) karşılaşılır.

Resim 6.5. Beşik tonoz

Resim 6.6. Çarkıfelek işli kubbe

Giriş koridorunun sonunda sol tarafta mescide ulaşan koridor (Resim 6.7.) , sağında ise medreseye açılan kapı (Resim 6.8.) yer almaktadır.

Resim 6.7. Mescit koridoru

Resim 6.8. Medrese girişi

Mescit, ortada mukarnas dolgulu tromplara oturan bir kubbe ve iki yanında sivri beşik tonozlarla örtülmüştür. Sözen'e [82] göre, "Planı ve her şeyiyle Sultan İsa Medresesi camisini tekrarlayan bu kısım, yalnız sekizgen kasnaklı kubbesi dilimli olmadığından ondan ayrılmaktadır."

Resim 6.9. Mescit iç mekanı

Medreseye, giriş koridorunun bitiminde sağ tarafta işlemelerle bezeli bir kapıdan girilmektedir. Kemer çerçeve içinde mukarnaslarla işli bu kapıyı Altun [56], şu şekilde tariflemektedir; “Kemer taşıyan sütunceler altta balıksırtı zikzaklarla başlamakta üste doğru zikzakları yapan silmeler halat örgüsü şeklini almakta ve en üstte burmalı olarak bitmektedir. Dikdörtgen kapının etrafı da geçme silmelerle bir çerçeve halinde işlidir. Silmeler ortada sekiz kollu yıldızlar ve uzatılmış sekiz kollu yıldızlar yapacak şekilde birbirine geçmektedir.”.

Resim 6.10. Medrese girişi

Kuzey cephesinde bir eyvan bulunan medresenin güney cephesinde de iki kat yüksekliğinde olan ve kubbeyle örtülü biri türbe diğeri derslik olan iki mekanları ile Mezopotamya ovasına açılan büyük sivri kemerleri olan revaklar yer almaktadır.

Resim 6.11. Kasımiye Medresesi güney cephesi

Resim 6.12. Türbe mekanı kubbesi ve sanduka

Yapıda yoğun bir süsleme yoktur ancak yapının kubbeleri, tonozları gibi mimari elemanları birer süsleme haline getirilmiştir. İki çapraz, üç yıldız tonozla örtülü olan güney cephedeki tek kat yüksekliğindeki bu revaklı bölümün ortasında ise mihrap bulunmaktadır. Sözen'e

[82] göre, “Örtü şeklinin tamamen beyaz taştan oluşu, aralara süsleyici öğeler yerleştirilmesi güneyin bir karakteristiğidir.”.

Resim 6.13. Avlu ve havuz [95]

Resim 6.14. Güney revakta bulunan mihrap

Medresenin kuzeyinde bugün oldukça yıpranmış durumda bulunan iki farklı renkli taşla bezeli iki kat yüksekliğinde bir eyvan bulunmaktadır.

Resim 6.15. Eyvan

Bu eyvanın tam ortasındaki çeşmeyle başlayan ve havuza ulaşan su kanalı medreseyi avlusundan simetrik bir şekilde ikiye ayıran bir aks meydana getirmektedir.

Resim 6.16. Eyvan

Yerel halk tarafından eyvan ve havuzla ilgili bir hikaye anlatılmaktadır. Suyun akmaya başladığı çeşme yaşamın başlangıcını doğumu, ilk döküldüğü ve suyun yavaş aktığı, durağan gibi görüldüğü bu kalın kanal, bebeklik, çocukluk ve gençlik çağlarını, ardından gelen ince ve suyun hızlı aktığı kanal yaşlılık dönemini, suyun toplandığı havuz mahşeri

simgelediği anlatılır. Cennete veya cehenneme giden yolları havuzun farklı noktalarının simgelediği ancak; “tüm suların Mezopotamya ovasına ulaşacağı ve bir bitkiye can verdiği düşüncesiyle ölen her canlının da bir şekilde ovada can bulacağına” inanılır [51].

Resim 6.17. Selsebilli eyvan

Resim 6.18. Avlu ve güney revak [95]

Resim 6.19. Hücrelerin etradındaki revaklar

Her iki katta da doğu ve batı revaklarıyla çevrili hücreler bulunmaktadır. Yapının tam ortasında yer alan iki kat yüksekliğindeki eyvan nedeniyle birinci katta doğu ve batı kollarında yer alan hücrelerin birbiriyle bağlantısı bulunmayıp her birine revaklarının bitiminde yer alan merdivenle çıkılmaktadır.

Resim 6.20. Birinci kat revaklar

Eyvanın iki yanında bulunan hücreler biraz daha büyük olmakla birlikte hücrelerin büyüklükleri birbirlerine benzerdir. Her birinin içinde ocak ve nişler bulunan hücrelerin avluya açılan bir penceresi de bulunmaktadır.

Resim 6.21. Çatıdan görünüm

Resim 6.22. Çatıdan görünüm

Sözen [82], Kasımiye Medresesini Sultan İsa Medresesinin bir tekrarı olarak nitelemekte olup benzerliklerini dilimli kubbeler, yıldız tonozlar, ana eyvanında sebil kullanılması olması ve süslemelerin benzerliği olarak sıralamaktadır. Ancak; Kasımiye Medresesinin bütünlüğünü bozmadan bağlanan mescidin konumlanması gibi plan özelliklerinde farklılıklarını ifade etmektedir.

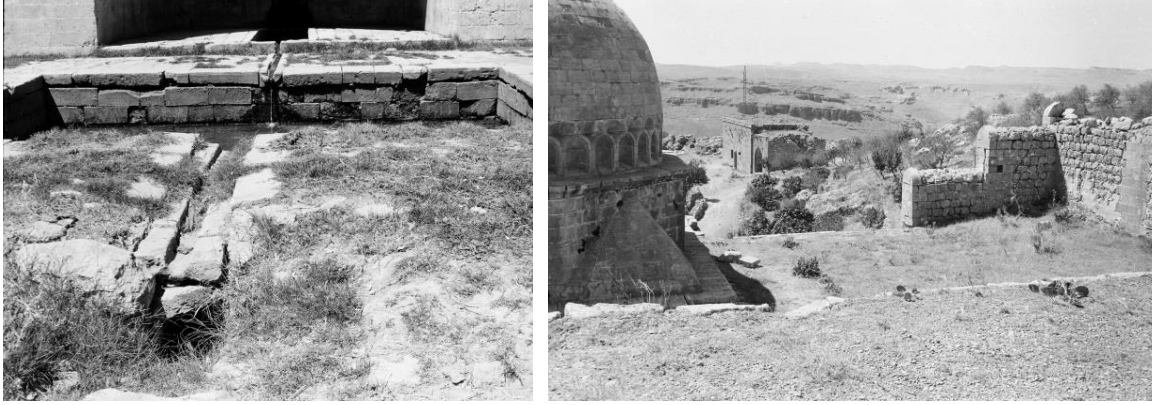
Resim 6.23. Kasımiye Medresesi [95]

Günümüze kadar gerçekleştirilen koruma çalışmaları

Mardin İl Merkezinde, Saraçoğlu Mahallesi, 17 pafta, 605 ada, 2 parselde kayıtlı Kasımiye Medresesi Anıt olarak tescilli (Ek-1) bir yapıdır. Kasımiye Medresesi, 1993 yılı Mardin koruma amaçlı imar planına göre kentsel sit alan dışında etkileşim alanında yer almaktadır. Medresenin koruma alanı Ek-2’de bulunmaktadır [88].

Resim 6.24. Kasımiye Medresesi 1964 yılına ait fotoğraf [88]

Resim 6.25. Kasımiye Medresesi 1964 yılına ait fotoğraf [88]

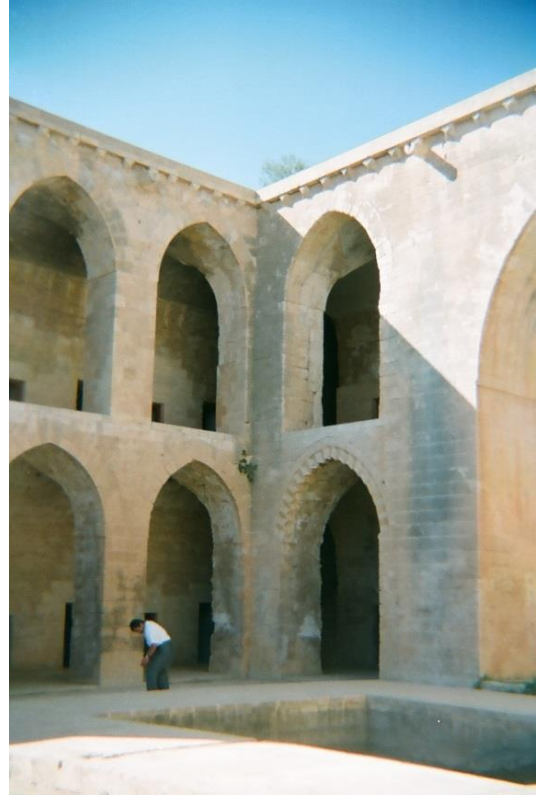
Abide ve Eski Eser Onarım Fişine (Ek-3) göre, 1966 yılında umumi temizlik, harfiyat ve acil takviyeleri müteakip rölöve projesi hazırlatıldığı ve onarıma başlanabilmesi için üst örtü toprak tabakası kaldırılarak gerekli raspa ameliyelerinin yapıldığı belirtilmektedir. Yine aynı Abide ve Eski Eser Onarım Fişine (Ek-3) göre 1967 yılında, rölöve ve restorasyon projelerine istinaden çökmek üzere olan revak, tonoz ve kemerlerini takviye ve yenisinin yapılmasını müteakip toprak dam görünüşünü muhafaza etmek üzere dam sathı beton ve rabbitz telli şap ile örtülecek, medrese odalarının bacaları ikmal edilerek, ödeneğin yetiyeceği miktarda odaların sıva badana, ocak başmakları ve kapı pencere doğramaları yaptırılması planlanmıştır [88].

Vakıf Eski Eser Fişinde (Ek-4) Mardin için şaheser sayılabilecek bir anıt olarak bahsedilen Kasımiye Medresesinin metruk durumda olduğu belirtilen İmam-hatip okulu olursa daha iyi muhafaza edileceği belirtilmektedir [88].

04/01/1990 tarihli ve 334 sayılı “Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu” kararına (Ek-5) göre, Kasımiye Medresesinin korumaya ve kullanılmaya değer yapı olduğuna, medresenin yeri ve yapısal özellikleri dikkate alınarak, araştırma merkezi ve konaklama evi olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir [88].

Resim 6.26. Kasımiye Medresesi 1990 yılına ait fotoğraf [88]

Resim 6.27. Kasımiye Medresesi Kasımiye Medresesi 1990 yılına ait fotoğraf [88]

Kasımiye Medresesi, Ek-6’da bulunan restorasyon projesine göre onarılmıştır [89]. 2008 yılında başlayan restorasyon çalışmaları 2011 yılında tamamlanmıştır.

T.C. Mardin Valiliği tarafından, Kasımiye Medresesinin onarımların ardından, Artuklu döneminde sarayda mühendis olarak görev yapan ve “Harika Düzenler” kitabının yazarı El- Cezeri adıyla kurulacak Bilim ve Teknoloji Müzesi olarak işlevlendirilmesi planlanmıştır [51]. Ek-6’da yer alan restorasyon projesinin adı “Kasımiye Medresesi El-Cezeri Müzesi” olarak görünmektedir. Ancak proje incelendiğinde mekanların hat sanatları atölyesi, resim atölyesi, yöresel halı/ilim atölyesi, telkâri atölyesi, tezhip sanatı atölyesi gibi isimlendirildiği görülmektedir.

Medresenin El-Cezeri Müzesi olarak işlevlendirilmesi kapsamında Mardin Valiliği tarafından bazı sergi üniteleri temin edilmiş; ancak bu proje tamamlanarak hayata geçirilememiştir. Kasımiye Medresesi için temin edilen sergi ünitelerinin bir kısmı medrese odalarında kilitli bulunmakta bir kısmı ise herhangi bir sergileme düzeni olmaksızın medrese avlusunda bulunduğu görülmüştür.

Resim 6.28. El-Cezeri Müzesi proje kapsamında temin edilmiş sergiler

Kasımiye Medresesi yakın geçmişte fiziki olarak iyileştirilmiş olsa da özgün işlevine artık ihtiyaç duyulmayan ve sonrasında da etkin bir şekilde işlevlendirilememiştir. Verilmesi

planlanan işlev proje tamamlanamadığı için hayata geçirilememiştir. Sergi ünitelerinin seçiminde medresenin mekânsal ve mimari özelliklerinin yönlendirici olmaması, herhangi bir mekanda sergilenebilecek sergi ünitelerinin temin edilmesi ve tarihi medrese yapısının bir müzenin sunması gereken çağdaş mekan ve konfor ihtiyaçlarını sağlayacak şekilde düzenlenmemiş olması işlevlendirme çalışmalarının zayıf yönleridir.

6.3. Kasımiye Medresesinin Korunarak Yaşatılması

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde “dini, geleneksel taş mimarisiyle ve teras çatılı kent dokusuyla Anadolu topraklarının en iyi korunmuş örneği” olarak tanımlanan Mardin tarihi dokusunun önemli bir parçası olan Kasımiye Medresesi, zamanın yıpratıcı etkisine karşı 500 yıldan uzun süre ayakta kalarak günümüze ulaşan, üretildiği dönemin mimari anlayışını yansıtan ve korunarak gelecek kuşaklara iletilmesi gereken değerli bir emanettir.

Kasımiye Medresesi, geleneksel Mardin yapılarında görülen malzeme kullanımı, yapım şekli, arazi kullanımı gibi birçok özelliği yansıttığının yanı sıra, herhangi sanat eğitimi olmasa dahi toplum tarafından güzel olarak kabul edilen ve kıymet verilen bir eserdir. Bunların yanı sıra Kasımiye Medresesi, İslam ülkeleri coğrafyasında XI. yüzyılda görülmeye başlayan ileri bir eğitim kurumu olan medreselerin önemli bir örneği olup; günümüzde kaybolmuş bir yaşam biçiminin izlerini taşımaktadır.

Tarihi yapıları zamanda dondurarak kullanmadan korunmanın mümkün olmayacağını belirten Bektaş [90] kullanılmayan tarihi yapıları “kilitli kasalarda çok iyi korunan kitaplar”a benzeterek “... Öyle iyi korunuyorlar ki el sürüp içindeki bilgilere bile ulaşamıyorsunuz.... Bir yapı düşünün, zarar görmesin diye kuşaklar boyu kapalı tutuluyor... Mimarlar bile onu göremiyor... Bu yapı onların kültürüne girer mi ?” yorumunu yapmakta ve tarihi yapıların ancak yaşayarak korunabileceğini vurgulamaktadır.

Benzer şekilde, ziyaretçiler yalnızca Kasımiye Medresesinin kilitli hücrelerle çevrili avlusunda bulunarak yapıdan ayrılmaktadır. Atıl durumda olmasına karşın, Mardin’e gelen yerli ve yabancı neredeyse tüm turistlerin görmeye geldikleri bir kültür varlığı olan Kasımiye Medresesine herhangi bir çağdaş işlev verilmediğinden, bu ziyaretler tek sefere mahsus ve kısa süreli ziyaretler olmaktadır. Bu nedenle, anıtın ziyaretçilerin yaşamına

katkısı sınırlı olmakta, yapının hak ettiği itibarı görememesi ve çağdaş yaşamda kendine bir yer bulamaması ziyaretçilerde hayal kırıklığı yaratmaktadır.

Yapının yıpranmasının temel nedeni işlevsiz kalmış olması nedeniyle git gide yaşamın bir parçası olma halinden uzaklaşması ve zamanda donmuş bir anı haline gelmesidir. Geçmişte ileri eğitim kurumları olmuşlarsa da zamanla değişen çağdaş ihtiyaçlara cevap veremeyen medreselerin çağdaş eğitim sistemlerinin benimsenmesi için 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunun gereği medreselerin kapatılması sonucunda medrese yapıları da işlevsiz kalmıştır. Bunun yanı sıra, günümüzde eğitim kurumlarından beklentiler ve işlevin gereklilikleri tamamen değişmiş olduğu için yapının özgün işleviyle kullanılması artık mümkün değildir.

Diğer medrese yapıları gibi işlevsiz kalan Kasımiye Medresesinin taşıdığı potansiyellere karşın hem toplumsal yararlılığı sınırlı kalmakta hem de anıtın kullanımıyla sağlanabilecek güvenlik ve düzenli bakım olanakları sağlanamadığı için fiziki olarak da korunması güç hale gelmektedir. Medrese bugün fiziki olarak iyi durumda görünse de kullanılmaması halinde yine tadilat görmeden daha önce olduğu gibi fiziki bozulmaların da meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu fiziksel bozulmalar doğal sebeplerle meydana gelen (aşınma, bitkilenme, vb) olabileceği gibi gerekli güvenlik önemleri sağlanmayacağı için vandalizm kaynaklı malzemelerin tahrip edilmesi, çalınması, duvarlara yazılar yazılması gibi bozulmalar da olabilir.

Bu bağlamda, Kasımiye Medresesinin uzun vadede uygun olacağı düşünülen yeni fonksiyonlar çerçevesince, günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çağdaş bir yaklaşımla yenilenmesi bulunduğu yörenin kalkınması ve dönüşümüne olumlu etkisi olacak, yöre halkının sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine katkıda bulunacak ve çevresinde gelişecek yaşantılara örnek teşkil edecektir.

6.4. Kasımiye Medresesinin Yeniden İşlevlendirilmesini Etkileyen Faktörler

6.4.1. Anıt ölçeğinde faktörler

Yapının anıt grubu ve mülkiyeti

Kasımiye Medresesi I. Grup bir yapı olarak yasal güvence altında olup tarihi, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunludur. Bu gruptaki yapıların plan düzeni, strüktürü, bezemesi

ve malzemesiyle korunması gerekmektedir [1]. Kasımiye Medresesine hangi işlev verilirse verilsin yapının özgün niteliklerine zarar veren geri dönülemez herhangi bir müdahale kesinlikle yapılamaz. Gerçekleştirilecek her türlü müdahale kullanmanın araç korumanın amaç olduğu bilincinde olarak gerçekleştirilmelidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde gerçekleştirilen görüşmede, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan yapının 22.03.2016 tarihinde on yıl süreli olarak “Kuran-ı Kerim, dini ilimler ile dini içerikli sosyal etkinliklerde kullanılmak” üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsis edilmiş olduğu öğrenilmiştir [91]. Bahsi geçen işlevin verilmesinin medresenin geçmişte dini eğitim verildiği göz önünde bulundurulduğuna anlamsız olmayacaktır. Ancak Kasımiye Medresesi inşa edildiği dönemde dahi yalnızca dini eğitimin verildiği bir kurum olmayıp, fen bilimleri eğitiminin de verildiği çağının ileri düzey bir eğitim kurumu olduğu düşünüldüğünde medresenin çağını yakalayan ve geleceğe yönelik farklı bir işlev verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, medreseye farklı işlev verilmesi halinde medresede kurulacak yapının işletmesini gerçekleştirecek kurum ve kuruluşa tahsisinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Mekan özelliklerinin değerlendirilmesi

Tarihi, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu olan medrese için yeni bir işlev belirlenirken yapılması gereken yeni işlevin yapının özgün niteliklerine uygun olmasını sağlamaktır.

Medrese günümüzden çok farklı koşullarda ve özgün işlevinin gereklerine cevap verecek şekilde üretilmiştir. Bugün hangi işlevi verirsek verelim bugünün konfor beklentileri ve mekan ihtiyaçlarını birebir karşılaması pek de olası değildir ancak; şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki taşıdığı değerlerin bilincinde olarak böyle bir kültür varlığında bulunmak başlı başına eşsiz bir deneyimdir ve işlevin mekan gerekliliklerini sağlayan ve konfor ihtiyacımızı sağlayan herhangi bir yeni binadan daha etkileyici olacaktır.

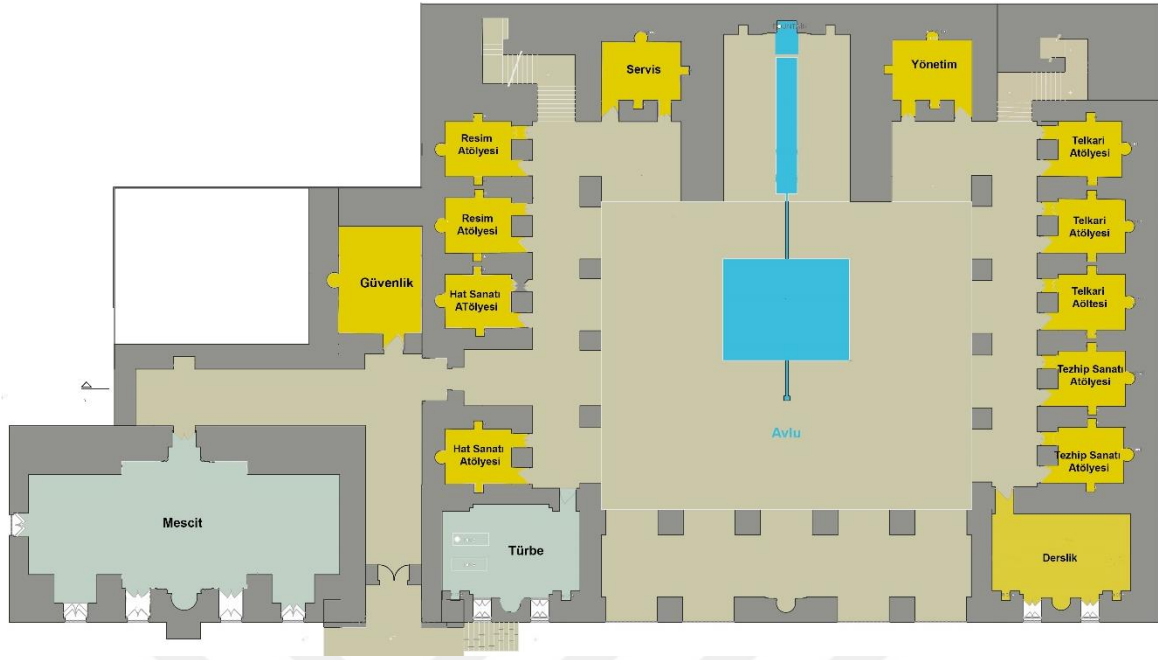
Tarihi yapıların yeniden kullanımında form fonksiyonu izler anlayışının tam tersi söz konusu olacaktır. Seçilen işlev yapıya geri dönülemez müdahalelerde bulunulmadan mekan sınırlarına uyabilmelidir. Medresenin yeniden kullanımı sırasında kapalı mekanların

sınırlarına müdahale edilemeyeceği gibi özgün açık mekanları, yarı açık mekanları korunmalıdır.

Kasımiye Medresesi tek bir portal ve giriş koridoruyla birbirine bağlı olan mescit ve açık avlu çevresinde sıralanan mekanlarla çevrili içe dönük bir tasarıma sahip medreseden oluşmaktadır. Medresenin en büyük kapalı mekanı 31 m² olup; büyüklükleri yaklaşık 10 m² olan ve tekrarlanan hücre mekanlarından oluşmaktadır.

Bu çerçevede, medreseye bütüncül ve esnek mekan kullanımı gerektiren bir işlev seçilmesi yerine bağımsız mekanlarda bulunabilecek ancak birbiri ile yakın ilişki içerisinde olacak işlev seçimleri uygun olacaktır.

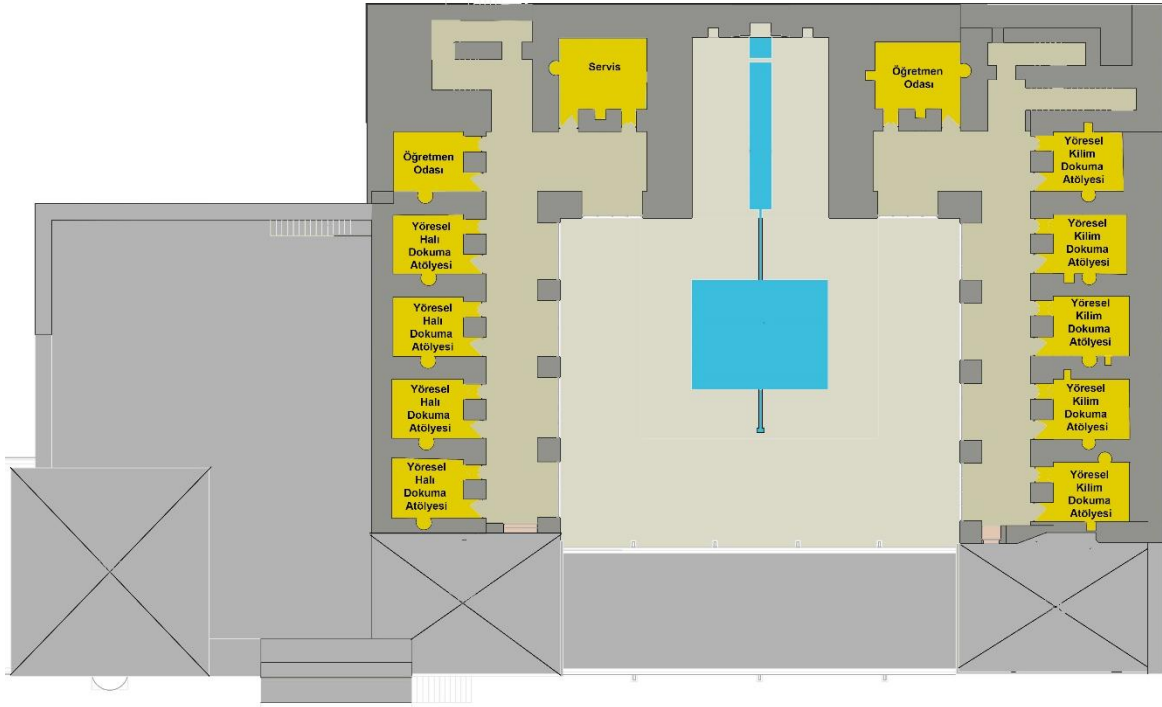
Mekan büyüklükleri incelendiğinde zemin katta büyüklükleri 9,35 m² ile 9,74 m² arasında değişen 9 adet hücre, eyvan yanında bulunan 12,6 m² ve 12,4 m² büyüklüklerinde iki hücre, 32,2 m² giriş koridoru ve karşısında 23 m² büyüklüğünde oda, 31 m² büyüklüğünde türbe ve aynı özelliklere sahip bir derslikten oluşan kapalı alanların yanı sıra 242 m² büyüklüğünde revaklı yarı açık alan, 299 m² büyüklüğünde avlu ve 55 m² büyüklüğünde eyvan bulunmaktadır.

Şekil 6.1. Kasımiye Medresesi zemin kat planı⁵ [88]

Birinci katta büyüklükleri 9,2 m² ile 10,3 m² arasında değişen 10 adet hücre, 12,6 m² ve 12,8 m² büyüklüğünde iki adet hücre ve toplam 146 m² büyüklüğünde revaklı yarı açık alandan oluşmaktadır. Bu çerçevede medresenin mescit ve türbe dışında yer alan açık, yarı açık ve kaplı alanlar toplam kullanım alanı 1078 m²'dir.

⁵ Kasımiye Medresesine ait kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 6.2. Kasımiye Medresesi birinci kat planı⁶ [88]

Kasımiye Medresesi, yüzyıllar önce bambaşka koşullarda ve bambaşka yaşam şekilleri için üretilmiş olduğundan mekânsal veya teknik altyapı olarak bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek donanımlara sahip değildir. Mevcut durumda özgün işlevi ile kullanılan mescit mekanında dahi, ibadet etmek için gelen ziyaretçilerin abdest alması için mevcut bir alan olmaması ve engelleyecek herhangi bir güvenlik önemi olmaması nedeniyle, uygunsuz olmasına rağmen insanların medresenin eyvanında bulunan çeşmede abdest aldığı görülmüştür.

Tarihi yapıların üretildikleri koşullar günümüz konfor koşullarından oldukça uzak oldukları için çağdaş hayatın gerektirdiği tüm konfor ihtiyacını bu yapılarca karşılanmasını beklemek uygun bir istek olmayacaktır. Yapıya zarar vermeden mümkün olan en iyi seviyeye getirmek ve yapıyı çok zorlamayacak işlev seçimi bu noktada önemlidir. Örneğin medresenin bir otel ya da yurt olarak işlevlendirildiğini düşünecek olursak her bir odanın kendine ait banyo ve tuvaleti olması günümüz koşullarında makul bir istektir ancak hem mekan büyüklükleri hem de sıhhi tesisat ihtiyacı düşünülmeden inşa edilen medreseyi böyle bir fonksiyona zorlamak yapıya geri dönülemez zararlar verebilir.

⁶ Kasımiye Medresesine ait kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

6.4.2. Anıtın yakın çevresi ve kent ölçeğinde veriler

Tarihi yapı için uygun işlevin belirlenmesinde anıtın kentteki konumu, yakın çevresinin koşulları da uygun işlev seçimi, işlevden sağlanacak toplumsal yararlar ve korumanın sürdürülebilirliği için büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, yapının konumdan kaynaklı olanakları, kısıtları ve potansiyelleri değerlendirilmiştir.

Kasımiye Medresesi gibi anıtsal yapılara bakıldığında günümüz olanaklarıyla inşa edilen yapılarla kıyaslandıklarında dahi özel bir eğitimi olmayan kişilerce dahi algılanabilecek kendilerine özgün kimlikleriyle çevrelerinde referans noktaları ve bulundukları bölgelere kimlik kazandıran yapılardır. Çok sayıda ziyaretçi için çekim noktası olan bu yapıların çağın gereklilikleri çerçevesince kullanılması durumunda ziyaretçileri için bünyesinde ya da yakın çevresinde yeme, içme dinlenme gibi ihtiyaçları için mekanlar da bulunması gerekmektedir.

Resim 6.29. Mardin tarihi kent merkezi ve Kasımiye Medresesi uydu fotoğrafı

Kasımiye Medresesi kent merkezinden uzak bir konumda bulunması nedeniyle yeme içme, dinlenme, kültürel etkinlikler için gerekli mekânlardan da uzaktır. Diğer yandan bu durum anıtın, rant baskılarından uzak olmasını da sağlamaktadır. Ancak, rant ve ticaret baskısından korumak için anıtın çevresinde kültür, bilim ve sanat odaklı sosyal donatılar kazandırarak bölgeye artı değerler kazandırılabilir ve bu yeni donatılar anıtında çağdaş yaşamda yerini almasına yardımcı olur.

Kasımiye Medresesine yakın çevresi incelendiğinde, batısında 17 pafta, 604 ada, 4 parselde I. grup tescilli bir yapı olan Cihangir Bey Zaviyesi ve 17 pafta, 604 ada, 2 parselde

II. grup tescilli bir konut bulunmakta olup, yapının doğusunda ise mimari olarak niteliksiz konutlar bulunmaktadır [92].

Ayrıca medresenin güneyinde, British Council'ın "My City" isimli projesi kapsamında, Valilik, Belediye ve Mardin Sinema Derneği'nin katkılarıyla hizmete açılan ve Alman Sanatçı Clemens'in tarafından tasarlanan "Güneş Sineması" isimli açık hava sineması yer almaktadır [93].

Resim 6.30. Mardin açıkhava sineması [94]

Medresenin batısında, Cihangir Bey Zaviyesi bulunmaktadır. Cihangir Bey Zaviyesi, Gabriel'in yıldız tonozla örtülü olduğunu düşündüğü kare giriş mekanı ve ortasında çapraz tonoz, yanlarında beşik tonuz bulunan dikdörtgen bir mekan olmak üzere iki bölümden oluşur. Kitabesi olmadığı için yapım tarihi net olarak bilinmeyen yapının 15. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir [56]. Yerel halk tarafından Akkoyunlu Cihangir Bey türbesi olarak bildiği bu yapı Altun'a [56] göre, "ocaklı giriş mekanı, cami mekanlarını sürdüren enine gelişen mekânlı bölümü ve buradaki nişleri ile de bir türbeden çok bir zaviyeyi andırmaktadır.”.

Resim 6.31. Cihangirbey Zaviyesi [56]

Yapının koruma alanı içerisinde yer alan parseller imar planı ve Tapu Kadastro genel Müdürlüğü Parsel Sorgulama [92] sistemi verileri doğrultusunda incelendiğinde ise, 17 pafta, 605 ada, 1 parsel (Tarımsal Niteliği Korunacak Alan), 17 pafta, 605 ada, 16 parsel (Topografik sakıncalı alan), 17 pafta, 605 ada, 17 parsel (Konut/Park), 17 pafta, 604 ada, 2 parsel (Konut/Tarımsal Niteliği Korunacak Alan/ Park Mesire Alanı), 17 pafta, 604 ada, 3 parsel (Rekreasyon Alanı/Topografik sakıncalı alan), 17 pafta, 604 ada, 4 parsel (Mescit ve Mezarlık), 17 pafta, 604 ada, 5 parsel (Topografik sakıncalı alan) olarak görülmektedir.

Kasımiye Medresesi için belirlenen koruma alanındaki bu arazilerden 17 pafta, 605 ada, 17 parsel (Konut/Park) alanı, olumsuz yapılaşmalarla medreseyi baskılama tehdidi yaratabileceği endişesi yaratmaktadır. Bunun dışındaki parseller değerlendirildiğinde ise ek yapı gereklilikleri doğrultusunda yapılaşmaya uygun arazi bulunmamasının yeni işlev seçimi ve işlevlerin gerekliliklerinin yerine getirilmesi hususunda sınırlayıcı olabileceği düşünülmektedir.

Resim 6.32. Kasımiye Medresesi ve yakın çevresi

Yapının silüetine olumsuz etki eden temel öğeler yapının hemen güney cephesinin önüne park edilen araçlar ve yine bu cephe önünde bulunan teras bahçelerin istinat duvarlarıdır.

Medresenin güney revakları, mezapotamya ovasında açılan kemerleriyle medresenin arkasında hücre odaları olmayan tek cephesidir. Ancak bugün bu revaklardan görülen manzaranın odak noktası park halinde araçlar haline gelmiştir.

Resim 6.33. Kasımiye Medresesi ve istinat duvarları

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi söz konusu olduğunda uygun olacağı düşünülen işlevin gerektirdiği mekanlar veya teknik özellikler tarihi yapı bünyesinde sağlanamıyor olabilir bu durumda ek yapı yapılması gerekliliği ortaya çıkabilir. Ek yapının tarihi yapıyla fiziki temas halinde, yapının içinde ya da etkileşim çevresinde yapılması gerekebilir. Bu durumda da tarihi yapı için belirlenen koruma alanı, koruma amaçlı imar planı ve plan notları gibi yapının çevresinde yapılaşma faaliyetlerini etkileyen faktörler önem kazanmaktadır.

Fiziki özelliklerin ön plana çıkarıldığı koruma uygulamalarında tarihi ve kültürel değeri olan varlıkların koruma amaçlı imar planları gereğince onarım ve restorasyonları yapıldıktan sonra bu varlıkların işlevlerinin günümüz ile uyumlu olarak geliştirilmemesi bu varlıkları geleneksel doku içerisinde yer alan birer görüntü nesnesi haline getirmektedir. Bu durum ise toplum yararına kullanılmayan değerlerin oluşmasına neden olmaktadır. Halbuki bu varlıkların toplum tarafından kullanılmasını sağlamak bu eserlerin geleceğe başka bir koruma müdahalesi gerektirmeden aktarılabilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle koruma uygulamaları kullanımı teşvik ederek eserin yaşatılmasını sağlayan ve köhnemesini önleyen çalışmalarda bulunmalıdır [80].

6.4.3. Ekonomik faktörler

Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası tahrip olan Avrupa kentleri için birçok kaynakta tarihi yapılardan yapı stoku olarak bahsedilmekte ve bu yapılar tarihi, kültürel, sanatsal değerlerinin yanında ekonomik bir değer olarak da görülmektedir. Ancak söz konusu olan Kasımiye Medresesi gibi yüzyıllardır ayakta duran ve sahip olduğu değerlerle ender bir kültür varlığı olduğunda yapının ekonomik değerini rakamsal olarak belirlemek mümkün değildir. Böyle bir yapının çağdaş yaşama katılması belki yüksek maliyetlerle mümkün olacaktır. Ancak, bu durumda yapının taşıdığı değerleri ve üretildiği çağın koşulları düşünüldüğünde nasıl büyük bir emek ve fedakârlıkla inşa edildiği akılda tutulmalıdır.

Günümüzde özgün işlevini sürdüren mescit dışında herhangi bir işlev dâhilinde kullanılmıyor olmasına rağmen Kasımiye Medresesi yerli ve yabancı birçok ziyaretçinin Mardin'deki uğrak noktalarından biridir. Medresenin başarılı bir şekilde yeniden işlevlendirilmesi durumunda çevresinde canlılık yaratacağı ve kentteki diğer tarihi yapılar için de örnek teşkil edecektir. Mardin'de yer alan benzer bir örnek Sakıp Sabancı Mardin Kent Müzesidir. Müzenin restorasyonu ile başta en yakınındaki binalara olmak üzere tarihin yeniden canlanması için örnek teşkil etmiş ve restorasyon çalışmalarının hız kazanmasında teşvik edici rol üstlenmiştir. Sakıp Sabancı Kent Müzesinin restorasyonundan aynı alanda yer alan Vali Evi, Vilayet Konağı restore edilmiş; hayvan barınağı olarak kullanılan bir yapı kafeterya olarak ve tarihi Tekke Medresesi Mardin Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir [78]. Sakıp Sabancı Kent Müzesinin arkasındaki yolun sanat sokağı olarak yeniden düzenlenmesinin ardından, kette başka sokaklarda da buradan ilham alınarak elektrik direkleri sökülüp kablolar yer altına taşınmış ve sokaklar Mardin taşlarıyla yenilenmiştir [78].

Tarihi alanlar tüm dünyada turizmin odağında bulunan alanlardır. Tarihi dokuya zarar vermeden turizmin getirdiği yükleri karşılayacak yeni donatıların da eklenmesiyle, turizm gelirleri ile tarihi alanların bakımının devamlılığı sağlanabilir. Örneğin, Sakıp Sabancı Kent Müzesinin temelini atıldığı yıl Mardin 380.000 turist tarafından ziyaret edilirken 2011 yılında bu sayı 1.100.000 rakamını bulmuştur [78].

Uygun bir şekilde yeniden işlevlendirilen tarihi yapının düzenli bakımı sağlanacağı için korunması kolaylaşacaktır. Bununla birlikte, işlev seçimine bağlı olarak alana

eklenebilecek yardımcı fonksiyonlarla birlikte, mevcut durumda gelen ziyaretçilere işledikleri el işlerini satarak gelir elde etmeye çalışan ve medresenin bakımı, temizliği ve güvenliğine gönüllü katkı sağlayan civarda yaşayan yöre halkı için de istihdam yaratılması mümkün olabilir. Tarihi yapıda kurulacak işletme yapısının çevresine ve bölge halkına, turizmin canlandırmak, bölge haklı için istihdam yaratmak, bulunduğu çevreye itibar kazandırmak ve değerini arttırmak gibi katkıları olması mümkündür.

Tarihi bir yapının yeniden işlevlendirilmesinde ilk yatırım maliyeti ve ardından etkin bir şekilde işletilmesi için gerekli maddi kaynak ve insan kaynağı sağlanmalıdır. Bu bağlamda da kurulum ve işletme süreçlerinde işbirliği yapılabilecek ya da aktif olarak süreçleri yürütecek kamu kurum ve kuruluşları ya da güvenilirliklerinden emin olunan firmalarla, vakıflarla ortak projeler geliştirilebilir veya uygun sponsorluk desteklerinden yararlanılabilir.

6.4.4. Sosyo-kültürel faktörler

Tarihi yapılar yalnızca geçmişe ait değil, geçmişten günümüze taşıdıkları izlerle bugününe de aittir ve doğru koruma yaklaşımlarıyla geleceğe de uzanarak kültürel sürekliliğin sağlanmasındaki temel aktörlerdir. Bu doğrultuda özgün işlevleri bugün ortadan kalkmış olsa dahi, geçmişte nasıl bir ihtiyaca cevap verdiği nasıl bir yaşam şeklini barındırdığı bugün ve gelecekte de topluma aktarmalıdır.

Bu çerçevede, Kasımiye Medresesinin kültürel ve tarihi değerini vurgulayacak, özgün işlevini hatırlatacak ve geçmişte olduğu gibi topluma faydalı bir rol üstlenmesi uygun olacaktır. Ancak bu amaç, geçmişe takılı kalan bir yaklaşımla değil; geçmiş anısını yaşatırken çağdaş bir bakış açısıyla bugünü yakalayan ve tarihi sürekliliği içerisinde geleceğe uzanan bir yaklaşımla gerçek olabilir.

Tüzüklerde belirtildiği ve kuramcılar tarafından savunulduğu üzere kültür varlıkları tüm insanlığın ortak mirasıdır. Bu doğrultuda, Kasımiye Medresesi gibi evrensel bir kültür mirasının erişimini sınırlandırmadan, her milletten, her yaş ve kültürden insanın kullanımına olanak sağlayan bir işlevle değerlendirilmesinin doğru olacağı düşünülmektedir.

Kültür varlığının geniş kitlelerin kullanımına sunulması, ekonomik kaynak yaratmanın yanı sıra, ortak bir değer etrafında buluşan farklı kültürlerden insanların arasında kültür alışverişini de sağlamaktadır. Bu kültür alışverişi yöre halkının farklı toplumlarla etkileşimini arttırarak sosyo-kültürel gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

Ayrıca, gerçekleştirilen ziyaretlerde yöre halkının medresenin döneminin ileri bir eğitim kurumu olduğunu, medresede tıp, kimya, astronomi eğitimi verildiğini anlatarak gurur duydukları bu kültür varlığını sahiplenerek korudukları görülmüştür. Kültür varlığına toplumun gelişimine katkı sağlayacak ve kalkınmasına yardımcı olacak bir işlev verilmesiyle yöre halkının anıta bağlılığını arttırılacağı ve anıtın yaşamlarının bir parçası haline geleceği düşünülmektedir.

7. KASIMIYE MEDRESİ İÇİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ KAPSAMINDA MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI VE İŞLEV ÖNERİLERİ GELİŞTİRİLMESİ

Tez çalışmasının 5. ve 6. bölümlerinde; anıt, anıtın yakın çevresi ve kent ölçeğinde sorunlar, ihtiyaçlar ve potansiyeller incelenmiş ve elde edilen veriler tarihi yapıların korunması ile ilgili kuramsal bilgilerle birlikte yorumlanarak Kasımiye Medresesi için işlev önerileri geliştirilmiştir.

Bu bağlamda, öncelikle hangi işlev verilirse verilsin Kasımiye Medresesi'ne gerçekleştirilecek müdahaleler kapsamında benimsenen yaklaşımlar belirtilmiş ve ardından tarihi yapı için önerilen işlev alternatifleri bağlamında müdahale yaklaşımları açıklanmıştır.

7.1. Tüm İşlev Önerileri Kapsamında Ortak Müdahale Yaklaşımları

Mardin'in en önemli anıtsal yapılarından biri olan Kasımiye Medresenin yeni bir işlevle kullanılması önerileri geliştirilirken en önemli koşul; anıtın özgün niteliklerine zarar verecek ve geri dönülmez müdahalelerde bulunulmamasıdır.

Bir yapı için fiziki koşullarına en uygun işlev inşa edilmesine sebep olan özgün işlevi olsa da zamanla değişime uğrayan ya da yok olan işlevler, değişen kullanıcı sayıları, konfor ihtiyaçları, günün gerektirdiği yeni işlevler gibi nedenlerle yapıların yeniden işlevlendirilmesi gerekebilir. Bu nedenle, anıta mümkün olduğunca az müdahale ederek yapının fiziki varlığına saygılı bir yaklaşım sergilenmesi hem de çağdaş işlevin gereklerinin tam olarak karşılanması için gerekli mekânsal ihtiyaçların ek yapılarla sağlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu durumda, seçilen yeni işlevin tarihi yapıyı zorlamayacak şekilde seçilmesi ve yeni işlev bağlamında gerekli görülmesi halinde ek yapılarla desteklenmesi gerekmektedir.

Yeniden işlevlendirme kapsamında, yakın geçmişte bir onarım geçirmiş olsa da yeniden yapıdaki bozulmaların tespit edilmesi ve gerekiyorsa, sağlamlaştırma, yenileme ve temizleme gibi onarım işlemleri uygulanmalıdır. Ancak medresenin bugün karşılaştığı en temel sorunun kullanılmaması olması nedeniyle restorasyon projesi ve uygulamalarının

kritiği ile mevcut durumda yapıda meydana gelen fiziki bozulmaların tespiti tez çalışması kapsamına alınmamıştır.

7.1.1. Mevcut mekanların kullanımı ve ek yapı gereklilikleri

Kasımiye Medresesinde yer alan cami ve türbe mekânlarının mevcut durumda olduğu gibi özgün işlevlerini sürdürmelerinin sağlanması en doğru yaklaşım olacaktır. Bunun dışında şu anda işlevsiz ve kilitli olarak bulunan hücre odaları, derslikler ile yapının açık ve yarı açık mekanları yapıyı zorlamayacak şekilde yeniden işlevlendirilmelidir.

Ancak, oldukça sınırlı bir kullanım alanına sahip olmasının yanı sıra kent merkezi dışında bir konumda yer alan Kasımiye Medresesinin yakın çevresinde de gelen ziyaretçilerin bazı temel ihtiyaçlarını (otopark, yeme içme ve dinlenme alanları, tuvaletler vb.) karşılayabilecekleri mekânlar bulunmaması gibi durumlar tarihi yapının çağdaş bir işlevle yeniden kullanılması için sınırlayıcı faktörlerdir.

Bu bağlamda, Kasımiye Medresesinin yeniden işlevlendirilmesinde önerilen işlevler için gerekli olan ve anıt bünyesinde çözilemeyen mekân ihtiyaçları için önerilen işlev alternatifinin ihtiyaç programı çerçevesince ek yapı önerileri geliştirilmesi uygun olacaktır. İhtiyaç programlarında yer alan mekânlardan anıtsal yapıya ağır yükler getirmemesi, yapının mimari değerlerini koruması ve anıtın kendisinin de sergilenmesine olanak sağlayanların Kasımiye Medresesi bünyesinde yer alması diğer mekanların ek yapılar ile çözülmesi önerilmektedir.

7.1.2. Engelli kullanımı

Mevcut durumda girişi 2,8 m yüksekte olan medreseye engelli kullanıcılarının erişimi mümkün değildir. Bu nedenle medreseye kalıcı bir müdahalede de bulunmadan engelli ulaşımını da sağlayabilmek için platform tip merdiven asansörü sağlanmalıdır. Medreseye girildikten sonra aynı kat üzerindeki küçük kot farklarının da oluşturulacak rampalarla çözülmesi gerekmektedir.

Resim 7.1. Vatikan Müzesinde bulunan platform tip merdiven asansörü

Ancak, anıtın günümüze taşınan özgün değerlerinin korunması ve yapıya mümkün olduğunca az müdahalede bulunulmasının amaçlanması nedeniyle, engelli kullanıcıların ulaşımının mümkün olmadığı mekanlarda sınırlı kullanıcı kitlesine hitap eden işlevler verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, avlu etrafında sıralı hücrelerden oluşan iki katlı medrese binasının zemin katında fiziksel engeli olan ve yaşlı ziyaretçiler de dâhil olmak üzere tüm ziyaretçilerin kullanımına sunulması gereken işlevler verilirken birinci katta daha sınırlı kullanıcı kitlesine hitap eden işlevler verilebilir.

7.1.3. Teknik donanım ve alt yapı

Anıtsal yapılar yeni malzeme ve tekniklere göre tasarlanmamıştır. Bu sebeple yeni fonksiyonun ihtiyacı olan bazı tesisatların yapılması yapısal problemleri de beraberinde getirmektedir. Yeni fonksiyon için gerekli tesisat çalışmaları, mimarlar, restoratörler, iç mimarlar, mühendisler vb. çeşitli dallardaki uzmanların ortak çalışmalarıyla ve yapının mekânsal işlevini ve strüktürünü bozmadan, konstrüksiyona zarar vermeden, koruma-

kullanım dengesi gözetilerek gerçekleştirilmelidir [32,25]. Restorasyonun yapıldığı zamanda, günün en iyi teknik donanımı kullanılmış olsa bile, yıllar sonra işlevsel açıdan eskiyebileceği için tesisatla ilgili yapılan müdahalelerin kolaylıkla geri dönülebilir olması gerekmektedir [24].

Mevcut durumda özgün işlevi ile kullanılan mescide ibadet etmek için gelen ziyaretçilerin abdest alması için mevcut bir alan olmaması ve engelleyecek herhangi bir güvenlik önemi olmaması nedeniyle, uygunsuz olmasına rağmen insanlar medresenin eyvanından akan çeşmede abdest aldığı görülmüştür. Temel ıslak hacim ihtiyacının medrese bünyesinde bir mekâna tesisat sağlanması ile giderilmesi, özgün işlevinde derslik veya hücre olarak planlanmış mekanları böyle bir işleve zorlamanın mekanın ruhuna aykırı olacağı ve bu müdahaleler sonucunda anıta geri dönülmez hasarlara neden oluşacağı için uygun bulunmamaktadır. Medreseye yakın bir konumda oluşturulacak ıslak hacimlerle bu ihtiyaca bir çözüm getirilmelidir.

Kasımiye Medresesinin yakın geçmişte geçirdiği restorasyon çalışmaları sırasında elektrik tesisatı oluşturulmuştur. Revak ayaklarına, hücrelerde baca şaftlarına, bazı pencere ve kapı kenarlarına elektrik kabloları çekilmiştir. Avlu ve cephede bazı noktalarda zemine aydınlatma elemanları yerleştirilmiştir. Yeniden işlevlendirme sırasında, mevcut elektrik altyapısının kullanılmasının yanı sıra işlevin gerektirdiği değişikliklerin de yapılması gerekmektedir. Tesisatla ilgili projelerin teknik uzmanlarla birlikte hazırlanması gerektiği için tez kapsamında bu projelere yer verilmemiştir.

Yapıya kalıcı müdahalelerde bulunmamak adına herhangi bir havalandırma sisteminin kullanılmaması uygun bulunmaktadır. Medresenin, ortalama 1m'lik kalınlığındaki duvarları, gölge sağlayan revakları, nem sağlayan havuzu ve hava hareketlerine yardımcı avlusu gibi pasif iklimlendirme elemanlarıyla yazın sıcak günlerde dahi oldukça serin kaldığı görülmüştür. Dahası, yazın yüksek sıcaklıklara maruz kalan Mardin ilinde bulunan ziyaretçiler için herhangi bir iklimlendirme sistemi olmamasına rağmen, yüzyıllar önce inşa edilmiş medresenin hücrelerinin serinliği ile sağladığı ısı konfor şaşırtıcı olacaktır. Kalabalık gruplar tarafından kullanılan total büyük bir kapalı mekân bulunmayan medresenin kapalı mekanlarının havalandırma ihtiyacının doğal yollarla sağlanabileceği düşünülmektedir.

Resim 7.2. Vatikan Müzesi sergi salonu yangın söndürme cihazı ve vantilatör

Isınma ihtiyacının ise herhangi bir tesisat bağlantısı gerektirmeyen elektrikli ısıtıcılarla sağlanması uygun olacaktır. Ancak bu ısıtıcılar sabit ancak dikkat çekmeyecek bir şekilde tefriş elemanlarıyla ya da mekandaki dekoratif unsurlarla birlikte tasarlanarak konumlandırılmalıdır.

Taş bir yapı olduğu için yangın dayanıklılığı birçok tarihi yapıdan yüksek olan Kasımiye Medresesinde geri dönülmez müdahalelerde bulunulmaması adına yangın söndürme tesisatlarının oluşturulmasının uygun olmayacağı düşünülmektedir. Bunun yerine mekanlarda kullanılacak elektrik ve ısıtma sistemlerinin güvenlik önlemlerine ve yalıtımlarına özen gösterilmesi, mekanlarda bulunacak tefriş elemanlarının alev almaz malzemelerden oluşması gibi önlemler alınması ve her mekanda duman detektörleri gibi uyarıcı sistemlerin bulunması ve herhangi bir yangın durumunda itfaye ulaşıncaya kadar kullanılabilecek bağımsız yangın söndürme cihazlarının bulundurulması uygun olacaktır. Dünyada da bu yaklaşımla yeniden işlendirilen tarihi yapı örnekleri (Resim 7.2.) görülmektedir.

7.2. Kasımiye Medresesi İçin İşlev Önerileri

Anıt, anıtın yakın çevresi ve kent ölçeğinde veriler çerçevesince, Kasımiye Medresesi için kültür merkezi, çocuk kütüphanesi ve bilim merkezi olmak üzere üç işlev önerisi alternatifi ve bu işlevler kapsamında gerçekleştirilecek müdahale yaklaşımları belirlenmiştir. İşlev önerileri, yalnız anıt bağlamında verilerle kalmayıp kentin ihtiyaçları ve potansiyelleri de göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir.

7.2.1. İşlev önerisi 1: Kültür merkezi

Bölgesel Gelişme Planına [59] göre, nüfusunu ve özellikle kentsel nüfusun en seçkin ve eğitilmiş kesimlerinin bir bölümünü göçle kaybetmekte olan bölge kentlerinin, bu durumu tersine çevirmeyi başarması gerekmektedir. Kentler, mimari tarihini koruyabildiği ve kentsel yaşamın bir parçası haline getirebildiği oranda özgün ve nitelikli mekânsal özellikler sergileyecektir. Ayrıca, kentteki kültürel etkinlikler, müzik, resim, tiyatro, dans, sinema, folklor gibi kentsel yaşamı canlı ve ilginç hale getiren çalışmalar ve bunların sergilenmesi, kentsel yaşam kalitesi bakımından önemli göstergelerdir. Ayrıca, kentteki müzeler, kütüphaneler ve bunların kullanıcılarının sayısı, bu kullanımlardan elde edilen bilgilerin ve değerlerin diğer sanatsal ve sosyoekonomik etkinliklere yansıması, bölge kentsel yaşam kalitesinin üstün nitelikleri olarak, çekicilik sağlayacaktır.

TÜİK verilerine göre [58]; 2008 yılında 1 adet sinema salonu bulunan ilde seyirci sayısı 700 iken, salon sayısının 11'e yükseldiği ilde 2012 yılında 40.250 seyirci sayısına ulaşılmıştır. İstatistiki verilerin gösterdiği üzere imkanların artması talebi fazlasıyla arttırmaktadır. Kültürel organizasyonların özellikle ekonomik olarak dezavantajlı kesimlere ücretiz veya erişebilecekleri makul bir ücretle sunulması toplumun sosyo kültürel gelişimi üzerinde önemli katkıları olacaktır.

Bu bağlamda, Mardin ilinin sorunları, ihtiyaçları ve potansiyelleri doğrultusunda Kasımiye Medresesinin kentin kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunacak bir işlevle kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Tarihi yapılar için yaygın olarak tercih edilen kültürel içerikli işlevlerden biri de müzelerdir. Konya İnce Minare Medrese (Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi), Konya Karatay

Medresesi (Karatay Müzesi), Erzurum Yakutiye Medresesi (Türk İslam Müzesi), Kütahya Çini Müzesi, Vacidiye Medresesi (Kütahya Müzesi), Zinciriye (Senceriye) Medresesi (Diyarbakır Arkeoloji Müzesi), Yeşil Medrese (Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi), Muradiye Medresesi (Manisa Arkeoloji Müzesi), Dar-ül Tedris Medresesi (Türk İslam Eserleri Müzesi), Kültür Bakanlığına bağlı müze olarak kullanılan medrese örnekleridir.

Ancak, günümüzde ziyaretçilerin müzelerden beklentilerinde de değişiklikler olmuştur. Güzer'e [95] göre, kendi işlevleri ile kısıtlı olmayan kamusal bir alana dönüşen müzeler, içerisinde asal işlevlerinin yanı sıra toplantı, yeme içme, satış gibi işlevler barındırmaktadırlar. Bu bağlamda müzeler bugün, kentlinin birden fazla kez gittiği, üstelik sadece sergi izlemek üzere değil, toplantıdan konsere, alışverişten yemek yemeye çok amaçlı olarak kullandığı bir kent mekânına dönüşmektedir.

Bu bağlamda, kentin kültürel ihtiyaçlarının karşılanması için Kasımiye Medresesi bünyesinde kurgulanacak bir müzeyle birlikte sinema, tiyatro, konser, konferans, çalıştay, atölye çalışmaları gibi birçok kültürel etkinliğe ev sahipliği yapabilecek bir kültür merkezi olarak işlevlendirilebilir.

Bu işlevle Kasımiye Medresesinin, Mardin'de, eğitimli nüfusun kültürel beklentilerinin karşılanmasına katkıda bulunularak göçün azalmasına ve nitelikli nüfusun kente çekilmesine, turizmin temel sorunlarından olan, gelen turistlerin ziyaretlerinin sürelerinin uzatılmasına kongre, çalıştay ve eğitim vb. organizasyonların düzenlenmesine olanak sağlayarak yılın tüm zamanlarında kente ziyaretçilerin çekilmesine, kent sakinlerinin boş zaman değerlendirme aktivitelerini sosyo-kültürel bir tabana çekilmesine, kültürel amaçlı gelen ziyaretçilerle halkın etkileşiminin artmasıyla halkın sosyo kültürel gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kente kazandırılacak kültür merkezinin Kasımiye Medresesi gibi anıtsal bir kültür varlığının yeniden işlevlendirilmesiyle sağlanması ise kentin başka herhangi bir bölgesinde olmasından çok daha etkili olacaktır. Bu şekilde hem anıtın korunması ve toplumsal yararlığı sağlanmış olacak hem de kültür merkezi işlevi ile kente önemli katkılar sağlanmış olacaktır.

Önerilen işlev kentte gerçekleştirilen, Mardin Uluslararası Gençlik ve Çocuk Tiyatroları Festivali, Sinemardin Uluslararası Mardin Film Festivali, Mardin Bienali gibi kültür sanat etkinliklerine ev sahipliği yapabilecektir.

Kültür merkezlerinin amaçları arasında “geçmiş ile ilgili kültür değerlerin gelecek nesillere tanıtılması ve öğretilmesinde aracı rolü üstlenmesi” ile “çağdaş sanatların tanıtılması ve yaşatılması imkân tanınması” belirtilmektedir [96]. Bunun yanı sıra, “...milli kültürün tanıtılması çerçevesinde, toplantılar, sergiler, kurslar, gösteriler, yarışmalar, sesli ve görüntülü programlar düzenlemek; okuma alışkanlığını ve fikir faaliyetlerini geliştirici çalışmalar yapmak, hologram ve yerel etnografya galerileri açmak ve bu amaçla özel ve tüzel kişiliği haiz kurum ve kuruluşlarla ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yapmak...” da kültür merkezlerinin amaçlarındandır [97].

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olan illerde 48 adet, ilçelerde 28 adet, başka kamu kurumlarına tahsis edilmiş 35 adet faal kültür merkezi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, il ve ilçelerde yapımına devam edilen T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı 24 adet ve başka kurumlara tahsis edilmiş 20 adet kültür merkezi bulunmaktadır [97].

Mardin Ömerli ilçesinde bir kültür merkezi olması planlanan bina gerekli tadilatlar yapılarak Artuklu Üniversitesine bağlı Meslek Yüksek Okulu olarak kullanılmaya başlamıştır [98]. Bu nedenle, Mardin’de bu kapsamda bir kültür merkezi bulunmaması kente bir kültür merkezi kazandırılması olumlu olacaktır.

Medresenin kültür merkezi olarak işlevlendirilmesinin ekonomik sürdürülebilirliğinde de bahsedilebilir. “Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun” Madde 12, s bendi gereğince, “İl ve ilçelerdeki kültür merkezlerinin inşa, onarım, yönetim, işletme ve diğer mali işlerini yürütmek” Kültür ve Turizm Bakanlığının görevleri arasında olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, projenin Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülmesi halinde, Kasımiye Medresesinin kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesi için ilk yatırım maliyetinin karşılanması, işletmenin sürekliliğini sağlanarak tarihi yapının bakım ve onarımının sağlanmasına mümkün olabilir.

İşletme aşamasında da Kültür Merkezlerinin, hem kamu kurumlarının hem de uygun görülmesi halinde gerçek ve tüzel kişilerin kültürel, bilimsel, sanatsal ve diğer etkinlikler

için gerçekleştirilecek süreli kullanımlarına sunulmaları “T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Süreli Kullanım Yönergesi” kapsamında mümkün olmaktadır. Bu yönerge kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarına indirimler sağlanmakta ve bu da kamunun ihtiyaçlarının karşılanmasına kolaylık sağlayarak, kentte kişilerin kültürel, bilimsel, sanatsal etkinliklerle buluşmasını teşvik etmektedir.

Kültür merkezi ihtiyaç programı ve işlevi bağlamında müdahale yaklaşımı

“Kültür merkezleri, kültürel araştırma, üretim, koruma, sergileme, sanat ve kültür dallarında eğitim ve öğretim faaliyetlerine uygun üniteleri bünyesinde barındıran komplekslerdir.” [97]. “İhtiyaç programının hazırlanmasında, Kültür Merkezlerinin yapılacağı il ya da ilçenin nüfusu, kültürel, sosyal, tarihi yapısı, kent dokusu, karakteri ve bunlarla etkileşimli olarak ihtiyacı duyulan aktivitelerin nitelikleri belirleyici kriterler olmalıdır” [99]

Kültür merkezlerinde yer alması gereken mekanlar; “çok amaçlı salon, konferans salonu, fuayeler, okuma salonları, sergi salonları, bale ve folklor çalışma mekânları, müzik çalışma mekânları, kurs atölyeleri, teknik mekânlar, hizmet birimleri” olarak sıralanabilir [97].

Giriş holü: Birden çok fonksiyonu barındıran kültür merkezinin tümüne hizmet eden alandır. Kültür merkezindeki aktiviteleri tanıtıcı ve davetkar olması beklenen giriş alanı fuaye ile bağlantılı olabilir ve danışma, vestiyer, satış birimleri güvenlik gibi alanlar bulunabilir [100, 101]. [100]

Fuaye: Ziyaretçilerin programlar öncesinde vakit geçirdikleri alan olan fuaye, giriş alanı ve salonlar arasında kurgulanmalıdır. Fuaye, danışma, satış üniteleri, sergileme ve tanıtım bölümleri, dinlenme vestiyer, ıslak hacim ve kafeterya gibi birimlerle ilişkili olmalıdır. Fuayelerin büyüklüğü salonların kapasitesine göre değişmektedir. Bulunduğu yere göre ana fuaye, yan fuaye, balkon fuayesi gibi isimler alır [100, 101].

Çok amaçlı salon: Dans gösterileri, tiyatro oyunları, konserler, konferanslar, kongreler ve yarışmalar gibi etkinlikler gerçekleştirilen birden fazla işleve uyum sağlayacak şekilde tasarlanan mekandır. Bu nedenle çok amaçlı salonların mümkün olduğunca çok sayıda

ziyaretçinin sahneyi akustik ve görsel açıdan iyi algılayabileceği şekilde ve esnek olarak planlanması gerekmektedir [100, 101].

Sahne: Sahne, ön, arka ve yan sahnelerden oluşur. Bunların tamamı bir salonda kurgulanabildiği gibi arka veya yan sahnelerin kurgulanmadığı örnekler de görebiliriz. Yan ve arka sahnelerde dekor ve hazırlıklar için gerekli donanımlar yer almakta ve sirkülasyon bu mekanlardan sağlanmaktadır. Ön sahneler orkestra çukuru ile hareketlendirilerek tiyatro ve opera gibi birbirinden farklı fiziksel gereklilikleri olan sahne sanatlarına uygun hale getirilebilir [100].

Sahne ile ilgili teknik birimler: Bu mekanlar “projeksiyon, kontrol ve çeviri odaları, soyunma ve makyaj odaları, sanatçı dinlenme salonu, aksesuar ve dekor depoları, ütü odası, ışık odası ve ışık deposu, ses odası ve ses deposu, elektrik malzemeleri deposu, kondüvit ve suflör odası, teknik sanat bürosu” gibi mekanların yanı sıra depolar ve depolarla sahne arasında kullanılan asansörler olarak sıralanabilir [100].

Çalışma salonları: Dans, müzik, tiyatro gibi alanlarda kurslar verilmesi ya da sanatçıların çalışabilmesi için depolar ve hazırlık alanlarıyla bağlantılı olması gereken çalışma salonları bulunmaktadır [100].

Sergi mekanları: Kültür merkezinin en çok kullanılan mekanlarından olan sergi salonları ana giriş, atölyeler ve eser deposuyla bağlantılı olarak kurgulanmalıdır. Sergi salonları, bölgenin kültürüne ait sanat eserlerinin sergilenebileceği mekanlar olmasının yanı sıra, özel sergilere de ev sahipliği yapabilecek mekanlar olarak tasarlanmalıdır [100]

Kültür Merkezlerinin taşınması gereken asgari niteliklerin tanımlandığı “Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik”te bahsi geçen koşullar ve Mardin kenti ihtiyaçları düşünülerek kurulabilecek Kültür Merkezinde yer almasının uygun olacağı düşünülen temel mekânlar çok amaçlı salon, Mardin dilleri atölyesi, çalışma salonları (dans, müzik, tiyatro, yöresel el sanatları), müze (kalıcı sergi salonu), geçici sergi salonu ile kongre, seminer ve çalıştaylara ev sahipliği yapabilecek toplantı ve çalışma salonları olup bu mekânlara ilişkin ihtiyaç programı Çizelge 7.1.’de yer almaktadır.

Çizelge 7.1. Kültür merkezi işlev önerisi ihtiyaç programı

Mekan		Büyükölük	Medresenin Kapasitesi ⁷		
			Karşıılıyor	Kısmen	Karşıılamıyor
Çok Amaçlı Salon ve sahneler (250 kişilik)	Fonksiyonel Mekanlar	375 m ²			
Çok Amaçlı Salon Fuayesi	Fonksiyonel mekanlar	200 m ²			
Sahne teknik ve hazırlık		250 m ²			
Müze		150 m ²			
Mardin dilleri atölyesi		150 m ²			
Geçici sergi salonu		200 m ²			
Dans çalışma salonları (40 kişi)		160 m ²			
Müzik çalışma salonları (40 kişi)		80 m ²			
Tiyatro çalışma salonları (40 kişi)		160 m ²			
Yöresel el sanatları atölyesi (40 kişi)		80 m ²			
Çalışma salonları fuaye		128 m ²			
Konferans ve toplantı salonları (500 kişi)		600 m ²			
Konferans salonları fuaye		400 m ²			
Bilet-Danışma	Genel mekanlar	30 m ²			
Vestiyer		50 m ²			
Hediyelik Eşya Satış		50 m ²			
Kafeterya- Büfe (toplam kapasitenin %25'i)		225 m ²			
İdari Ofisler (40 personel)		200 m ²			
Tuvaletler (20 kabin)		80 m ²			
Revir		20 m ²			
Depolar		350 m ²			
Tamir atölyeleri		200 m ²			
Teknik hacimler		100 m ²			
Otopark (100 araç)		1250 m ²			
Toplam ⁸		5670 m ²			

Kültür merkezi işlevi ihtiyaç programını oluşturan mekânlar incelendiğinde sınırlı bir kullanım alana sahip olan ve kapalı alanları birbirini tekrar eden modüler birimlerden oluşan medrese yapısı tek başına işlev için yeterli değildir. Bu doğrultuda, müze (kalıcı dergi salonu), ve kütüphanenin Kasımiye Medresesi bünyesinde yer alması diğer mekanların ise tarihi yapının etki çevresinde tasarlanacak bir ek yapı ile sağlanması önerilmektedir.

Hoşgörü ve bir arada yaşama kültürü; Süryaniler, Araplar, Ermeniler, Kürtler, Şemsiler, Türkler, Yahudiler gibi farklı etnik yapılar ve Yezidilik, Şemsilik, Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi farklı dinlerden insanların bir arada yaşadıkları bir kent olan Mardin'i tanımlayan en önemli kavramlardır. Bu bağlamda, kültür merkezi ihtiyaç

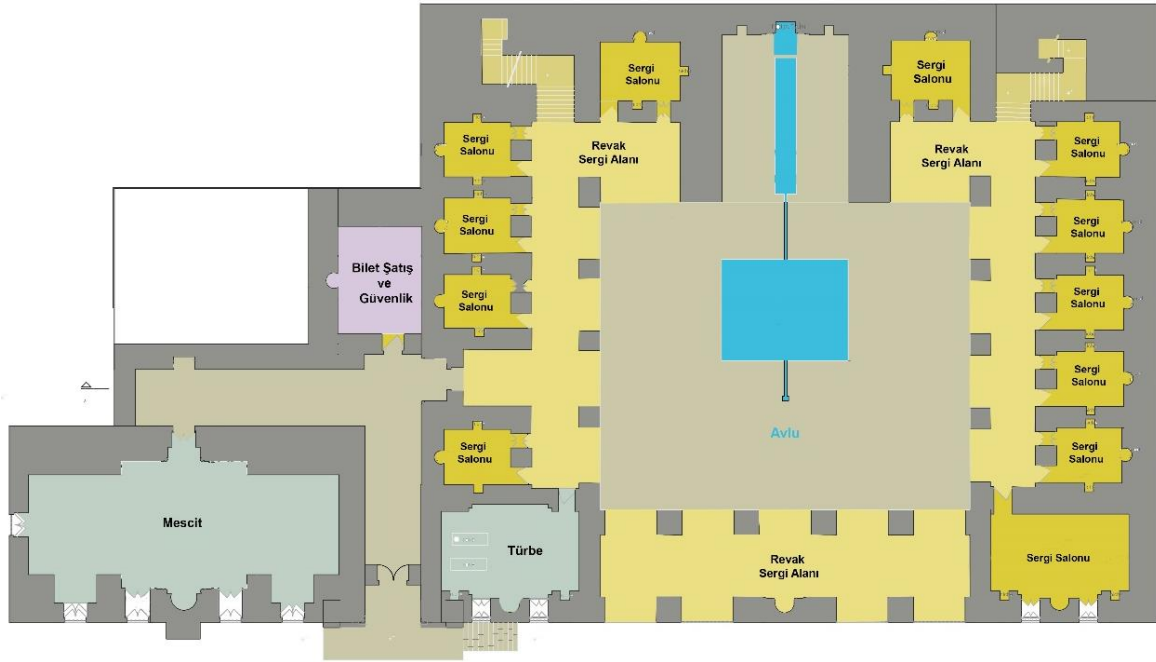
⁷ Medresenin kapasitesi değerlendirilirken ihtiyaç programının tümü değil yalnız bahsi geçen tek mekanın medrese bünyesinde yer almasının büyüklük, fonksiyonel durum, teknik alt yapı ihtiyacı, sirkülasyon gibi kriterler çerçevesince uygunluğu değerlendirilmiştir.

⁸ Toplam alan büyüklüğü projeye göre farklılık gösterebilecek olup yaklaşık bir değer verilmiştir. Toplam alan büyüklüğüne giriş, düşey ve yatay sirkülasyon dahil edilmemiştir.

programında bulunan ve Kasımiye Medresesi bünyesinde yer alacak müzenin temasının Mardin’de var olmuş dinler tarihi olması önerilmektedir.

Tarihi yapıların müze olarak yeniden işlevlendirilmesi yaygın olarak görülen bir uygulama olsa da müze bünyesinde yer alacak sergi nesnelerinin nitelikleri önem taşımaktadır. Anıtsal yapıda sergilemek üzere seçilen nesnelerin tarihi değeri olan nesneler olması halinde onların zarar görmemeleri ve güvenli bir şekilde saklanabilmeleri için sıcaklık, nem, ışık vb. gibi değişkenlere karşı hassas olabileceğinden ideal koşulların sağlanmaya çalışılması tarihi yapının sınırlarını zorlayabilir. Bu bağlamda medrese bünyesinde yer almak üzere tarihi mekânda önemli bir müdahaleye gerektirmeyecek, ziyaretçi sirkülasyonu da akılda tutularak uygun boyutlarda ve tarihi değeri olmayan sergi üniteleri seçilmelidir.

Sergi teması kapsamında kurgulanacak hikaye çerçevesince gerçekleştirilecek sergi tasarımlarında anıtın ve mekanın nitelikleri temel yönlendirici kriter olmalıdır.

Şekil 7.1. Kasımiye Medresi zemin kat planı⁹ [88]

⁹ Kasımiye Medresesine ait kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

Medrese bünyesinde yer alan ve özgün işlevlerini sürdüren mescit ve türbe mekânları ile giriş koridorunun karşısında danışma olarak kullanılacak alan dışında birinci katta yer alan tüm kapalı mekânlar ve revaklar sergi alanı olarak kullanılacaktır.

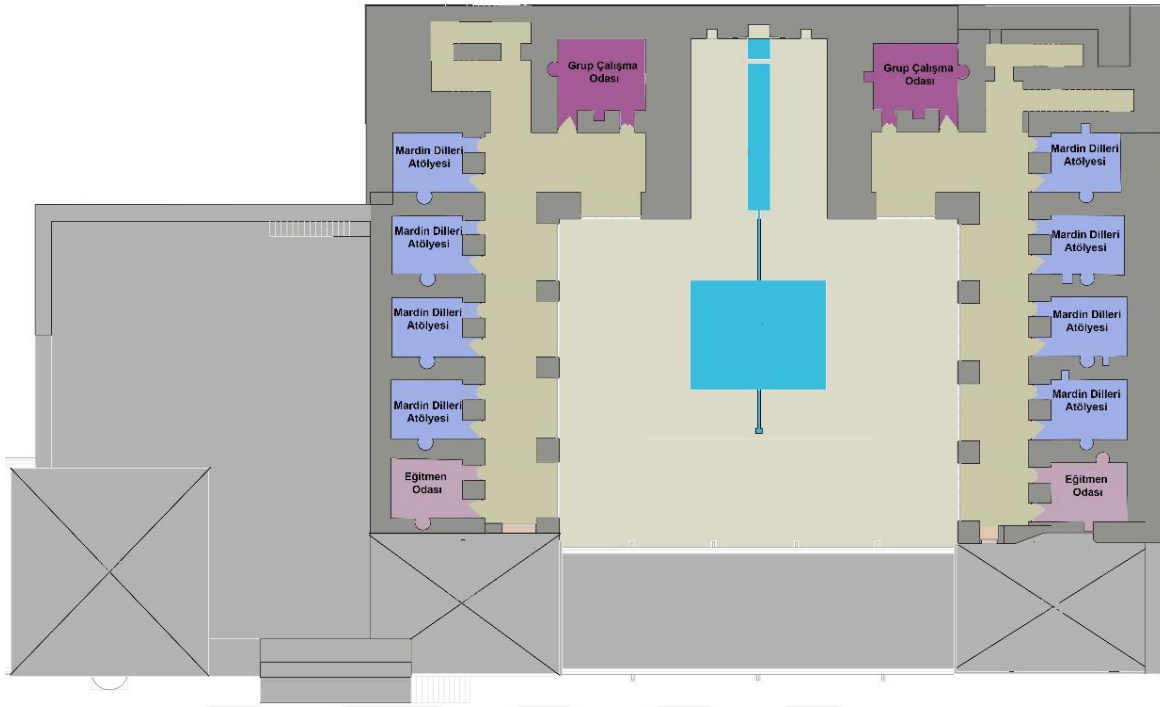

Resim 7.3. Kasımiye Medresesi avlu

Resim 7.4. Revak

Bu çerçevede, Şekil 7.1.'de görüldüğü üzere zemin katta $9,35 \text{ m}^2$ ile 31 m^2 arasında değişen mekânlardan oluşmak üzere toplam 140 m^2 kapalı sergi alanı ile birlikte revaklarla 242 m^2 yarı açık sergi alanı sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra tarihi yapının merkezini oluşturan avlunun kültür merkezinin açık hava etkinliklerine veya enstalasyon sergilerine sahne olacaktır.

Şekil 7.2. Kasımiye Medresesi birinci kat planı¹⁰ [88]

Birinci katta (Şekil 7.2.) ise Mardin'in zengin kültürel çeşitliliğinde var olmuş Aramice, Arapça, Ermenice, Kürtçe gibi yörede konuşulmuş dillerin hatırlanması ve varlığını gelecek nesillere taşıyabilmesi için araştırmalar, etkinlikler, dersler yapılabilecek Mardin dilleri atölyesi önerilmektedir.

İşlev kapsamında bulunması gereken diğer mekânların ise, Kasımiye Medresesinin önünde yer alan istinat duvarlarıyla oluşturulmuş terasların bulunduğu alanda tasarlanan bir ek yapı ile sağlanması önerilmiştir¹¹.

İşlev kapsamında önerilen yeni yapının medreseye hiçbir müdahalede bulunulmaması için fiziki hiçbir bağlantısı olmadan tasarlanması uygun görülmüştür. Medresenin güney cephesi önündeki alanın günün belirli saatlerinde trafiğe kapatılması önerilmekte olup bu doğrultuda imar planında mevcut durumda trafiğin sağlandığı yola alternatif bir yol sağlanmalıdır.

¹⁰ Kasımiye Medresesine ait kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

¹¹ Örnek tasarım, işlevin ihtiyaç programına göre gerekli mekanların birbiriyle ilişkileri ve büyüklükleri bağlamında bir araya getirilmesi ve tarihi çevrede tasarım yaklaşımlarının örnekleme için gerçekleştirilen kavramsal bir tasarımdır.

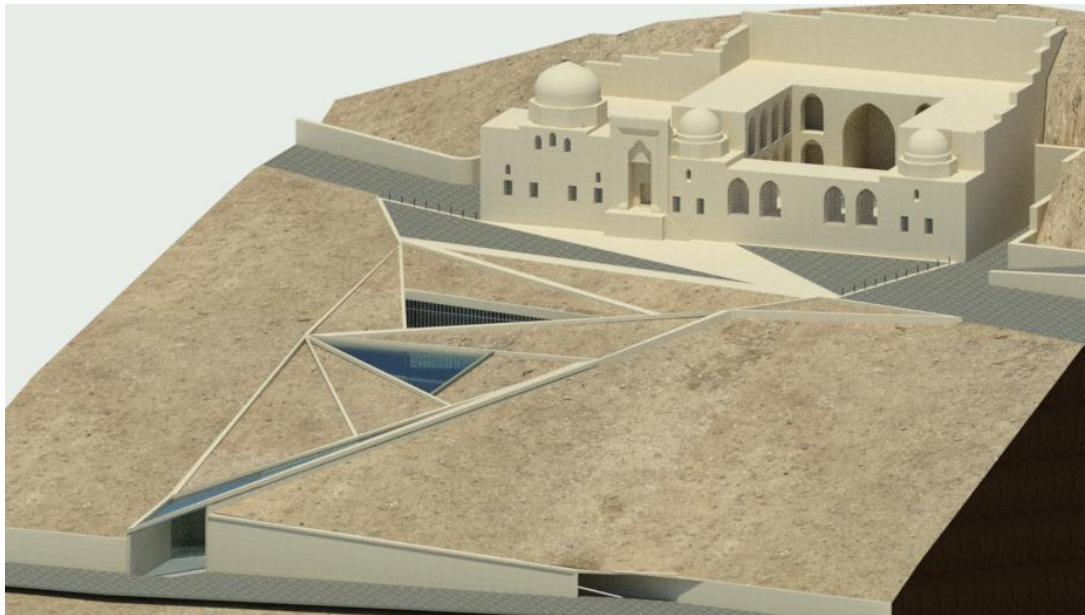
Ek yapının tasarımında, medresenin güneyinde bulunan açık hava sinemasıyla da ilişki kurularak açık hava sinemasının (Resim 7.6.) da kültür merkezinin bir parçası haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede ek yapı için iki ana giriş tasarlanarak medrese, kültür merkezi ve açık hava sinemasının bütüncül bir kullanıma kavuşması amaçlanmıştır.

Resim 7.5. Kültür Merkezi ek yapı

Resim 7.6. Açık hava sineması konumu

Resim 7.7. Kültür Merkezi ek yapı

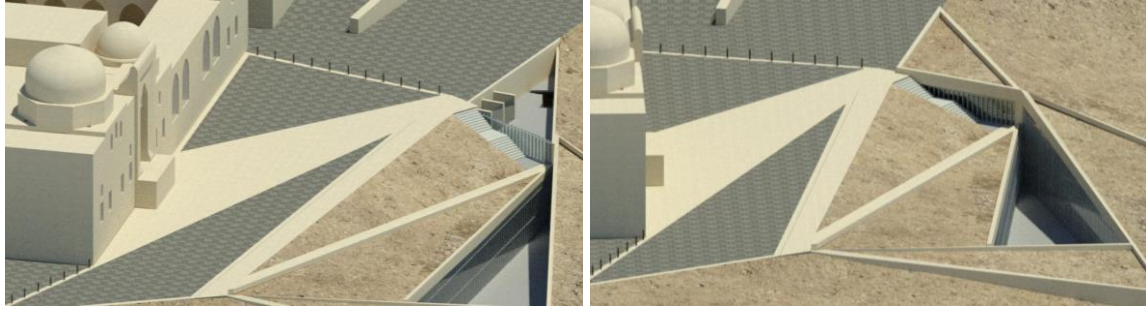
Ek yapı tasarımı tarihi doku ile karşıtlık yaratmak yoluyla armoniyi sağlamak tasarım yaklaşımı olarak belirlenmiştir. Ek yapı kendi çağını yansıtan bir tasarım yaklaşımıyla ele alınmış ancak tarihi yapının da bulunduğu dokuya ait bir parça olarak görünmesi ve tarihi yapının önüne geçmemesi amaçlanmıştır. Bunu sağlamak için de yapı arazi eğiminden yararlanılarak gizlenerek, tarihi yapının ön plana çıkartılması amaçlanmıştır.

Resim 7.8. Kültür Merkezi ek yapı

Yapıda fuayeler, kafeterya gibi mekanlarda doğal ışıktan yararlanabilmek için açık ve kapalı avlulardan yararlanılmış olmakla birlikte çok amaçlı salon sergi salonu gibi mekanlar ışık kontrollü olarak tasarlanmıştır.

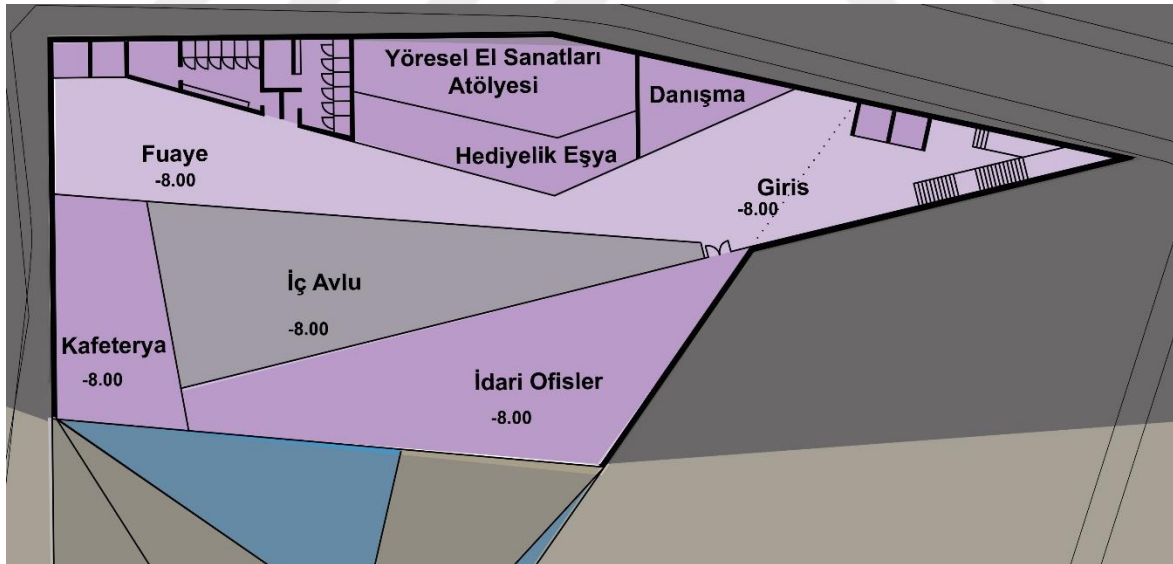
Kültür merkezi işlev bağlamında geliştirilen tasarım önerisinde tarihi yapıya müdahalede bulunmadan yeni yapı ile ilişki kurmanın yolu aranmıştır. Bu bağlamda, Resim 7.9.'da görülebildiği üzere tarihi yapı ve yeni yapı arasında hareketli bariyerlerle yolun belirli saatlerde trafiğe kapatılması önerilmiş ve yer döşemesi ziyaretçileri yeni yapıya yönlendirecek şekilde tasarlanmıştır. Tamamı Kasımiye Medresesinin en alt kotunun da altında kalan ek yapının giriş mekanı, yalnızca tarihi yapıyı görmek için gelen ziyaretçilerinde kolaylıkla kullanabilmesi için otopark, ıslak hacimler (tuvalet ve abdesthaneler) ve kafeterya gibi mekanların kültür merkezine girmeden bağımsız kullanılabilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

Resim 7.9. Kültür Merkezi ek yapı

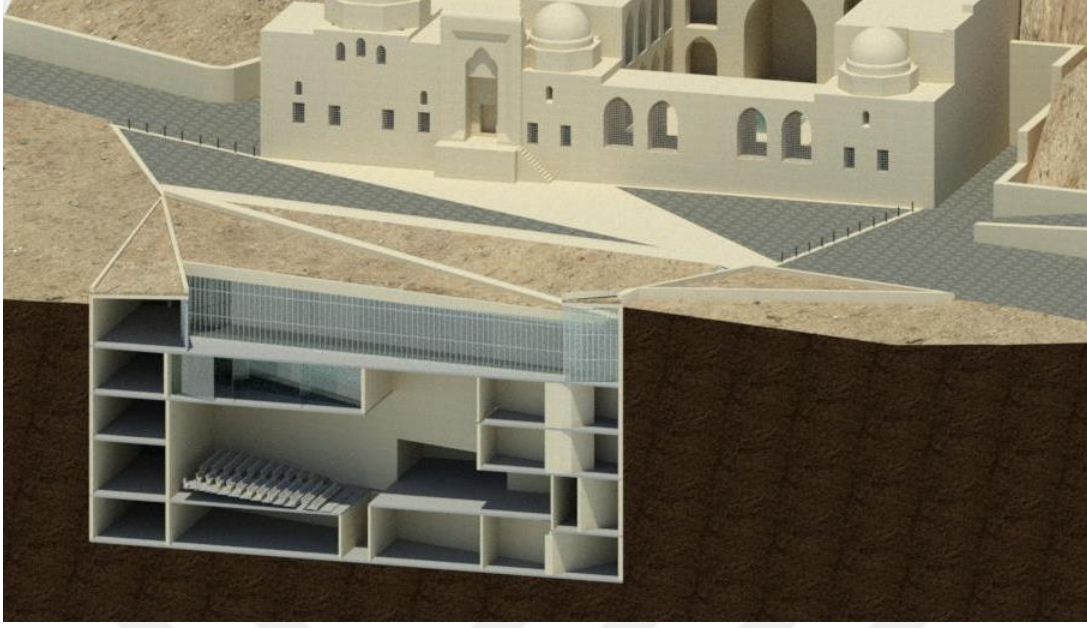
Ek yapının -3 m kotunda¹² yer alan ve düşey sirkülasyon elemanlarının yer aldığı girişe engelli ziyaretçilerinde ulaşımını da mümkün kılan bir girişine bir rampa ile ulaşılmaktadır.

Yapının her bir kat planı farklı hedef kitleler ve mekan ihtiyaçlarına göre her biri ayrı fuayeler de bulunduracak şekillendirilmiştir. -8 m kotunda (Şekil 7.3.) ortak kullanım mekanları olan fuaye (200 m²), iç avlu (260 m²), kafeterya (120 m²), hediyelik eşya satış alanı (70 m²), ıslak hacimler ve güvenlik-danışma yanı sıra yöresel el sanatları atölyesi ve satış alanı (170 m²), idari ofisler (280 m²) alanları yer almaktadır.

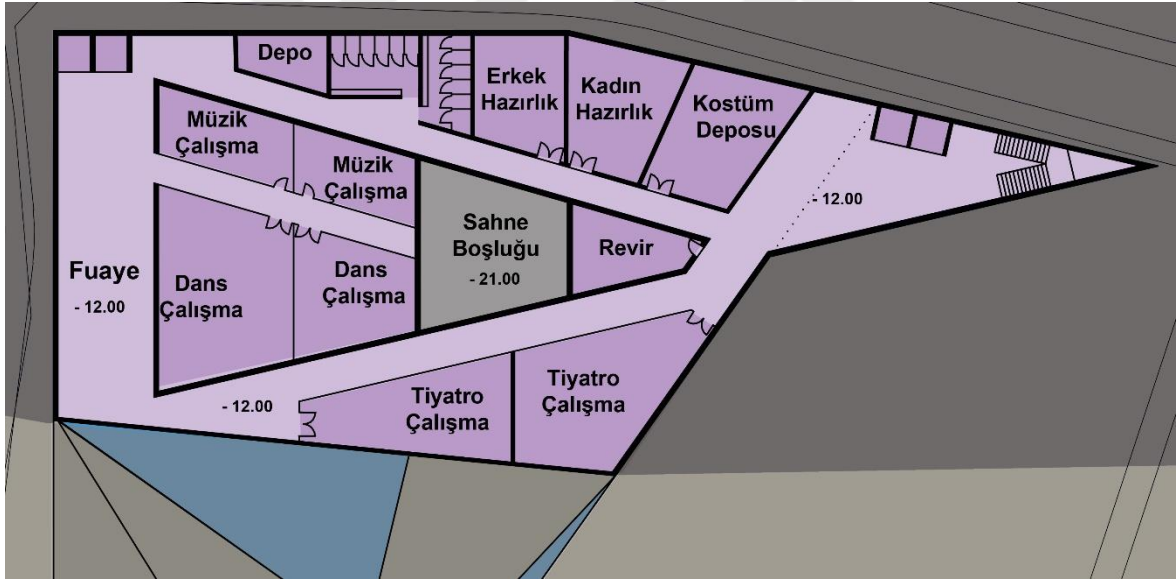

Şekil 7.3. Kültür Merkezi -8 m kotu planı

¹² Kasımiye Medresesinin girişinin bulunduğu yol kotu 0.00 m kotu olarak kabul edilmiştir.

Resim 7.10. Kültür merkezi ek yapısı

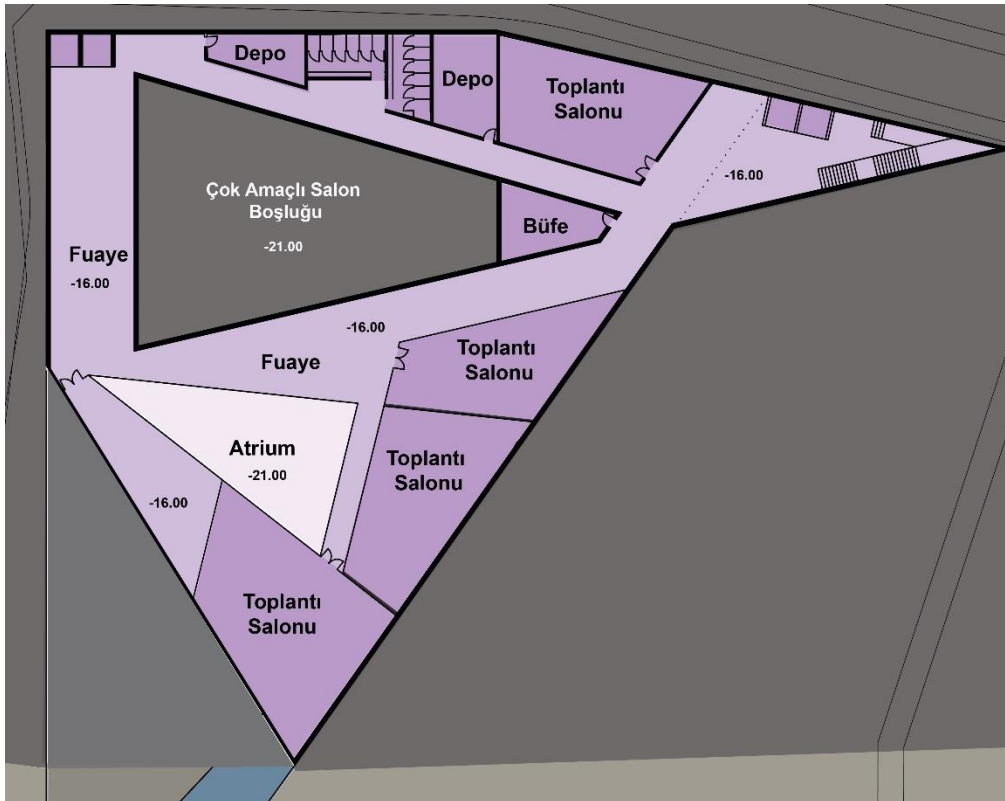
şekil 7.4. Kültür Merkezi -12 m kotu planı

-12 m kotunda (şekil 7.4.) kursların yapılabilceği ya da sanatçıların çalışmalarını gerçekleştirebilecekleri çalışma odaları ve bu mekanların gerektirdiği hazırlık odaları tasarlanmıştır. Dans  alışma odaları (165 m²), müzik çalışma odaları (90 m²), tiyatro çalışma odaları (165 m²), fuaye (300 m²), hazırlık odaları (100 m²), kostüm deposu (60 m²), revir (30 m²) ve ıslak hacimler yer almaktadır.

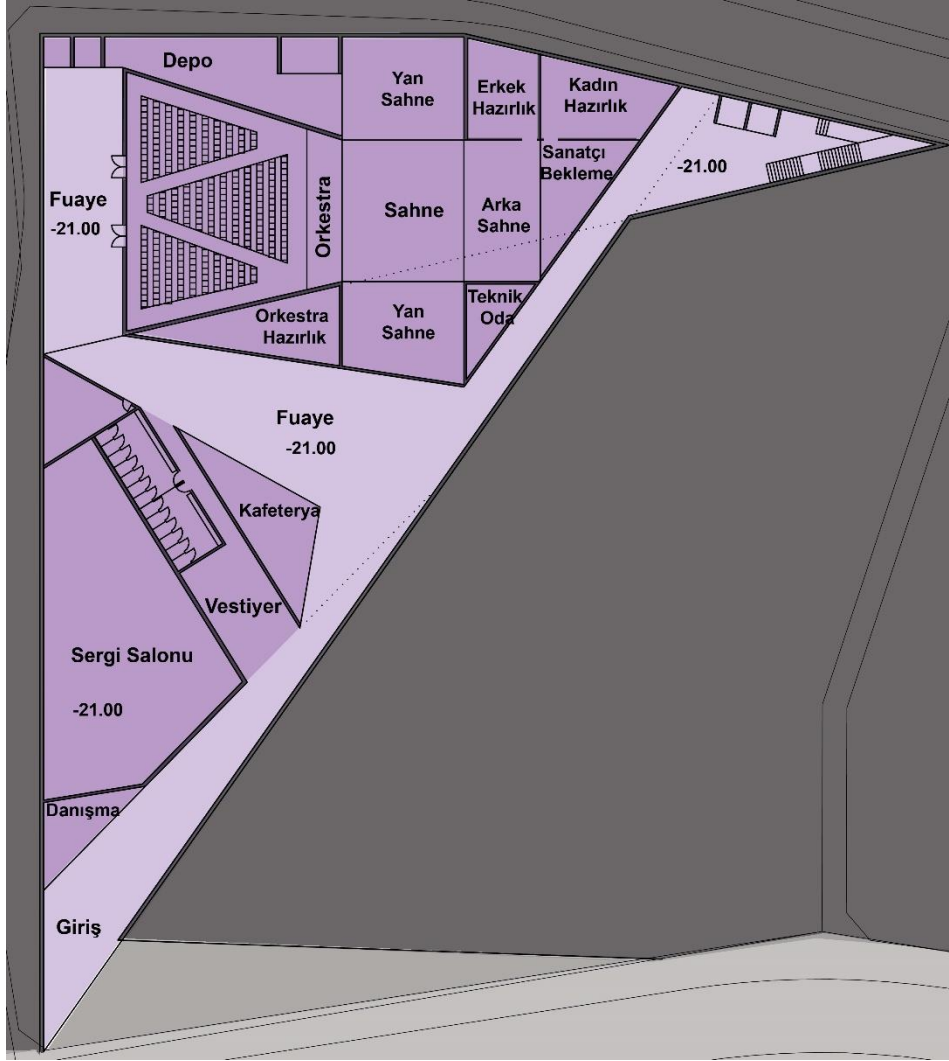

Resim 7.11. Kültür merkezi ek yapısı

-16 m kotunda ( ekil 7.5) ise kongre, konferans,  alıştay gibi etkinliklerin yapılabilceği kendi fuayesi ve büfesi bulunan toplam 600 m² alandan oluşan toplantı salonları bulunmaktadır.

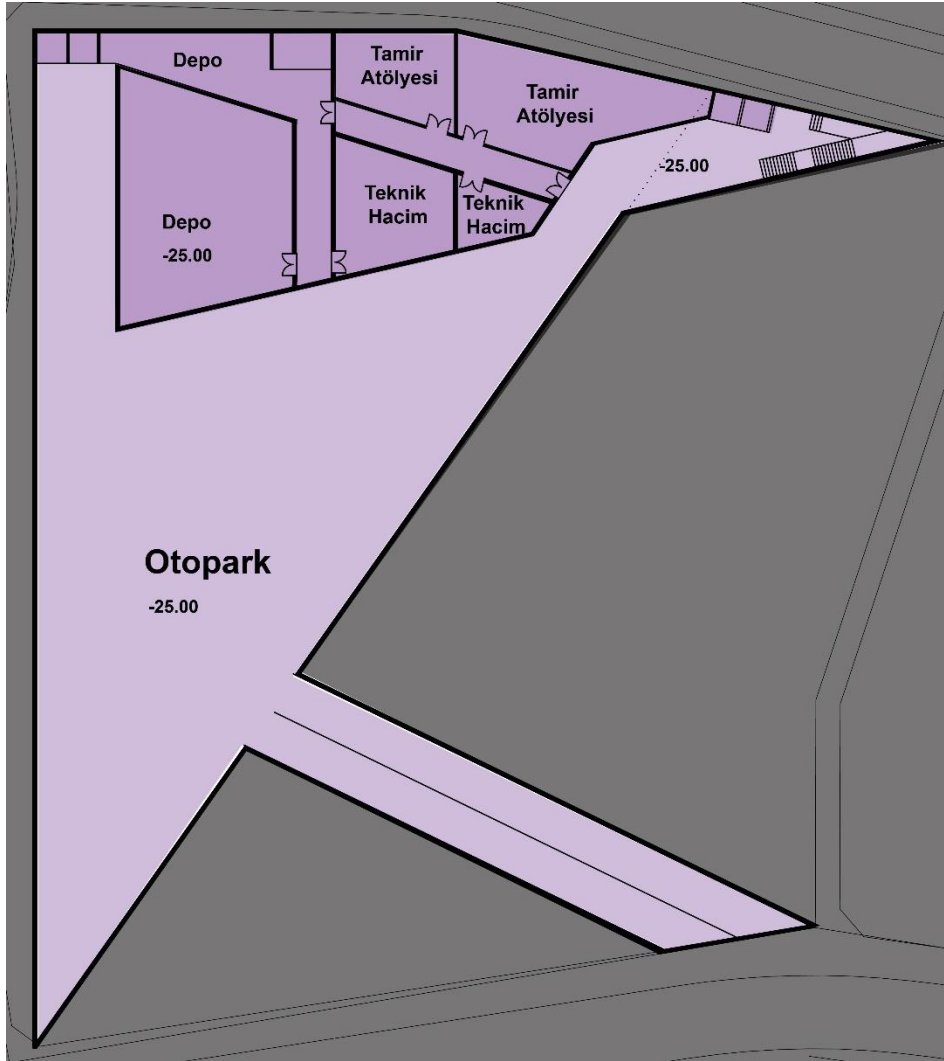

Şekil 7.5. Kültür Merkezi -16 m kotu planı

Şekil 7.6. Kültür Merkezi -21 m kotu planı

Açık hava sineması yönünden gelen ziyaretçileri karşılayan girişin bulunduğu -21 m kotunda (Şekil 7.6.) ise sergi salonu (300 m²), 250 kişilik çok amaçlı salon ve teknik hacimlerinin yanı sıra tüm mekanlara hizmet veren kafeterya, fuaye, vestiyer, ıslak hacimler ve danışma yer almaktadır.

Şekil 7.7. Kültür Merkezi -25 m kotu planı

-25 m kotunda (Şekil 7.7.) ise hem tarihi yapıya hem yeni yapıya hizmet edecek 1380 m² büyüklüğünde kapalı otoparkın yanı sıra depo, tamir atölyeleri ve teknik hacimler (780 m²) yer almaktadır.

7.2.2. İşlev önerisi 2: Çocuk kütüphanesi

Tez çalışmasının beşinci bölümünce incelenen Mardin ili eēitim verileri analiz edildiēince, Mardin'in okul öncesi okullaşma oranında ülkedeki son üç ilden biri olduēu, ilkokul düzeyinden sonra ortaokul ve lise de okullaşma oranının ciddi oranda d řt ē  görülmektedir. Kadınların eēitim durumları incelendiēinde ise, Bölgesel Gelişme Planı'na [59] göre; bölge illerinin diēer illerle kıyaslaması yapıldıēında kadın okuma yazma oranı, ilk ēretim okullaşma oranı ve lise okullaşma oranında en düşük seviyede kaldıēı

görülmektedir. Bu bağlamda, ikinci işlev önerisi için hedef kitle çocuklar ve onların ebeveynleri olarak belirlenmiştir.

Bölgesel Gelişme Planı'nda [59] okul öncesi eğitimin önemi vurgulanmakta ve okul öncesi eğitimin “çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratılmasını, Türkçenin doğru ve güzel konuşulması” amaçlar arasında belirtilmiştir. Bununla birlikte, “çocuğun araştırma, problem çözme ve yeniliklere uyumu kuvvetli, güven duygusu gelişmiş ve kendini ifade edebilen, doğru kararlar alabilen girişimci bireyler” haline gelebilmesi için gereken okul öncesi eğitimin evde sağlanabilecek bir şey olmadığı belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra, Bölgesel Gelişme Planı'nda [59] belirtilen eğitim açısından ender olumlu özelliklerden biri olarak belirtilmekte olup bu durumun eğitim kalitesinin de artırılarak desteklenmesi ile toplum için büyük kazançlar elde edilebileceği belirtilmektedir.

Nüfusu büyük oranda gençlerden oluşan kentte eğitim seviyesinin yükseltilmesinin; gelişen dünyayı takip edebilen ve koşullara uyum sağlayabilen, kentin geçmişinden gelen hoşgörü kültürünü sürdürecektir, kadınların eğitimde, ekonomide ve sosyal yaşantıda eşit koşullara sahip olmasının gerekliliğini ve önemini kavramış bireyler yetiştirilmesine büyük katkısı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Onuncu Kalkınma Planı'nda sosyal koruma politikalarda yer alan, “Yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesi amacıyla başta eğitim olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliği daha da güçlendirilmesi” ifadesinden de anlaşılabileceği eğitim seviyesinin yükseltilmesinin bireylerin ekonomik gelişimleri için de fırsat yaratacaktır.

Kasımiye Medresesinin yeniden işlevlendirilmesinde geleceğin yetişkin bireyleri olacak çocukların hedef kitle seçilmesi ve çocuklarla birlikte, çocukların yetiştirilmesinde sorumluluk sahibi ebeveynleri, öğretmenleri, bakıcılarının kullanımlarına sunan bir çocuk kütüphanesi olarak işlevlendirilmesi önerilen işlev alternatiflerinden biridir. Bu doğrultuda, Kasımiye Medresesine hem topluma yararlı bir rol üstlenmiş olacak, hem de özgün işlevinin hatırasını canlı tutacaktır.

Osmanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Artuklular, Selçuklular, Sümerler, Arap Emeviler, Persler, Abbasiler, Mardin’de yaşamış en büyük medeniyetlerdir ve kurdukları saray, medrese ve manastırlardaki binlerce ciltlik kitaplarla ilim hayatına önemli katkılar sunmuşlardır. Ancak bu dönemlerde müstakil kütüphane bilinci olmadığından bilgiye ve kitaba ulaşım bu müesseseler aracılığıyla olmuştur. Mardin geçmişte Sitti Radviyyen Medresesi, Şehidiye Medresesi, Marufiye Medresesi, Altınboğa Medresesi, Zinciriye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Şah Sultan Hatun Medresesi gibi medreseler içlerinde binlerce kitap bulunduran mekanlar olmuşlardır [51].

Günümüzde ise, Mardin ilinde merkezde bulunan Mardin İl Halk Kütüphanesi ile birlikte Derik, Kızıltepe, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur ve Yeşilli ilçelerinde olmak üzere toplam 8 adet kütüphane bulunmaktadır [101]. Mardin İl Halk Kütüphanesi, 1925 yılında kurulmuş olup, farklı zamanlarda farklı yerlerde faaliyet göstermiş 1941-1942 yıllarında Defterdarlık hizmet binasının zemin katında hizmet veren kütüphane, 1972 yılında mevcut binasına taşınmıştır [102]. TÜİK verilerine göre [58]; 2012 yılı verilerine göre, halk kütüphanesi sayısı 8, kitap sayısı 103.861, yararlanma sayısı 209.493’dür.

Resim 7.12. Mardin il halk kütüphanesi [102]

Çocuk kütüphaneleri, Halk kütüphaneleri yönetmeliğinde, “İl veya ilçe halk kütüphanesine bağlı olarak on dört yaşına kadar olan çocuklara ayrı bir binada hizmet veren kütüphane”

olarak tanımlanmıştır. Çocuk kütüphanelerinin amaçlarını “çocuklara, okumanın keyfini ve bilgiyi keşfetmenin heyecanını yaşamalarında ve hayal güçlerini geliştirmelerinde olanak sağlamak” olarak tanımlayan IFLA [111], çocuk kütüphanelerinin hedef kitlesini; "bebekler ve küçük çocuklar, okul öncesi çocuklar, 13 yaşına kadar olan okul çocukları, özel gereksinimi olan gruplar, ebeveynler ve diğer aile üyeleri, bakıcılar, çocuklar, kitap ve medya alanlarında çalışan diğer yetişkinler” olarak tanımlanmaktadır [103]. IFLA [104] tarafından hedef kitle arasında sıralanan bebekler (0-12 ay) ve küçük çocuklarda (1-3 yaş) erken beyin gelişimi için “konuşmanın, şarkı söylemenin, bebeklere ve küçük çocuklara kitap okumanın, onların konuşma ve dil becerilerine tartışmasız etkisi olduğu” belirtilmektedir.

IFLA çocuk kütüphanelerinin işletmesi için, devlet destekleri, yayınevleri, sponsorluk ve sivil toplum kuruluşları gibi kaynaklardan destekler sağlanabileceği belirtilmektedir.

Kasımiye Medresesinde kurulacak çocuk kütüphanesi kentteki okullar ve müzelerle işbirlikleri gerçekleştirilerek; kütüphanenin tanıtımı bu kurumlarda yapılabilir, kütüphane tarafından geliştirilecek farklı niteliklerde programları okullarda ve müzelerde de gerçekleştirilebilir veya okullar bazı dersleri yada etkinlikleri kütüphane bünyesinde gerçekleştirebilir. Bu şekilde medrese merkezli bu eğitim çalışmalarının kentin geneline yayılması da sağlanabilir.

Kütüphane ihtiyaç programı ve işlevi bağlamında müdahale yaklaşımı

Çocuk kütüphaneleri mevcut bir kütüphanede oluşturulacak bir bölümde bulunabileceği gibi ayrı kendilerine özel binalarda da hizmet verebilirler [105]. IFLA [103], çocuk kütüphanelerinin ihtiyaca uygun çocuk mobilyaları gerektiğini ve çocuklar için ürkütücü olmayan, davetkar mekanlar olması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, bebekler ve küçük çocukların kullanacağı mekanla ilgili IFLA'nın belirttiği ölçütler aşağıda yer almaktadır.

Kütüphaneler, bebekler, küçük çocuklar, aileleri ve bakıcıları için erişilebilir, cazip, güvenli, onları fiziksel olarak zorlamayan mekanlar olmalıdır. Kütüphanelerde, bebekler ve çocukların erişimini kısıtlayıcı ve onlar için tehlike oluşturabilecek engeller, örneğin yüksek merdivenler, açılması zor kapılar olmamalıdır. Ayrıca, çok merdivenli yüksek binalarda asansör bulunmalıdır. Küçük çocuklara uygun hizmeti sunabilmek için kütüphaneler, gelişimsel oyuncakların bulunduğu bir çocuk alanına,

yaşlarına uygun mobilyalara, temiz halılara, oyun bölümüne, bu yaş grubunun bakımı için uygun tuvalet ve bebek bezi değiştirme olanaklarını içeren sıhhi alanlara sahip olmalıdır. Buna ilaveten, ebeveynlerin bebeklerini besleyebileceği bölümlerin olmasına da dikkat edilmelidir [104].

Küçük çocuklar tarafından kullanılan kütüphanenin güvenli olması şarttır. Bundan dolayı, kütüphanenin güvenliğini kontrol altında tutmak, karşılaşılabilecek tehlikeleri en aza indirecektir. Örneğin, mobilya ve rafların kenarları keskin olmamalı, elektrik prizlerinin üzeri kapatılmalıdır. Ayrıca, kütüphanede bulunan oyuncakların temizlik ve güvenlik bakımından çocukların kullanımına uygun olduğundan emin olunmalıdır. Kütüphanenin aydınlatma sisteminin iyi olması ve renklerin fark edilir düzende olması, özellikle az gören çocuklar ve ailelerinin etrafı kolaylıkla algılamalarını ve kütüphane içinde kendilerini yönlendirmelerine olanak sağlayacaktır [104].

Cevher [105], çalışmasında kütüphanelerde çocuklara sunulan etkinlikleri tanımlamıştır. Bunlardan bazıları aşağıda tanımlanmıştır [105].

Kitap tanıtımı: Kitap sergileri, yazarlarla söyleşiler, kitap tanıtım yazıları, yeni çıkan kitapların listelerinin sunulması gibi kullanıcılara ulaştırılması gerçekleştirilebilecek diğer kitap tanıtım etkinlikleri olarak düşünülebilir [105].

Ebeveyn ve öğretmen toplantıları: Çocukların gelişimde en önemli role sahip kişiler olan ebeveynler ve öğretmenler de çocuk kütüphanesinin hedef kitlesini oluşturmaktadır. Ebeveynlere yönelik özellikle okul öncesi çocuklara yönelik çocukların gelişimlerini destekleyecek etkinlikler, şarkılar kitaplar hakkında bilgiler sunulması mümkündür. uygun kitapları, şarkıları, şiirleri ve fiziksel hareketleri tanıtılır. Ebeveynlerin bunları kullanarak çocukların kelime dağarcıklarının, motor becerilerinin gelişimine yardımcı olması hedeflenir [105].

Yaz okuma programları: “Çocuklara okuma alışkanlığı ve okuma ilgisi aşılacak; çocuklara kitapları ve kütüphaneyi nasıl kullanacaklarını öğretmek, halkın kütüphanenin etkinlikleriyle ilgili farkındalığını ve duyarlılığını artırmak, çocukları uzun yaz tatilini mantıklı bir şekilde değerlendirmeleri için teşvik etmek amaçlarını taşır” [105].

Okul saatlerinde sınıf ziyaretleri: Yaş gruplarına göre bazı derslerin kütüphanede işlenmesi ya da eğitici oyun etkinlikleri okulların kütüphane ziyaretlerinde gerçekleştirilebilecek etkinliklerdir [105].

Öykü saatleri: Öykü saatlerinde bir anlatıcının sunumuyla gerçekleştirilen öykü etkinlikleri çocukların yaratıcılıklarını tetikleyen çocuk gelişinde önemli bir etkinliktir. Bir çok çocuğunda evinde bu şansa sahip olmadığı düşünüldüğünde kütüphanede bu etkinliğin sunulmasının önemli katkıları olacaktır. [105].

Kukla gösterimi: Öykü etkinlikleriyle birleştirilebilecek kukla gösterilerinin yanı sıra yaş grupları uygun çocuklarla kukla yapma etkinlikleri de gerçekleştirilebilir. Kitap tanıtımları gibi bilgilendirici bazı etkinlikler de kukla gösterimlerinden yararlanılarak yapılabilir. [105].

Yaratıcı drama: Çocukların hayal güçlerini, rol yapma yeteneklerini ve duygularını ifade etme becerilerini geliştiren bir etkinliktir. Etkinlikler kapsamında çocukların bir hayvanı, bitkiyi ya da sesi taklit etmesi veya bir şarkı söylemesi söz konusu olabilir [105].

Bilgi yarışmaları: Çocuklar hazırlıksız ya da kitaplarla cevap verebilecekleri bilgi yarışmalarına okul grupları da dahil olabilir [105].

Eğitici oyunlar: “Yapbozlar ve tahta üzerinde oynanan oyunlar ve kart oyunları çocuk kitapları, kitapların başlıkları ve karakterler ile ilişkilendirilebilir. Kelime oyunları bilişsel oyun çeşitlerindendir ve çocukların beyin fırtınası yapma, dinleme, tahmin etme gibi becerilerini geliştirir ve hafızalarını güçlendirir.” [105].

Okuma programları: “Çocuklarda şiir sevgisi yaratmak için sık sık sesli şiir okuma etkinlikleri düzenlenebilir...Şiir okuma, sesli okuma programlarının en önemli bileşenleri olan dinleme ve okuma becerilerini geliştirir.” [105].

Çocuk kütüphanesi, Kültür Bakanlığı Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği 4. maddesinde “İl veya ilçe halk kütüphanesine bağlı olarak ondört yaşına kadar olan çocuklara ayrı bir binada hizmet veren kütüphane” olarak tanımlanmaktadır. Bahsi geçen yönetmeliğin 11. maddesinin b fıkrasında ise “Bakanlıkça yaptırılacak kütüphane binalarının alan büyüklüğü şube kütüphaneleri için en az 500 m², merkez kütüphaneler için en az 1.200 m² olmalıdır.” belirtilmektedir.

Kentin ihtiyaçları ve medresenin fiziki koşulları çerçevesince 3-14 yaş aralığındaki çocuklara hizmet vermesi planlanan kütüphanede; oyuncak odası, toplantı-söyleşi odası,

kitaplıklar, grup çalışma odaları, öykü odası, kukla ve yaratıcı drama odası gibi fonksiyonel alanların yanında güvenlik, tuvaletler, bebek bakım odası, idari ofisler, depo, teknik hacimler gibi yardımcı alanların da yer alması gerekmektedir.

3-14 yaş aralığındaki çocuklar 3-6 yaş ve 7-14 yaş olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Her bir çocuk için 1,5 m² mekân ihtiyacı olacağı göz önünde bulundurularak Çizelge 7.2.'de yer alan ihtiyaç programı belirlenmiştir [106]. Grupların birer eğitmen eşliğinde 5'er kişiden oluşması ön görülmektedir.

Çizelge 7.2. Çocuk kütüphanesi işlev önerisi ihtiyaç programı

Mekan		Büyükölç	Medresenin Kapasitesi ¹³		
			Karşılıyor	Kısmen	Karşılamıyor
Tasarım Atölyesi (6 kişi)	7-14 Yaş Grubu	9 m ²			
Yaratıcı Drama Odası (6 kişi)		9 m ²			
Öykü Odası (6 kişi)		9 m ²			
Eğitici Oyunlar Odası (12 kişi)		18 m ²			
Oyuncak Kütüphanesi (12 kişi)		18 m ²			
Kitaplıklar ve Okuma Odası (18 kişi)		27 m ²			
Söyleşi Salonu (20 kişi)		30 m ²			
Fen Bilimleri Kitaplığı		40 m ²			
Fen Bilimleri Grup Çalışma Odası (6 kişi)		9 m ²			
Sosyal Bilimler Kitaplığı		40 m ²			
Sosyal Bilimler Grup Çalışma Odası (6 kişi)		9 m ²			
Eğitmen Odası (14 kişi)		28 m ²			
Danışma		10 m ²			
Güvenlik		10 m ²			
Atölye ve Öykü Alanı (3-4 yaş)(18 kişi)	3-6 Yaş Grubu	70 m ²			
Atölye ve Öykü Alanı (5-6 yaş) (18 kişi)		70 m ²			
Ebeveyn Atölyesi (25 kişi)		75 m ²			
Eğitmen Odası (12 kişi)		24 m ²			
Bebek Bakım Alanı		5 m ²			
Güvenlik		10 m ²			
Tuvaletler (6 kabin)	Genel Mekanlar	25 m ²			
Kafeterya		30 m ²			
Ofisler		50 m ²			
Arşiv		50 m ²			
Depo		100 m ²			
Teknik hacimler		50 m ²			
Toplam ¹⁴		865 m ²			

¹³ Medresenin kapasitesi değerlendirilirken ihtiyaç programının tümü değil yalnız bahsi geçen tek mekanın medrese bünyesinde yer almasının büyüklük, fonksiyonel durum, teknik alt yapı ihtiyacı, sirkülasyon gibi kriterler çerçevesince uygunluğu değerlendirilmiştir.

¹⁴ Toplam alan büyüklüğü projeye göre farklılık gösterebilecek olup yaklaşık bir değer verilmiştir. Toplam alan büyüklüğüne düşey ve yatay sirkülasyon dahil edilmemiştir.

Çocuk kütüphanesi işlevinin kullanıcıları olan belirlenen 3-14 yaş aralığında yer alan çocukların da kendi aralarında iki farklı gruba ayrılması uygun olacaktır. Okul öncesi yaş grubu olan 3-6 yaş arası çocuklar ve 7-14 yaş arası okul çağındaki çocuklar için farklı ihtiyaçlar ortaya çıkabilmektedir. Her iki yaş grubu için de öncelik dış ortamdan yatılmış içe dönük mekanlarda güvenliği sağlamaktır. Ancak ihtiyaçları biraz daha özelleşen 3-6 yaş grubu çocuklar için gerekli mekanların medresenin batı cephesinde tasarlanacak bir ek yapı bünyesinde çözülmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Çocuk kütüphanesi diğer işlevlere kıyasla daha sınırlı bir kullanıcı kitlesine hitap eden ve daha kontrollü bir kullanım sunması nedeniyle ek yapının en minimumda tutulduğu işlev önerisidir. Bu bağlamda, çocuk kütüphanesi işlevinin ihtiyaç programı büyüklüğü ve mekânların kullanım şekilleri düşünüldüğünde ise Kasımiye Medresesinin batı cephesindeki alanın ek yapı için uygun olacağı düşünülmektedir.

Resim 7.13. Medresesi batı cephesi

Çocuk kütüphanesi için büyük bir bölümü medresenin arka cephesinde kalacak şekilde bir ek yapı tasarımı gerçekleştirilmiştir¹⁵.

¹⁵ Örnek tasarım, işlevin ihtiyaç programına göre gerekli mekanların birbiriyle ilişkileri ve büyüklükleri bağlamında bir araya getirilmesi ve tarihi çevrede tasarım yaklaşımlarının örnekleme için gerçekleştirilen kavramsal bir tasarımdır.

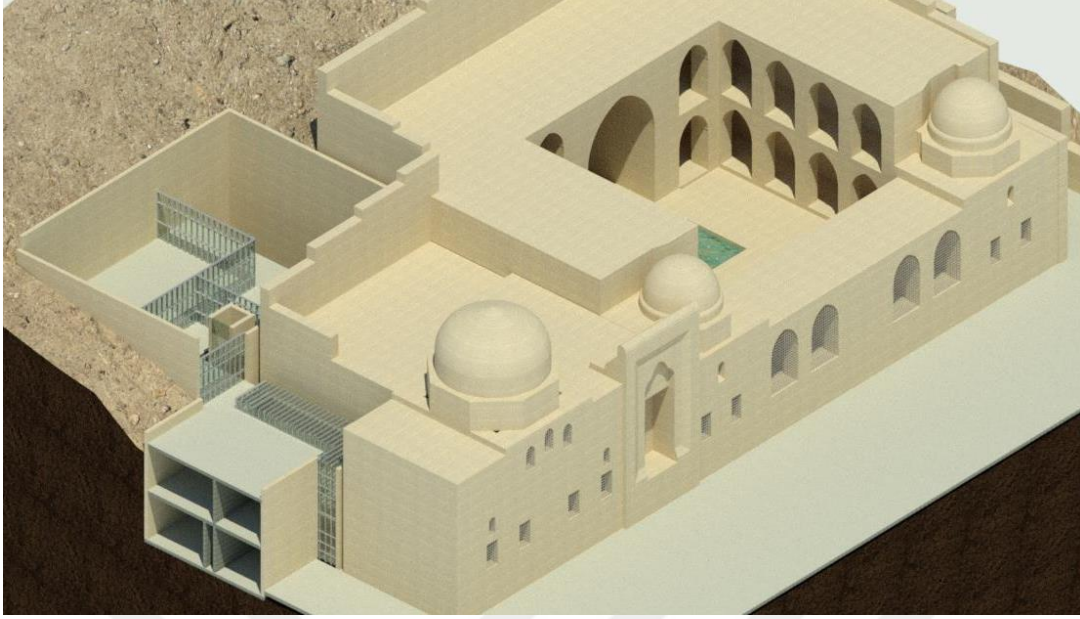
Resim 7.14. Medresesi batı cephesi

Ek yapı tasarımında yer seçimi ve tasarım yaklaşımıyla tarihi yapının varlığına duyulan saygının vurgulanması temel hedef olmuştur. Ek yapı, kireç taşı malzeme, bezemesiz geometrik yalın formların kullanımı ile tarihi yapıya ve kentin genel silüetine uyum sağlanması amaçlanmıştır.

Resim 7.15. Kasımiye medresesi ve çocuk kütüphanesi güney cephe

Bu işlevde hedef kitle 3-14 yaş arası çocuklar seçilmiştir. Bu hedef kitle incelendiğinde ise 3-6 yaş grubu çocukların mekânsal ihtiyaçlarının özelleştiği görülmektedir. Bu nedenle bu yaş grubu küçük çocuklarla ilgili mekânların ek yapı bünyesinde tasarlanmıştır. İşlev bağlamında 7-14 yaş grubu kullanıcılarına yönelik mekanlar tarihi yapı bünyesinde yer almaktadır.

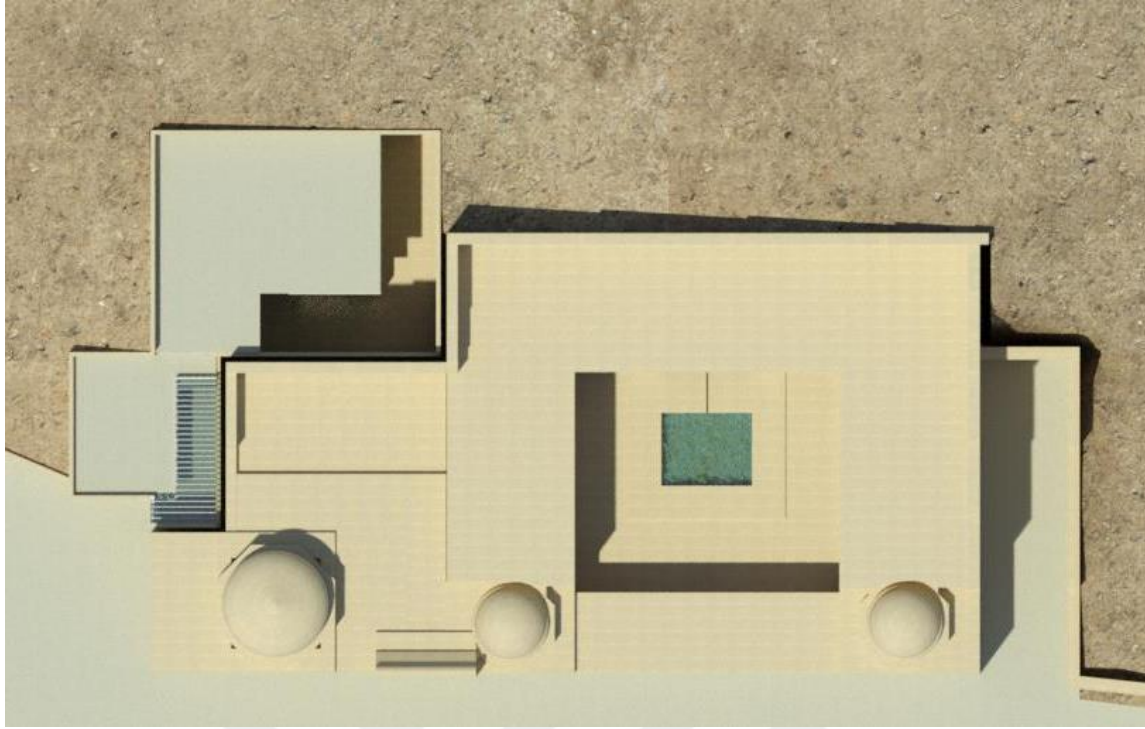

Resim 7.16. Kasımiye medresesi ve çocuk kütüphanesi ek yapı

Güvenlik önemlerinin önem taşıdığı çocuk kütüphanesi işlevi bağlamında gerçekleştirilen tasarım önerisinde, ek yapının tarihi yapı ile bir bütün olarak çalışabilmesi için medreseden ek yapıya geçiş sağlanmıştır. Medresenin ana giriş kapısının ardındaki koridorun sonunda yer alan danışma ve güvenliğin bulunduğu noktada kullanıcılar yaş gruplarına göre ilgili mekanlara ayrılmaktadırlar. 7-14 yaş grupları sağda bulunan portalden geçerek medrese avlusuna ulaşmaktadır. 3-6 yaş grupları ise solda yer alan koridoru takip ederek ek yapıya ulaşmaktadır. Ek yapı ile 3-6 yaş çocuklar için özelleşen mekanlarla birlikte tarihi yapı bünyesinde sağlanamayan kafeterya, tuvaletler gibi ortak kullanım alanları da yer almaktadır. Tarihi yapı bünyesinde bulunan kullanıcılar da bu mekanlara medreseden dışarı çıkmadan ulaşabilmektedir.

Ek yapı için iki giriş oluşturulmuştur. Bunlardan ilki medresenin giriş kotu olan 2.84 m kotunda¹⁶ ana giriş olarak kurgulanmış olup çocuk ziyaretçiler için güvenli bir şekilde medrese ve ek yapının birlikte çalışmasını sağlamaktadır. Diğeri ise 0.00 kotunda yer almakta olup kütüphanenin yetişkinler için düzenlediği etkinliklere katılacak olan ebeveynlerin medreseye girmeden ulaşabilmelerine olanak sağlamakta ve özgün işlevini sürdürecektir. Tarihi yapı bünyesinde bulunan kullanıcılar da bu mekanlara medreseden dışarı çıkmadan ulaşabilmektedir.

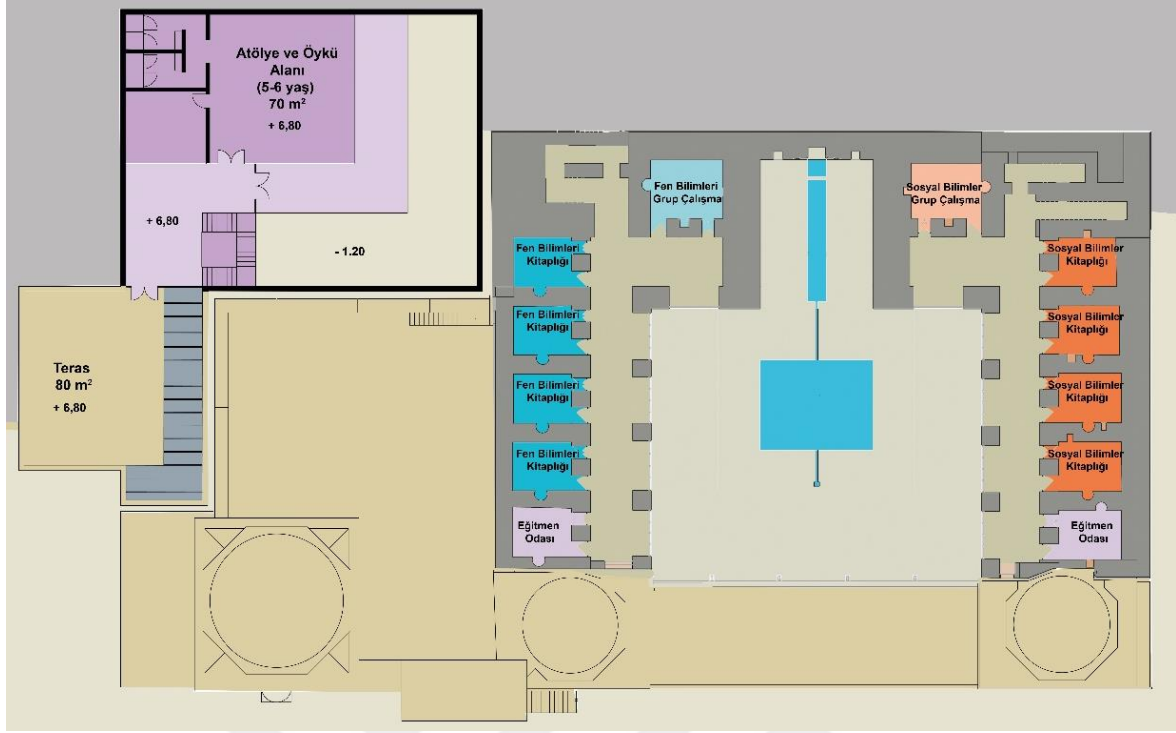
¹⁶ Kasımiye Medresesinin girişinin bulunduğu yol kotu 0.00 m kotu olarak kabul edilmiştir.

Resim 7.17. Çocuk kütüphanesi ek yapı

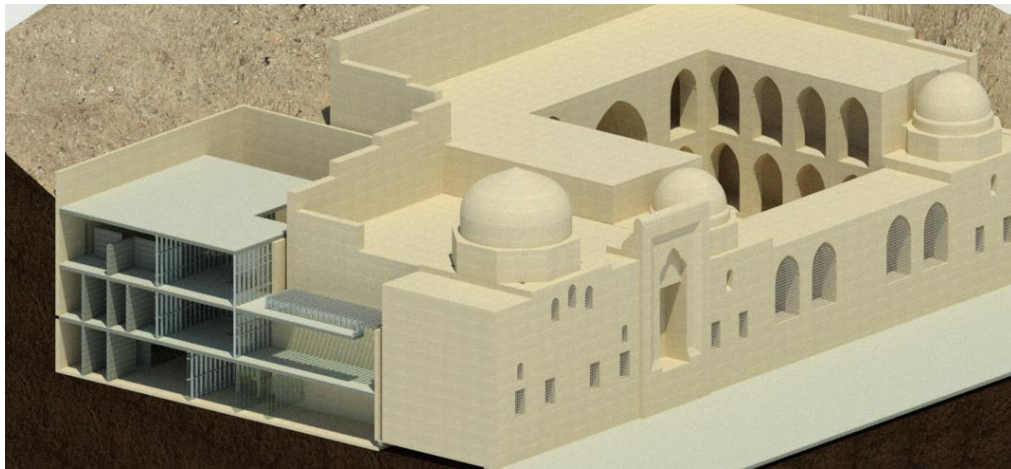
Yapının her bir katı farklı bir kullanıcı kitlesine göre düzenlenmiştir. Ek yapının, Kasımiye Medresesi zemin katıyla aynı kotta olan giriş katı 3-4 yaş grubu çocuklar için, birinci katında 4-5 yaş grubu çocuklar için düzenlenmiş olup yapının 0.00 m kotundan bir rampayla ulaşılan -1.20 m kotunda yer alan mekanlar yetişkinlere yönelik mekanları bulundurmaktadır. Tarihi yapı bünyesinde ise; 7-9 yaş grubuna yönelik mekanlar zemin katta, 10-14 yaş grubuna yönelik mekanlar ise birinci katta sağlanmıştır.

Şekil 7.8.'de görülebileceği üzere, ek yapının medrese giriş kotundan ulaşılan ilk bölümünde, tarihi yapının kullanıcıları olan yaş grubundaki çocukların da kullanabileceği kafeterya ve tuvaletler bulunmaktadır. Ayrı bir girişle ulaşılan küçük çocuk kütüphanesi bölümü ise 3-4 yaş grubu çocuklar için 70 m² atölye ve öykü alanı ayrılmıştır. Bu alanda, çocukların kolayca ulaşabileceği tuvaletlerin yanı sıra çocuk bakım alanı da bulunmaktadır.

Şekil 7.9. Kasımiye Medresesi birinci kat planı¹⁸ [88]

Ek yapının birinci katında (Şekil 7.9.) ise, 5-6 yaş grubu çocuklar için atölye ve öykü alanı (70 m²) yanı sıra 80 m² teras alanı, öğretmen odası ve çocuk tuvaletleri yer almaktadır. Tarihi yapının birinci katında ise öğretmen odaları (19 m²), fen bilimler kütüphanesi (40 m²), fen bilimleri grup çalışma odası (12,5 m²), grup çalışma odaları (12,5 m²), sosyal bilimler kütüphanesi (40 m²) yer almaktadır.

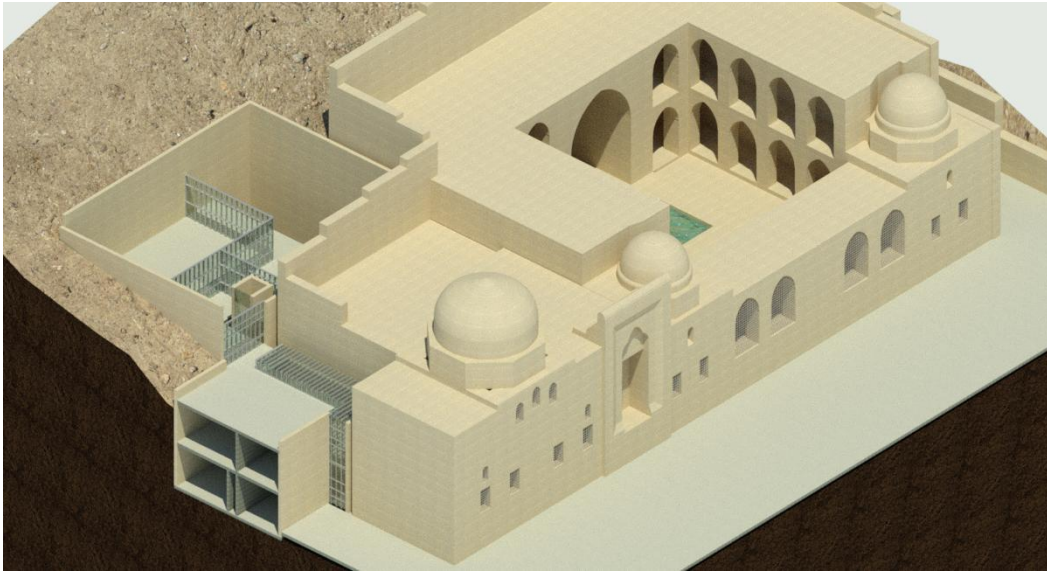
Resim 7.18. Çocuk Kütüphanesi ek yapı

¹⁸ Kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

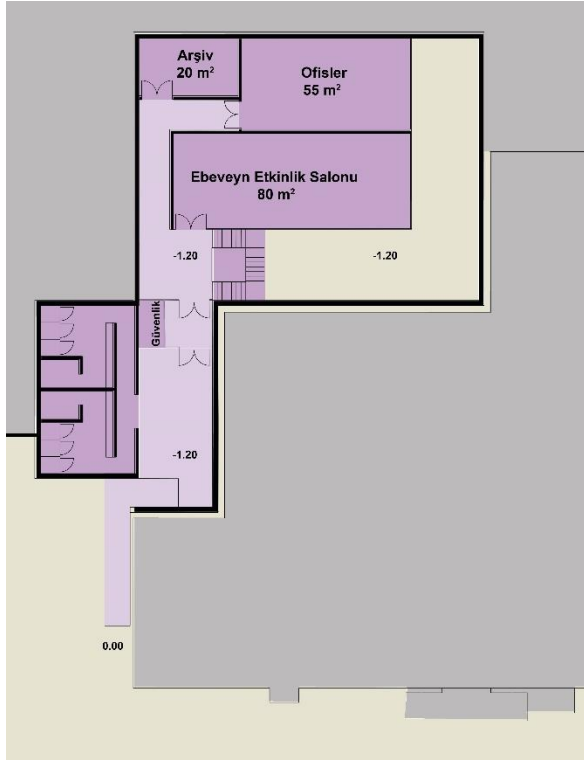
Resim 7.19. Medrese önündeki teras bahçeler

Medresenin önünde yer alan istinat duvarlarıyla oluşturulan teras bahçelerde (Resim 7.18.) ise eğitici açık hava sergileri, bitki yetiştirme alanları veya Mardin Müzesinde uygulandığı üzere kazı alanları düzenlenerek çocukların okul dışı eğitim etkinliklerinin desteklenmesi sağlanabilir.

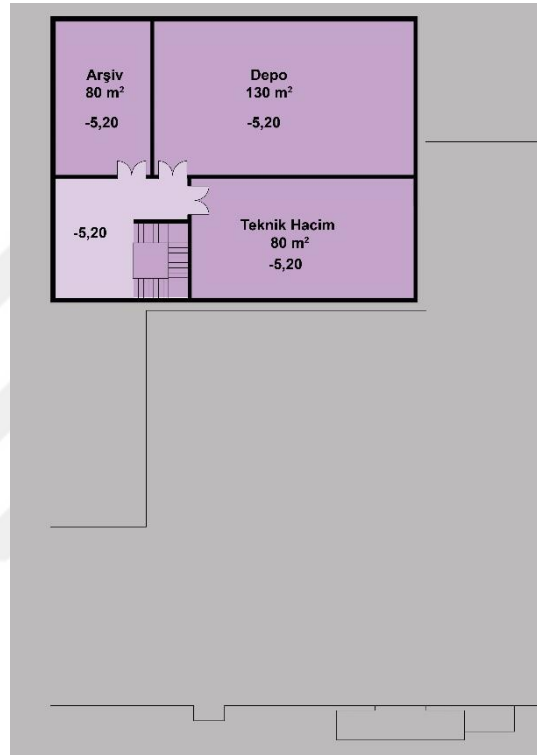

Resim 7.20. Çocuk Kütüphanesi ek yapı

Ek yapının 0.00 m kotundan bağımsız bir girişle ulaşılabilen -1.20 m kotunda (Şekil 7.10.) kütüphanenin düzenlediği eğitimler veya çocuklarıyla birlikte etkinliklere katılacak ebeveynlerin kullanımları temel alınmıştır. Çocuk kütüphanesine güvenli bir giriş sağlanmakta ve avlu ile birlikte kullanılabilen 80 m² ebeveyn etkinlik salonu, 55 m² ofis alanları, arşiv yer almaktadır. Bu katta medresenin mescidini kullanacak ziyaretçiler için de bağımsız kullanılabilen tuvalet ve abdesthaneler de oluşturulmuştur.

Şekil 7.10. Ek yapı -1.20 m kotu planı

Şekil 7.11. Ek yapı -5.20 m kotu planı

Yapının toprak altında kalan -5.20 katında ise tüm kütüphaneye hizmet verecek depo, arşiv ve teknik hacimler bulunmaktadır.

7.2.3. İşlev önerisi 3: Bilim merkezi

Bir bölgenin kültürel ve sosyal durumu denilince akla ilk gelecek olan temel faktör eğitim olacaktır. İnsani bir hak olmanın yanı sıra bölgenin sürdürülebilir kalkınması sağlamak, nitelikli işgücü ve bireyler yetiştirmenin yegâne yolu eğitimidir. Eğitimli birey sayısının artışının yanında eğitim hizmet kalitesinin artırılması da hayati derecede önemlidir. Ülkemizin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkması için gereken en önemli konuların başında eğitim gelmektedir [59].

Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018), çocuklar için “Çocukların üstün yararı gözetilerek iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini geliştirmeye ve gerçekleştirmeye yönelik fırsat ve imkânların artırılması, başta eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmetler olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimlerinin artırılması”, gençler için de “bilgi toplumunun gerekleriyle donanmış, ülke kalkınmasında aktif, yaşam becerileri güçlü, özgüven sahibi, insani ve milli değerleri haiz, girişimci ve katılımcı olmalarının sağlanması ve gençlere sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi” temel amaçlar olarak belirlenmiştir.

Bu doğrultuda, önerilecek diğer bir işlevin de geçmişte önemli bir eğitim kurumu olan medreseyi başta çocuklar ve gençler olmak üzere halkın eğitiminde ve gelişiminde rol üstlenecek bir kurum haline getirmesi amaçlanmaktadır.

Kasımiye Medresesinin aktif olarak kullanıldığı dönemler düşünüldüğünde dini bilgiler ve doğa bilimlerinin bir arada verildiği, müderrislerin bilgileri, gerektiğinde yatılı öğrenim gören öğrencilere aktardıkları bir eğitim sistemi ve yaşam biçimine dair verilerin mimariye yansımaları tarihi medrese yapılarında okunabilmektedir. Eğitim yaklaşımları medresenin inşa edildiği çağlardan günümüze büyük değişiklikler geçirmiştir ancak; yöntemi değişmiş olsa da dün olduğu gibi bugün de yarın da eğitim tüm insanlığın ortak ve değişmez bir ihtiyacı olmaya devam edecektir. Eğitim bugün yalnızca okullarla sınırlı olmayıp; müzeler, bilim merkezleri, eğitim atölyeleri gibi birçok ortamda gerçekleştirilebilmektedir.

Bir eğitim kurumu olarak kullanılmış yapının kültürel sürekliliği sağlayacak ve yapının anısını canlı tutacak şekilde müzelerin en interaktif hali olan ve informal eğitim sunan bir bilim merkezi olarak işlevlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde oldukça yeni bir kavram olan bilim merkezleri, tüm dünyada ev sahibi topluluklar dışında

çok sayıda yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği yapının kullanıcı kitlesini sınırlamadığı gibi kullanımını en üst düzeyde olduğu kurumlardır.

Müzelerin en interaktif hali olan bilim merkezi kavramından bahsetmeden önce günümüzde müzelerden biraz bahsetmek gerekebilir. Müzeler zamanla evrilerek değişmiş ve bugün artık yalnızca vitrinler içerisinde sergilenen nesnelerin uzaktan seyredildiği mekânlar değil; eğitim fonksiyonunun da yüklendiği, ziyaretçi katılımlı interaktif programları olan kurumlar haline gelmiştir. Çıldır’a [107] göre, “Çağdaş müzecilikte temel amaç eserleri depolamak ve sergilemek değil, eğitimidir. Günümüzde müzeler artık eserlerin depolandığı mekânlar değil, toplumu eğiten, bilgilendiren yaygın eğitim kurumu kimliğine bürünmüşlerdir.” [107].

Günümüzde çoğunlukla interaktif sergi ünitelerinin sergilendikleri bilim merkezleri TÜBİTAK 4003 Destek Programı Çağrı Metni’nde, “farklı yaş gruplarından, farklı birikime sahip bireyleri bilimle buluşturarak, bilim ve teknolojiyi toplum için anlaşılır ve ulaşılır bir hale getiren, etkileşimli öğretim yaklaşımı ile ziyaretçilerini denemeye ve keşfetmeye teşvik eden, bilim ve teknolojinin önemini toplum gözünde artırmayı amaçlayan merkezler” olarak tanımlanmaktadır [108].

Bilim Merkezleri, ziyaretçilerinin çağın gelişmelerinden haberdar olmasını sağlayan ve bilimin çeşitli dallarında zihinlerini kurcalayan sorulara bizzat parçası olabilecekleri etkinliklerle yanıt alabilecekleri, ilham verici merkezlerdir [109]. Özellikle bilim merkezi kültürünün yerleşmiş olduğu Avrupa ve Amerika kentlerinde Bilim Merkezleri, değişen sergi, eğitim programları, planetaryum ve imax gibi içerikleri ile sürekli güncelliğini koruyabilen üyelik sistemleriyle ziyaretçilerin düzenli olarak ziyaret ettikleri ve uzun vakitler geçirdikleri mekanlardır.

Bilim merkezleri kar elde etme amacı gütmeyen kamu yararı gözeten kurumlardır, tıpkı medreseler gibi. Kasımiye Medresesinin de Bilim Merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesi ile yapının özgün işlevinde olduğu gibi toplumun eğitiminde yeniden rol sahibi olacaktır. Bilim Merkezi işleviyle birlikte anıt, kullanıcı kitlesi sınırlandırılmadan farklı yaş, kültür ve milletten geniş kitlelere hitap edecektir.

Kasımiye Medresesinin Bilim Merkezi olarak işlevlendirilmesi halinde, uygunluk hususunda tüm koşullar değerlendirilerek, TÜBİTAK tarafından sağlanan, 4003 Bilim Merkezi Kurulması Destek Programı çerçevesince destekten yararlanılması mümkündür.

Bilim Merkezi ihtiyaç programı ve işlevi bağlamında müdahale yaklaşımı

Bilim Merkezleri genellikle bulundukları kentlerin simgesel yapılarıdır ve kentlere turistik amaçla gelen ziyaretçilerin de uğrak noktalarındandır. Bilim merkezlerinin sergi alanları ve eğitim birimleri alanları olmak üzere iki ana fonksiyonel birimleri bulunmaktadır.

Bilim merkezlerinde, geçici ve kalıcı olmak üzere iki tür sergi alanı bulunmaktadır. Bu sergi alanlarının mümkün olduğunca az sayıda düşey taşıyıcı kullanılarak ve esnek bir altyapı sistemi sağlanarak tasarlanmalıdır. Sergi salonları için yeterli miktarda depo ve tamir bakım atölyesi sağlanmalıdır.

Eğitim birimleri alanı ise, bilim merkezlerinde rehberler eşliğinde eğitim programlarının öğrenci gruplarına sunulduğu mekanlardır. Bu alanlar kontrollü bir girişi olan birimler olabildiği gibi sergi alanlarında da eğitim atölyeleri bulunabilir.

Bu temel fonksiyonel alanların yanı sıra bilim merkezlerinde, vestiyerler, danışma, bilet gişelerinin bulunduğu giriş alanı, sergi alanları için data odaları, tuvaletler, bebek bakım odaları, kafeterya, dinlenme alanları, hediyelik eşya satış, , güvenlik, ofislertamir atölyeleri, teknik hacimler, depolar ve otopark bulunması gerekli diğer alanlardır [108].

Mardin ilinin ihtiyaçları doğrultusunda planlanan bir bilim merkezi için ön görülen ihtiyaç programı Çizelge 7.3’da yer almaktadır.

Çizelge 7.3. Bilim merkezi işlev önerisi ihtiyaç programı

Mekan		Büyükölük	Medresenin Kapasitesi ¹⁹		
			Karşıılıyor	Kısmen	Karşılamıyor
Kalıcı sergi salonu	Fonksiyonel Mekanlar	1000 m ²			
Geçici sergi salonu		500 m ²			
Eğitim birimleri alanı		500 m ²			
Kütüphane		150 m ²			

¹⁹ Medresenin kapasitesi değerlendirilirken ihtiyaç programının tümü değil yalnız bahsi geçen tek mekanın medrese bünyesinde yer almasının büyükölük, fonksiyonel durum, teknik alt yapı ihtiyacı, sirkülasyon gibi kriterler çerçevesince uygunluğu değerlendirilmiştir.

Çizelge 7.3. (devam) Bilim merkezi işlev önerisi ihtiyaç programı

Mekan		Büyüklik	Medresenin Kapasitesi ²⁰		
			Karşılıyor	Kısmen	Karşılamıyor
Planetaryum (50 kişilik)	Fonksiyonel Mekanlar	70 m ²			
Toplantı ve konferans salonları		500 m ²			
Toplantı ve konferans salonları fuaye		250 m ²			
Bilet-danışma	Genel Mekanlar	20 m ²			
Vestiyer		50 m ²			
Hediyelik eşya satış		50 m ²			
Kafeterya		100 m ²			
İdari Ofisler (40 personel)		200 m ²			
Tuvaletler (20 kabin)		80 m ²			
Revir		20 m ²			
Depo – Tamir atölyesi		500 m ²			
Teknik hacimler		150 m ²			
Otopark (100 araç)		1250 m ²			
Toplam ²¹		6150 m ²			

Bilim merkezi işlevi bağlamında Kasımiye Medresesinin anısını canlı tutacak, özgün işlevini hatırlatacak şekilde geçmişte bilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuş Türk-İslam dünyası bilim insanları ve çalışmalarının sunulduğu bir sergi alanı ve bu konuda daha detaylı araştırmaların yapılabileceği bir kütüphane olarak kullanılması ve geçmişten alınan ilhamla çağdaş bilimsel fenomenlerin deneyimlenebileceği çağdaş sergi alanlarına ise bir ek yapı bünyesinde yer verilmesi önerilmektedir.

Özkan'a [110] göre, kültür varlığının özgün işlevinin sergilendiği bir bölüm oluşturularak, yapıyla ilgili bilgi verilmesi kültür varlığına ilişkin farkındalığın sağlanması ve özgün niteliklerin algılanması açısından önemlidir. Avluda ve bazı hücre mekânlarında yapının özgün işlevi ya da temsil ettiği dönem ile ilgili sanal ya da artırılmış gerçeklik uygulamaları, projeksiyonlar ve balmumu heykellerle medresenin özgün işlevinin anısı canlı tutulacaktır.

Kültürel miras öğelerini yapıyı çevre içinde ilk yapıldıkları haliyle ve somut olmayan kültürel öğelerle birlikte görmelerini sağlayan virtualreality (sanal gerçeklik) uygulamaları söz konusudur [111]. Sürücü ve Başar'ın [111] çalışmasında incelenen bir örnekte,

²⁰ Medresenin kapasitesi değerlendirilirken ihtiyaç programının tümü değil yalnız bahsi geçen tek mekanın medrese bünyesinde yer almasının büyüklik, fonksiyonel durum, teknik alt yapı ihtiyacı, sirkülasyon gibi kriterler çerçevesince uygunluğu değerlendirilmiştir.

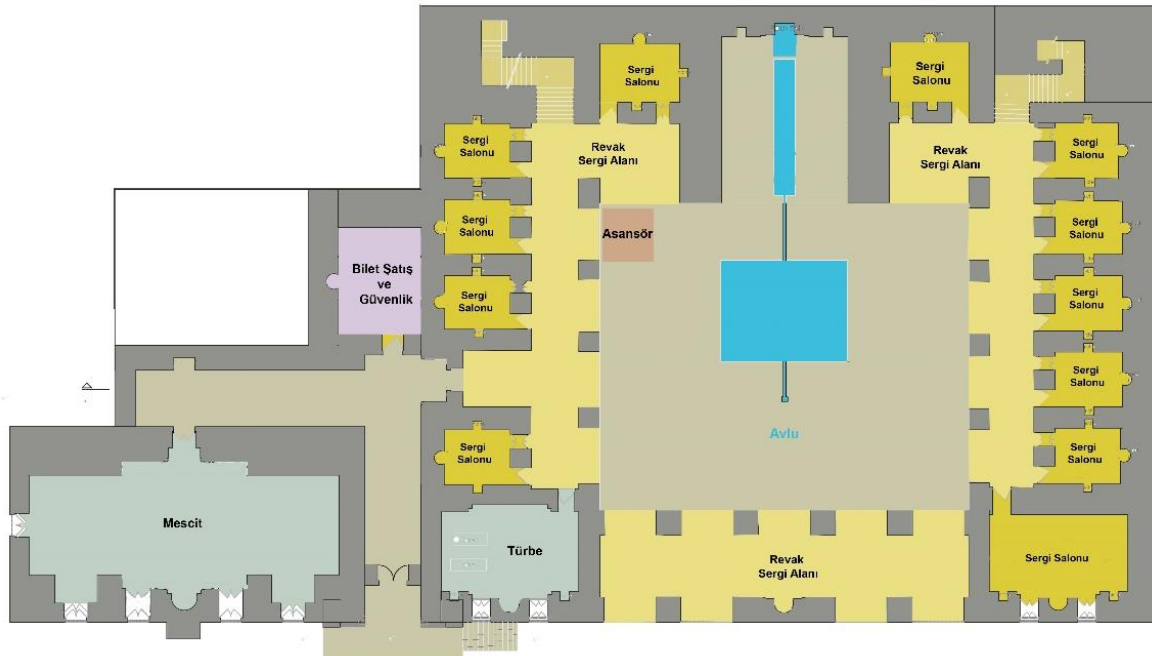
²¹ Toplam alan büyüklüğü projeye göre farklılık gösterebilecek olup yaklaşık bir değer verilmiştir. Toplam alan büyüklüğüne giriş, düşey ve yatay sirkülasyon dahil edilmemiştir.

arttırılmış gerçeklik tabanlı bir uygulama ile antik fresk ve boyamalar Pompeii kentinde patlamadan önceki sosyal yaşıntıdan kesitlerle birlikte görülmektedir.

Resim 7.21. Örnek sanal gerçeklik uygulaması [120]

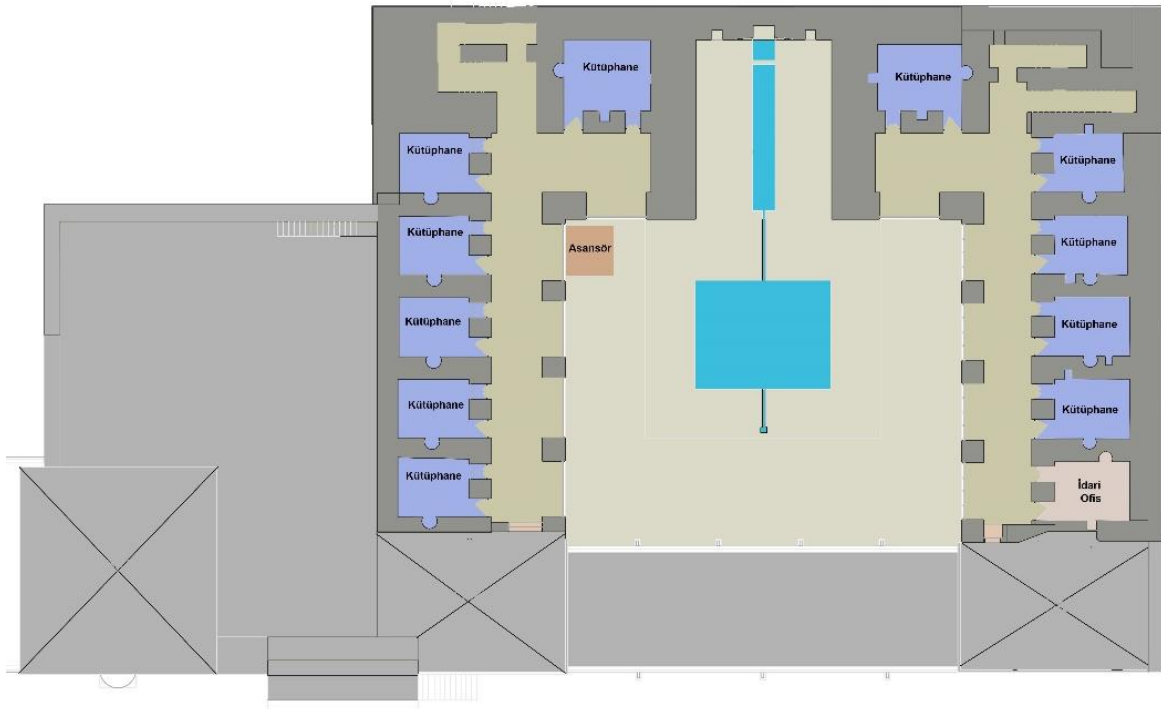
Benzer şekilde, Kasımiye Medresesi verilecek yeni işlevle birlikte, medresenin özgün işlevinin canlandırılması için özgün işlevine uygun dekore edilmiş belirli alanlarda ve avlu gibi karakteristik alanlarda bulunan öğrenciler, hücrelerde ders anlatan müderrisler gibi özgün işlevine dair anılar canlandırılabilir.

Şekil 7.12. Kasımiye Medresesi zemin kat planı²² [88]

²² Kasımiye Medresesine ait kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

Özgün işlevlerini sürdüren mescit ve türbe mekânları özgün işlevleriyle korunmaya devam edecektir. Avlu etrafında sıralı hücrelerden oluşan iki katlı medrese binasının zemin katında açık ve kapalı sergi alanları yer almaktadır. Avlusunda açık hava sergi ünitelerinin bulunması ve bu alanlarda zaman zaman bilim gösterileri, şenlikler, bilim insanlarıyla söyleşiler gibi etkinlikler düzenlenebilecektir. Birinci katta ise kütüphane (110 m²) ve idari ofis (9,5 m²) yer almaktadır. Bu katta yer alan revaklar da uygun hava şartlarında okuma ve çalışmalar için kullanılabilir.

Şekil 7.13. Kasımiye Medresesi birinci kat planı²³ [88]

Tarihi yapı ve ek mekan ihtiyaçları için yapılacak yeni yapının hem sergi alanlarının devamlılığının sağlanması hem de tarihi yapı ve yeni yapının bir bütün olarak çalışabilmesi için iki yapının medrese avlusunda bulunan bir asansörle ulaşılan -10.00 m kotunda²⁴ bulunan bir sergi tüneliyle birbirlerine bağlanması önerilmiştir.

²³ Kasımiye Medresesine ait kat planları, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinden ulaşılan restorasyon projeleri üzerinden yeniden düzenlenmiştir.

²⁴ Kasımiye Medresesinin girişinin bulunduğu yol kotu 0.00 m kotu olarak kabul edilmiştir.

Resim 7.22. Avlu ve asansör

Tarihi yapıda tarihte önemli bilimsel çalışmalar gerçekleştirmiş Türk-İslam bilginlerine ait çalışmalara dair sergiler bulunurken asansörle ulaşılan -10.00 m kotunda yer alan sergi tüneline yakın geçmişten günümüze kadar olan Mardin’de yetişmiş Prof. Dr. Aziz Sancar gibi değerli Türk bilim insanları ve çalışmalarının tanıtılarak geçmişten alınan ilhamla ek yapıda bulunan günümüz bilim dünyasına adım atılacaktır.

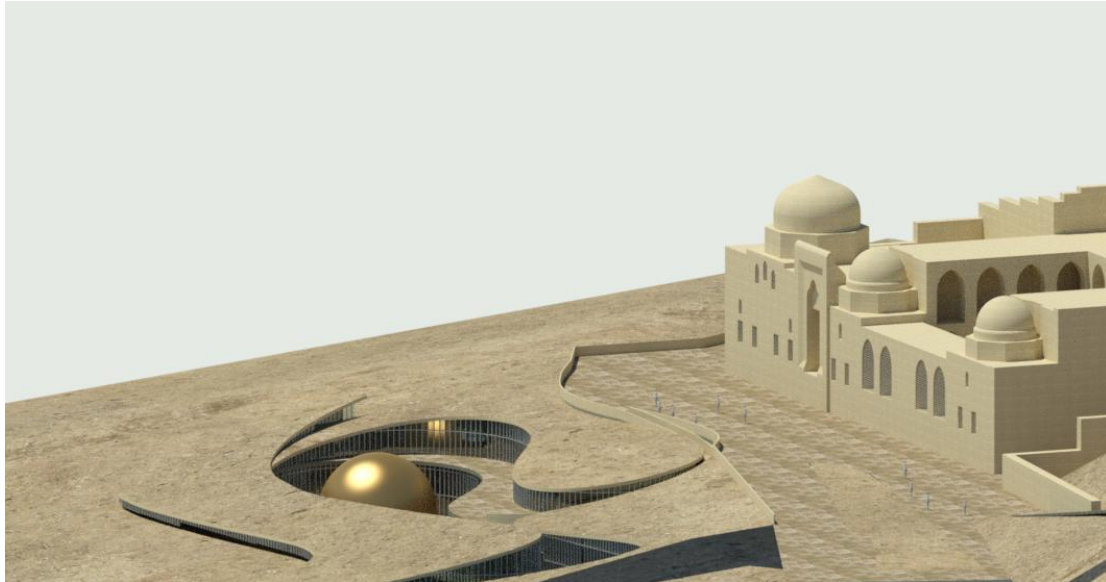
Resim 7.23. Avlu ve asansör

Ek yapı önerisi medresenin önünde yer alan teras bahçelerin bulunduğu alanda tasarlanmıştır²⁵. Arazi kullanımında ve tasarım yaklaşımında gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar çerçevesince gelişebilme olasılığı göz önüne alınmıştır.

Resim 7.24. Bilim merkezi ek yapı

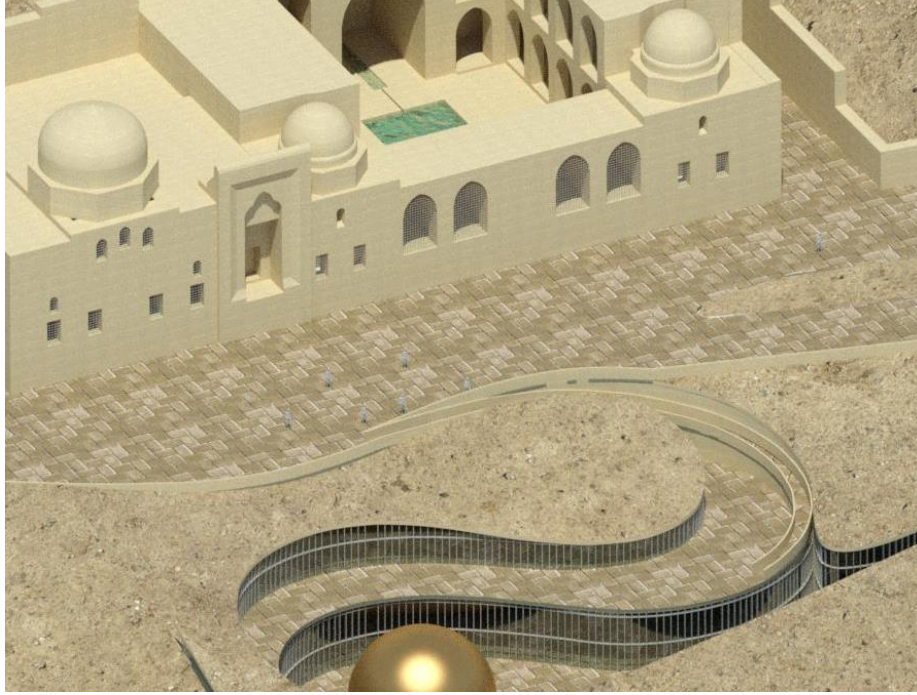
Tasarlanan yapının tarihi yapıya saygıyla yaklaşırken kendisinin de akılda kalıcı bir yapı olması amaçlanmıştır. Hem yerel halk hem de kentin ziyaretçileri için bir çekim noktası olması amaçlanmıştır.

Resim 7.25. Bilim merkezi ek yapı

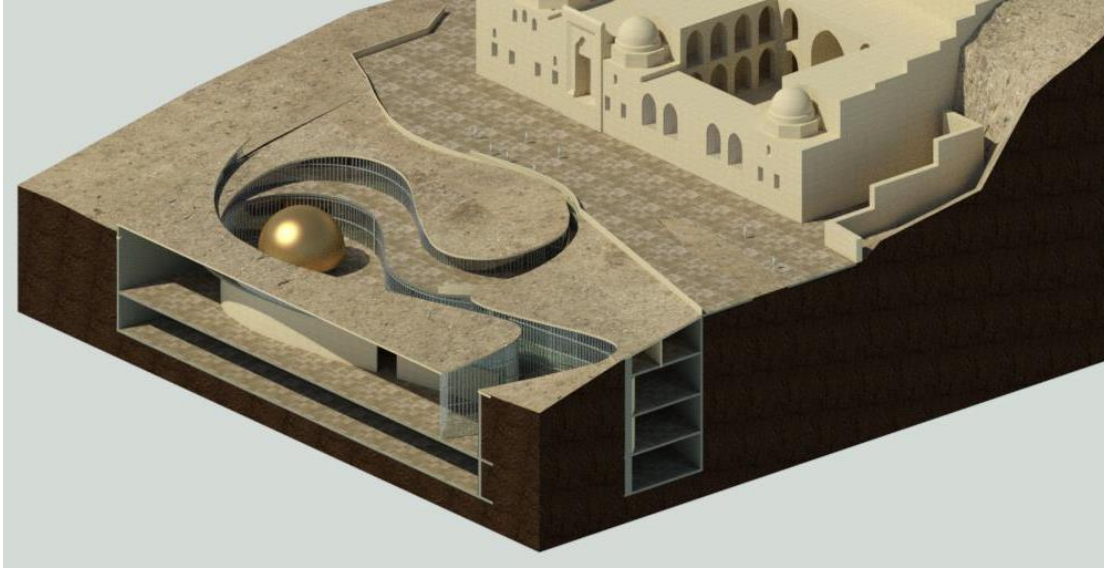
²⁵ Örnek tasarım, işlevin ihtiyaç programına göre gerekli mekanların birbiriyle ilişkileri ve büyüklükleri bağlamında bir araya getirilmesi ve tarihi çevrede tasarım yaklaşımlarının örneklemesi için gerçekleştirilen kavramsal bir tasarımlardır.

Ek yapıya medresenin avlusunda yer alan asansörle inilen -10.00 m kotunda yer alan sergi tüneliyle erişilebileceği gibi medreseye girmeden 0.00 m kotundan veya -20.00 kotunda bulunan otoparktan da ulaşılabilir. Medrese girişinin önünde oluşturulan küçük meydandan başlayan bir rampa ek yapının girişine yönlendirmektedir.

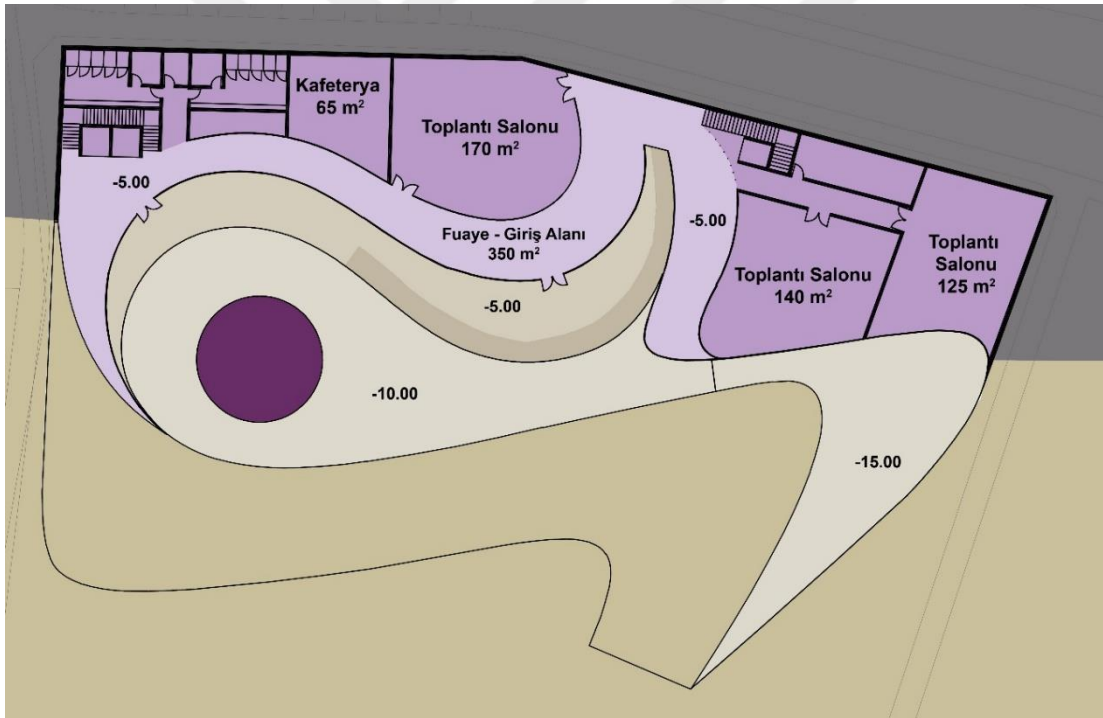

Resim 7.26. Bilim merkezi ek yapı

-5.00 m kotunda (Şekil 7.14.) akademisyenler, eğitimciler ve öğrencilerin katılımlarıyla gerçekleştirilecek çalıştaylar gibi organizasyonların yapılabileceği toplantı salonlarının yanı sıra medrese ve yeni yapıya ortak hizmet verecek kafeterya ve tuvaletler de yer almaktadır. Giriş alanındaki teras çatı kafeteryayla bağlantılı bir dinlenme alanı olarak da kullanılacaktır. Toplantı salonlarının bu katta bulunmasıyla sergi alanlarını ziyaret etmeden bu alanlara geniş bir fuaye, kafeterya ve dinlenme mekanlarıyla çalıştayların düzenlenebileceği özerk bir kullanım sağlanmıştır.

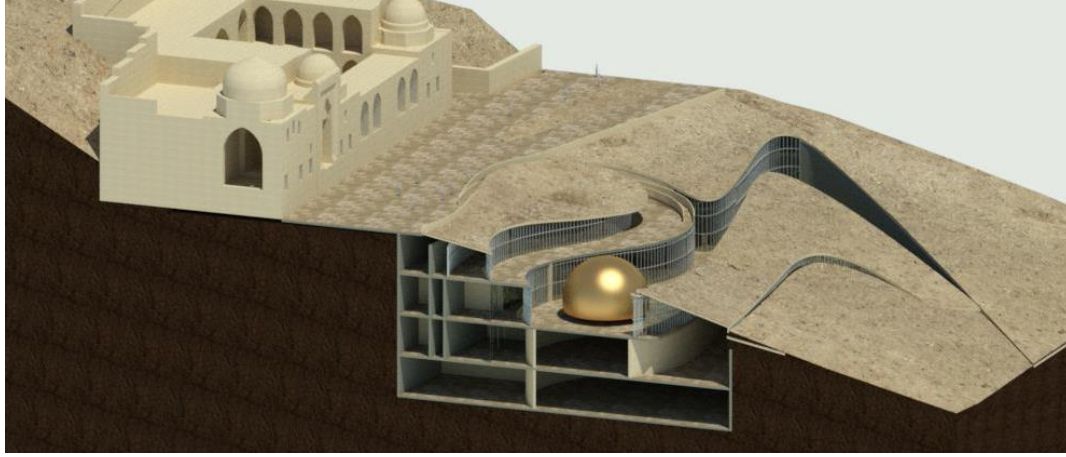

Resim 7.27. Bilim Merkezi ek yapı

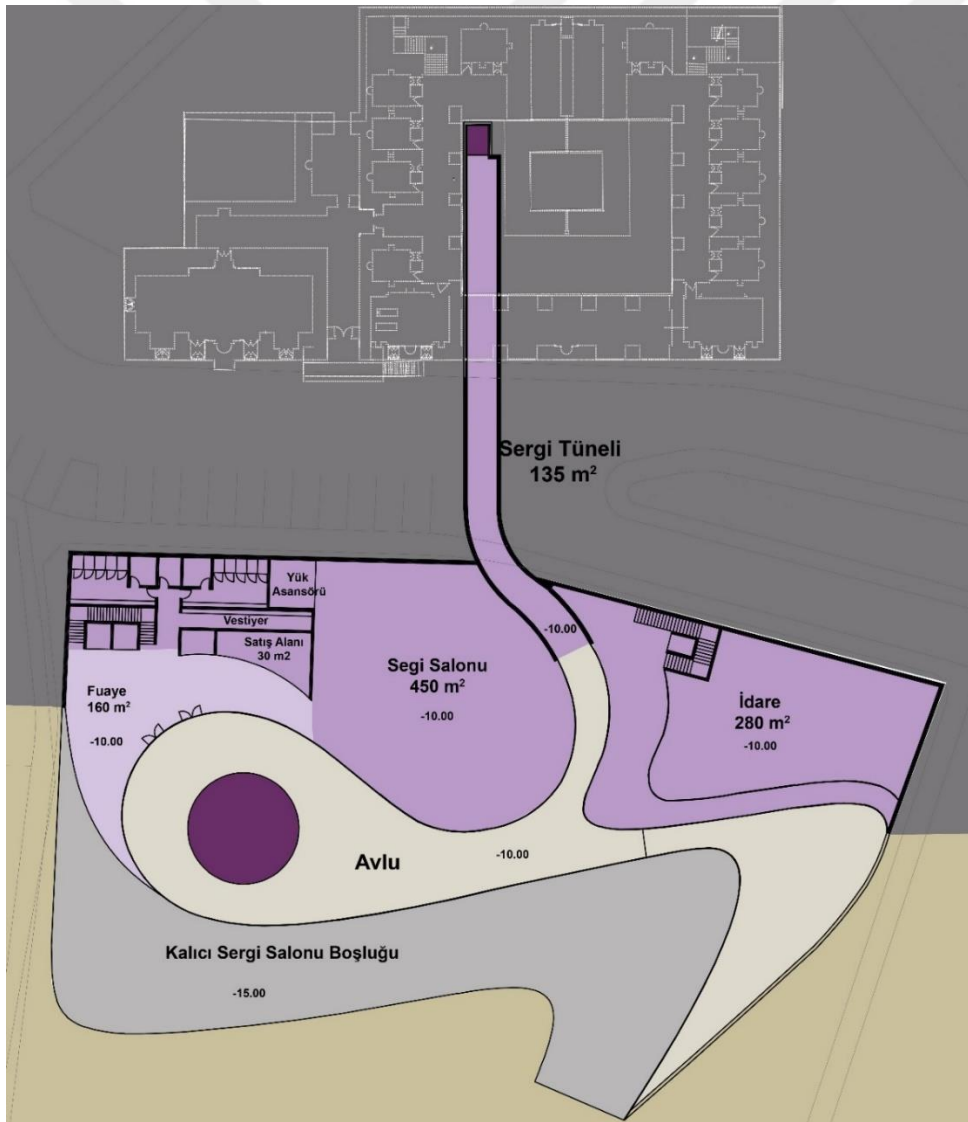

Şekil 7.14. Bilim merkezi -5 m kotu kat planı

-10 m kotu (Şekil 7.15.) ise tarihi yapı ve yeni yapının birbirine bağlandığı yerdir. Sergi salonu (450 m²), iç avlu açık sergi alanı (480 m²), planeteryum (50 kişilik) ve bu mekânlara hizmet veren bilet satış (25 m²), vestiyer (35 m²), ıslak hacim mekânları ve bağımsız bir girişi olan idari ofisler yer almaktadır.

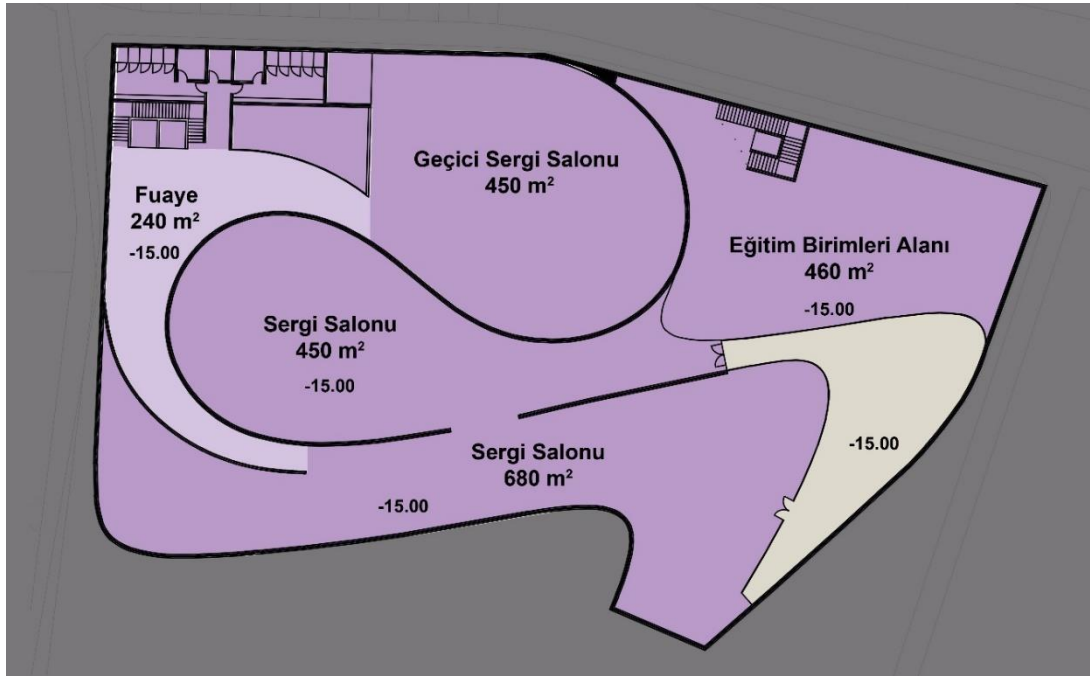

Resim 7.28. Bilim Merkezi ek yapı

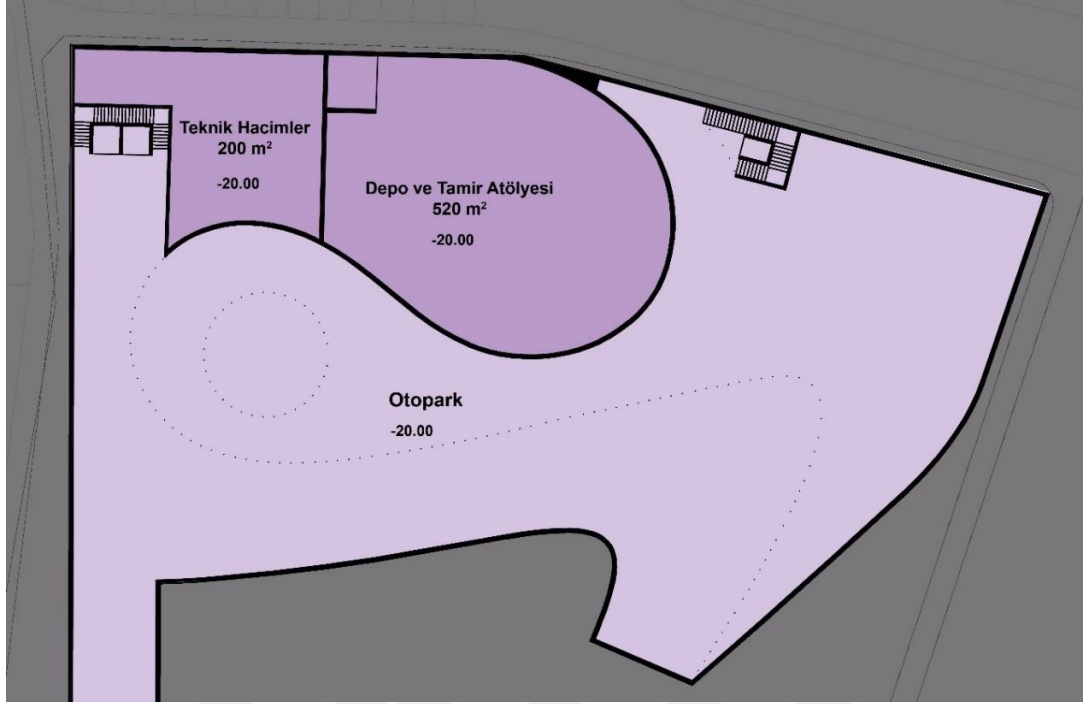
Şekil 7.15. Bilim merkezi -10.00 m kotu kat planı

-15.00 m kotunda (Şekil 7.16.) geçici ve kalıcı sergi salonları, eğitim birimleri alanı, bilimsel gösteri ve açık sergi alanı olarak kullanılacak avlu (220 m²) bulunmaktadır. Bilim merkezlerinin ana fonksiyonel birimi olan sergi salonları yapı tasarımının temel yönlendirici etkeni olmuştur. Sergi salonları için ışık kontrol düzeyleri ve tavan yükseklikleri farklılaşan sergi salonları tasarlanmıştır. -10.00 m kotunda gün ışığı alan, avlu ve planetariumla birlikte kullanılabilen temel bilimler sergilerinin bulunabileceği bir salon, -15.00 m kotunda ise tamamen ışık kontrollü geçici sergi salonu ve kalıcı sergi salonu (450 m²) yanı sıra ikonik sergilerin bulunabileceği yüksek tavanlı bir sergi salonu (680 m²) tasarlanmıştır.

Şekil 7.16. Bilim merkezi -15.00 m kotu kat planı

-20.00 m kotunda (Şekil 7.17.) ise teknik hacimler, geçici ve kalıcı sergi salonlarına direk ulaşan bir yük asansörü bulunan tamir atölyesi ve deponun yanı sıra hem yeni yapı hem de tarihi yapıya hizmet edecek otopark alanı bulunmaktadır.

Şekil 7.17. Bilim merkezi -20.00 m kotu kat planı

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Zaman içerisinde bir işlevin yok olması ya da değişime uğraması yapıların kullanım dışı kalmasına ve zamanla yıpranmasına neden olur. Ülkemizde, işlevsiz kalarak zamanla yıpranan tarihi yapıların onarım çalışmaları sırasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, tarihi yapılar için uygun olacak yeni işlev düşünülmenden öncelikle fiziksel olarak ele alınması ve sonrasında işlev yakıştırılmaya çalışılmasıdır.

Benzer bir sorun Kasımiye Medresesi örneğinde de karşımıza çıkmaktadır. Kasımiye Medresesi de diğer medrese yapıları gibi özgün işlevinin ortadan kalkması sonucunda işlevsiz kalmış olması nedeniyle toplumsal yararlılığını büyük oranda kaybetmiş ve zamanla tarihi yapıda fiziki bozulmalar da meydana gelmiştir. Yakın geçmişte gerçekleştirilen onarım çalışmalarıyla fiziki bozulmaları giderilen Kasımiye Medresesinin günümüzde karşı karşıya olduğu temel sorun uygun bir işlev kapsamında kullanılmıyor olmasıdır.

Bu durumda, kullanım dışı kalmış kültür varlığının korunarak gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması, onu yeniden kullanımlarla çağdaş yaşamın bir parçası haline getirmekle olacaktır. Kasımiye Medresesinin yalnızca fiziksel olarak ayakta kalmasıyla yetinilmeyip, medresenin fiziksel varlığının sürdürülebilir şekilde korunmasının yanı sıra potansiyelinin verimli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Kasımiye Medresesinin yeniden toplumsal yararlılığını sağlayacak bir işlevle yeniden kullanılması önerilmektedir.

Kasımiye medresesi gibi anıtsal bir yapıya yeni bir işlev verilmesi söz konusu olduğunda işlev seçiminde yapının mimari özelliklerinin yanı sıra anıtın toplum hafızasındaki yeri ve kentteki imgesi de çok önemlidir. Konumundan kaynaklı olarak kent silüetine de etki etmektedir. Bu tip anıtsal yapılar işlev verilmese dahi sadece tarihi yapıyı görmek amacıyla gelen birçok ziyaretçiyi çeken kentlerin odak noktaları olması nedeniyle bu yapılara verilecek işlevler kent ölçeğinde düşünülerek verilmesi gerekmektedir. Etkin bir rol verilmesi halinde yapı çevresini dönüştürmesine ve değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Yeni işlevin, kent sakinleri tarafından biliniyor ve dikkatlerini ilgililerini çekiyor olması yapının etkin olarak kent yaşamına katıldığını gösterecektir. Bu bilinirliği ise kentlinin ihtiyaç duyduğu ya da ilgisini çekecek bir işlevin bulunması ile sağlanabilir.

Bu bağlamda, kent ölçeğinde planlama çalışmaları yapılırken, toplumların hem günümüze ulaşan en değerli mirasları hem de gelecek nesillere iletme sorumluluğu olan emanetler olan kültür varlıkları, kent planlamasında da referans noktaları olarak kabul edilmelidir. Aksi takdirde, plan kararlarında yapı ölçeğinde detaylı çalışmalar yapılmadan genel işlev ve yapılaşma kararlarının verilmesi tarihi yapıların kent içindeki etkin roller üstlenmelerini ve çağdaş bir işlevle kullanılarak yaşamın bir parçası haline gelmesindeki en önemli engellerden biridir. Bu nedenle Kasımiye Medresesi örneğinde yapının ve kent ölçeğinde veriler analiz edilerek alternatif işlevler ve bu işlevlerin gerektirdiği ek yapı tasarımları hazırlanarak sürdürülmekte olan koruma amaçlı imar planı çalışmasına da veri sağlanması amaçlanmaktadır.

Tez çalışmasının 5. ve 6. bölümlerinde detaylı olarak incelenen ve Çizelge 8.1. ile Çizelge 8.2.'de özet olarak sunulan anıt ve kent ölçeğinde gerçekleştirilen incelemeler sonucunda elde edilen veriler Kasımiye Medresesine yeni bir işlev belirlenmesinde temel belirleyiciler olmuştur.

Çizelge 8.1. Anıt ve yakın çevresi ölçeğinde veriler

ANIT VE YAKIN ÇEVRESİ ÖLÇEĞİNDE VERİLER	
<i>Konumu</i>	Mardin, Saraçoğlu Mahallesi, 17 pafta, 605 ada, 2 parsel
<i>Yapım Tarihi</i>	Kitabesi bulunmuyor tahmini 15. yüzyıl
<i>Yapının Tescil Durumu ve grubu</i>	Anıt /1. Grup
<i>Özgün işlevi</i>	Kasımiye Medresesinde hem fen bilimleri hem dini eğitim eğitim verilmiştir. Tıp, matematik, eczacılık, astronomi, fizik ve kimya derslerinin yanı sıra üst katta Kuran, tefsir, hadis, fıkıh ve gramer derslerinin okutulduğu bilinmektedir.
<i>Özgün işlevi sonrasında yapıya verilen işlevler</i>	20. yy başına kadar hem dini hem de fen ilimlerinin okutulduğu bir medrese olarak kullanılan yapının 2011 yılında tamamlanan restorasyon sonrasında Bilim Müzesi olması planlanmıştır. Ancak, günümüzde yapı herhangi bir işlevle kullanılmamaktadır. Medrese bünyesindeki mescit ve türbe mekanları özgün işleviyle kullanılmaya devam etmektedir.
<i>Gerçekleştirilen onarımların tarihi</i>	1966, 1967, 1991, 2008
<i>Fiziki durumu</i>	Yakın geçmişte onarım geçirmiş olup fiziki olarak iyi durumdadır.
<i>Genel Mimari Özellikleri</i>	Medresenin bünyesinde bir türbe ve özerk girişi olan bir mescit bulunmaktadır. Tek eyvanlı medresenin hücreleri güney cephesi hariç iki kat olmak üzere ortasında havuz bulunan avlu etrafında sıralanmıştır. Selsebilli eyvan, avluda yer alan havuz, taş işlemleri, dilimli kubbeler, yıldız ve çarkıfelek tonozlar, hücre odalarındaki taş işleme ders simgeleri yapının karakteristik mekânsal ve mimari öğelerindendir.
<i>Sirkülasyon</i>	Ana girişten sonra mescitle medrese yapısı ayrılmaktadır. Medrese hücreleri avlunun etrafını sarmaktadır. Birinci katta karşılıklı cephelerde yer alan hücrelerin birbiriyle fiziki bağlantısı yoktur.

Çizelge 8.1. (devam) Anıt ve yakın çevresi ölçeğinde veriler

Mekansal Kapasite	<u>Zemin kat:</u> Hücre odaları 9 adet, büyük hücre odaları 2 adet, giriş koridoru oda 1 adet, türbe (31 m ²), derslik, koridorlar olmak üzere 213 (m ²) kapalı alanın yanı sıra revaklar (242 m ²), avlu (299 m ²) ve eyvan (55 m ²)	
	<u>Birinci kat:</u> Hücre odaları 10 adet, büyük hücre odaları 2 adet olmak üzere 122 m ² kapalı alanın yanı sıra revaklar (146 m ²) bulunmaktadır.	
	<u>Toplam:</u> Türbe ve mescit dışında toplam 1078 m ²	
Altyapı durumu	Gerçekleştirilen tadilat sırasında elektrik ve aydınlatma altyapısı sağlanmıştır.	
Engelli kullanımı	Yapının ana girişindeki merdivenler, zemin katta bulunan kot farkları ve birinci kata ulaşımı sağlayan merdivenler engelli kullanımına uygun değildir.	
Çağdaş mekan beklentileri	Dinlenme-yeme içme alanları, abdesthane ve WC, iklimlendirme, güvenlik gibi mekanlar bulunmamaktadır.	
Yapının mülkiyeti	Yapının mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olmakla birlikte medrese 22.03.2016 tarihinde on yıl süreli olarak “Kuran-ı Kerim, dini ilimler ile dini içerikli sosyal etkinliklerde kullanılmak” üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsis edilmiştir.	
Yeniden İşlevlendirmede Katkısı olabilecek kurum/kuruluşlar	Mardin Valiliği, Mardin Büyükşehir Belediyesi, Artuklu Belediyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin Müzesi, Sabancı Kent Müzesi	
Kullanıcılar	Yakın çevresinde yaşayanlar ve kent sakinleri, ulusal ve uluslararası kullanıcılar	
Korumada Sorumlu Kurumlar	Kültür Bakanlığı, Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mardin Büyükşehir Belediyesi	
Yapının komşuları	Cihangir Bey Zaviyesi (17 pafta, 604 ada, 4 parsel) I. Grup	
	Konut (17 pafta, 604 ada, 2 parsel) II. Grup	
	Yapının doğusunda ise mimari olarak niteliksiz konutlar	
Nüfus yoğunluğu	<i>Saraçoğlu Mahallesi</i>	<i>Artuklu Belediyesi</i>
	2013 yılı 4678	2013 yılı 148.066
	2014 yılı 4640	2014 yılı 151.356
	2015 yılı 4508	2015 yılı 156.660
	2016 yılı 4241	2016 yılı 163.725
Yakın çevre arazi kullanımı	<i>Koruma Alanı Sınırındaki parseller;</i>	
	17 pafta, 605 ada, 1 parsel (Tarımsal Niteliği Korunacak Alan)	
	17 pafta, 605 ada, 16 parsel (Topoğrafik sakıncalı alan)	
	17 pafta, 605 ada, 17 parsel (Konut/Park)	
	17 pafta, 604 ada, 2 parsel (Konut/Tarımsal Niteliği Korunacak Alan/ Park Mesire Alanı)	
	17 pafta, 604 ada, 3 parsel (Rekreasyon Alanı/Topoğrafik sakıncalı alan/Park)	
	17 pafta, 604 ada, 4 parsel (Mescit ve Mezarlık)	
	17 pafta, 604 ada, 5 parsel (Topoğrafik sakıncalı alan)	
Otopark olanakları	Medrese önüne park edilen araçlar görülmektedir. İmar planında ise medrese önünde 15 adet park yeri görülmektedir.	
Çevredeki sosyal olanaklar	Medresenin güneyinde yer alan Alman Sanatçı Clemens’in tasarladığı, Valilik, Belediye ve Mardin Sinema Derneği’nin katkılarıyla hizmete açılan “Güneş Sineması” isimli açık hava sineması dışında herhangi bir sosyal tesis bulunmamaktadır.	
Topografya	Yapı eğimli güney yamacında yer almaktadır. Etrafında topoğrafik olarak sakıncalı alanlar bulunmaktadır.	
Alanın silüetine etki eden öğeler	Kasımiye medresesi, eğimli boş araziler, Kasımiye medresesinin güneyindeki teras bahçelerin istinat duvarları.	

Çizelge 8.2. Kent ölçeğinde veriler

KENT ÖLÇEĞİNDE VERİLER		
<i>Kentin merkezine mesafe</i>	Yapı kent merkezinde Valiliğe 3 km, Eski kent merkezinde Cumhuriyet Meydanına 2 km uzaklıkta bulunmaktadır.	
<i>Nüfus</i>	2016	796.237
	2015	796.591
	2014	788.996
	2013	779.738
	Genç nüfus yoğunluktadır. 2013 verilerine göre nüfusun %58'i 25 yaş altındadır.	
<i>Kent Yerleşimin Temel Özellikleri</i>	Şehir, 1100 m yüksekliğinde güney yönünde eğimli arazi üzerinde kuruludur ve doğu-batı yönlerinde gelişme göstermiştir.	
<i>İklimi</i>	Yazlar çok sıcak ve kuru, kışlar ılıman ve yağışlıdır. Türkiye'de güneşlenme değeri en yüksek illerden biridir.	
<i>Tarihi</i>	Subari, Sümer, Akad, Babil, Mitani, Asur, Pers, Bizans, Arap, Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlılar gibi birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır.	
<i>İmar Planları</i>	1952 İmar Planı	
	1985 Koruma Amaçlı İmar Planı	
	1993 Koruma Amaçlı İmar Planı	
	Kasımiye Medresesi 1993 KAİP ile belirlenen sit alanı dışında ancak etkileşim bölgesi içinde yer almaktadır.	
<i>Eski Kent Merkezi Başlıca Çekim Noktaları</i>	Mardin Müzesi, Sabancı Kent Müzesi, Kırklar Kilisesi, Ulu camii, Eski Çarşılar, Zinciriye Medresesi, Şehidiye Camii	
	Deyrulzafaran Manastırı	
<i>Turizm</i>	2011	135.317
	2012	137.831
	2013	351.042
	2014	389.875
	2015	292.790
	Zengin kültürel yapısıyla çok sayıda ziyaretçi çekmektedir. Ancak ziyaretçilerin konaklama süreleri oldukça düşük olmakla birlikte ziyaretler hafta sonları yoğunlaşmaktadır.	
<i>Mimari</i>	Kentin şekillenmesinde etkili üç ana faktör; topoğrafya, iklim ve kalker taşıdır.	
<i>Kültürel zenginlikler</i>	Farklı din, ırk ve dilleri olan topluluklar bir arada yaşamıştır. Süryaniler, Araplar, Ermeniler, Kürtler, Şemsiler, Türkler, Yahudiler kentte yaşamış farklı kültürel topluluklar ve bunlara ait somut ve soyut mirasın varlığı.	
<i>Kentin temel sorunları</i>	Terör kaynaklı güvenlik sorunları, ekonomik zorunlar, nitelikli nüfusun göçü, kadınların toplumsal yaşama katılmaması	
<i>Eğitimin tarihi önemi</i>	İslamiyet öncesi 4.yüzyılda Süryanilerce kurulan 800-1000 öğrencinin yatılı eğitim gördüğü Nusaybin Okulu ve nüfusun 20.000 - 30.000 olduğu Artuklular döneminde ilde bulunan 12 medrese eğitime verilen önemi göstermektedir.	
<i>Eğitim güncel verileri</i>	Okul öncesi eğitim ülke genelinde son sıralardadır. Okullaşma oranları ilkökul %99,57, ortaokul %91,61, lise %58,47 yaş gurubu arttıkça azalmaktadır. Lisansüstü eğitim gören nüfusun ise en az olduğu ildir. Bunun yanı sıra, çocuklar ve gençlerin okul dışında fiziksel ve zihinsel gelişmelerini sağlayacak olanaklar oldukça kısıtlıdır. Kentte yaklaşık 8000 öğrencinin eğitim aldığı Artuklu Üniversitesi bulunmaktadır.	
<i>Sosyo Kültürel Etkinlikler</i>	Mardin Uluslararası Gençlik ve Çocuk Tiyatroları Festivali, Sinemardin Uluslararası Mardin Film Festivali, Mardin Bienali gibi etkinliklerin yanı sıra Mardin Müzesi ve Sabancı Kent Müzesince etkinlikler düzenlenmektedir.	

Anıt ve kent ölçeğinde verilerin analiz edilmesi sonucunda Çizelge 8.3.'de tarihi yapının güçlü-zayıf yönleri ile potansiyel ve tehditleri ortaya konmuştur.

Çizelge 8.3. Anıta ve kente ait veriler analizi

İÇ ETKENLER	
Güçlü yönler	Tarihi yapının 1. Grup tescilli bir anıt olması
	İnşa edildiği dönemde fen bilimleri eğitimi de sunulan dönemin önemli bir eğitim kurumu olması
	Yakın geçmişte bir onarım geçirmiş olması
	Mescidin ana girişten sonra bağımsız olarak kullanılabilirliği
	Anıtın bilinirliğinin yüksek olması ve kentin simgelerinden olması
	Anıtın çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçi çekmesi
	Anıtın kamu mülkiyetinde (Vakıflar Genel Müdürlüğü) olması
	Anıtın yerel halk tarafından sahiplenilerek korunuyor olması
	Açıkhava etkinlikleri için avlu, revaklar ve teras çatılar gibi mekanlar
	Açık avlu, havuz, revaklar ve kalın duvarlar ile sağlanan pasif iklimlendirme
	Hücre odalarının büyük oranda ışık kontrolü sağlaması
	Güvenlik önlemleri, temizlik ve bakım hizmetlerinin olmaması
Zayıf yönler	Ekonomik sürdürülebilirliğin olmaması
	Anıtın önünde yer alan istinat duvarlarının silüete olumsuz etkisi
	Anıtın önüne araç park edilmesi
	Anıt bünyesinde ve yakınında dinlenme, yeme içme alanları, tuvalet ve abdesthane bulunmaması
	Tekrar eden küçük hücrelerden oluşması ve sınırlı mekân kapasitesi
	Engelli kullanımına uygun olmaması
	Yapının “Kuran-ı Kerim, dini ilimler ile dini içerikli sosyal etkinliklerde kullanılmak” üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsis edilmiş olması
	İmar planı kararlarının anıt ölçeğinde yetersiz kalması
DIŞ ETKENLER	
Potansiyeller	Anıtın tarihi kent merkezi dışında ancak yakın bir konumda bulunması
	Anıta yakın konumdaki açık hava sinemasının varlığı
	Kentin somut ve soyut zengin kültür mirası
	Kentin UNESCO dünya geçici mirası listesinde yer alması
	Kentin geneline hâkim olan eğimli arazi yapısı ve mimarinin araziye uyumu
	Artuklu Üniversitesi, Mardin Müzesi, Sabancı Müzesi ile işbirliği olanakları
	Kültürel çeşitlilik ve geçmişten gelen bir arada yaşama kültürü
	Genç nüfusun yoğunluğu
	Geleneksel el sanatlarının varlığı
Tehditler	Tadilat veya ek yapı için kaynak bulunması
	İşletme maliyetlerinin sürdürülebilirliği için kaynak bulunması,
	Yeniden işlevlendirilen anıtın kapasitesini aşan yoğun kullanıma maruz kalması
	Terör ve töre kaynaklı şiddet olayları
	Kentin ekonomik sorunları
	Okul öncesi eğitim okullaşma oranında kentin son sıralarda olması
	0-14 yaş çocukların fiziksel ve zihinsel gelişmeleri için olanakların kısıtlı olması
	15-29 yaş genç nüfusa yönelik sportif, sosyal ve kültürel olanakların kısıtlı olması
	Kısıtlı eğitim ve kültürel hizmetler nedeniyle göç eğilimin artması ve güvenlik sorunlarının meydana gelmesi
	Farklı etnik kökenden insanların sayılarının azalması
	Turizm talebinin hafta sonlarına ve yaz aylarında yığılması ve turizmin dengeli dağılmasını sağlayacak sosyal donatı eksikliği
	Rant baskısı ile tarihi dokunun zarar görmesi
	Tarihi kent merkezinde sosyal donatı oluşturma zorlukları

Bu doğrultuda, yalnızca bulunduğu alan değil kent ölçeğinde de değerlendirmeler sonucunda Kasımiye Medresesinin güçlü yönlerinin vurgulanacağı, potansiyellerinin ortaya çıkarılacağı, zayıf yönlerin azaltılacağı ve tehditleri önlemeye katkı sağlayacak üç işlev alternatifini önerisi ortaya koyulmuştur. Önerilen işlevlerle kentin eğitim ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bunlar; kentte tez çalışmasının 7. bölümünde nedenleriyle birlikte detaylı olarak açıklanan ve mevcut durumda kentte bulunmayan kültür merkezi, çocuk kütüphanesi ve bilim merkezi işlevleridir.

Kültür Merkezi işlevi ile kent sakinlerinin boş zaman değerlendirme aktivitelerini sosyo-kültürel bir tabana çekilmesine, kentin geçmişine hâkim olan farklı kültürlerle saygı ve hoşgörü kültürünün hatırlanması, kongre, konferans gibi programlarla farklı alanlardan birçok ziyaretçinin kente çekilmesi ve yöresel el sanatlarının, dansların, müziklerin atölyelerde verilen eğitimlerle canlandırılmasını sağlanması amaçlanmaktadır. Bienaller, festivaller, konferanslar vb. organizasyonlarla yılın tüm zamanlarında kente ziyaretçilerin çekilerek turizmin dengeli dağılmasına katkı sağlanacaktır. Bunun yanı sıra tarihi kent merkezindeki yoğunluğun dengelenmesine de katkıda bulunacaktır. Kültür Bakanlığı desteği alınması halinde ilk yatırım, işletme ve bakım maliyetlerinin sürdürülebilirliği de sağlanabilecektir.

Okul öncesi okullaşma oranının düşük olduğu ve okul çağında ise okul dışı eğitim imkanlarının kısıtlı olduğu ilde çocuk kütüphanesi işlevi ile okul öncesi çocuklara ve ebeveynlerine eğitim şansı sunulması, çocuklara okuma sevgisi, bilinci, ebeveynlerinde de bu konuda farkındalık yaratılmasına katkı sağlanması, geleceğin yetişkinleri olacak çocukların özgüvenli, araştırma becerileri olan yaratıcı bireyler olmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Kentteki okullarla, müzelerle işbirlikleri yapılarak kentin geneline yayılan bir etki sağlanması mümkündür.

Günümüz müzelerinin en interaktif hali olan bilim merkezi işleviyle ise Nusaybin okulundan itibaren eğitim kurumlarının Mardin’de ne denli önemli oldukları ve Türk-İslam eğitim kurumlarında fen bilimleri eğitime verilen önemin hatırlatılmasının yanı sıra ziyaretçilere çağı yakalayan okul dışı öğrenme ortamı sunulması amaçlanmaktadır. Bilim şenlikleri, gezici sergiler, konferanslar, bilim insanlarıyla söyleşiler vb. etkinlikler kente nitelikli ziyaretçiler çekilmesi ve bu ziyaretçilerin kent sakinleriyle etkileşimi ile kent

sakinlerinin sosyo kültürel gelişimin desteklenmesine katkı sağlanacaktır. TÜBİTAK, Belediye, Valilik gibi kurumlardan destek alınması halinde ilk yatırım, işletme ve bakım maliyetlerinin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

Tez çalışması kapsamında, sunulmuş olan üç işlev önerisinin ihtiyaç programları çerçevesince Kasımiye Medresesine gerçekleştirilecek müdahale yöntemleri ve bu doğrultuda kavramsal düzeyde tasarım önerileri geliştirilmiştir.

Tüm alternatif işlev önerileri bağlamında gerçekleştirilecek müdahalelerde temel öncelik, anıtın niteliklerinin olduğu gibi korunması olmuştur. Gelecekte işlevsel ihtiyaçlar yaşantı ve koşullar değiştiğinde belki yeni bir işlev verilmesi ihtiyacı ortaya çıktığında dahi medreseye bakıldığında ilk inşa edildiği dönemin anısını üzerinde taşıyor olması temel hedeftir. Seçilen işlev, o gün gelene kadar anıtta bir misafirdir.

Ancak yeni işlevler için, küçük hacimlerden oluşan yığma yapılar olan medreseler, endüstri yapılarıyla kıyaslanınca zorlayıcı olabilir. Bu nedenle, yeniden işlevlendirme çalışmalarında, seçilen işlevi anıtın sınırları çerçevesince yorumlayarak, anıtın olduğu gibi korunmasını sağlarken işlevlerin gerekliliklerinin sağlanabilmesi için gerekli noktalarda potansiyel ek yapılarla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Bu bağlamda, tez çalışması kapsamında ele alınan Kasımiye Medresesi örneğinde yeniden işlevlendirme çalışmaları medresenin özgün nitelikleri korunması amaçlanmıştır. Hem müdahalelerin minimum da tutulmasını hem de çağdaş işlevin gerekliliklerini eksiksiz olarak yerine getirebilmesi Kasımiye Medresesinin etrafında yeniden yapılanmaya uygun olabilecek alanların bulunması, konumu, bulunduğu eğimli topoğrafya gibi potansiyellerden faydalanılarak tarihi yapıya saygılı ek yapı önerileri geliştirilmiştir.

Ek yapı önerileriyle hem yapıya zarar verebilecek ek yükler getirmeden kullanımını en üst düzeye çıkarmak hem de çevresinde gelişecek yaşantılar için medreseyi bir merkez haline getirilmeye çalışılarak prestiji geri kazandırılmaya çalışılmıştır. Tasarlanan ek yapı önerileri Kasımiye medresesi için fon oluştururken, medresenin uzaktan ya da yakın mesafeden algılanmasını en üst düzeye çıkartması, kültürel sürekliliği sağlayacak kendi çağının ürünü olduğunu ilk bakışta hissettirecek bir öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu tez kapsamında ek yapılar için benimsenen tasarım yaklaşımları ise saygılı yaklaşım ve tarihi çevreyle karşılık yaratarak uyum, armoni sağlamaya çalışan yaklaşımdır. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek tasarım önerilerinde, kentin en önemli kültür varlıklarından biri olan Kasımiye Medresesinin etki çevresinde gerçekleştirilecek yeni yapı tasarımlarında geçmişle günümüz arasında bir köprü olacak, çağının yaratısı olduğunu gösterecek ancak tarihi yapının varlığıyla yarışmayan tasarım önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Çünkü Bektaş'ın belirttiği üzere, “Korunacak olana en büyük saygısızlık onu ‘kopya’ etmeğe kalkmaktır. Öz, asıl olana saygı, ancak kendi de öz, asıl olmayı bilerek gerçeklik bulur. Çağının gerçek ürünü olan bir yapının yanına, ancak gerçekten çağdaş olan bir yeni yaratı yakışabilir. Yüzyıl önceki koşullarda, o günkü yaşama biçimlerinden, o günkü yapım yöntemlerinden, o gün geçerli ilkelerle doğmuş bir yapının, bugün tıpkısını, benzerini yapmak en az yüzyıllık geri kalmışlığı ve geçmiş yüzyılı kavrayamamış olmayı gösterir.” [96].

Kasımiye Medresesi, havaalanı kente bağlayan karayolu ile kente yaklaşırken karşılaşılan ilk kültür varlığı Kasımiye Medresesidir. Mardin'in eğimli güney yamacında bulunan medrese uzaktan dahi kolaylıkla algılanabilmektedir.

Resim 8.1. Kasımiye medresesi kente yaklaşırken görünüşü

Bir merdivenin basamakları gibi eğimli arazinin güney yönünde topoğrafya ile uyumlu bir şekilde yerleşmiş yapılar renk, doku ve kütle oranlarıyla bulunduğu araziyle neredeyse karışarak bir bütün haline gelmiştir. Bu bağlamda, tasarım önerisinde, Mardin'in geneline

hâkim olan topografya ile ilişki kurma şekli, açık ve kapalı mekân ilişkileri ve iklim özellikleri dikkate alınmış ve ek yapının tarihi dokunun uyumlu bir parçası haline gelmesi amaçlanmıştır.

Resim 8.2. Kültür merkezi

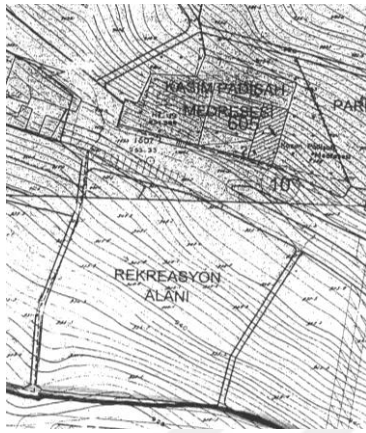
Resim 8.3. Bilim merkezi ek yapı önerileri

Kasımiye Medresesi için önerilen yeni işlev alternatiflerinin ihtiyaç programlarının, çağın ve işlevlerin gereklerine uygun biçimde, karşılanması için gerekli mekansal ihtiyaçların ek yapılarla sağlanması gerekmektedir. İşlevin gereksinimleri bağlamında, ek yapının tarihi yapının yanında ya da etkileşim çevresinde yapılması gerekebilir. Bu durumda da tarihi yapı için belirlenen koruma alanı, koruma amaçlı imar planı ve plan notları gibi yapının çevresinde yapılaşma faaliyetlerini etkileyen faktörler önem kazanmaktadır.

İhtiyaç programı daha kapsamlı olan bilim merkezi ve kültür merkezi işlevleri için uygun olacağı düşünülen alan; kente ana karayolu ile yaklaşıırken devasa bir blok görünümüyle medresenin silüetine olumsuz etkisi bulunan, toplam 20 m yüksekliğindeki istinat duvarlarıyla oluşturulan terasların olduğu alandır. Bu şekilde ek yapı hem Kasımiye Medresine fiziki olarak temas etmezken Kasımiye Medresesi ile yakınlığı nedeniyle birebir ilişkili olacak hem de istinat duvarlarının yarattığı olumsuz durum ortadan kalkmış olacaktır. Ancak Kasımiye Medresesinin koruma alanında yer alan bu parsel imar planında rekreasyon alanı olarak görülmektedir. Medresenin kullanılarak korunması ve yaşatılabilmesi için sağlanması gereken ek yapı ihtiyacı göz önünde bulundurularak bu alanın imar durumunun revize edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Resim 8.4. Medrese önündeki istinat duvarları

Şekil 8.1. İmar planı

İşlev önerileri bağlamında geliştirilen tasarım önerilerinde yeni yapı ve tarihi yapının etkileşimi üç farklı şekilde örneklenmiştir. Kültür merkezi işlevi için önerilen tasarımda yeni yapı ve tarihi yapı hiçbir şekilde temas etmemekte ve fiziki bir bağlantı kurmamaktadır. Bu öneri bağlamında, medresenin önünün en azından belirli saatler arası trafiğe kontrollü hale getirilmesi önerilmiş olup; ziyaretçiler de yer döşemesinin özelleştirilmesiyle yeni yapıya yönlendirilmektedir.

Bilim merkezi işlev önerisi için geliştirilen tasarım önerisinde ise, yeni yapı ve eski yapının birbirine yine temas etmemesi ancak birlikte çalışabilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, medresenin avlusuna şeffaf malzemedan bir asansör ve medreseyi -10.00 m kotunda yeni yapıya bağlayan bir tünel tasarlanmıştır.

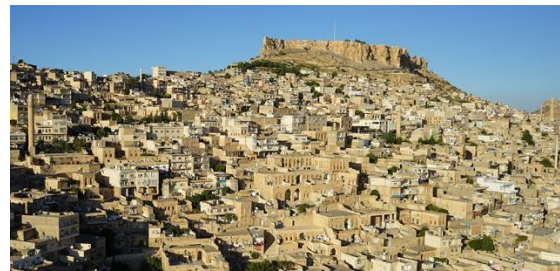
Kullanıcı kitlesi düşünüldüğünde daha içe dönük ve güvenlik koşullarının önem kazandığı işlev olan çocuk kütüphanesi işlevi için medreseyle birebir ilişki kuran bir tasarım önerilmiştir. Bu tasarımda, medreseden açılan bir kapıyla ek yapıya bağlanılarak tarihi yapı

ve ek yapının bir bütün olarak çalışması sağlanmıştır. Güvenlik kontrolünün önemli olduğu bu işlevede, tarihi yapıdaki mekanları kullanan çocukların da medresenin dışına çıkmadan kolayca ulaşabileceği kafeterya ve tuvaletler gibi ortak kullanım alanları sağlanmıştır.

Tarihi yapının bugünün koşullarına uyum sağlamasına yardımcı olacak eklerle ilgili düzenlemeler titizlikle belirlenmelidir. Aksi takdirde, yeniden işlevlendirmede koruma kullanma dengesi uygun kurulamaması durumunda; aşırı korumacı tutum karşısında tarihi yapının soyutlanarak yalnızlaşması, atıl kalması ya da ihmalkâr bir tavır karşısında yapıyı sarabilecek niteliksiz yapılarla ezilmesi, etkisi yitirmesi söz konusu olabilir.

Bugün verimli bir şekilde kullanılmayan 1991 yılı koruma amaçlı imar planının yerine yeni bir koruma amaçlı imar planı hazırlanması çalışmaları sürdürülmektedir. Bu doğrultuda, Kasımiye Medresesi koruma alanında önerilen ek yapı tasarımı örnekleri üzerinden hazırlanmakta olan koruma amaçlı imar planına veri olabilecek öneriler de geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Benzer şekilde, Mardin'de yer alan diğer kültür varlıklarının da kent ölçeğinde üstlenebilecekleri işlevler tespit edilmesinin ve hazırlanmakta olan koruma amaçlı imar planı çalışmasında bu verilere de yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Kasımiye Medresesi, eski kent merkezinde yer almamaktadır ancak yakın bir konumdadır. Bu alandaki doluluk-boşluk oranı ve alanın dokusu tarihi kent merkezinden oldukça farklıdır. Oldukça farklı bir algısı olan tarihi kent merkezi için belirlenen kuralların bu alan için uygulanması makul olmayacaktır. Mevcut imar planında da kentsel sit alanı dışında kalan ancak etkileşim alanında yer alan Kasımiye Medresesi için özel bir yaklaşım sergilenmelidir.

Resim 8.5. Medresesi çevre yolundan görünüş Resim 8.6. Mardin kent silüeti

Her yapı özgün nitelikleriyle, çevresiyle ve kullanıcı kitlesiyle birbirinden farklı nitelikleri, sorunları ve potansiyelleri bünyesinde barındırmaktadır. Kullanım dışı kalmış kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmaları için tek bir doğru yaklaşım olduğu söylenmesi doğru değildir. İşlevlendirme hususunda verilecek herhangi bir kararın olumlu ya da olumsuz yönleri olabilir. Kasımiye Medresesi örneği için belirlenen üç işlev alternatifinin karşılaştırması Çizelge 10'da sunulmuştur.

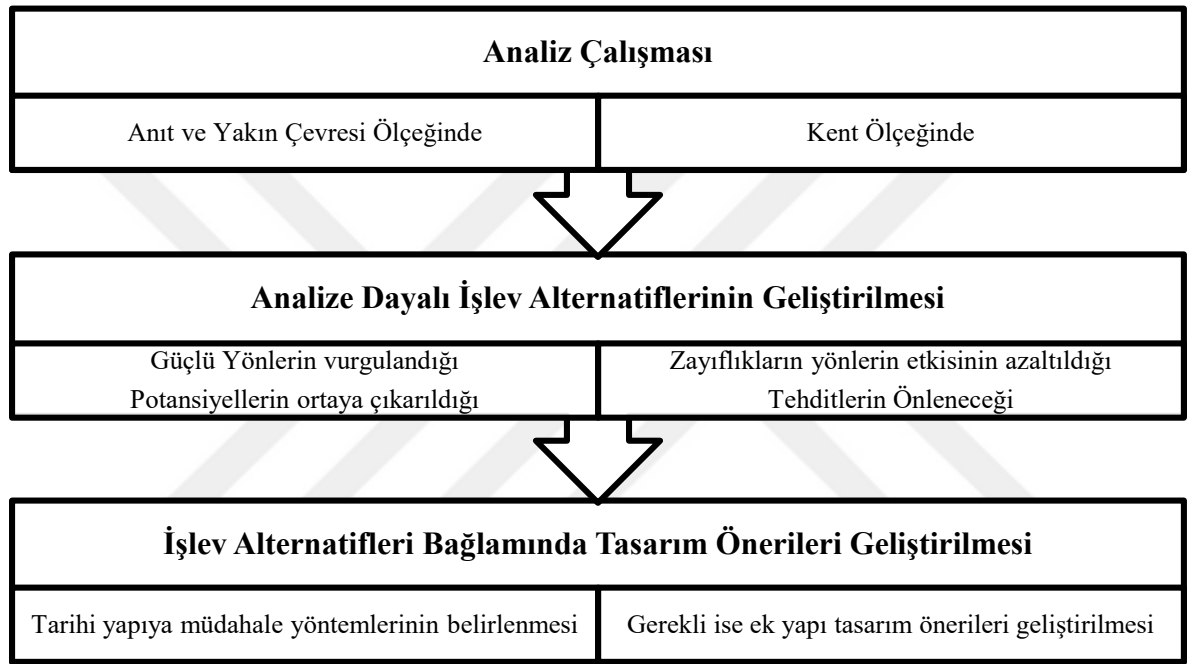
Çizelge 8.4. İşlev önerileri karşılaştırmalı tablosu

Kriter	İşlev Önerisi	İşlev Önerisi 1 Kültür Merkezi	İşlev Önerisi 2 Çocuk Kütüphanesi	İşlev Önerisi 3 Bilim Merkezi
Anıtın kendisinin de müze olarak sergilemesi sağlanarak taşıdığı tarihi, kültürel, estetik ve sosyal yaşama dair verilerin değişmeden sunulması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Yapının düzenli bakımının ve korumanın sürdürülebilirliğinin sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Yapının üretildiği dönemki prestijinin ve yapıya atfedilen önemin ortaya çıkarılması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kültür varlıklarının korunması konusunda halkta bilinç yaratılması ve örnek teşkil etmesi	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kent sakinlerinin boş zamanlarının daha verimli değerlendirilmesini sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Toplumu eğitici görev üstlenerek, cehalet kaynaklı terör ve töre cinayetleri gibi suçların azalmasına katkı sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Geniş bir kullanıcı kitlesine hitap etmesi	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Yerli yabancı tüm ziyaretçilerin kullanımına olanak sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Çevresinde ve bölgede ekonomik canlılık yaratılması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Turizmle bölgenin kalkınmasına katkı sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kentteki turizm yoğunluğunun çekim noktalarına dengeli dağılmasına katkı sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			

Çizelge 8.4. (devam) İşlev önerileri karşılaştırmalı tablosu

Kriter	İşlev Önerisi	İşlev Önerisi 1 Kültür Merkezi	İşlev Önerisi 2 Çocuk Kütüphanesi	İşlev Önerisi 3 Bilim Merkezi
Turistik ziyaretlerin niteliğini arttırması, süresini uzatması ve yıl içerisinde daha dengeli bir hale gelmesine katkı sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kentin ihtiyaç duyduğu kültürel etkinliklere ev sahipliği yapması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Mardin Müzesi, Sabancı Kent Müzesi, Artuklu Üniversitesi ve okullar gibi kurumlarla işbirlikleri gerçekleştirilerek etkinin kent geneline yayılabilme olasılığı	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
İşlevin ihtiyaç programının büyük oranda anıt bünyesinde karşılanabilmesi	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Yapının özgün işlevinin hatırlatılması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kentte odak noktası olması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Birden fazla kez ve uzun süreli ziyaretlere konu olması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Çocuklar ve gençlerin özgüvenli, araştırma becerileri olan yaratıcı bireyler olmalarına katkı sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kentte eksikliği hissedilen çağdaş bir ihtiyaca cevap verilmesi	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kent sakinleri için bir sosyalleşme alanı olması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
İşlevin anıtta müdahale yapılmasını gerektirmemesi	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Anıtın kapasitesi aşan mekânsal ihtiyaçlar için ek yapı yapılması gerekliliği	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Ek yapı bağlamında imar planında düzenleme yapılması gerekliliği	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Yapının işletmesini gerçekleştirecek kuruma tahsis edilmesi gerekliliği	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Kapalı otopark sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			
Anıt etki çevresine dinlenme, yeme içme alanları, tuvalet ve abdesthane sağlanması	Evet			
	Hayır			
	Kısmen			

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi çalışmalarında öncelikle anıt ve kent ölçeğinde veriler titizlikle analiz edilmeli, işlev önerileri alternatifli olarak geliştirilmeli. Her bir işlev alternatifi bağlamında gerçekleştirilecek müdahaleler ihtiyaç programları çerçevesince belirlenerek tasarım önerileriyle birlikte halkın görüşlerini de içeren detaylı çalışmalar hazırlanarak karar vericilerin görüşlerine sunulmalıdır. Kullanım dışı kalmış bir yapı için yeni bir işlev belirlenebilmesi için tez çalışması kapsamında ön görülen model Şekil 8.1.'de yer almaktadır.

Şekil 8.2. Yeni işlev alternatifleri geliştirme süreci model önerisi

Karar verme sürecinde yapının toplum hafızasındaki yeri, tarihi önemi, kentin ihtiyaçları ve potansiyelleri, yapının bulunduğu konum, topografya, ulaşım imkânları, yapının fiziki özellikleri gibi birçok faktör değerlendirilmelidir. Son karar detaylı analiz çalışmaları, alternatif yeni işlev önerileri, öneriler çerçevesince müdahale yaklaşımı ve tasarım önerileri çerçevesince hazırlanan çalışma üzerinde Koruma Bölge Kurulu tarafından verilmelidir.

Bu çalışmanın en önemli girdisi yapılara verilecek işlevlerin plan sürecinde kesinleşmemiş olması ve yeni işleve bağlı ekler ile önceden planda yer alması sağlanmalıdır. Kültür işlevi denilerek geçilen genel işlev kararları plan tamamlandıktan sonra yeniden verilen işleve dayalı kentsel müdahaleleri de gerektirebileceğinden hareket alanı çok kısıtlanmakta işlevler yapı içine sıkıştırılmaktadır.

Tez çalışması kapsamında, kullanım dışı kalmış anıtların korunarak çağdaş bir işlevle geleceğe taşınması amacıyla Kasımiye Medresesi örneği üzerinde öneriler sunulmuştur. Bu çalışmanın gerçekleştirilecek benzer çalışmalar için yeni bir yol açması veya çalışmada sunulan önerilerin geliştirilerek farklı boyutlara taşınması ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Ahunbay, Z. (2007). *Restorasyon*. (Dördüncü Baskı). İstanbul : Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 9-164.
2. Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu*. (Birinci Baskı). İstanbul : Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 13-121.
3. İnternet: ICOMOS Türkiye. (1999). Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2FDo syalar%2FICOMOSTR_0473172001407841550.pdf&date=2018-07-30, Son Erişim Tarihi: 22.07.2016.
4. İnternet: ICOMOS Türkiye. (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2FDo syalar%2FICOMOSTR_0623153001387886624.pdf&date=2018-07-30, Son Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2016.
5. Kuban, D. (1969). Modern restorasyon ilkeleri üzerine yorumlar. *Vakıflar Dergisi*, 8, 341-356.
6. Aksulu, I. (2004). (Basılmamış). *Yapı çevre değerlendirme kriterleri ders notları*. Ankara.
7. Madran, E. ve Özgönül, N. (Editörler). (2005). *Son yasal düzenlemelerde kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve yerel yönetimler el kitabı*. Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 15-19
8. Madran , E. (1978). Kültürel varlıkların korunması ve onarılması. *Vakıflar Dergisi*, 11, 271-291.
9. Tanyeli, Uğur. (1979). Korumanın işlevi üzerine gözlemler. *Mimarlık Dergisi*, 1,31-33.
10. Tunçer, M. (2017). *Dünden bugüne kültürel miras ve koruma*. (Birinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi, 14-331.
11. Kanat Duralı, İ. (2007). *Tarihi Çevrede Yeni Yapı Uygulamasının İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 12.
12. Branca, A. (1979). *Tarihsel çevrede yapı eylemi*. *Mimarlık Dergisi*, 17, 45-46.
13. İnternet: ICOMOS Türkiye. (1987). *Washington Tüzüğü*. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2FDo syalar%2FICOMOSTR_0623153001387886624&date=2018-07-30, Son Erişim Tarihi: 22.07.2016.
14. İnternet: ICOMOS Türkiye. (1999). *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2FDo>

syalar%2FICOMOSTR_0623153001387886624.pdf&date=2018-07-30, Son Erişim Tarihi: 22.07.2016.

15. Altınoluk, Ü. (1998). *Binaların yeniden kullanımı*. (Birinci Baskı). İstanbul : Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 15-22.
16. Çelik Bener, T. (2010). *Anıtsal Taşınmaz Kültür Varlıklarında İşlev Değişikliklerinin ve İşlev Değişikliklerinden Doğan Yıpranmaların İstanbul'daki Örnekler ile İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 16-17.
17. Tapan, M. (2014). *Koruma sorunlarımız*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 57.
18. Özgönül, N. (1998). *Tarihi/Geleneksel Yerleşmelerin-Yapıların Koruma ve Değerlendirilmesinde Bir Yönetim/İşletme Modeli*. GAP Bölgesin'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumunda sunuldu, Şanlıurfa.
19. Levent Sarıkaya, Y. (2011). Kültür mirasına ilişkin koruma politikaları ve uygulamalarında kamu yararı ilkesi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 5(11), 115-132.
20. Can, C. (1993). Kentsel koruma alanları ve koruma sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36(1.2), 307-314.
21. Aydın, D. ve Okuyucu, E. (2009). Yeniden kullanıma adaptasyon ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik bağlamında afyonkarahisar millet hamamının değerlendirilmesi. *Megaron Dergisi*, 4(1), 1-14.
22. Stone, S. (2005). Re-readings: the design principles of remodelling existing buildings. *Transactions on The Built Environment*, 83, 125-134.
23. Mısırlısoy, D. ve Günçe, K. (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach. *Sustainable Cities and Society*, 26, 91-98.
24. Eraybat, G. (2011). *Tarihi Konaklama Yapılarının Doğuşu, Gelişimi ve Günümüzde Çağdaş İşlevle Değerlendirilmesi: Edirne Rüstempaşa Kervansarayı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 32-69.
25. Özel, B. (2006). *Eski Yapıların Yeni İşlevle Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 18-46.
26. Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. (Birinci Baskı). Ankara: Mimarlar Odası Yayınları, 158-164.
27. Akyüz Levi, E. (1999). Tarihi çevre korumacılığı ve turizm. *Mimarlık Dergisi*, 286, 55-56.
28. Üstüncök, O. (1973). Tarihi çevre korunması: Genel yaklaşım ve çalışma metodolojisi hakkında. *Mimarlık Dergisi*, 116, 9-13.

29. Pekol, B. (2010). *İstanbul'da Yeni İşlevlerle Kullanılan Tarihiyapıların Üslup Sorunsalı*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 47-159.
30. Kurrent, F. (2001). Eski bir çevrede yeni yapılaşma. *Mimarlık Dergisi*, 297, 39-41.
31. Yıldız, E. (2003). *Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 35-54.
32. İnternet: ICOMOS Türkiye. (1931). *Atina Tüzüğü*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2F%3FSayfa%3DTuzukler2%26dil%3Dtr&date=2018-07-30>, Son Erişim Tarihi: 22.07.2016.
33. İnternet: ICOMOS Türkiye. (1964). *Venedik Tüzüğü*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2F%3FSayfa%3DTuzukler2%26dil%3Dtr&date=2018-07-30>, Son Erişim Tarihi: 22.07.2016.
34. İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fteftis.kulturturizm.gov.tr%2FTR%2C14269%2Fdunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html&date=2018-08-01>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2016
35. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
36. Özkan, Ö. (2009). Mevcut Bina Yenilemesinde Tasarım Dili ve İzlenecek Yöntem. 5. Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumunda sunuldu, Edirne.
37. Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron Dergisi*, 2(4), 204-212.
38. Bilgin Altınöz, G. (2010). Tarihi dokuda yeninin inşası. *Ege Mimarlık Dergisi*, 75, 18-26.
39. Batur, A. (1975). Tarihi çevre korumasında siyasal ve ideolojik boyutlar. *Mimarlık Dergisi*, 5, 14-17.
40. Karakul, Ö. (2009). Değişim, süreklilik, uyum üçgeninde tarihi çevrede yeni yapı. *Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya*, 14(1), 50-57.
41. Tanaç Zeren, M. (2010). *Tarihi çevrede yeni ek ve yeni yapı olgusu*. (Birinci Baskı). İstanbul : Yalın Yayıncılık, 19-87.
42. Warren, J. Worthington, J. ve Taylor, S. (1998). *Context: New buildings in historic settings*. (First Edition). Oxford: Architectural Press, 144.

43. Velioğlu, A. (1992). *Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 8-33.
44. Doratlı, N. ve Rıza, M. (2011). *A Review on the Design of New Building in Historic Settings*. (First Edition). Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 26-41.
45. Akçura, N. (1992). Günümüz tarihi çevre koruması konusunda görüşler. *Mimarlık Dergisi*, 249, 17.
46. İnternet: ICOMOS Türkiye. (1975). *Amsterdam Bildirgesi*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.icomos.org.tr%2F%3FSayfa%3DTuzukler2%26dil%3Dtr&date=2018-07-30>, Son Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2016.
47. Antel, A. (2009). Çağdaş Mimaride Gelenekselden Yararlanmaya Farklı Çözümler. 5. Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumunda sunuldu, Edirne.
48. Sack, M. (2001). Eski ve yeninin bütünleşmesi. *Mimarlık Dergisi*, 297, 44-45.
49. Sağıroğlu, Ö. (2013). (Basılmamış). *Tarihi yapı ve alanlara çağdaş müdahale biçimleri ders notları*. Ankara.
50. İnternet: Wikiwand. *Mardin*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.wikiwand.com%2Ftr%2FMardin&date=2018-07-30>, Son Erişim Tarihi: 22.05.2018.
51. T.C. Mardin Valiliği. (2012). *81 ilde kültür ve şehir: Mardin*. İstanbul : T.C. Mardin Valiliği, 12-212.
52. İnternet: Google Maps. (2016). *Mardin Uydu Görüntüsü*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.google.com.tr%2Fmaps%2Fplace%2FMardin%2C%2BMardin%2BMerkez%252FMardin%2F%4037.3134119%2C40.7432989%2C3010m%2Fdata%3D%213m1%211e3%214m2%213m1%211s0x400a88c38aaf0afd%3A0x47df20fc47b0f841%216m1%211e1&date=2018-07-30>, Son Erişim Tarihi: 19.03.2016.
53. Şimşek, N. (2013). *Mardin Geleneksel Konutlarında Değişimin Mekan Dizimi Yöntemiyle İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 30-46.
54. Günal, V. (2005). Mardin İli'nde kültürel turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 11, 92-120.
55. Alioğlu, F. (1993). Koruma konusunda genelleştirilmiş yaklaşımlar ve Mardin örneği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(2), 263-280.
56. Altun, A. (2011). *Mardin'de Türk devri mimarisi*. (Birinci Basım). İstanbul: T.C. Mardin Valiliği , 102-109.

57. Aktürk, S. (2015). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mardin Sancağında Eğitim*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 51-55.
58. Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Seçilmiş göstergelerle Mardin 2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, 12-162.
59. T.C. Kalkınma Bakanlığı Dicle Kalkınma Ajansı. (2013). *TRC3 Mardin-Batman-Şırnak-Siirt 2014-2023 bölgesel gelişme planı*. Mardin: Kalkınma Bakanlığı Dicle Kalkınma Ajansı.
60. Öncel, A. (2007). Mardin ilinin sosyo ekonomik kalkınmasına eğitimin önemi. Özcoşar İ. (Editör). *Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür-Edebiyat*. (Birinci Basım). İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın, 95-127.
61. Yılmaz, İ. (2008). Kültürel zenginlik bakımından Mardin. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 85-101.
62. Bozkurt, A. (2006). *El-Cezire Fatihi İyaz Bin Ğanem ve Mardin'in İslamlaşması*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 58-59.
63. Çoban, S. (2014). *Mardin'de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 138-144.
64. T.C. Mardin Valiliği. (2015). Nusaybin'de bir dünya mirası kültür ve inanç parkı. *Mardin Kültür Sanat Turizm Dergisi*, 2, 8-11.
65. Yıldız, M. (2007). Mardin'in cumhuriyet dönemi demografik gelişimi. Özcoşar İ. (Editör). *Makalelerle Mardin II ekonomi-nüfus-kentsel yapı*. (Birinci Basım). İstanbul. Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın, 145-182.
66. Çevik, A. (2006). Üçyüz Yıllık Bir Başkent: Mardin. Özcoşar İ. ve Güneş, H. (Editörler). *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 72.
67. Manioğlu, G. (2007). *Geleneksel mimaride iklimle uyumlu binalar: Mardin'de bir öğrenci atölyesi*. VIII. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresinde sunuldu, İzmir, 79-92.
68. Ateş, T. (2006). Tarihi mardin evlerinde kemerler. Özcoşar İ. Ve Güneş, H. (Editörler). *I. uluslararası mardin tarihi sempozyumu bildirileri*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 841-866.
69. Topal, H. (2012). *Kentler ve Taşlar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi, 87-88.
70. İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2017). *İllere Göre Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.kulturvarliklari.gov.tr>

%2FTR%2C44799%2Fillere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html&date=2018-07-30, Son Erişim Tarihi: 21 Ocak 2016.

71. Yılmaz, M. (2016). *Mardin ilindeki alternatif turizm potansiyellerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi üzerine araştırmalar*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 4-17.
72. İnternet: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2013). *Mardin-Batman-Siirt-Şırnak-Hakkari 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu*. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwebdosya.csb.gov.tr%2Fdb%2Fmpgm%2Feditorosya%2Ffile%2FCDP_100000%2Fmardinbatmansiiirtsirnakhakkari%2FAciklamaRaporu_deg_24012014.pdf&date=2018-07-30, Son Erişilen Tarih: 20 Mayıs 2017.
73. Boz, A. (2016). *Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Mardin Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 11-60.
74. Günal, V. (2006). *Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amçlı Kullanım Olanakları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 95-163.
75. T.C. Mardin Valiliği. (2015). 12 ay turizm. *Mardin Kültür Sanat ve Turizm Dergisi*, 2.
76. Arslan, İ. ve Şenkal, A. (2007). Güneydoğu Anadolu'nun kalkınma sorunu ve çözüm önerileri. Özcoşar İ. (Editör). *Makalelerle Mardin II Ekonomi-Nüfus-Kentsel Yapı*. (Birinci Basım). İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın, 53-78.
77. İnternet: Arkeologlar Derneği. *Mardin Müzesi'nin projesi dünya birincisi oldu*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Farkeologlardernegi.org%2F1991%2Fmardin-muzesinin-projesi-dunya-birincisi-oldu%2F&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 8 Kasım 2017
78. Sabancı Vakfı. (2012). *Mardin'i dinlerken: Müzeyle başlayan değişim*. (Birinci Basım). İstanbul: Sabancı Vakfı, 42-120.
79. İnternet: Mardin Gençlik ve Kültür Evi. (2017). *Mardin Gençlik ve Kültür Evi*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2FURL%3A+http%3A%2F%2Fwww.genclikevi.net%2Ftr%2Fhakk%25C4%25B1m%25C4%25B1zda&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 06 Ekim 2017
80. Gündüz, V. (2013). *Koruma Amaçlı İmar Planlarında Uygulama Sorunları: Mardin Eski Kent Merkezi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 34-119.
81. Kuran, A. (1969). *Anadolu Medreseleri* (Birinci Baskı). Ankara : Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 131-148.
82. Sözen, M. (1970). *Anadolu Medreseleri*. (Birinci Basım) İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 202-206.

83. Bala, S. (2012). *Bir Eğitim Kurumu Olarak Şark Medreseleri (Mardin Yöresi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 21.
84. Türk, E. (2007). *Mardin İlinde Eğitimin Dağılışı*. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 25.
85. Göyünç, N. (1969). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. (Birinci Basım). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 116-118.
86. Ağırakça, A. (2016). Mardin Medreseleri. *T.C. Mardin Valiliği, Mardin Kültür Sanat Turizm Dergisi*, 4.
87. İnternet: Mungan, Z. (2016). *Fotoğraf Arşivi*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.zahitmungan.com%2Fresimler.php%3Fid%3D13&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 10 Mart 2016.
88. Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2017). *Kasımiye Medresesi İlgili Belgeler Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
89. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2014). Kasımiye Medresesi Restorasyon Projesi.
90. Bektaş, C. (1992), *Koruma onarım*. (Birinci Baskı). İstanbul : Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 11.
91. Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2017). *Kişisel Görüşme*.
92. İnternet: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü. (2017). Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgulama. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fparselsorgu.tkgm.gov.tr%2F&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 20.09.2017.
93. İnternet: Mardin Life. (2011). *Açık havada sinema keyfine yoğun ilgi*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.mardinlife.com%2FAcik-havada-sinema-keyfine-yogun-ilgi-haberi-1696&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 09.10.2017.
94. İnternet: Mardin Sinema Derneği. (2017). *Sun Sinema*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.mardinsinemaderneği.org%2Fsuncinema.asp%3FKategori%3DSun%2520Cinema&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 10.10.2017.
95. Güzer, C. (2010). İtibarını geri isteyen bir yapı olarak müze. *Ege Mimarlık Dergisi*, 3, 14-15.
96. İnternet: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). Kültür Merkezi yapılarının amacı nedir? URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fyigm.kulturturizm.gov.tr%2FTR%2C9833%2Fkultur-merkezi-yapilarinin-amaci-nedir.html&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 13 Ekim 2017

97. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). Kültür Merkezleri. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fyigm.kulturturizm.gov.tr%2FTR%2C9785%2Fkultur-merkezleri.html&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 13 Ekim 2017.
98. İnternet: Altunkaynak, A. Artuklu Üniversitesi Rektörü Omay: Bina bulunamadığı için  ğrenci alamıyoruz. URL: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.nusaybinim.com%2Fartuklu_universitesi_rektoru_omay_bina_bulunamadigi_icin_ogrenci_alamiyoruz_haber2200.html&date=2018-07-30, Son Erişilen Tarih: 6 Temmuz 2017.
99. Ulu Yılmaz, T. (2006). *Kültür merkezlerinin tasarımııı etkileyen kriterler: Türkiye  rneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 24-36.
100. Seven, Y. (2010). *Kültür ve Turizm Bakanlığınca kültür merkezine dönüştürülen tarihi yapılar da önem-başarıım değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 21-33.
101. İnternet: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. Kütüphaneler. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.kygm.gov.tr%2FTR%2C130%2Filetisim.html&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 3 Ekim 2017.
102. İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). Mardin İl Halk Kütüphanesi. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.mardinkutup.gov.tr%2Ftr%2C185708%2Ftarihcemiz.html&date=2018-07-30>, Son Erişilen Tarih: 3 Ekim 2017.
103. Yılmaz, B. ve Ekici, S. (2011).  ocuk kütüphanesi hizmetleri için ilkeler. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 25(4), 545-552.
104. Yılmaz, B. ve Ekici, S. (2013). *Bebekler ve Küçük  ocuklar İçin Kütüphane Hizmetleri Rehberi*. International Federation of Library Associations and Institutions, 7-8.
105. Cevher, N. (2015). *Ankara'daki halk kütüphanesi  ocuk bölümlerinin çocukların okuma alışkanlığındaki rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 37-42.
106. Neufert, E. (2008). *Yapı tasarım bilgisi*. (Otuzbeşinci Baskı). İstanbul : Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 316.
107. Çıldır, Z. (2008). * ğretmenlere müzede yetişkin eğitimi feza g rsey bilim merkezi  rneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 8-9.
108. İnternet: TÜBİTAK. (2014). *4003 bilim merkezi kurulması destek programı  ağrı metni*. URL: <https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/bilim-ve-toplum/ulusal-destek-programlari/4003/icerik-4003-destek-basvuru-dokumanlari>, Son Erişilen Tarih: 7 Ocak 2016.

109. Karadeniz, C. (2009). *Dünyada çocuk müzeleri ile bilim, teknoloji ve keşif merkezlerinin incelenmesi ve Türkiye için bir çocuk müzesi modeli oluşturulması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 74-75.
110. Özkan Yazgan, E. (2011). *Anıtsal Kültür Varlıklarının Müze Olarak Kullanımına Yönelik Yaklaşımın İstanbul İbrahim Paşa Sarayı Örneğinde İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 124.
111. Sürücü, O. ve Başar, M. (2016). Kültürel mirası korumada bir farkındalık aracı olarak sanal gerçeklik. *Artium Dergisi*, 4(1), 13-26.

EKLER

EK-1. Tescil fişi

AVRUPA KONSEYİ		DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		D.K.V.K.E.		ANIT		ENVANTER NO: 47.00.0 / 1.0 / 259							
TÜRKİYE		ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						HARİTA NO: 22M-1d 1/1000							
İL : Mardin	İLÇE : Merkez	MAHALLE KODU	YERİ MEVZİ :	KORUMA DERECE :	ANITSAL	1	2	3							
ŞEHİR NO : Şehrin güney batısında	KADASTRO PAFTA :	ADA :	PARSEL :	KORUMA DERECE :	CEVRESSEL	1	2	3							
AD : Kasımiye (Sultan Kasım)	YAPILAN :	YAPAN :	YAPIM TARİHİ :	KITABE :	YAPIM TARİHİ :										
GENEL TANIM : Medresesi															
Güneyde ovaya açık bir cepheye sahip olan medrese, Mardin yapılarının en büyüklerindendir. Tek bir avlu etrafında düzenlenmiş, iki katlı mekanlarla ve batıda diğer kısımlarla aynı girişe sahip bağımsız bir mescitle teşkilatlıdır.															
Yapı zaviye ve mescid "medrese ve zaviye" olarak Osmanlı devri kayıtlarına geçmiştir.															
KORUMA DURUMU	A	IV	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	ÜST YAPI	28	İÇ YAPI	A	SÜSLEME ELEMENLARI	A	RUTUBET	A	YOK
	B	ORTA		B		B		B		B		B		B	İZİ YAP
	C	FENİ		C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ
VAZİYET PLANI										FOTOĞRAF					
															
GÖZLEMLER :															

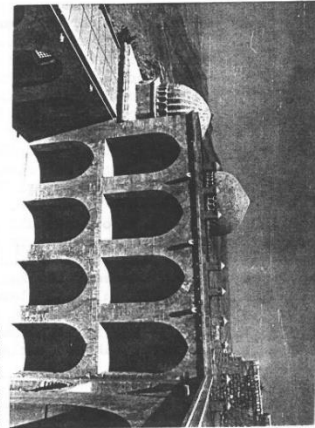
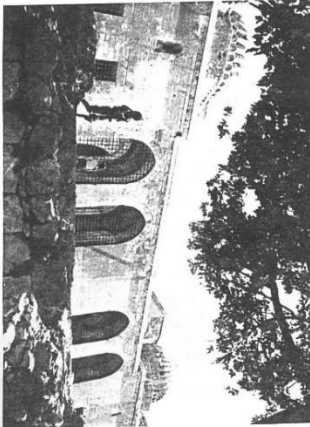
BUGÜNKÜ SAHİBİ :		BAKIMINDAN SORU OLMASI GEREKEN KURULUŞ :	
YAPILAN ONARIMLAR :			
AYRINTILI TANIM : Yapının güney cephesi: Batıda büyük bir kubbenin altındaki cami kısmının pencere ve üstü dilimlenmiş yarım kubbe ile örtülü duvar payandası ile onun hemen yanında yer alan anıtsal portal nişi, doğuya doğru da iki dilimli kubbeli türbe mekânı arasında dışa açılan avlu revaklarının sivri kemerleri ile teşkilatlandırılmıştır. Cephede en önemli bölümlerden olan portalde, cepheden çok az taşkın durumda olan ve yapı yüksekliğini aşan bir taş işçiliği ile karışaşılmaktadır. Taşları ve taş süslemeleri oldukça aşınmış durumda olan portal, iki sıra mukar aklı dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Üç dilimli büyük kemeri taşıyan sütunceler altlarda hafifçe yivlenmiş, yukarılarda ise örgüllü profillerle işlenmiştir. Mukarnas dolgulu nişin içinde iki yanda iri rozetlerin sadece bir kısım kalıntısı seçilebilmektedir. Cephede kapı girişi üzerinde iki farklı taş işçiliği geridinden de çok az birşey kalmıştır.			
Portal, beşik tonozla örtülü derin bir geçiş kısmına geçit verir. Bunun sonunda yıldız geçişleri olan ve çarkifelek şeklinde işli bir kubbe altı mekânına varılır. Solda beşik tonozla örtülü derin bir koridorun ucunda güneye açılan kapı, Medresede iki kat boyunca yükselen cami mekânına açılır. Ortada mukarnas dolgulu tromplara bindirilmiş geniş kubbe ile örtülü cami mekânı beşik tonozlarla örtülü kollarla doğuya ve batıya doğru açılır. İki koldaki kademeli, içten yüksek sivri kemerli pencerelerin yanın da üç küçük pencere ve kasnak açıklıkları ile mihrap üzerindeki üç ışık-			
YAYIN DİZİNİ : Aitun ARA, Mardin'de Türk Devri Mimarisi, İstanbul, 1971		EKLER :	
		RAPOR	
		FOTOĞRAF	
		RÖLÖVE PROJESİ	
		RESTORASYON PROJESİ	
		HARİTA	
		KROKİ	
		KİTAP	
		VAKİF	
		TEKNİK BİLGİLER	
		SU	
		ELEKTRİK	
		ISITMA	
		KAMALİZASYON	
		ORJİNAL KULLANIMI :	
		Medrese	
		BUGÜNKÜ KULLANIMI :	
		ÖNERİLEN KULLANIMI :	
		HAZIRLAYANLAR :	
		Gülşüm Kobal / Türkolog	
		Gökçe Günel / Sanat Tarihçisi	
		Hürmüz Şayılman / Arkeolog	
		Cenap İsmail / Etnolog	
		KONTROL EDEN :	
		G. M. E. E. A. Y. K. KARARLARI	
		NO : 1	
		/ / 19	
		/ / 19	
		/ / 19	
		REVİZYON	
		G. M. E. E. A. Y. K. ORAYI :	
		/ / 19	

EK-1. (devam) Tescil fişi

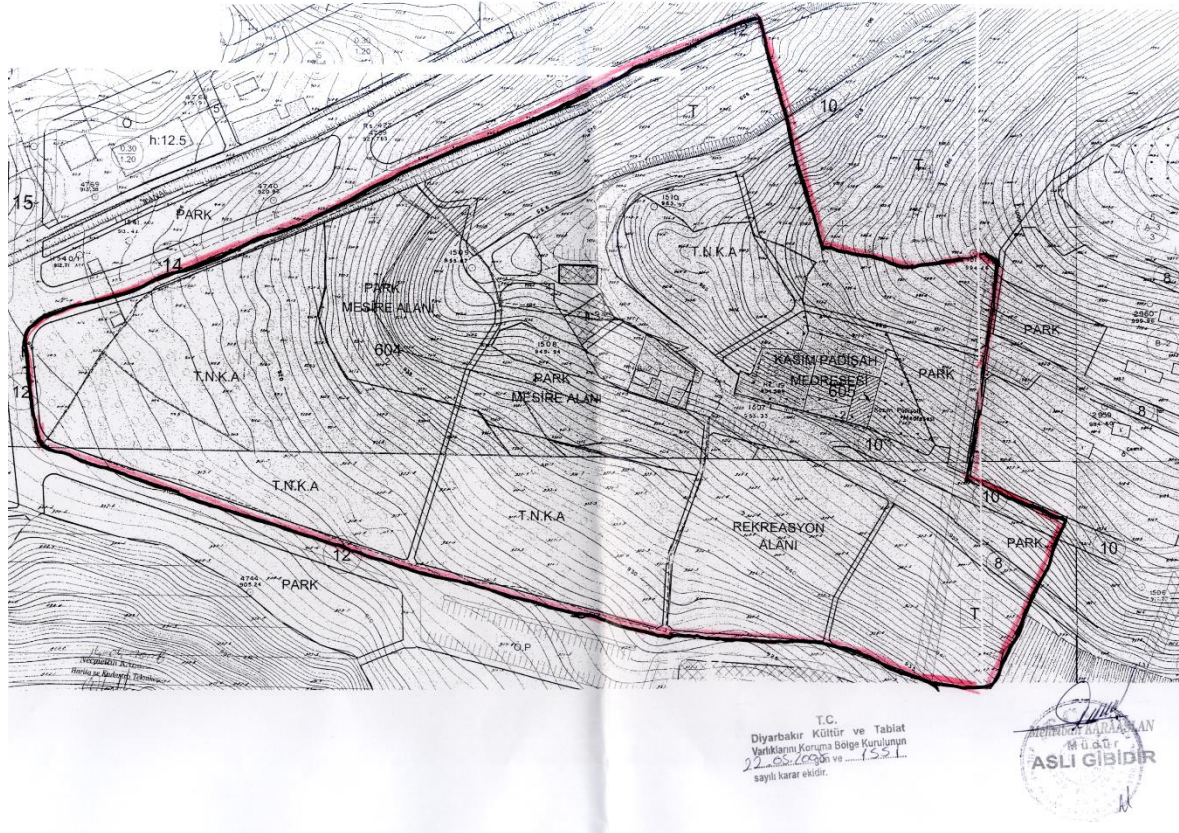
İlktan aydınlanan mekanda kapının iç tarafı ile mihrap aynı şekilde bezenmiştir. Mihrabın kademe-
li sivri kemerli ve sütunceli nişi sade bırakılmış, kapı üstündeki sivri kemerin içi ise mukar-
nas dolgu ile bezenmiştir. Her iki niş te altta bir kademe ile daralan kakma palmet motifleri ile
bezeli birer çerçeve içine alınmıştır. Bu bezemeler çok açınmış, özellikle kakma motifler yok ol-
muştur.

Portalden getiren giriş kısmının sonundaki kubbeli bölümün sağ tarafından özenle işlenmiş bir
kapıdan doğudaki revaklı avlulu, eyvanlı ve iki katlı medrese kısmına geçilir. Bu kapı da derin bir
niş şeklindedir. Üst kısmı sivri kemer içinde mukarnas dolgularla işlidir. Kemer taşıyan sütunc-
ler altta balık sırtı zikzaklarla bağlamakta üstte doğru zikzakları yapan silmeler halat örgüsü
şeklini almakta ve en üstte burmalı olarak bitmektedir. Dikdörtgen kapının etrafı da geçme silme-
lerle bir çerçeve halinde işlidir. Silmeler ortada sekiz kollu yıldızlar yapacak şekilde birbirine
geçmektedir. Tek kat boyunca kalan beşik tonozla örtülü küçük bir eyvan kapıdan sonra avlu revak-
larının batı kısmına açılmaktadır. Doğuda ve batıda iki katlı revaklar ve revaklar arasında medrese
hücreleri ile çevrili olan avlunun güneyinde tek katlı revaklar yer almaktadır. Yandaki revakların
avlu etrafında kemerlerle çaprazlanmış beşik tonozlarla örtülü olmasına karşın güneydeki revak
kısmının üstüsünü yanlarda iki çapraz, ortada üç yıldız tonoz oluşturmaktadır. Ortada mihrap nişi
açılmış, duvarın iki yanında dört sivri kemerle medresenin güney cephesinde de açılan bu tek kat-
lı revakın sağında ve solunda üstten dilimlenmiş tromblu kubbelerle örtülü ve iki yanlarında iki-
şer sivri kemerle yanlara açılan iki mekan yer alır. Mihrapları ve duvar nişleri de bulunan bu ki-
simlerin girişi yan revakların güneyindedir. Yan revakların arkasında yer alan odalar beşik tonoz-
larla örtülüdür. Duvarlarında ocaklarla nişler yer almaktadır. Avlunun kuzeyinde ise ortada, iki
kat boyunca, yüksek sivri kemerle dışa açılan eyvan yer almaktadır. Avlunun ortasındaki havuza
bağlanan selcebile sahip eyvanın cephesinde iki küçük duvar nişi arasında bezeli geçme vardır.
Geometrik örgü bordürlü ve hafif mukarnaslı dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olduğu anlaşılan
geçmenin süslemeleri çok bozulmuştur. Doğulu silmelerle bezeli olduğu anlaşılan iki sütunceye otur-
muş yüzeyde nişin üstü sivri biten at nalı şeklinde iki renkli çermeli bir kemerle teşkilatlan-
dırılmış, içide hafif mukarnaslarla doldurulmuştur. nişin cephesinde de silinmiş durumda bezemeler
mevcuttur.

Eyvanın iki yanında revakların üstüsü yıldız tonozlar şeklindedir. Arkalarında birer büyükçe
oda yer almaktadır. Kuzeyde, revakların kögesinden başlayıp üst kata götüren merdivenler üst katta
aynı yere açılmaktadır. Üst katta yalnız kuzey kanatta ortada eyvanla kesilen ve doğusu ile batısı
birbirine bağlanmayan revaklar arkasında medrese hücreleri yer almaktadır. Güneyde tek kat yüksek-
liğinde kalmış olan avlu revaklarının iki ucunda da üst kat yüksekliğine kadar çıkan iki köşe me-
kanının dilimli kubbeleri görülür.

EK-2. Kasımiye Medresesi koruma alanı

EK-3. Abide ve eski eser onarım fişi

T. C.
VAKIFLAR
Genel Müdürlüğü
Abide ve Yapı İşleri Dairesi

Abide ve Eski Eser Onarım Fişi

Eserin yeri ve adı	: MARDİN. Kasımiye Medresesi
Ayrılan tahsisat	: 180.000.00
Geçen yıllarda yapılan işler	: 1966 yılında umumî temizlik, hafriyat ve acil takviyele- ri müteakip röleve projesi hazırlanmıştır onarıma başlanabilmesi için üst örtü toprak tabakası kaldırılmış gerekli raspa ameliyeleri yaptırılma- tır.
1967 da yapılacak işler	: ^{ve restorasyon} Röleve projelerine istinaden, çökmek üzere olan revak, bonoz ve kemerleri ni takviye ve yenisini yapılmasını müteakip torak dam örünüştünü ~~müteakip~~ muhafaza etmek üzere dam sathı beton ve rabitz telli mikali şap ile örtülecek, medrese odalarının bacaları ikmal edilerek, ödene- ğin yetiyeceği miktarda odaların sıva badana, ocak başmaklıları ve kapı pencere doğramaları yaptırılacaktır.
A — Adi tamir	:
B — Restorasyon	: X
C — Geçen yıldan devam	: X

Y. Müh. Mim
Yılmaz Önge

Y. Mimar
Nedim Onat

EK-4. Vakıf eski eser fişi

Vilâyeti : **Mardin**Kazası : **Merkez**

Nahiyesi :

Vakıf Eski Eser Fişi(Bu fiş tescile gidecek mimarlar tarafından
doldurulacaktır.)

Dosya No. :

Kitabe No. :

Kütüphane ve
Arşiv F. No. :

Eserin adı : Kasımiye(Kasım padişahı) Medresesi	
(Türü ismi ve şöhretleri)	
Bulunduğu yer : Diyarbakır kapı,Hacı Ahmet ağa bahçe yanı,seramhane semti	
(Mahalle, semt, sokak, köy, kapı No.)	
Yapıldığı tarih ve devri : H.900 (1494-95)Gabriele göre H.787(1385)bir rivayete göre H.893(1487)ve 908(1502)dir	
Bânisi : Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasanın kardeşi Cihangirin oğlu Kasım bey	
Vakfı :	
Mimar ve ustası :	
Kitabesi :	
(Vakıf usulüne göre yazılacaktır)	
Mahalli teşkilâtteki vakfiyesi :	Defer No. Sahife No.
Eserin mimari vasıfları : Plaf karedir.Dış kapı çok işlemeli kesme kuntazam mahalli taş iki katlı kârgirdir.Taş işlemeli ve sivri kemerli mapıdan girilince uzun bir tonoz koridorla sağdaki küçük ikinci bir antre ile kare ve muntazam iri taş düşeli avluya girilir.Ortasi havuzdur.Kuzey kısmında yüksek tonozlu cephesi tuğla düşeli bir eyvan vardır.Bir oluktan daimi bol su akar ki burası Pirdevsin ayıdır.Bina iki katlı olup ikinci kata bu eyvanın sol tarafındaki taş merdivenle çıkılır.Alt ve üstte hücreler olup bu odacıkların önü taş koridor ve sivri kemerli dörder sütun alt ve üstte sağ ve solda mevcuttur.Her koridorda al-	
Eserin onarıldığı tarihler :	
Onartanlar :	
Onaranlar :	
Eserin bugünkü durumu : sağlam fakat metruk.	
Tapu ve kadastro kaydı :	
(Mümkün olanlar çapları da konacaktır.)	
Çevresi hakkında bilgiler :	
(Etrafında istimlak konusu var mıdır ?)	
Bu eser için hazırlanan	
A - Fotoğraf adedi	
B - Plân, kesit, cephe adedi.	
Mardin için şahaser sayılacak bir anıttır.Tarihi ve mimari değeri çoktur.İmam-hatip okulu olursa daha iyi muhafaza edilir.	
Netice :	
Tescili yapan	Görden geçiren
/ 196	/ / 196
Nazım Tarhan	
Onanır. / / 196	
	

EK-5. Diyarbakır koruma bölge kurulu kararı

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
K A R A R

Toplantı Tarihi ve No: 4.1.1990-46
Karar Tarihi ve No: 4.1.1990-334

Toplantı Yeri:
DİYARBAKIR

Mardin ili, Merkezinde bulunan, Kasımiye ve Zinciriye Medreselerine ilişkin; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 15.5.1971 gün ve 5821 sayılı kararı, Mardin Kültür Müdürlüğünün 1 Eylül 1989 gün ve 772 sayılı yazısı ve ekleri (rapor, plan örneği, fotoğraflar), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığının 4.10.1989 gün ve 9679 sayılı yazısı ve eki (2 adet yazı örneği), okundu, incelendi ve yapılan görüşmeler sonunda;

Mardin il merkezinde bulunan Kasımiye ve Zinciriye Medreselerinin restorasyon edilerek korunmaya ve kullanılmaya değer yapılardan olduğuna, Medreselerin yeri ve yapısal özelliği dikkate alınarak, Zinciriye Medresesinin Türk-İslam eserleri Müzesi olarak, Kasımiye Medresesinin ise, araştırma merkezine konaklama evi olarak değerlendirilebileceğine, kabul edilecek amacına uygun olarak hazırlanacak, rölevo ve restorasyon projelerinin kuruluma iletilmesi gerektiğine karar verildi.

BAŞKAN
Prof.Dr.Erol TUGAL

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç.Dr.Zülfü GÜNELİ

ÜYE
Doç.Dr.Gökut AKAN

ÜYE
Necdet İNAL

ÜYE
Ülker ARDOÇOĞLU

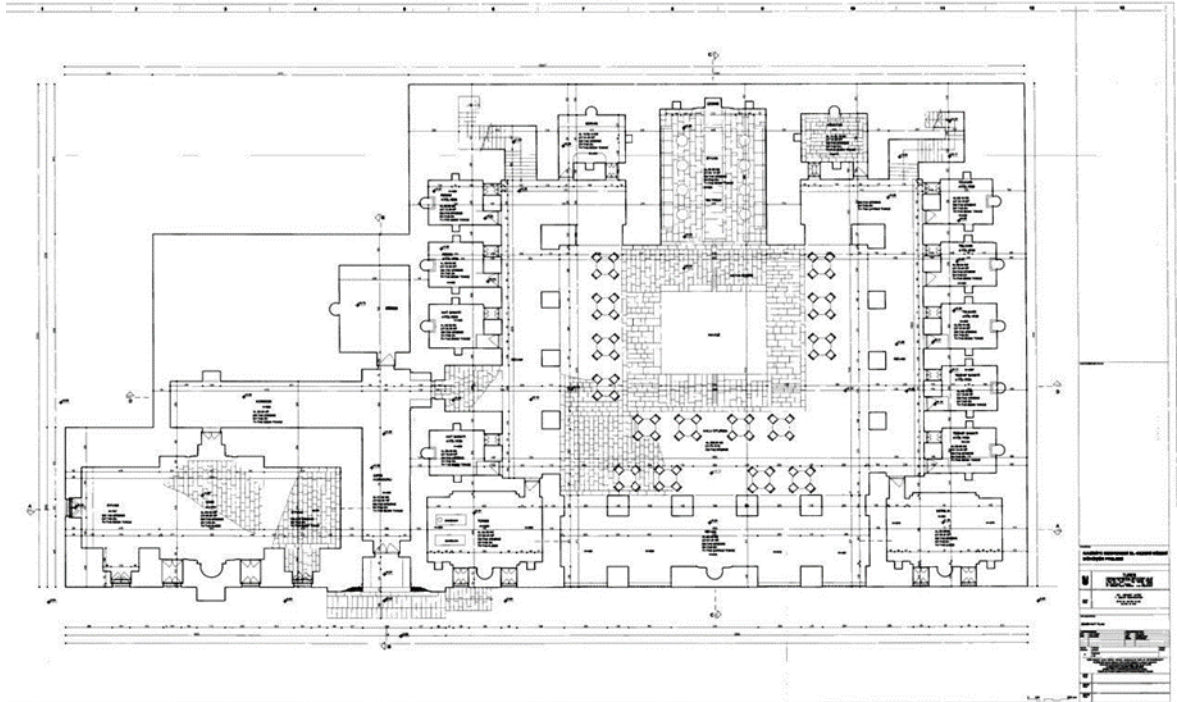
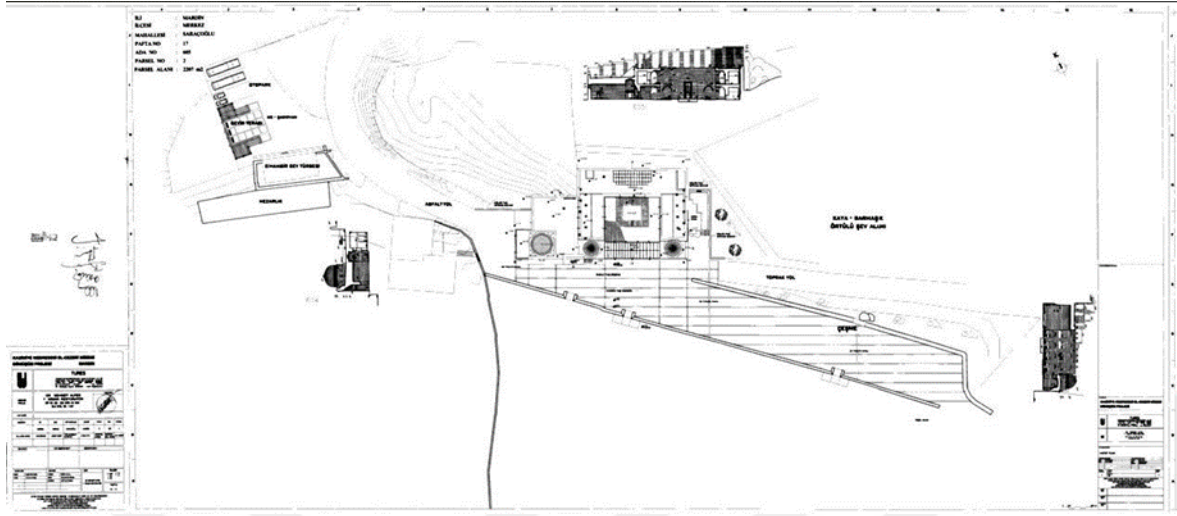
ÜYE
Kerem YÜZÜCÜ
(Vakıflar Gen.Müdürü)

ÜYE
Adnan ELÇİ
(Cizre Belediye Temsilcisi)
(Bulunmadı)

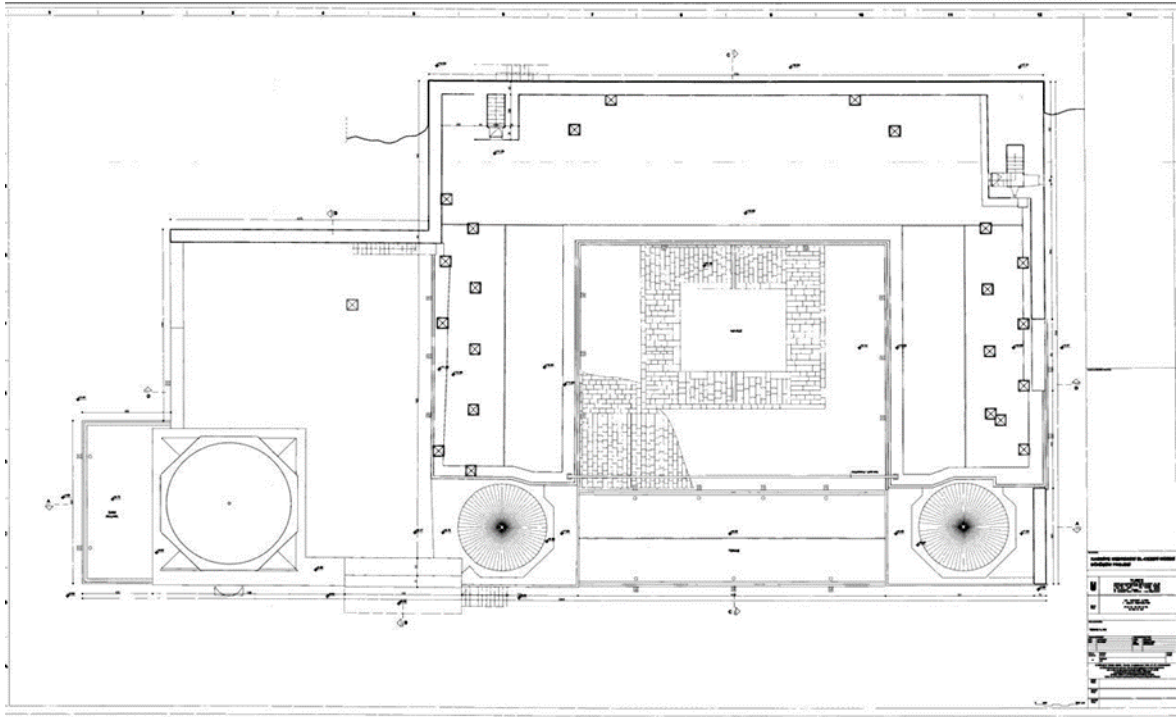
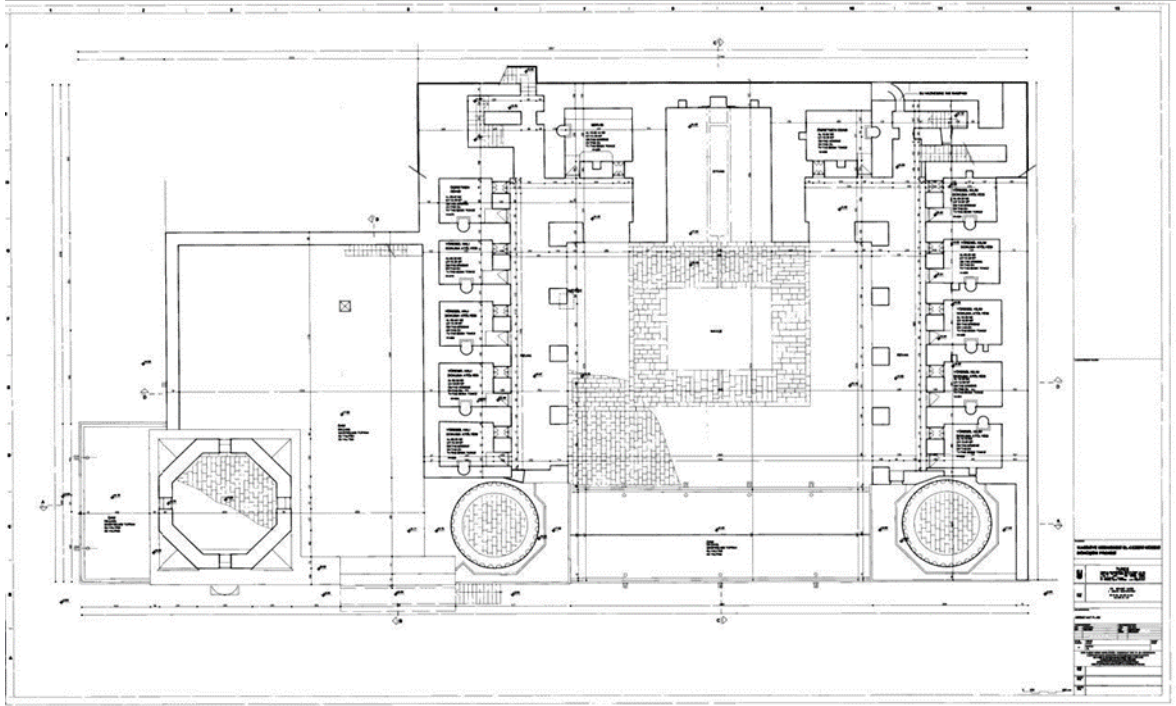
ASLI GİBİDİR
Prof.Dr.Erol TUGAL
Kurul Başkanı
(Mühür-İmza)

SÜRETLİ GİBİDİR: 6/3/1990
Seyhan EKİN
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
MÜDÜR

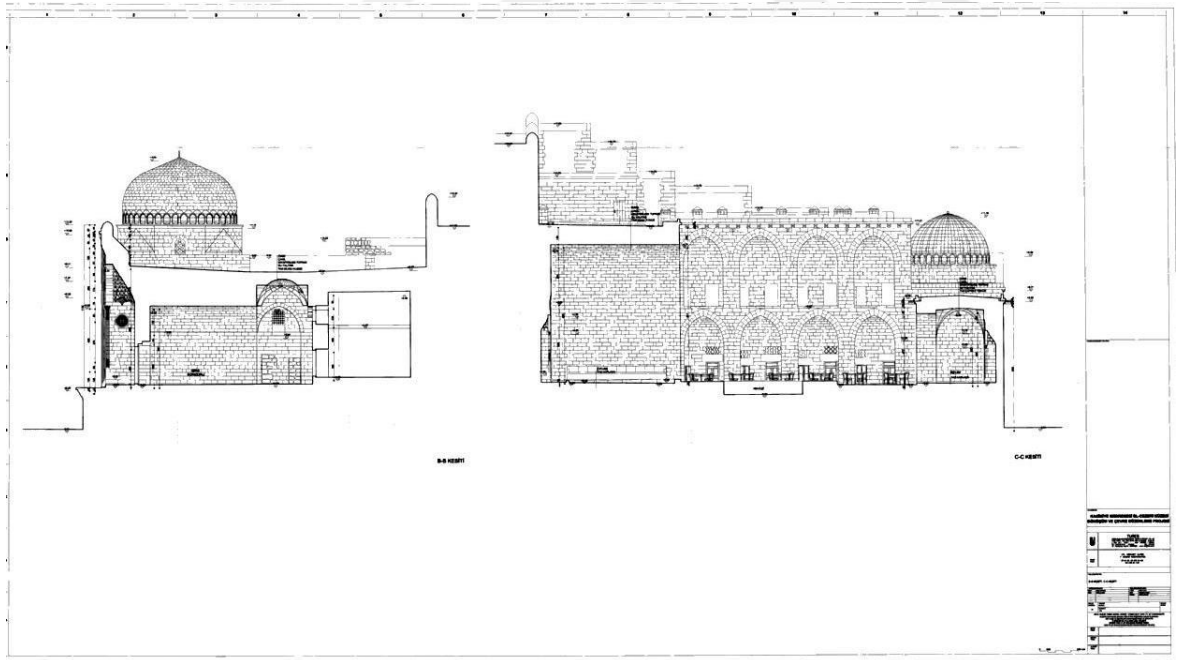
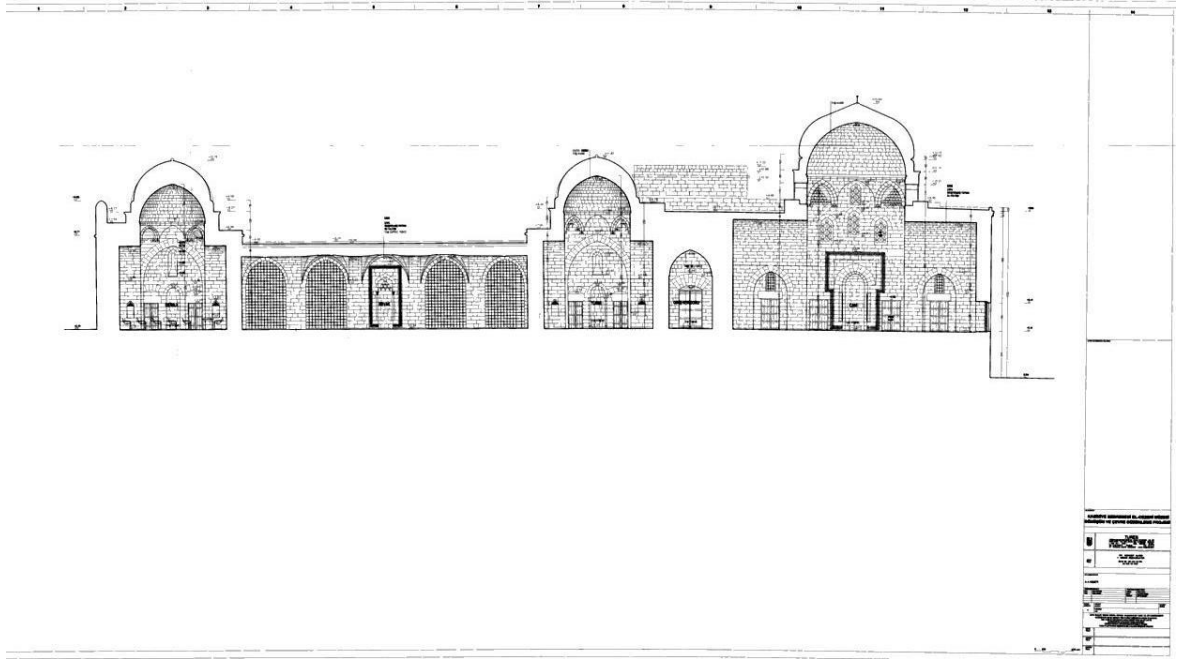
EK-6. Restorasyon projeleri

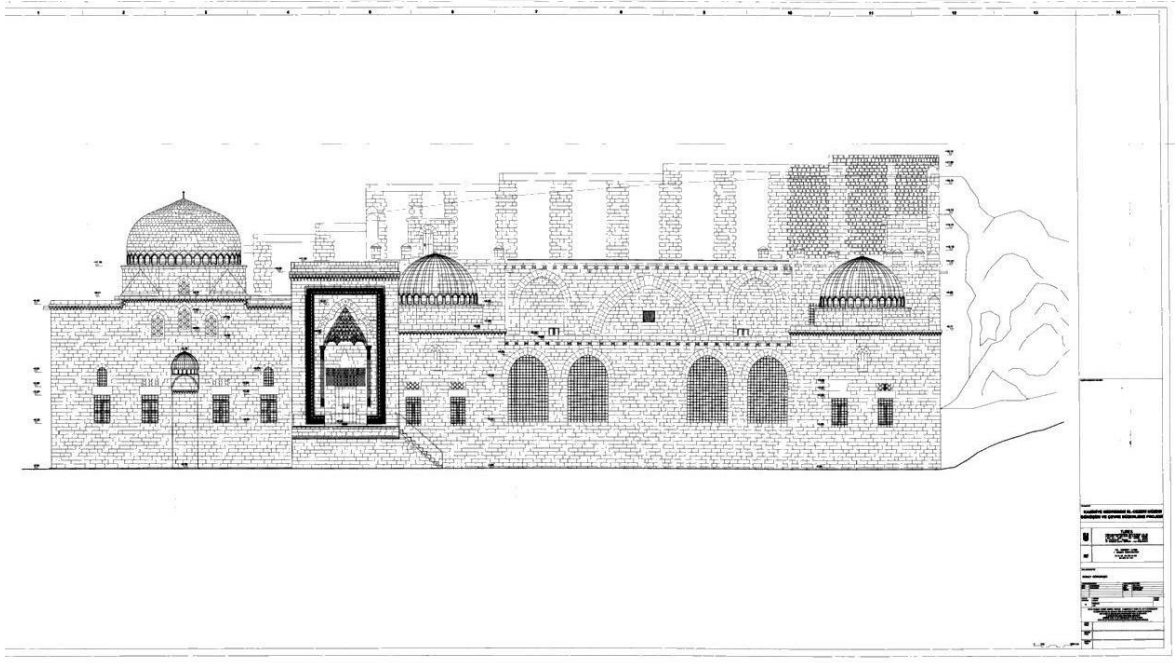
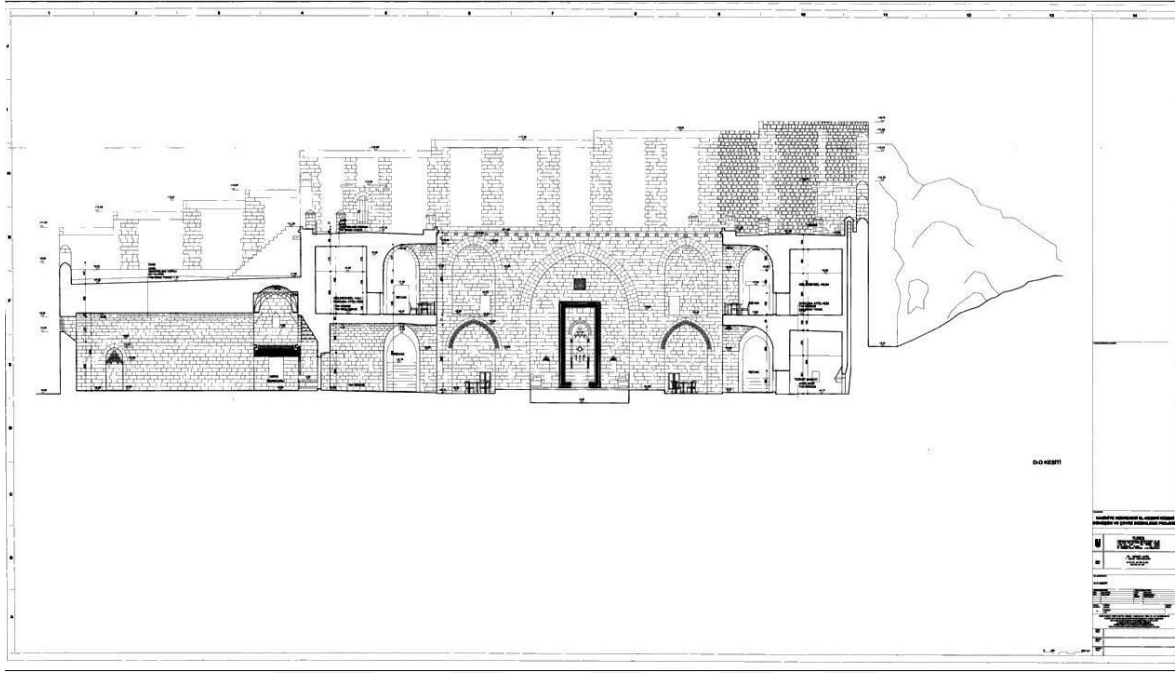
EK-6. (devam) Restorasyon projeleri

EK-6. (devam) Restorasyon projeleri

EK-6. (devam) Restorasyon projeleri

EK-7. Mardin şehri kültür varlıkları

Mardin Kalesi

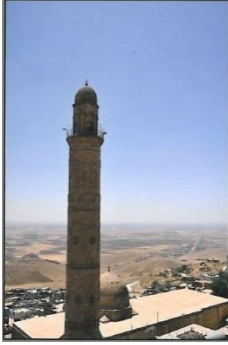

Resim 6.1. Mardin Kalesi [121]

İnşa edildiği tarih kesin olarak bilinmeyen kalenin nitelikleri ve hakkındaki bilgiler İslam egemenliği dönemini işaret etmektedir [52]. Kalenin

Bugün oldukça harap girişi, bu girişe götüren batıdan doğuya doğru yükselen dar patikası üzerindeki nişli duvarları, kayalar arasında örülü kısımları ve güneyde tek bir burcu ile çeşitli devirlere ait duvar parçaları dışında orijinal yeri kalmamıştır [54].

Ulu Camii

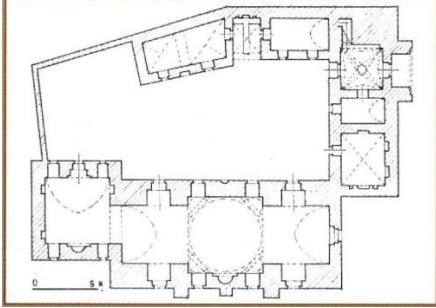

Resim 6.2. Ulu Cami [56]

Dikdörtgen bir alanı kaplayan Ulu Cami, kuzeyden güneye doğru eğimli arazi üzerinde, arazi eğimi doldurulmak şekli ile düzenlenmiş bir alandadır. Düz kesme taş kullanılarak inşa edilen caminin çevresi niteliksiz yapılarla sarıldığı için görünürlüğü azalmış olup minaresi ve dilimli kubbesi dikkat çeken parçalarıdır [54]. “Artuklu ve Akoyunlular dönemlerinde onarım gördüğü ve camiye bazı eklemeler yapıldığı da anlaşılmaktadır. Yapı bugünkü durumunu eski şekline sadık kalınarak Osmanlı egemenliği sırasında almıştır.” [52].

EK-7. (devam) Mardin şehri kültür varlıkları

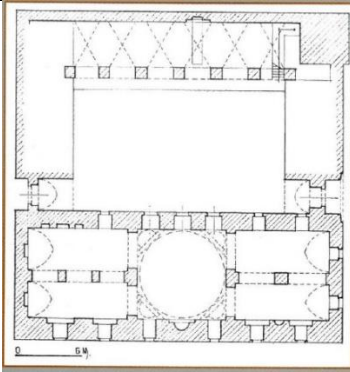
Bab Es Sur (Melik Mahmut) Camii

Şekil 6.1. Melik Mahmut Cami [54]

“Giriş kapısı üzerinde 1364 yılında yapıldığını gösteren bir kitabe bulunan camiye Melik Mahmut’un gömülmesinden ötürü camiye Melik Mahmut ismi verilmiştir.” [54]. Dikdörtgen planlı yapının ortada bulunan kubbesinin iki yanında beşik tonozlar yer almaktadır [54].

Latifiye Camii

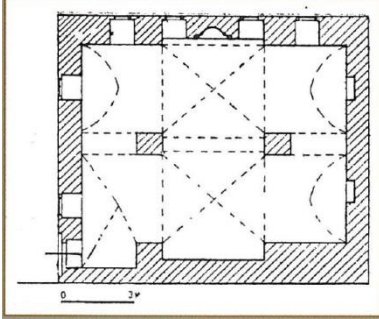
Şekil 6.2. Latifiye Cami [54]

Kitabesine göre cami 1371 yılında, minaresi ise 1845 yılında yaptırılmıştır[54].

“Kare bir alanı kaplayan, kuzeyi revaklı bir avlunun güneyinde yer alan, orta bölümü kubbe ile örtülü, mihrap duvarına paralel iki nefli bir ana mekandan meydana gelen yapı, Mardin’in ana mekanı enine gelişme gösteren avlulu büyük camilerindendir” [54].

EK-7. (devam) Mardin şehri kültür varlıkları

Molla Hari Camii

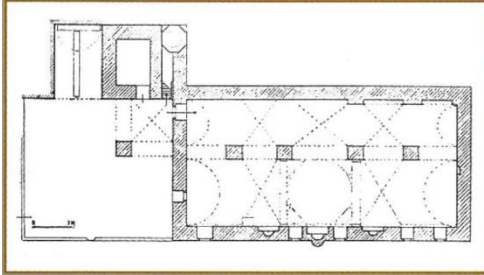

Şekil 6.3. Molla Hari Camii [54]

Yapının plan ve örtü özellikleri Artuklu devrinin sonlarına tarihlenmesine yardımcı olmaktadır. Dikdörtgen bir alanı kaplayan set üzerinde yayılmış bulunan cami ana mekânı ve eklerinden, sadece ana mekân eski görünümüne sahip olup, eklerin hepsi yakın zamanda yapılmıştır [54].

Üç nefle bölünmüş kare planlı cami, mihrap önünde iki çapraz tonoz, yanlarda beşik tonozla örtülmüştür. Ancak doğuda giriş kısmına denk gelen mekânın örtü sistemi çapraz tonozla beşik tonoz arası bir durum göstermektedir [54].

Reyhaniye Cami

Şekil 6.4. Reyhaniye Cami [54]

“Dikdörtgen bir ana mekânı ile batısında, yazlık mihrabı, kuzeyde selsebilli eyvanı, ek bir odası, minaresi ve çapraz tonozlu giriş kısmı bulunan, altında güneğe açık beş dükkanı ile fevkani bir camidir” [54]. Yapının 15. Yüzyıl sonu yada 16. Yüzyıl başında inşa edildiği, 18 ve 19’uncu yüzyıllarda esaslı onarımlar geçirdiği ve minaresinin ise geç dönem eklemesi olduğu kabul edilir [54].

EK-7. (devam) Mardin şehri kültür varlıkları

Hatuniye Medresesi

Resim 6.3. Hatuniye Medresesi

Artuklular döneminde yapılan ve kitabesi bulunmayan medresenin 1177-1185 yıllarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Farklı dönem müdahaleleriyle kısmen özgün biçiminden farklılaşmış olsa da yapının özgün plan şeması, Anadolu medrese mimarisinin gelişiminin XIII. yüzyıldan itibaren belirlenmeye başladığını göstermektedir[54].

Şehidiye Medresesi

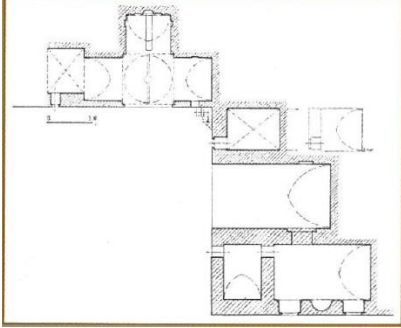

Resim 6.4. Şehidiye Medresesi [54]

Kitabesi olmayan yapının tarihi kaynakların verilerine göre 13. Yüzyıl ilk yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Çeşitli dönem müdahaleleri ve eklemelerle özgün halinden uzaklaşan yapı bugün dikdörtgen bir avluyu çevreleyen mekanlardan oluşur [52].

EK-7. (devam) Mardin şehri kültür varlıkları

Marufiye Medresesi

Şekil 6.5. Marufiye Medresesi [54]

Uzantılarından çok geniş bir medrese olan ancak günümüzde ancak bir kısmını koruyabilmiş avlulu ve eyvanlı bir medrese olduğunu anlayabildiğimiz Marufiye Medresesi, Zinciriye ve Kasımiye Medreseleri gibi avlunun dışına da yayılan bir tipin belki de en eski örneği olmak durumundadır [54].

Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi

Resim 6.5. Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi [54]

Mardin Medrese Mahallesinin kuzeyinde bulunan Zinciriye Medresesi Melik Necmeddin İsa Bin Muzaffer Davut Bin El Melik Salih tarafından 1385 yılında yaptırılmıştır[54]. Dikdörtgen ve geniş bir alanı kaplamakta olan iki kat üzerinde avlu, cami, türbe ve ek yapılardan oluşan medrese, tek bir avlu etrafında dizili mekânlar şemasının sınırlarını aşmış, yayılmış bir düzene sahiptir. Doğu ve batı uçlarındaki dilimli kubbelerle ve doğu tarafına rastlayan yüksek anıtsal portaliyle dikkat çeker [54].

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : TETİK, Ayşegül
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 21.05.1988, Ankara
Medeni hali : Bekar
Telefon : 0 (312) 298 96 75

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	Devam ediyor.
Lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık Mühendisliği	2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2013-Halen	TÜBİTAK	Uzman

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

-

Hobiler

-

GAZİ GELECEKTİR..